

૪૫૦૦

પો રો જી.

એક પારસી સંસારી વારતા.

(“જામે જમશેદ” માં તા. ૧૬ મી જુન ૧૮૯૦ થી તા. ૯ મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૧ સુધી દર સોમવારે પ્રગટ થયેલી.)

રચનાર—અરુદ્દાર બેહરામજી પટેલ,

ને અસલાજી, તકદીરની તાસીર, સુધરેલી શીરીન, નવીખામ વીરુધ
જુનીખામ, વગેરે ખિસ્સા તથા ફાખીયારા દ્વારાજી અને દીની,
સાવીનીખામ અને સીતારામ, ગાફેલ ચુન્નેસતાનખાતું,
વગેરે વારતાઓનો કરતા.

મુખ્યર્થ:

જામે જમશેદ સ્ટીમ પ્રેસમાં,

મીસીઅસ જાહાંગીર ખાન મરઝખાનની કુાંએ છાપ્યું છે.

૧૮૯૧.

દી આ ચો.

“જામે જમશેદ” માં દર સોમવારે પ્રગટ થયેલી મારી
“અદના” કલમથી લખાયેલી વારતાઓમાં છેલ્લી વારતા
“પીરોજ” એ વધારે ધ્યાન ખેંચવાથી, એક પુસ્તકના
આકારમાં એ વારતા બાહર પાડવાની મને ઉલટ થઈ છે.
હું કાંઈ “નોવેલીસ્ટ” માં અપવાનો સેજથી દાવો કરી
શકું નહીં. મારી આ વારતા તો “The day will come”
નામની ઇંગ્રેજી નાવેલને આભારી છે, જે કે કોઈથી વાંચનાર
એ ઇંગ્રેજી વારતા વાંચવા પછી “પીરોજ” માં મોટો
ફેરફાર તુરત જોઈ શકે. વધુ બોલવા કરતાં વાંચનારની
મુતસરીનેજ આ પુસ્તક અર્પણ કરું છું.

અં બેં પટેલ.

જામે જમશેદ આફ્રીસ,

મુંબઈ, તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૧.

પી રો જી.

પ્રકરણ ૧.

વારતાનો શરૂઆત—સોલાઈનાનું કુટુંબ.

મેહેલાશાહ પેશોતન સોલાઈના મુંબઈમાં એક આબરૂદાર સારું માન ધરાવનારા તથા બોહોલી ધરાકીવાલા માતબર વકીલ હતા. તેવાંણનાં આપદાદા કાંઈ મુંબઈ શહેરમાં જાણીતા ન હતા. એ આપદાદાને આ શહેરમાં યોગ્યોજા ઓલખતા હતા, પણ મેહેલાશાહ પોતાની મેહેનત તથા બોહોશીથીજ આ શહેરમાં આગલ વધ્યા હતા. તેવાંણનું કુટુંબ સુરત શહેરમાં આગલ વસતું હતું. બાવા પેશોતન અસલ રીત મુજબ સુરતી કીનખાખનો ધધો સુરતમાં કરતા હતા અને તેમાં એ પઈસા કમાઈ પોતાનાં કુટુંબ સાથે કાંઈ મોટી હાજતો વગર સુખ અને સંતોશમાં દાલ રોટલી જમતા હતા. પેશોતનનું કુટુંબ મોટું હતું, જે કુટુંબમાં મેહેલાશાહ તો તરીજ દીકરા હતા.

મેહેલાશાહે પોતાની નાની વયથીજ સારી ચબરાકી બતાવેલી હોવાથી પોતાનાં કુટુંબનાં વડાઓનો સારો ચાહ પોતા તરફ ખેંચ્યો હતો. મેહેતાજી દુરગારામ જવાન મેહેલાશાહની બોહોશી જોઈ બહુ હરખાઈ ગયા હતા અને પેશોતનને વારંવાર ભલામણ કરતા હતા કે “ભાઈ, તારા આ દીકરાને મુંબઈની સોસાયટી સકુલમાં માકલ, કારણકે જરૂર એ છોકરો મોટું નામ કઢાડવા વીના રહેનાર નથી.”

મેહેતાજી દુરગારામની આવી વારંવારની સલાહથી પેશોતન ઉપર કાંઈ અસર થતી ન હતી, કારણ કે તેવણ એટલેજ જવાબ આપતા કે “મેહેતાજી સાહેબ, આજે જમાનાઓ થયાં આપીકો ધંધો અમારું કુટુંબ ચલાવતું આવ્યું છે અને હું બુદ્ધાપામાં દીકરાને મુંબઈ મોકલી આપદાદાનાં નામને શું ખરાબ લગાડું? નહીં, શેઠ નહીં, દીકરો લખતાં વાંચતાં શીખ્યો છે એજ ગણીમત છે. મારી સાથે દુકાને લગાડી દધશ, જેથી રોટલા જરૂર કમાવાની આશા રહેવાની. મેહેતાજી શેઠ, મુંબઈમાં છોકરાઓ જમને બગડી જાય છે તે શું તમે નથી સાંભલ્યું?”

આ પાણીએ કાંઈ દાલ ચરે નહીં એવું જોઈ મેહેતાજી દુરગારામે પોતાની એવી ભલામણ પેશોતનને કરવાતું છોડી દીધું, પણ તેવણ બહુ પરમાણીક નીશતાના દુરઅદેશ ઉશતાદ હોવાથી અને સુરતીઓમાં ઉંચી કેલવણીને ફેલાવા થયેલો જેવાની માટી બાહેશ રાખતા હોવાથી, આવું સારું ભવીશ બતાવનારા છોકરા મેહેલાશાહને વધુ કેલવણી લેવાની તક આપવા માટે પોતાની કોશિશ છોડી દીધી નહીં.

પેશોતનના વડા ભાઈ મેનાભાઈ સોલામના જો કે બહુ ઊંમરે પુગેલા હતા, તેથી પેશોતન કરતાં વધારે છુટા વીચારો ધરાવતા હતા અને મેહેતાજી દુરગારામ ઉપર તેવણનો પુર-તો વીશવાસ હતો. મેહેતાજીએ મેનાભાઈ આગલ છોકરા મેહેલાશાહ વીચેનો વીચાર જાહેર કરવાથી, એ બુઝરગ શેઠે પોતાના નાના ભાઈને બોલાવી મંગાવી મજબુત તાકીદ કરી કે “આવા બાહેશ છોકરાનો ભવ કાંય દુકાનનાં પાટયાં ભાંજવામાં આવી નાખવા માંગે છે? મુગો મુગો એને મુંબઈમાં આપણા ખેશી ભુરાભાઈના હસતક તલે મોકલ, જેવણના ઘરમાં રહી “સીસોટી” માં કેલવાઈને કણ થઈને એ દીકરો તારા બુદ્ધાપામાં તને વધારે સુખી બનાવશે. જા પેશોતન, તારાથી નહીજ બનતું હોય તો એને શીખવવાનો સમ્મલો ખરચ હું આપીશ”

વડા ભાઈને પેશોતન સદા માન આપતા હતા અને તેવણને સખુન કદી પાછો ફેરવવામાં આવતો ન હતો, માટે પોતાનાં ધણીયાંણી અભાષણએ રડીને ઘરમાં ફેટલાક દીવસવેર મોટું ગોઘચાર કરી દેવા છતાં, તેવણને પતાવી સતાવીને પેશોતને આખરે પોતાના આ ચંચલ તરીજ બેટા મેહેલાશાહને મુંબઈમાં વધુ ફેલવણી લેવા માટે મોકલ્યો.

મેહેલાશાહ જાતે બહુ ચખરાક હતા અને તે સાથે સુરતમાં એકાંત જીંદગી ગુજારેલી હોવાથી મુંબઈની માજશાખમાં ન પડતાં તેવણ કમંગથી અભયાસ પાછલ મંડી ગયા. એ-લશીનસટન ઈનસ્ટીટ્યુશનમાંથી “વેસ્ટ સકાલર” નું માન મેલવયું, ઉસતાદોની માટી સાબાશી મેલવી અને પોતાના એક મેહેરખાન પરોફેસરની સલાહથી ધારાનો અભયાસ કરવા માંડ્યો, જે અભયાસમાંથી તેવણ ચીત લગાડીને રોકાયલા હતા. આખરે વકીલની પરીક્ષા તેવણે પસાર કરી જેથી તેમનાં માબાપનાં હઠડાં બહુ હરખાઈ ગયાં અને ખુઝરગ મેનાભાઈએ પોતાનાં મરણની અગાઉ, પોતાની સલાહનાં આવાં સારાં પરીણામ માટે, પેશોતન અને તેવણનાં અભાષણને ઉપકાર સાંભલવાનો સંતોશ લીધો.

મેહેલાશાહને તે વખતના રેવાજ મુજબ તેમના બાપે પોતાના એક દારવાલા મીતરની દીકરી કેટે બચગીમાંથીજ પરણાવવા હતા. આ દીકરી નાજાંબાઈ બહુ ખુશસુરત હતી, જેણીને લઈને મેહેલાશાહે મુંબઈમાં આવી જીવું ધરખાર માંડી વકીલનો ધંધો ચલાવવા માંડ્યો. તે વખતે યાને ઈ. સ. ૧૮૫૩ ને આશરે મુંબઈમાં થોડાજ દેશી વકીલો હતા, જેથી મુકદમા ચલાવવા માટે દેશીઓને બહુ અડચણ પડતી હતી. ઇંગ્રેજ વકીલોને ત્યાં મોટી શી આપી તેઓને જવું પડતું હતું અને ધણાખરા દેશીઓ ઇંગ્રેજ ભાશાથી બેનસીબ હોવાથી જંગલા વકીલને પોતાનો મુકદમા સમજાવવાની વધારે મુશકેલીઓ પડતી હતી. એવા વખત-

માં મેહેલાશાહ જેવા એક બાહોશ વકીલ બાહર પડયાથી તે-
વણુનો પુરતો લાભ લેવામાં આવ્યો હતો અને બે વરસની
મુદતમાં મેહેલાશાહ બહુ બોહોલી ધરાડી મેલવવા લાગા.

નાયગામ ખાતે તે વખતે “કારા બંગલા” ને નામે એક
મોટો બગીચો એક આગલા જાહોજલાલીવાલા પણ ઉડાઉ
ખરચોથી પાયમાલીમાં આવેલાં કુટુંબની યાદ આપતો હતો.
આ મોટા બગીચાની પાડોશના એક નાના પણ સારી સગ-
વડવાડા બાગ સાથનાં મકાનમાં મેહેલાશાહ રહેતા હતા. જેમ
તેવણુનો વખત આબાદ થતો ગયો તેમ તેવણુ એ મકાન પોતે
ખરીદી લીધું. તેવણુને ત્યાં પેહેલાં એક બેટીની વરધી સને
૧૮૫૪ નાં વરસમાં થઇ હતી, જે બેટી પછી બીજેજ વરસે
એક બેટાનો જનમ થયો હતો અને દોઢ વરસ રહી નાનું-
બાઈએ એક બીજા બેટાની પણ તેવણુને નવાજેશ કરી હતી.

પોતાની વધતી જતી આબાદી સાથે આવાં અતી ખુબસુરત
ફરજદોની વરધી પોતાને ત્યાં થતી જોઇ મેહેલાશાહ પોતાને
બહુ સુખી સમજતા હતા, અને ખુશાલીમાં એકાદ વરસ
રહીને “કારા બંગલા” વાલો બગીચો પાણીને મુલે યાને
૩૮૦૦૦૦ ની કીમતે તેવણુ ખરીદ્યો હતો.

આ “કારો બંગલો” ખરીદીને તેમાં ઘટતો ફેરફાર કરાવી
તે વખતના ટેસટને અનુસરતું સાફ ફરનીયર તેમાં ગોઠવાવી
તેવણુ પોતાનાં કુટુંબ સાથે ત્યાં રહેવા ગયા. પણ આ નૂવો
બંગલો જાણે તેવણુને ફલયો નહીં હોય, તેમ થોડા વખતમાં
છ છ માસને આંતરે તેવણુનાં બે વાહાલા બેટાઓ વાત કરતાંજ
ઉપલયાંથી સેહેજ દીવસની માંદગી ભોગવી મરણ પામયા હતા.
સુખ અને આબાદીની ખુમારીમાં આ ખુશાલ જોડાને આ
જખરો ફટકો લાગો હતો. દુનયાદારી તેઓને મનસે બહુ
અકારી થઈ પડી અને મોહોરદાર તથા ખાવીદ જારજાર બહુ
રડવા લાગાં કે પછસા ટકાનું સુખ કીરતારે આપીને બચાં
છોકરાનું સુખ તેઓ પાસેથી છીણવી લીધેલું લાગે છે. આ

વીચારથી તેઓ એવોજ ખયાલ રાખતા હતા કે બાકી રહેલી દીકરી પીરોળખી કાંઈ જીવે નહીં. એવા ખયાલને લીધે પીરોળ ઉપરનું તેઓનું હેત બહુ વધી ગયું અને શું ખાવીદ કે મોહોરદાર તેણીને પોતાથી એક ઘડીની ચીઝી મેલતાં ન હતાં.

પણ ઇશ્વરની કરામત આગલ બંધનું કાંઈ ચાલતું નથી, તેમ આ માઆપે પોતાની એકપુરી બેગીની જીંદગી માટે ચીંતા રાખવા છતાં, તેણી તો વખતના વહેવા સાથે વધારે પુખ્ત તનદરોસતીવાલી અને સારા બાંધાની ખુબસુરત જવાન નાર બનતી ગઈ, જેથી મેહેલાશાહ અને તેવણનાં મોહોરદાર, પોતાના પાછા થયલા બેટાઓનો ગમ રક્ષે રક્ષે વીસરવા લાગ્યાં અને સગાંવહાલાંઓને તથા દોસતઆસનાઓને વારંવાર પોતાના અતી સુંદર બગીચામાં નોતરી તેઓની અછી પરો-ણાગત કરવા લાગ્યાં.

મેહેલાશાહના કુટુંબના અતી અતલગના મીતર મંડલમાં તેવણના પ્રીય પાડોશી સોરાબશાહ નવરોજ દોલીશેઠનાનું કુટુંબ મુખ્ય હતું. સોરાબશાહનું કુટુંબની નાયગામખાતેજ એક સુંદર બંગલામાં, કાલા બંગલાથી સેહેજ દુર રહેતું હતું અને આ બે કુટુંબો વચ્ચે બહુ અતલગનો ધરોબરો પડ્યો હતો.

મેહેલાશાહ તેમજ તેવણનાં મોહોરદાર નાજાંમાય—જેવણ નવાજખાં ઉપરથી હવે નાજાંમાયને નામે ઓલખાતાં હતાં—ની એક મુખ્ય નયલાઈ એ હતી કે, પોતાની પાસ પુરતા પછસા ટકા હોવા છતાં ઉંચાં કુલના તેઓ ગણાય નહીં એ વીચારથી તેઓ બહુ મુગ્ધતાં હતાં, જેકે તેઓ જેવાં સમજી બાહોશ જોડાંએ કદીથી એવો સંતોશ તો લીધો ન હતો કે, કાપડની દુકાન રાખનારાં તથા દારૂનું પીડું રાખનારાં કુટુંબો-માંથી તેઓ ઉતરેલાં હતાં, તોથી એ કુટુંબો બહુ આખ-રદાર, પરમાણીક અને સેહેજથી કલંકથી નીરાલાં હતાં.

મેહેલાશાહ તથા નાજાંભાયની એવી નબલાઇને લીધે તેઓ ઉંચાં કુલોમાં ધરોઅરો વધારવાને માટે શોખ રાખતાં હતાં અને દોલીશેઠના કુટુંબ સાથેના એવા અતલગના ધરાઅરાથી તેઓની એ ખોટી શીશયારીને સારી ટાઢક મક્કતી હતી.

સોરાબશાહ દોલીશેઠનાનું કુટુંબ બહુ કદીમ તોખમનું હતું અને એ કુટુંબના વડાઓએ પોતાની કોમની હાજતો માટે વખતે વખત આગેવાની લીધેલી હોવાથી, પારસીઓમાં સારોમર-તખો ધરાવતું હતું. સોરાબશાહ વેપાર વનજમાંથી રીટાયર થઈ નાયગામ ખાતે પોતાના બંગલામાં પોતાની મોહોરદાર મહેરમાય તથા એકપુરા બેટા નવલ સાથે બેપદસે સુખી જીંદગી ગુજરતા હતા. તેવણની બે બેટીઓ સારે ટુંકાંણે પરણી અચરવાલ થઈ હતી. સોરાબશાહ કાંઈ મહેલાશાહના જોડલા દોલતમંદ ન હતા, તોપણ તેવણ કોઈથી રીતે હાજતમંદ તો હતાજ નહીં. એ બેઉ કુટુંબો વચ્ચે વધુ ધરોઅરો પડવાથી, નજદીક દરરોજ એકમેકના બંગલામાં આવન જાવન થવાથી, નવલ અને પીરોજી વચ્ચે આલવયથીજ સારી મીતરાચારી બાંધી હતી અને દરરોજ તેઓ સાથે મલતાં હોવાથી એ આલવયની દોસતી જવાનીમાં વધારે ઘાડી થઈ હતી.

નવલ પોતાના આપનો બે બેટીઓ સાથે એકપુરે બેટા હતો, તોખી કોઈથી રીતે ખોટા લાડથી બગડી ગયો ન હતો. શીખવા બણવામાં તેણે સારો શોખ આલવયથીજ બતાવ્યો હતો અને એલશીનસટન સકુલમાંથી પસાર થઈ તે ગોવાલવા તલાવ ખાતેની એલશીનસટન કાલેજમાં દાખલ થયો હતો. કાલેજમાંથી સાંજના ઘર આવતાં તેની દરરોજની મુખ્ય ઉલટ પીરોજીને ભેટવાની હતી અને પીરોજી પણ પોતાના માનીતા નવલને એક દીવસ ન જોય, તો જાણે બેચેન જેવી જણાતી. એ મુજબ નવલ તથા પીરોજી વચ્ચેની આલવયની મીતરાચારી નીરદોશ પયારના મજબુત ગાંઠમાં વીટલાઈ હતી. બેઉનાં માઆપ સારાં નીતીમાન હોવાથી તથા પોતાનાં એ

ફરજદો ઉપર સારી દેખરેખ રાખતાં હોવાથી, એ નીરદોશ અરસપરસના પયારને આડે રસને ખીલવાની જોગવાઈ મ લીજ ન હતી.

મેહેલાશાહ તેમજ સોરાખશાહ બેઉ સમજતા હતા કે તેઓનાં વહાલાં ફરજદોના એ પયારનું સેવટ લગનના પવીતર ગાંઠમાં આવવાનું અને એ વીચાર તેઓ બેઉની લાગણીને તેમજ મેહેલાશાહનાં ધણીયાંણીની ખાહેશને અનુસરતો હતો. દોઢીચિઠના મોટાં કુટુંબના નવલ જેવા કેલવાયલા બહુ અછી વરતણુકના જવાનયા સાથે તેઓની એકપુરી બેટીનાં લગન થાય, તે કરતાં તેઓની ખીજ વધારે મોટી ઉમેદ શું હોય? નાજીંભાય તો નવલના સંબંધમાં એ છોકરાની બાલવયથીજ આવેલાં હોવાથી, તેની સારી વરતણુક જોઈ તેને પોતાના દીકરા સમાન તે નાનો હતો તયારથીજ આહતાં હતાં અને પોતાના ખાવીંદને નવલ આઠ નવ વરસનો હતો તયારથીજ કહેતાં હતાં કે એને આપણે દીકરો કરી લઈશું. ખીજ તરફથી સોરાખશાહ તથા તેવણનાં મોહોરદાર જાણતાં હતાં કે, પીરોળ પોતાનાં માખાપની એકપુરી તેમજ બહુ ખુબસુરત સારી વરતણુકની અને બહુ માયાલુ તાબેદાર ખ્વાશની દીકરી હતી, જે ઉપરાંત પોતાનાં માખાપની તરણુ ચાર લાખની દોલતની વારસ હતી; જેથી પોતાનો દીકરો એવી દહલાવાલી સુંદર મોહોરદાર પામે તેથી તેઓનાં હૃદયમાં હરખાયા વગર રહે નહીં.

એ મુજબ બેઉ કુટુંબોએ મનમાં ધારી રાખ્યું હતું કે નવલ કાલેજમાંથી બહાર પડવા પછી તે રર વરસની ઉમરનો થાય—પીરોળ તેનાથી એક વરસ નાની હતી—કે તેઓનાં લગન મોટી ધામધુમ સાથે કરી બેઉ માખાપે પોતાના આ વાહલાં ફરજદોને સુખી જોવાની બલાર્થ લેવી.

પણ માણસની સઘલી મુરાદ કાંઈ પાર પડતી નથી. નવલનું રર મું વરસ પસાર થવા પછી મે મહીનાના એક

સખત ગરમીવાલા દીવસની રાતના બીયારા સોરાળશાહને એકાએક કામેરા થઇ આવયો અને તેવણુ જાણે “ પાણી પીવા પણ ઉભા રહ્યા નહી”, એટલે કે એ તરણુ કલાકમાં તેવણુનો વહાલો જન પેલી જહાનમાં કુચ કરી ગયો. સોરાળશાહના આવાં અચળુચ મરણુથી એઉ કુટુંબમાં અસાધારણ માટી ગમગીની ફેલાઇ હતી અને બીયારાં મહેરમાય તો ગાફિલ જેવાં બની ગયાં હતાં. પણ નવલ બહુ શયાણા હતો, તેણે જોયું કે કુટુંબની સઘલી નગેહબાની જુવાન વયમાંથી તેના હાથમાં આવીછે, જેથી પોતાનાં વહાલાં માતાજી તથા એઉ પરણેલી બેનોને પુરતો દીલાસો દઇ, પોતાનાં દુખી માતાજીનો જીવ વેરાવા માટે મેહેલાશાહનાં કુટુંબને દરરોજ પોતાના મકાનમાં આવવાની ગોઠવણુ કરી અવયો.

જેમ દુનયામાં ચાલતું આવયું છે તેમ નવલની આવી સારી સમજથી સોરાળશાહનાં મરણુનો ગમ વીસરાયા લાગે અને તે મરણુને ૧૫ માસ વીતવા પછી આગલી મુરામુજબ નવલ અને પીરોજીનાં લગન જલદીથી કરવાનું નક્કી થયું અને તેનો દીવસબી ગોઠવવામાં આવયો, જે કે આગલી ખાહેશ મુજબ માટી ધામધુમ માંડી વાલવાની ગોઠવણુ કરી હતી.

પીરોજી કેટલીકવાર કલપીત ખયાલો ધરાવતી હતી તથા કેટલાંક વારતાનાં પુસ્તકો વાંચેલાં હોવાથી, પોતાના વાહલા નવલ સાથનાં લગનનું સુખ શરૂઆતમાં પુરતું મેલવવા માટે તેણીને એવો શોખ થઇ આવયો હતો કે ઇંએનેની માફક લગનની કીરયા પુરી થતાંજ “ હનીમુન ” કરવા પોતાના ખાવીદ સાથ જવું. પોતાની એકપુરી વાહલી બેટીના સઘલા શોખો પુરા પાડવાને તેણીનાં માખાપ સદા ખાહેશ રાખતાં હતાં, જેથી તેઓએ તુરતજ એ માગણી કયુલ રાખી તેણીને સુચના કરી કે મહાબલેશ્વર, માથેરાન, ખંઝલા યા એવી કોઈબી શીતલ ટેકડી ઉપર તેણીએ પોતાના

ખાવીંદ સાથ સુખેથી જવું જ્યને તેઓ અંગલા વગેરેની સધલી ગોઠવણ કરાવી આપશે.

પણ પીરોજને “હનીમુન”નો ખ્યાલ બીજોજ હતો. પોતાના પીતાના મોટા “કારા અંગલા”ની પાડોશના જે નાનાં મકાનમાં તેણીનો જનમ થયો હતો, તેજ નાના અંગલામાં તેણી પોતાના “હનીમુન”નો વખત ગુજરવા માંગતી હતી અને તેણીની એવી ખાહેશનેથી માખાપ તેમજ નવલ ખુશીથી કબુલ થયાં, જેથી તે નાનાં મકાનને વધુ ઝડપથી અછી રીતે સજુગારવામાં આવ્યું હતું અને પદ્મસાની રેલઢેલ જેટલી સુખ સગવડો આપી શકે તે સધલું તયાં પુરું પાડવામાં આવ્યું હતું.

નવલ તથા પીરોજનની માતાએ એક શુભ દીવસ જોવડાવી તે દીવસે, ઉપર જણાવ્યું તેમ, કાંઈ મોટી ધામધુમ વગર પોતાનાં આ અતી વાહલાં ફરજદોના લગન “કારા અંગલા” માં કરાવી આપયાં હતાં. આશીરવાદની ક્રીયા પુરી થયા પછી આ હરખાયલું જોડું પોતાનાં માખાપને પગે પડી તેઓના આશીરવાદના સખુનો સાંભલી બીજા અતલગના મીતરો ને ભેટવા મંદી ગયું. પીરોજનએ પોતાના પીતાના કાકાના દીકરા મનજીભાઈ સોલાઈનાના આલાક દીકરા અરજોરને દુરથી એક કાચના ખુણા ઉપર બેઠેલો જોયાથી, પોતાના પતીના કાનમાં થોડુંક કહીને અરજોર આગલ નવલને લઈ ગઈ. હસતે મુખે તેણીએ પોતાના એ ખેશીને જણાવ્યું “ભાઈ અરજોર, મેં સાંભલ્યું હતું કે તમે તો તખીબની સલાહથી ગયા સોમવારના મહાબલેશ્વર જનાર હતા, પણ મારાં લગનમાં હાજર થવા માટે તમે ચાર દીવસ થોખ્યા છો, તે માટે હું તમારી બહુ આભારી થઈ છું.”

અરજોરે જવાબ આપ્યો “બેન, મારી એવી ખાહેશ હતી કે આશીરવાદની ક્રીયા પુરી થવા પછે હું તમોને મારી

તરફની મુઆરક્યાદી આપવામાં પેહેલો બાહર પડું. સારાં નસીબે મારી એ બાહરેશ તમેએ પોતેજ હીયાં આવીને પાર પાડી આપીછે અને તેથી ચાર દીવસ વેહેલો મહાબલેશ્વર નહી ગયો તો શું મુન્નકા! પીરોજી, દસતુર જમાસપણએ તમેને દીધેલા આશીરવાદો હરફે હરફ પાર પડે અને તમે જુગ જુગ જીવો એવી મારીખી અંતઃકરણની દુવા છે.” આ સખુનો બોલતાં બરજોરના મોહોડાં ઉપર ચઢી આવેલી લાલી પીરોજીએ બરાબર નીહાલીને જોઈ હતી અને તે માટે તેણીનેખી કેટલુંક લાયું હતું.

પીરોજીના પીત્રાઈની આવી સારી લાગણી જોઈ નવલે ઉપકાર માની જણાવયું “ભાઈ બરજોર, જ્યારે ચાર દીવસ તોડી પાડ્યા છે ત્યારે તો એક દીવસ વધુ થોખી. કાલે રાતના અમારે ત્યાં ખાણું લેવા આવવાની તસદી લેશો તો વધુ ઉપકાર થશે.”

બરજોરે જવાબ આપ્યો “તમારો ઉપકાર થયો, પણ આવતી કાલે સવારની ૭ વાગાની તરેનમાં હીયાંથી ઉપડી જવાની મેં સઘલી ગોઠવણુ કરી છે. પાછો ફરવા પછે તમારી મેહેરબાનીભરી પરોણાગતનો ખુશીથી લાભ લઈશ.”

પીરોજી તથા નવલે બેઉએ જવાબ આપ્યો “અમારા મકાનમાં ગમે ત્યારેખી તમે આવશો તો મુઆરક છો.”

એ પછી નવલ અને પીરોજી બીજા મીતરો તથા ખેશી-ઓની મુઆરક્યાદી મેલવવામાં રોકાઈ ગયાં અને કોઈ જોતું નથી એવી તક સાંધીને ખાણું લીધા વગર બરજોર “કારાબંગલા”માંથી નીસરી ગયો, કારણકે જમવાની જેમ તેને રૂચી ન હતી તેમ કોઈનીખી સાથ વાત કરવાને પણ તેને ગમતું ન હતું. એવું તેનું મગજ વીચારમાં રોકાઈ ગયું હતું.

મનજીભાઈ સોલાઈના મેહેલાશાના કાકાના દીકરા થતા હતા, જેમની મુંબઈમાં મોટી સુરતી કાપડની દુકાન હતી અને રફતે

રફતે તેવણે ચીનાઈ કાપડ પણ વેચવા માંડી પોતાનો વેપાર વધારી મેલયો હતો. મનજીભાઈને પેટે આ બરજોર તથા એક બીજા બેટા સોરાબ ઉપ્રાંત બે બેટીઓની વરધી થયલી હતી. બરજોરને તેવણે બહુ સારી કેલવણી આપી હતી. એલશીનસટન કાલેજમાં બરજોરે અભ્યાસ પાછલના પોતાના અંતથી પોતાના ઉસતાદોનો સાથે ચાલ મેલવયો હતો અને કાલેજ છોડ્યા પછી બાપે પોતાની પેઢીમાં તેને એક ભાગયા તરીકે દાખલ કર્યો હતો, જેથી મનજીભાઈનેથી બહુ સારી સગવડ થઈ પડી હતી. આ બરજોર વીશે આગલ ચાલતાં આપણને વધારે બોલવું પડશે.

પ્રકરણ ૨.

‘મનજીભાઈનું કુટુંબ—પીરોજી તથા નવલનાં લગનનું હનીમુન.

મેહેલાશાહસોલાઈનાના કાકાના દીકરા મનજીભાઈ મેનાભાઈ સોલાઈના તથા તેવણના દીકરા બરજોર વાંચે પેહેલાં પ્રકરણમાં આપણે થોડુંક બોલ્યા છીએ અને હીયાં વાંચનાર સાથે તેઓની વધુ પીછાણ કરાવવી જોઈયે. મનજીભાઈની કોઠમાં સુરતી તથા ચીનાઈ કાપડની માટી દુકાન હતી, જે દુકાન સારી આવક તેવણને કરાવી આપતી હતી, જે આવકમાંથી તેવણ પોતાનાં ચાર ફરજદારનાં કુટુંબ સાથે ગીરગામ ખાતેના એક કુશાદે બંગલામાં સુખી હાલતમાં રહેતા હતા. તેવણે પોતાના દીકરા બરજોરને બહુ સારી કેલવણી આપી પોતાની પેઢીમાં ભાગયા તરીકે દાખલ કર્યો હતો અને બરજોર પેઢીમાં દાખલ થયા પછી તેની અંતથી ચીનાઈ કાપડનો અપ એ દુકાનમાં બહુ સારો જગયો હતો. બીજો દીકરો સોરાબ કાલેજમાં કેલવણી લેતો હતો અને મનજીભાઈનો

વીચાર હતો કે તેને વકીલ બનાવવો, કે જોથી તેણી કદાચ મહેબાશાહની માફક ચાર પૃષ્ઠે સુખી થઈ જાય. મનજીભાઈનાં માહોરદાર ૧૦ વરસ થયાં બેઠેસતનશીન થયાં હતાં અને માહોરદારનાં મરણ પછી પાછો પરણવાનો વીચાર ન કરતાં, તેવણ દુકાન ઉપરથી દરરોજ જલદીથી ઘેરમાં પાછા ફરી પોતાની બે બેટીઓ ગુલાં તથા અરથેદખાઈની પાસેજ રહેતા હતા, જે નાની બેટીને લાડમાં તેવણે ખરી કરી નામ આપ્યું હતું. ગુલાંની ઉંમર ૨૦ વરસની તથા ખરીની ઉંમર ૧૮ વરસની હતી અને મનજીભાઈની કેટલાંક વરસો થયાં આદેશ હતી કે તેણીઓનાં માથાં પોતાની હાથપાતીમાં ઘાઈ નાખવાં.

તેવણ વારંવાર પોતાના મનસે વીચાર કરતા કે “કાલ કેવી છે તે કોણ કહી શકશે? માણસો બોલ બોલતામાં પ્રાણ છોડી દીધે છે અને તેમ કાલ ઉઠીને હું મરી ગયો, તો મારી આ બે કાચી કુમારી દીકરીઓનું શું થાય? વહી સુધારાને નામ નવા નવા હોંગો દાખલ થાય છે, જોથી સાઈ માડું જોવાને નકામાં બેસી રહેવા કરતાં મારી ચાલચલણના આપુસઈ ગરીબ મધ્યમ હાલતના છોકરાઓ સાથે એ દીકરીઓનું થઈ જાય, તો મારે માથેથી મોટા બોજો દુર થાય અને પછી હું મરવાને માટેની નીરાંતે તૃપ્તિયાર થઈ બેસું.”

પણ ગુલાં અને ખરી એવા વીચારનાં હતાં નહીં. તેઓએ ઘરમાંજ મારી કેલવણી લીધી હતી અને એક શીક્ષકના હાથ તલેઈ ગ્રેજીનો અભ્યાસ કરતાં હતાં. તે વધુ અભ્યાસ સાથે તેમનામાં શીશ્યારી પણ વધી હતી અને ખાવાની મરજીના ગમે તે છોકરા સાથે પરણવાને બદલે હુશ્યાર શીખના બહેલા વકીલ યા મોટા વેપારીના દીકરાને તેણીઓ આવીદા તરીકે મેલવવાની મનમાં ઉમેદ રાખતી હતી.

ગુલાં તથા ખરી એ બે બેટીઓ વચ્ચે બહુ મારી પરીત હતી, બેટીના વીચાર નજીક એકમત હતા અને બેટી

મેહેનો જાણે કોઈથીજી સંતોશ પામતી ન હોય એમ દેખાતી હતી. અપસઅપસમાં વાત કરતાં દરેક આસામીની તેણીઓ કાંઈથી ખાંખી થોડી કાઢતી અને તેઓની પોતપોતા વચે ટુકડી બતાવતી. પણ તેણીઓને પોતાના ભાઈઓ વીથે બહુ ઉંચો વીચાર હતો અને ભાઈઓ ઉપર પરીત પણ બહુ હતી.

મેહેલાશાહનું કુટુંબ મહીનામાં એ તરણુ વખત તેઓને મલવા આવતું હતું અને તેઓની મહીનામાં એક વખત મેહેલાશાહને ઘેર જતાં હતાં. પણ ગુલાં તથા ખરીને એ મુલાકાત ગમતી ન હતી. તેણીઓ પોતાના બાવાને કહેતી કે “ પીરોજી માઆપની એકપુરી લાડો છોકરી છે, માટે ઘેરનો વર પામી છે, જેથી તેણીનાં નેણ ફરી ગયાં છે અને આપણે શું કામ વારંવાર તેણી આગલ જઈ હલકાં પડયે? બાવા, કુંગર દુરથીજ રહીયામણા બલા ! ”

મનજીભાઈ બહુ સમજુ પારસી હતા, તેવણુ ચેતી ગયા હતા કે તેમની દીકરીઓના સંજુનોમાં અદેખાઈનો અંશ સમાયલો છે, કારણકે પીરોજીના મારા ગુણો માટે, તેણીની સાદાઈ તથા બલા અવાશ માટે, મનજીભાઈને બહુ ઉંચો વીચાર હતો, જેથી તેવણુ પોતાની દીકરીઓને પતાવી સમજવીને જણાવતા કે “ ખીચારી પીરોજીને તમે નાહકની ગેરમનમારી કરો છો, પણ આગલ આજતાં તમોને માલમ પડશે કે એ કેવી ડાહી દીકરી છે. ”

મનજીભાઈના બેટા બરજોરની બાહોશી તથા ખુબસુરતીથી અને મલતાવડા દયાલુ અવાશથી જેમ તે ઘરમાં તથા ફકાતમાં સઘલાંઓના માર્તનો થઈ પડયો હતો, તેમજ પાડોશીઓ અને મીતર મંડનમાં બરજોરની વાખવાખી સઘલે બાહોડે થતી હતી. પાડોશીઓમાંથી ઘણાઓ એવા ડાહ્યા છોકરાંને પોતાની દીકરીઓ આપવાને બાહોશ રાખતા હતા, જો કે કેટલાકો એવું ધારતા હતા કે એ શ્યાનો છોકરો તો મેહેલાશાહની પીરોજી સાથેજ પરણવાનો.

આવો વીચાર બાંધવાને તેઓને દુષ્કર્મતાં કેટલાંક કારણો હતાં. બરજોર વારંવાર મેહેલાશાહને ઘેર જતો હતો અને જ્યારેપી મેહેલાશાહનું કુટુંબ તેના ઘરમાં આવતું હતું, તથા પીરોળની ખીદમત કરવાને તથા તેણીને ખુશ કરવાને બરજોર બહુ તકપેસો રહેતો. કોઈની સાથેપી વાતચીત થતાં પીરોળના મદયુણીની બહુ ઉલટમાં આવી જઈ તે બહુ તારીફ કરતો અને જ્યારેપી ફરવા હરવા કે કોઈ મેલાવડમાં પીરોળ જણાતી, કે બરજોર પુરતી અદખ અદાથી તેણી આગલ જઈ થોડીક વાતચીતમાં મશયુલ થઈ “પાડા” થઈ ન પડતાં જલદીથી રૂખસદ લેતો.

તેના સંબંધમાં આવનારાઓમાંથી કેટલાકો જો કે અટકલ કરતા હતા કે બરજોરનું પીરોળ સાથેજ કાજ નકી થવાનું, પણ કદીપી તેને પોતાનાં મહેલોમાંથી એવો એકબી દુકારો બાહર પાડ્યો ન હતો.

તેના બીતરતી તો ખરેખરી ખાદેશ હતી કે પીરોળ સાથેજ પરણવું, તે પીરોળ ઉપર ખરેખર પથારમાં ગીરફતાર થઈ ગયો હતો. તેણી માથ પરણવાથીજ પોતાની જીંદગી સુખી થશે એવું પોતાના મનમાં માનતો હતો, પણ તેણે જોઈ લીધું હતું કે પીરોળનું જીવન તેને માટે ખાલી નથી, તે જીવન તો પોતાના પાડોશી નવલને અપાઈ ચુક્યું છે, જેથી એક શયાના જવાન તરીકે એ વીચાર તેણે પોતાના મનમાંથી કહાડી નાખવાની બનતી કોશિશ કાઢી, પણ તેણે જોયું કે એ વીચાર દુર થવો મુશ્કેલ છે. તોપણ તેને મનને મજબુતીથી મારી પીરોળ ઉપર ફક્ત બેહેનસમાનજ પ્રીતી રાખવાના ઠંડાવ કર્યો અને પવીત્ર નીશચ્ચ કર્યો કે એ વહાલી બેહેન માટે કોઈપણ અપવીત્ર વીચાર રાખવાના કરતાં મરવું બેહેતર.

આવા મકમ નીશચ્ચને પોતાના કાબુમાં રાખી તે પોતાની એવી વહાલી બેહેનને તેણીનાં લગન માટે અંતઃકરણની

મુખારકબાદી આપવા માટે લગનને દીને “કારા બંગલા” માં ગયો હતો, પણ એ અતી ખુબસુરત છોડીને નવલ સાથ પરણતી જોઈ, પરણી રહ્યા પછી તેની પાંખડી વલગી બહુ દરખાસે હાડે આસપાસનાઓની મુખારકબાદી મેલવતી જોઈ તેનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું, એ વાર તે એકાંત જગા ઉપર જઈ કુસકે કુસકે રડી પોતાનું જીવન ખુલ્લું કરી આવ્યો અને તેણીને મુખારકબાદી આપી આવ્યા પછી વધુ વાર એમી ન શકાયાથી તે ખાલું લીધા વગર હલવેથી “કારા બંગલા” માંથી નીસરી ગયો હતો.

બરજોર બહુ દુઃખ સાથ “કારો બંગલો” છોડી ગયો હતો. તેણે પોતાનાં ઘરનો રસતો પાઉંપયાદાજ લીધો, છેક નાયગામથી તે ગીરગામ વેર તે ચાલતોજ ગયો, એવી ઉમેદથી કે એક યા દોઢ કલાકનો ઘર પુગયા અગાઉ વખત મલે તેટલા વખતમાં વીચાર કરી લઈ મનને પાછું શાંત પાડવું, કારણ કે પોતાની નબલાઈ પોતાના પીતા યા બેહેનો આગલ સેહેજબી જણાઈ ગયલી જોવા તે ધ્રુવજીતો ન હતો.

રસતામાં એકજ વીચારમાં તેનું મન રોકાઈ રહ્યું હતું અને તે એ કે “પીરોળ, તું મારી સાથ પરણી હતે તો ખરેખર હું બહુ સુખી બન્યો હતે. ખચીત તારા વગર મારી બાકીની જીંદગી તદ્દન નકામી શોકાતુર દુઃખી જવાની; તારા વગર હું મારા બાકીના દીવસો એક કુંચી આપેલાં પુતલાંની માફક દરરોજનું નેમેલું કાત કરી પુરા કરીશ, તોપણ તું તારી મરજીના ખાવીંદ સાથ પરણી છે તેથી એક રીતે હું ખુશી છું કે તું ખુશખુશાલ રહેશે. પરવરદેગાર તારો નેગેહેબાન થાય અને તારાં આ લગન પુરતાં અમનઅમનમાં નીવડી, તમા ધણીધણીયાંણી બાંખી જીંદગી યુગરો.”

આખરે તેણે મકમ ઠરાવ કર્યો કે હવે એ વીચાર બુલીજ નવો; અને મગજ બનતાં વેર શાંત કરી તે પોતાનાં ધેરમાં દાખલ થયો.

ધર જઈ પુગતાં પોતાનાં કુટુંબને તો લગનમાંથી જમીને પાછું ફરેલું તેણે જોયું. મનજીભાઈ તથા તેમની દીકરીઓએ બરજોને લગનમાં આવેલો જોયલો હોવાથી તેમને એવો તો ખ્યાલ આવ્યોજ નહીં કે તે જમયા વીના પાછો ફર્યો હતો, જેથી એ બાબદ વીશે કાંઈ ચુનોરા થઈ જ નહીં. પણ તેની બંને બહેનોએ તેને ઝાંપીને બેસવા દીધાજ નહાં. પીરોળના પોશાકનાં અપલુટપણાં વીશે, પરણી રહ્યા પછે પોતાના આવંદની પાંખડી પકડી મઘલાંઓની મુખારકામી માહોડે માગીને મેલવવાના તેણીના ઇતરાત વીશે, આ બહેનોએ એવા તો તીક્ષ્ણ દીક્ષા કરવા માંડ્યા કે બરજોર જલદીથી તયાંથી ઉડી જઈ પોતાના ઓરડામાં જઈ પાછો જરજર રડી પડી સુઈ ગયો.

મનજીભાઈ તથા તેમની બેટીઓ અગાઉ જાણતાં હતાં કે બરજોરનો પયાર પીરોળ ઉપર બહુ છે, બરજોર તેણી સાથે પરણવાની બીતરમાંથી આહ્વેશ રાખે છે, પણ પીરોળની નવલ સાથે અદરાવાની વાત બાહરે પડ્યા પછે તેઓએ ધારયું કે બરજોરની હવે એ વાત વીસરી ગયો હશે અને એવીજ કોઈ બીજી માહોરદાર મેલવવાની આહ્વેશ રાખતો હશે. બરજોરના મનમાં શું વીચારો દોડતા હતા, તેની હાલત કેવી દુઃખી હતી, સવચ્છ પયારના દેવે તેને કેવો ભખી આધી હતો, તે વગેરેનો મનજીભાઈ તથા તેવણની દીકરીઓને તો સહેજખી વીચાર ન હતો.

બીજી તરફથી આપણે હવે પરણેલાં જોડાં તરફ નેગાહ કરીએ. પાછલી રાતના આશીરવાદની કીરયા પુરી થયા પછે પીરોળ તથા નવલ પોતાના વાહલાંઓને બેટીને “હનીમુન” ની મળહ મેલવવા માટે “કારા બંગલા” થી થોડક દુર

આવેલાં પોતાના ઐકાંત મકાનમાં જવા નીકળ્યાં. પોતાની ઐકપુરી દીકરીથી છુટાં પડતાં નાજાંમાયની આંખોમાં પાણી આવી ગયાં હતાં અને મેહેલાશાહખી શોકાતુર જેવા જણાતા હતા. નાજાંમાયે પોતાની દીકરીને પોતાની ગોડમાં કેટલોક વખતવેર આંખી રાખી હલવેથી કાનમાં કહ્યું કે “દીકરી, નવલને સમજાવીને થોડા દીવસ પછી તમે હીયાંજ અમારી સાથે જાશુકના આવી રહેવો તો ઠીક. તારા વગર અમે તો જીરી જીરીને મરી જઈશું.”

“માયજી, અમે વારંવાર તમોને મલશું, પણ મારાં સાસુજીને ઐકલાં કેમ મેલાય? તેવણુ તો નવલને ઐક ઘડીખી પોતાથી વીસો જોવા માંગતા નથી અને દીકરા સાસરે જઈને રહે તે તેમનાથી કેમ જોવાઈ શકાય? માયજી, મને કોઈ બુદ્ધિ નહીં બોલશે, કે વહુએ આવતાંને વારજ દીકરાને માયથી વીખુટા પાડ્યો!”

અરેઅર મેહેરમાયનો પોતાના દીકરા નવલ ઉપર અસાધારણ પયાર હતો. તેવણે એ દીકરાને બહુ આણાકાણીથી રડીને “હનીમુન અને ફનીમુન અને ધુલમુન” માટે ઐક પખવાડયાંની રજા આપી હતી અને પાછલી રાતનાંખી પોતાના એ વહાલા દીકરાને આવરણા લઈ કરગરીને કહ્યું હતું કે “દીકરા, તારા વગર એક ઘડીખી મને ચેન નથી પડવાનું હં! જલદીથી પાંછા ઘરમાં આવી બધરી સાથે રહે અને તમોને બેઠેનું સુખી જોઈ હું બહુ હરખાઈ જઈ સુખમાં મરીશ. દીકરા, કાલે જો મલવા નહી આવશે તો હું તો મરી જઈશ હં!”

નવલે પોતાનાં માતાજીને પગે પડી તેમના વધુ આશીરવાદ મેલવી, પોતાની વહાલી પીરોળ સાથે એક સુંદર વીક્ટોરિયા ગાડીમાં રૂપસદ લીધી.

“હનીમુન” કરવા જતાં જોડાંમાં તેઓની ઉમર યુગેલી હોય છે, તોપણ જાણે બાલપણના જેવી મજાહ ભોગવવાનો

શોખ થઈ આવે છે. નવલ તથા પીરોજીના લગનનું “હનીમુન” પણ એવીજ નીરદોશ મળે સાથ પસાર થતું હતું. તેઓ એક ખીજ સાથે બાલવયથીજ સાથે ભેલાયલાં હતાં. કેલવણી સાથે શરૂ કરી, બાલપણની મીત્રાચારી વરસોવેર જલસી, ઉમરે પુગતાંજ તેઓ અકેકના પયારમાં પડ્યાં હતાં, આ અકેકના પયારે લગનનાં ગાંઠથી તેઓને જોડ્યાં અને જોકે તેઓની આખી જીંદગી સાથેજ ગઈ હતી, તેઓની એકમેકની સંજત બહુ જીતી થઈ હતી, તોપણ લગન પછીની નવાઈ તેઓને મનસે કાંઈ જીતી લાગી નહી.

લગનની ખીજ સવારના ઉઠી નાસતો કરવા પછી સાથે બેસી વાત કરતાં પીરોજીએ પોતાના પત્નીની ગરદનમાં પોતાનો નાજીક જમનો હાથ મેલી, તેના ગાલ પસવારી બહુ હરખાયે એહેરે પુછ્યું “નવલ, તુને શું લાગે છે કે આપણે ખરેખર પરણ્યાં છીએ?—શું ખરેખર આપણે માઠી ખમ્મર થયાં છીએ? વહાલા, નાનાં હતાં તયારે આપણે માય દીકરાંનો દાવ રમતાં હતાં, જે નીરદોશ રમત અને હાલના આપણા લગનના પત્નીનું પણ ગંભીર ગાંઠ વચ્ચે કેટલો ફરક! કાંય નહી આપણે હજી નાનાંજ રહ્યાં?”

નવલે પોતાની ગ્રેમપ્રીયાને તેવજ હસતે મુખડે જવાબ આપ્યો “પીરોજી, તયારે તું શું આપણે ખરેખર માઠી ખમ્મર થયાં છીએ તેથી દલગીર થાય છે કે?”

“દલગીર!—તું, વહાલાની આખરે મોહરદાર થવા માટે હું દલગીર થાઉં! પણ નવલ, “મોહરદાર” બોલ મને બહુ ગંભીર લાગે છે, એ બોલ મારી પત્ની તરફની ફરજનો ખ્યાલ આપે છે, જે સમ્મલી ફરજ હું તને તેમજ ખાદાયજીને રાજી રાખીને બજાવી શકીશ કે? મારાં માયજી વારંવાર મને બોધ દેતાં હતાં કે ‘ખાદા પછી ખાવી’દ, જે બોધ

હું બેઠરકારીથી સાંભળતી હતી, પણ આજે તેનું ગંભીરપણું મારી મનમુગ્ધ આવી ઉભું છે.”

નવલે પીરોળને પસવારી પુછ્યું “ ત્યારે હું તને માહરદાર કહીશ નહી, પણ મારી મુરતી, મારી દેવી, કરી કહી તારી પૂજા કરવા કરીશ.”

એ રવેસે આ નવાં જોડાંના ઐકાંત “હનીમુન” માં વાતચીત ચાલતી હતી. થોડોક વખતવેર નવલ ઐક ચોપડી િંચવામાં રોકાવા પછી પીરોળએ પાછું તેનું ધ્યાન ખેંચ્યું “ મારા વરજી, જ્યારે ઈંગ્લેન્ડની માફક “હનીમુન” ની મળહ ભાગવવાની મારી ખાહેશને તું તથા મારાં માતપીતા સરણુ થયાં છે, ત્યારે બોલ વહાલા, આપણા ‘રૂપેરી લગન’ તથા ‘સોનેરી લગન’ અને ‘હીરાના લગન’ ખી થશે કે? નવલ, તું મને એવાતો પચારો છે કે ૭૫ વરસની સુખી પરણેલી જીંદગી ગુળરવા પછીખી જો કશ્વર કૃપાથી હું જીવતી રહીશ તો આપણા ‘હીરાના લગન’ ની ખીજે દીવસેખી તું મને આજના જેટલોજ વાહલો લાગવાનો” એમ કહી પીરોળએ પોતાના વહાલાને બધેવાર એવારણાં લીધાં.

નવલે થોડોક ગંભીર ચેહેરો કરી જણાવ્યું “ વહાલી, આપણા લગનની શરૂઆતમાંજ એવા ગંભીર વીચારો મનમાં ના લાવ. કુતયાનો કયાં ભરોસો છે! ”

ખીજી કેટલીક વાતચીતમાં વખત ગુળરવા પછી તેઓ સાંજના મેહરમાયને તેવણના બંગલામાં બેઠી આવયાં અને સાસુજીના વધુ આશીરવાદ પીરોળએ મેલવયા, જેવણના હાથે પોતાના દીકરાને એટલો સુખી જોઈ હરખાઈ હરખાઈ ગયાં હતાં.

સાંદરણના દીવસ હોવાથી પીરોળ તથા નવલે રાતનું ખાણું લીધા પછી બાગમાં ખુરસીઓ બહાર કઢાવી બેઠક બધ પાછી વાત ચલાવી હતી. વાત ઉપરથી એકદમ પીરોળનું

ધ્યાન ચલકતા સુકરના તારા ઉપર ખેંચાયું, જે તારો ડીક્રીડીક્રીને ગંભીર ચેહેરો કરી તેણી માથે હાથ દબાવવા લાગી. આ ઉપરથી નવલે વાત પાછી ચલાવવા પુછ્યું “પીરોજ, વલી મગજને કાંઈ નવી શીલસુશીમાં રોકી રાખ્યું છે કે !”

“હું આ ચલકતા સુકરના તારાની સામે જોઈ વીચાર કરું છું કે તારું અને મારું ભવીશ્યની એવુંજ ચલકતું રહેશે કે? જેમ એ ચલકતો તારો નીચમસર પોતાની હાજરી આપે છે, તેમ આપણેની એકમેકથી જાણેલાન પુલીક, નહીં તો લાંબી મુદતવેર, છુટાં નહીં પડ્યું કેની? અરે જાણી નો આપણે છુટાં પડ્યા તો તારા કે મારા શા હાલ?”

“વહાલી પીરોજ, મોહિત સીવાય ખીજાં કશાંથી કદાંબી આપણે એક દીવસખી છુટાં પડનાર નથી.”

“પણ નવલ, મોહિતનો જાલમ દેવ તો સઘલે ડોકાણે ભમતો ફરે છે! કુદરતની ખી શું કરાંમત હશે કે જાણ્યજી માનવીએને આ દુનયામાં પેદા કરી તેએને આપણી માફક એકમેકના અનંત પયરમાં વીટલાવી નાખી, મોહિતના જાલમ દેવની મારફતે તેએને બહુ ઘાતકીપણે છુટાં પાડે છે?”

“વહાલી પીરોજ, મને આજે ભાસે છે કે પ્રિયજોની નકલ કરવામાં આપણે ખાટું કર્યે છીએ. “હનીમુન” ની એકાંત મજાહ ભોગવવાની તેં ઘણી ખાહેશ રાખી, પણ એકાંત રહેવાથી તો તારા મગજમાં આવા આવા ગંભીર ખયાલો ધાઈ આવે છે. લગનની ખીજી રાતના શું આવી પરકારની વાતચીત હોય? આપણા વહાલાંએની માથે આપણે હતે, તો લગનની ખીજી રાત અરેઅર બહુ સારી હમીખુશીની વાતોમાં પસાર થતે, નહીં કે હાલના જેવી શોકાવુર રડવું લાવનારી વાતોમાં.”

પીરોજને આ બોલવું વાજખી લાયું જેથી ખીજી વાતચીત કરી ખીજે દીવસે મનજીભાઈ સોલાઈનાતા કુટુંબની મુજાકાને જવાનો ઠગવ કરી તેએ નીંદરાવશ થયાં.

પ્રકરણ ૩

મનજીભાઈના કુટુંબની મુલાકાત—નવલનો

શાલગરેહ.

લગન પછીનો પીરોળ દીવસ ગંભીર વાતોમાં તથા ભરીશ કેવું જશે તેના અયાલોમાં પીરોળએ યુજગ્યા પછી, તેણીના પતીની આદેશથી આ હેતુવંતુ જોડું તરીકે દીવસે સવારના નવલના માયની મુલાકાત લેવા પછી પીરોળના આવાના કાકાના દીકરા મનજીભાઈ સોલાઈનાના કુટુંબની મુલાકાત માટે ગીરગામના તેઓના મકાનમાં ગયું હતું.

એ દીવસ રવીવારનો હોવાથી મનજીભાઈ પોતેખી ધરમાંજ હતા, તેણે પોતાની માનીતી પીરોળ તથા તેણીના પતીને બહુ દીલોળનીભર્યો આવકાર દીધો અને પોતાની દીકરીઓ યુલાં તથા અડીની પડોશમાં તેઓને બેસાડ્યાં. યુલાં તથા અડી ભરવા યુકવાના કરતાં વાંચવામાં તથા ચીતારવામાં પોતાનો વખત યુજરવાને વધારે પસંદ કરતાં હતાં. તેઓની ઉમેદ વીદવાન સ્ત્રીઓમાં અપવાતી હતી, જોકે તેઓના અનુભવી બાવા બરાબર જાણતા હતા કે, આજના વખતમાં છોકરીઓનો ઉકાવ તેઓની સંગીન થા વધુ ચઢતી ફેલવણી ઉપરથી થતોજ નથી, પણ મોઢાંનાં રૂપ અને પીતાના પદ્ધતિની થેતીના ભાર ઉપરથી થાય છે.

પીરોળ તથા નવન જ્યારે આવ્યાં ત્યારે આ બંને બેનો એક મોટું અનીનાસ પોતાની સામે મેલી અકેક ફલાવરવાસ ઉપર તેનો ચીતાર પાડવામાં રોકાયેલી હતી. પીરોળ પણ ચીતારતો મારો શોખ ધરાવતી હતી, આ બે બેનો કરતાં વધારે સારા ચીતાર પાડતી હતી, પણ યુલાં તથા અડીને તો એવોજ અયાજ હતો કે પારસી સ્ત્રીઓને

ચીતારના નાદર હુનરનો શોખળ ક્યાં છે? વધી તેણીએ
એમજ માનતી હતી કે તેઓના જેવા સુંદર ચીતારો કોઈપણ
પારશી સ્ત્રી ચીતારી શકે નહીં. પીરોળનાં આવવા છતાં
તેણીએ પોતાનું આ કામ ચાલુ રાખ્યું હતું અને
અનીનાસ ચીતારતાં ચીતારતાં તેઓએ પોતાનાં આ
જશીએ સાથ વાત ચલાવવા માંડી.

અરસપરસની ઝરઆશીયત પુછ્યા બાદ યુલાંએ ઠાવકાપણાંથી
પણ બહુ સંભવતાબરધું હસતું મોંઢ કરી પીરોળને આવકાર
દીધા કે “બહેન, આવે વખતે તેં અમને યાદ કીધાં છે
તેથી કાંઈ અમને જેવો તેવો હરખ ઉપજતો નથી.”

પીરોળએ ખરા ભોલા ખવાસમાં જવાબ આપ્યો “વહાલી
યુલાં, તમારે તું થું એમ ધારતી હતી કે હું બહુ સુખી
થઈ છું તેથી તમારાં જેવાં સનેહીએને એકદમ બુલી જાઉં!
પણ કાકાજી, મારા નવલની કીરતી મારે છીણવી લેવી ન
જોઈયે. તમારી આજે મુલાકાત લેવાની સુમના તો પેહેલાં
મારા નવલે કીધી હતી અને તુરત મેં તે ઉપાડી લીધી હતી.”

નવલે હસતે મુખડે ઉભો થઈ પીરોળનો પણ હાથ
જેમી પોતાની બરોબર આગળ ઉભી રાખી જણાવ્યું
“હા, મેં હીયાં આવવાની પેહેલી સુમના કરી હતી ખરી,
પણ તે થું ઉમેદથી? એવીજ ઉમેદથી કે તમે પીત્રાઈએને
અમા ખતાવયે કે અમા કેવું નાદર એકમેકને માફક
આવતું જોડું બનયાં છીયે. જુઓ બહેનો, હું જેટલો
લાંબો છું, તેવીજ મારી વહાલી પીરોળ સીધી સરોવર
સરખાં કદની બરાબર મારાં માયાં સાથે સરખી આવી છે.
જો તમારો બરજોર હોતે, તો અમાને હીયાં સાથે ઉભેલાં
જોઈ ખચીત હરખાઈ જઈ મુખારકબાદી આવી પોતાની
જાણીતી શકતીની રૂએ એક સુંદર કવીતા વટીક જોડવા
વીના રહેતે નહીં.”

પીરોળએ હસતે મુખે ઝડકથી પુછ્યું “ હા હા કાકાજી હું તો તમોને પુછતાંજ ભુલી ગઈ કે મારો પીત્રાઈ ખરોજર ક્યાં છે ? તે માથેરાન જનાર હતો, ત્યાં ગયો કે ? ”

મનજીભાઈ જવાબ આપે તેટલાંમાં ખડી બોલી ઉઠી “ ખરોજર તો આજે જ માસ થયા દરરોજ માથેરાનેજ જ્યાં કરે છે. બેહેન પીરોળ, તારાં જગનને બીજે દીને તો તે જરૂર જનાર હતો અને પોરટમેંટામાં મેં તેનાં સંઘલાં કપડાંપડાં પેક કરી તંબ્યાર રાખ્યાં હતાં, પણ હજી એ ખીચારાથી જવાઈ શકાયું નથી. બાવાનેખી એના વગર દુકાન ઉપર ચાલવુંજ નથી અને દુકાન ઉપર કાંઈ અને કાંઈ નવું કામ ખરોજરને વાસતે દરરોજ નીકળી આવે છે. ”

બોલી પીરોળએ પોતાના બોલા બહા ખવાસ મુજબ જણાવી દીધું કે “ કાકાજી, તમોને ખરોજર વગર ચાલે નહીં તે તો ખરું છે, કારણકે એના જેવા ખીજો કોઈખી કાબેલ જવાન મેં દીઠો નથી. મારા નવજ તો એવુંજ માને છે કે જો તમોએ ખરોજરને વધીલ બનાવયો હતે, તો મારા બાવા જેવું મોટું નામ કહાડી થોડાં વરસમાં મોટી રાજત એકઠી કરતે. ”

કુલાંથી આ સાંભલી શકાયું નહીં, તેણીને લાગ્યું કે મનજીભાઈને એ અપમાન કરનારા સખુનો છે, જેથી તેણી બોલી ઉઠી “ હા, બેહેન હા, મારા બાવાજીના ધણા મીતરો અમોને ખાત્રી આપવા માંગે છે કે અમારા બાવા એટલી ઉમરે જેવા કાબેલ તથા ઉદ્યોગી હતા તેવાજ ખરોજરખી નીવડયો છે. ”

પીરોળ કાંઈ જવાબ આપવા જય તેટલાં તો બારણું ઉઠાડી ખરોજરજ એરડામાં દાખલ થયો અને આ અશ્વગમલી થઈ પડનારી વાતને ત્યાંજ છેડે આવયો.

બરોડે આવતાં વારજ નવલ તથા પીરોળને જોઈ બહુ હરખાઈ જઈ તેઓને દીલોળનીભરથો પાછો આવકાર દઈ જણાવ્યું “ નવલ, તમે તથા તમારાં મોહરદારે અમારાં મકાનને અરેઅર આજના શુભ દીવસે પરીતર બનાવ્યું છે. બાવાએ તો મને સવારના આગરહ કર્યો હતો કે આજે બપોરના મારે જરૂર માથેરાન જવું, પણ જાણે આજે કાંઈ શુભ બનવાનું હોય તેમ મેં સાફ ના પાડી, આવતી કાલે સવારના જવાની ગોઠવણ કીધી છે. કેવો હું ભાગ્યશાલી ! ”

અરસપરસની કેટલીક વાતચીત કરવા પછી બપોરના સધલાઓએ સાથે ખાણું લીધું અને પીરોળ તથા નવલે સાંજના તેઓથી છુટાં પડતાં કચ્છલાત લીધી કે આવતા રવીવારે મનજીભાઈ કાકાએ પોતાનાં આખાં કુટુંબ સાથ મટુંગાના તેઓના બંગલામાં આવવાની કહ્યા કરવી.

મેહેલાશાહ સોલાઈના તથા તેવણનાં મોહરદાર નાજમાય પોતાની દીકરી પીરોળ પરણીને આવીંદ સાથ રહેવા જવા પછી, ઐઠલાંતો જાણે એકલાં પડી ગયાં હતાં કે “ કારો બંગલો ” પોતાની દીકરી વગર તેઓને કદરખીહામણો લાગો, જેથી લગનને ખીજે દીને બપોરના તેઓ ખંડાલે થોડાક દીવસ રહેવા થકી ગયાં હતાં અને પીરોળને જણાવ્યું હતું કે “ કારો બંગલો ” તેણી તથા નવલને માટે ખુલ્લોછે અને ગમે ત્યારે તેઓએ જઈને ત્યાંખી રહેવું.

સોમવારે નવલની સાલગરેહ હોવાથી તેનાં માતાજી મેહેરમાયના આગ્રહથી નવલ અને પીરોળ તેવણના મકાનમાં બપોરના સાથે ખાણું લેવા માટે ગયાં હતાં. પીરોળએ સવારના બહુ સુંદર પોશાક કરી પોતાના પતી આગલ આવી તેને આવરણા લઈ હરખનાં આંસુઓ સાથની ઘણી ડુવાઓ ચાહી હતી. એ પછી આ ભાલી

છોકરીએ પોતાના પતીને પ્રુછ્યું કે “ વહાલા નવલ, મારી આ ચુંદરીની મારી તને કેવી લાગે છે? બરેલી કોર તે ઉપર મેલેલી હોવાથી કાંઈ છપ્પરડો તો મેં નથી કર્યો?”

“ પીરોળ, તારો ચેહેરોજ એટલો તો અનંત ખુબસુરત છે કે આવી ચુંદરીની મારીને બદલે તું કંગાલ મારી પેહેરીનેખી હાજર થાય તોખી તું ખીરાજી નીકલે. તારા જેવી કુટડી જવાન નારને ખુબસુરત દેખાવા માટે એમકી પોશાકની કાંઈખી જરૂર નથી. હા, કદાચ ખીજાં ૨૫ યા ૩૦ વરસ રહીને તારી જીવાની દુર થવા પછી એવા બહારના દેખાવની જરૂર પડે તો કાણુ જાણે?”

આહજી ૪૫ પીતાં પીતાં નવલના ખરડા ઉપર હલવેથી એક છાપડ મારી પીરોળ હશીને બોલી ઉઠી “ નવલ, તને દુનયાનો પુરતો અનુભવ લાગતો નથી. બધુચા પણ ગણુચા નહીં એ કહેવત તારા જેવા કેલવામલા જવાનયાને ખરાખર લાગુ પડે છે. વહાલા, મારા સુંદર દેખાવનો અરધો અરધ આધાર મારા કલયાણ દરજી ઉપર છે. વીખરામલા પીખરામલા પોશાકમાં પાંચ મીનીટખી તારી આગલ ઉભા રહેવાને હું હીંમત કરું નહીં, કારણ કે હું જાણું છું કે તેથી તારાં મન ઉપર મારે માટે ખીજોજ છાપ પડ્યા વગર રહે નહીં. મને દેખીને તું આનંદ થાય તેટલાં માટેજ હું સુંદર પોશાક પેહેરું છું. મારા પોશાકની પસંદગી કરતી વખતે તે તને કેવો લાગશે તેનો હું પેહેલાં ખયાલ કરું છું. ટુંકમાં નવલ, તારી નજર આગલ સદા, સદા અને સદા સોવામણી દેખાવાની મારી કાલજી છે, જે વીચાર શું ખોટા છે?”

“ દુનયાદારીમાં પાવરદીમાં ખપતી મારી વાહલી ખાયડી, આ તારી ખાહેશ પાર પાડવા માટે નકામી બધી મેહેનત લેતી ના. મારી આંખોમાં તેં એવું તો જાકુઈ આંજન નાખ્યું

છે કે તારા ૧૭ કબચાણુ દરજીઓના ગમે એવા નાદર હુનરના પોશાગમાં સળેલી એક બાયડી, સાદી મારી, ચોલી અને ફકત સપાટવાલી મારી વહાલી પીરોળ આગલ એક ત્યાકડી બરાબરનીખી હું ગણીશ નહીં.”

“ નવલ, એ તો શરૂઆતની માહેની છે. ગોલાબનું કુલ હજી પોતાના પેહેલાસોરમમાંજ છે, નેથી તુને તે તારી ચશમ સનમુખજ રાખી મુકવા ગમે છે, પણ એ સોરમ ટકરી રાખવા માટે ખીજી મદદ તો આપવીજ નોઈએ. ૧૦ વરસ વીટવા દે અને આપણે નોઈશું કે મારી ખરી સાદી ખુબસુરતી માટે તને આજના નેવા વીચાર રહે છે કે ? ”

એ ઘોડાની ગાડી દરવાજા આગલ આવી પુગે તેટલાં નવલ બાગમાંથી થોડાંક સુંદર કુલો તોડી લાવવા માટે ગયો, જે કુલો એકઠાં કરવા પછી પાછા ફરતાં મોરનું એક માટું પીછ પડેલું નોઈ તેખી તેણે ઉચકયું અને દેવાનખાનામાં પાછા ફરી પોતાની માહોરદારને વરસની નીરજીવ ભેટ તરીકે એક બોસો લઈ તેણીના હાથમાં મેલવા માંગયું. પીરોળએ તે સુંદર કુલો પોતાના હાથમાં લીધાં, પણ મોરનું પીછ નોઈ એકદમ ચોંકી જાણે કમકમાટ લાગે હોય તેમ માહોડું કરી, પોતાના પતીથી એ પગલાં દુર ખસી જઈ, બોલી ઉઠી “ નવલ, માલગરેહના શુભ દીવસે આ તું શું લાવયો? મોરનું પીછ! છટ, છટ, ! ” એમ બોલી તે પીછ તેના હાથમાંથી ઝુટાવી લઈ દુલો કરી પગ તલે ઘસડી પાછું જમીન ઉપરથી ઉચકી નોસમાં દુર બારીવાટે ફેંકી દીધું. !

નવલે પોતાની માહોરદારને પાછા એક બોસો લઈ પટાવતાં પુછ્યું “ મોરનાં પીછ તરફ તારો કાંય એટલો બધો કમકમાટ? અતી સુંદર દેખાતા ગરીબ મોરે શું કરયું છે કે તેનાં બહુ શોભાયમાન પીછને તું એમ કચડી નાખે છે ? ”

“ નવલ, વહાલા ખાવીંદ, હું ધંચકું છું કે મારનાં પીછ કેવાં ખરાબ અપસગનવાળાં છે, તે તું આગમજથી જાણતો હતે, કે જેથી તારી સાલગરેહના શુભ દીવસે એવા અપસગનને તારા હાથમાં પકડીને તું ઘરમાં ન લાવતે. એ પીછ જ્યાંપી હોય ત્યાં ખરગસતે દહાડો લાવયા વગર રહેતાં નથી. મારા ખાવાનેપી કમનસીબે મારના પીછનો કાંઈ અજબ શોખ છે, જેથી કોઈ કોઈ વાર તેવણુ એ પીછા પોતાની સાથે ખાગમાંથી ઉચકી લાવયા વગર રહેતા નથી અને હું તથા માય હમેશ તેવણુની સાથે મારામારી કરચે છીયે.”

નવલે પોતાની વહાલી માહેરદારના એક હાથે પોતાના હાથમાં લઈ નોસમાં હલાવી પુછ્યું “ ડીક છે ત્યારે, વહાલી પીરોળ, હવે તું જ મને જવાબ આપ કે તારા ખાવાજી મારના પીછ તારા ખંગલામાં વારંવાર લાવવા છતાં તમારા ઘરમાં કાંઈપી ખરાબ બન્યું છે કે ? ”

પીરોળ હસી પડી, પોતાના હાથે છુટા કરી પોતાના ધણીને પાછાં આવરણા લઈ તેણી બહુ હરખાયલે એહેરે બોલી “ નહીં, નહીં, કદી નહીં ! કુદરત તો અમારી ઉપર સદા મહેરબાન છે. દુઃખ અને દલગીરી શું તે તો હું આજવેર સહેજપી જાણતી નથી. ઇશ્વરની મહેરબાનીથી તો હું તારા જેવા અનંત વહાલો પતી પામી છું અને મારા પીતા તારા જેવા જમાઈ મેલવવાને ભાગ્યશાલી નીવડયા છે. નવલ, મારા જીવના હાર, હું દુનયામાં સઉથી વધુ સુખી નાર છું. નવલ એકજ છે, કારણકે કુદરત કાંઈ એવા સરસ ધણા નવલો ઉત્પત્ત કરે નહીં. હીરાઓ તો ધણા હોય છે, પણ તેઓમાં “કોહીનૂર” એકજ છે. ધણી જવાન નારો હીરા જેવા ખાવીંદ મેલવે છે એ ખરી વાત છે, પણ “કોહીનૂર” ખાવીંદ તો મેંજ એકલીએ મેલવયો છે, ” એમ બોલી પીરોળએ પોતાના હાથ પોતાની આંખમાં નોસથી દાખયા.

નવલે હશીને પુછ્યું “તયારે બોલ, મોરના પીછ હજીની
તું અપસગનવાલા ગણે છે કે ?”

“ નહીં, નહીં, મારા બાપમાં તો જાણે હમણાવેર તે
મારા મગનવાલા નીવડ્યાં છે; પણ, પણ—, ચાલો હવે
ગાડી આવી પુગી છે અને આપણે મેહેરમાયને જઈ મળયે.”

નવલનાં માતાએ તેઓને બહુ હરખભરયો આવકાર દીધો
હતો અને મેહુને ઓવરણા લઈ આછામીછાંથી વધાવી
લઈ નવાં કપડાંની જોડ મિટ કરી હતી. એ પછી મેહેરમાયે
પોતાના વહાલા દીકરાનાં માથાંમાં પોતાને હાથે દહી કુમરાંનો
બુક મેલી પીરોળને પણ એક બુક જમાડ્યો હતો. આઝો
દીવસ તયાંજ યુભરવા પછી સોંજના માતાજીની રજા લઈ
તેઓ છુટાં પડ્યાં હતાં. છુટાં પડતાં વખતે મેહેરમાયે પોતાના
દીકરાને આજીવુ કરી કે “ દીકરા, તારા વગર તો આ
બંગલો મને બહુ ઉજડ લાગે છે અને મારો વખત બહુ
કદરખીહામણો જાય છે. હવે તમે જલદીથી અહીયાં
આવી રહો તો ઠીક કે મનેખી સોવાઈ જાય. તમે હસીખુશીમાં
મારી પાસેજ રહો અને તમારાં જીભર દીકરાંઓની હું
મારે પોતાને હાથે સારવાં કરી તમને સેહેજખી કંતાલવા
દઈશ નહીં. મરે મરે માગે ઓવાઈનવાઈના દીકરા, તું
મદદ જીવતો રહી તારી બઈ યંતું વરસોવેર સુખ જોઈ મને
તારા દીકરાઓનું સુખ દેખાડી નીરાંતે મરવા દેજે.”

આ સખુનો બોલતાં મેહેરમાયની આંખોમાં પાણી આવી
ગયાં અને નવલે તેવણને ધનકાવયાં કે “જાઓ માય,
તમે તો હમેશ મારે દહાડે રડ્યા કરો છો.”

મેહેરમાયે હશવાનું ડોલ ધાલી જણાવ્યું “ નહી રે દીકરા,
એ તો હરખના આંસુઓ છે.”

નવલ અને પીરોળએ રૂપસદ લીધી અને મહેરમાય પોતાના મન સાથે બહુ મુજબાં કે સપરમે દહાડે મુવાં આંસુ કયાંના કયાં આવ્યાં!

આ સુખી જોડું પોતાના મકાનમાં પાછું ફરતું હતું જ્યારે “કારા બંગલા” થી થોડેક દુર એક સાદાં સફાઈદાર દેખાવના નાના મકાનની બહાર અધાર ઉમરની પણ મારા દેખાવની એક સ્ત્રીને નાના સુંદર બાગમાં એક ખુરશી ઉપર બેસી બંદગી કરતી જોઈ, પીરોળએ હસતે ચહેરે ડોકું ધુણાવ્યું અને તે બાઈએની પોતાનું ડોકું ધુણાવી તેણીને જવાબ આપ્યો.

આ ઉપરથી નવલે થોડીક અચરતી બતાવી પીરોળને પુછ્યું કે “પીરોળ, એનું શું કારણ કે નાલીબાઈ કોઈ દીવસેની મારી તરફ ઝાંખીને જોતાં નથી અને મારી ગમે એવી ખાહેશ છતાં મારી સાથે વાત કરવાના અખાડા કરે છે?”

પીરોળએ જવાબ આપ્યો “હા, મેંની નાલીબાઈને મારા બાવા સીવાય ખીજ કોઈની માટીડા સાથે કદીની વાત કરતાં જોતાં નથી. (દલગોર થઈને) નવલ, મને ખીચારી આ નાલીબાઈની બહુ દયા લાગે છે. એ ખીચારીએ બહુ મારા વખત જોયેલો હોય એવું લાગે છે, અને તેથીજ મારા બાવાએ એવણ તરફ દયા કરી આ મકાન એવણના બાઈને સુકત વાપરવા આપ્યું છે અને હું માનું છું કે બાવા દર મહીને હલુસે એઓને પગાર પણ આપે છે. એ ખીચારી પોતાનો ઘણાખરો વખત ધૈર્યની બંદગીમાંજ ગુજરે છે.”

નાલીબાઈને લગતી વાત આગલ ચાલે તેટલાંમાં તે તેઓનું મકાન આવી પુરું અને એ વીથે વધુ વાત હવે પછી કરીશું, એમ જણાવી તેઓ ગાડીમાંથી ઉતરી મકાનમાં દાખલ થયાં.

પ્રકરણ ૪.

શાલગરેહનેજ દીને નવલનું ખુન—ફેલાયલું માહેતમ.

પોતાના મકાનમાં દાખલ થયા પછી વાતચીતમાં પાછાં મશયુલ થતાં પીરોળએ પોતાના પતી નવલ આગલ એ નાલીબાઈને લગતી વાત પાછી ચલાવી હતી. તેણીએ જણાવ્યું કે “યુસતાદ નામના પોતાના આગલા શાલાના ગોઠ્યાને બહુ ગરીબ કંગાલ હાલતમાં આવેલો જોઈ, મારા બાવાજીએ આ મકાન તેને રહેવા આપ્યું છે, અને હું ધારું છું કે તેવણ એ યુસતાદને યુજરાણ માટે દર માસે ચોક્કસ રકમનો છુપો નાનો પગારખી આપે છે. જે સ્ત્રી નાલીબાઈને આપણે હમણા પોતાના નાના બંગલાના કંપાઉડમાં બેસાડી બેઠેલી જોતાં આવયાં હતાં, તે સ્ત્રી આ યુસતાદની એકપુરી બહેન થાય છે અને પોતાના એકલા પડી ગયલા બાઈનું ધર ચલાવે છે.”

“તું એ યુસતાદને આટલો બધો ગરીબ જણાવે છે, પણ એ મને તો બહુ મગર જેવો લાગે છે. કોઈ દીવસે મને સલામ કરવાનેખી તે જરૂરનું ધારતો નથી,” એમ નવલે જણાવ્યું.

પીરોળએ જવાબ આપ્યો કે “હા, કોઈનેખી એ યુસતાદ મગરર યા કુંજરો લાગે ખરો, અને અને તથા વેર મારા બાવા સીવાય તે ખીજા કોઈનીખી સાથ વાતચીત પણ કરતો નથી. પણ એ સઘલું તેની ઉપર પડેલાં સંકટોના બોજને લીધે છે. કહે છે કે એના બાપદાદાએ સારી જાહેજલાલી ભોગવી હતી અને એ યુસતાદ પોતેખી જવાનીમાં બહુ સારો વખત જોયો હતો. પાછતથી તે સઘલું ખારેવાત થઈ ગયું, પછસા જવા ઉપરાંત પોતાની માહોરદાર સાથ મોટા તંટા થયો, એ મોટા તંટા પછી ખીયારી કુખી માહોરદાર

એ વરસમાં મરણ પામી, જે પછી આ યુસતાદ વધારે દુઃખી થઈ ગયો. વલી તેને એક મોટું દુઃખ તો એ ઉપજ્યું કે તેનો ૧૯ વરસની ઉમરનો કાવસ નામનો દીકરો. આર વરસ થયાં કેટલે યુમ થયો છે, અને તે કયાં છે તે કોઈને ખી જણાવું નથી. છોકરો યુમ થઈ જવા પછી તદ્દન એકલો પડી જઈ આ યુસતાદ વધારે કુંજરો થઈ ગયો છે અને જાણવાગણવામાં પોતાનો ધણાખરો વખત કહાડી જવલેજ બાહેર આવે છે. તોપણ પોતાનું મકાન બહુ સફાઈદાર રાખે છે, અને જ્યારેખી અમો તેના મકાનમાં જઈએ છીએ ત્યારે અમારી સાથ તો તે સારી સભયતાથી વાતચીત કરે છે.”

નવલે જણાવ્યું “વાહલી પીરોળ, ગરીબ હાલતમાં આવેલા આપણા જાતબાઈઓ તરફની તેમના સંકતના વખતની તારી આવી દીલસોજી તારો માયાલુ ઉતમ ખવાસ બતાવે છે, પણ મને કાંઈ આ યુસતાદ માટે સારો વીચાર નથી. ૧૯ વરસની ઉમરનો પાહાડ જેવો એકપુરો દીકરો ખાપના જીલમ અને સખત ધાકથી કંટાલી જઈ મકાનમાંથી નીસરી જવા પછી, આ યુસતાદ પોતાના એ દીકરાને બાલી કહાડવાની અને પોતાના મકાનમાં પાછો લાવી તેની સાથ પીતા તરીકે ઘટતી રીતે વરતવાની સેહેજખી દરકાર રાખી હોય એમ હું જાણતો નથી. ના, એટલુંજ નહીં, પણ મારા એક મીતરે તો મને એકવાર એટલાવેર કહ્યું હતું કે ખીચારા કાવસને તેણે બાહેર ગામમાં કંગાલ જીંદગી યુજીરતો જોઈ યુસતાદને ખાનગી રીતે ધણુંખી કહ્યું હતું કે, એ દીકરા સાથ પાછી સમજીતી કરી તેને પોતાના મકાનમાં બોલાવી રાખવો, પણ એ ઘાતકી બાપે સાફ ના પાડ્યું. હું તો એ માણસાઈ ખવાસ ગણું નહીં, અને એવાં માણસના સંકોટો તેની પોતાનીજ વરતણુકથી કેટલેક દરજ્જે તેની ઉપર ઉતરી આવેલાં માનું.”

“ નવલ, તું ગરીબ ખીચારા ગુસ્તાદ ઉપર વધારે સખત દીસે છે.”

“ હા, વહાલી, જેઓ મને ધુતારા સમાન લાગે, બહારથી ગાય સમાન અને અંદરથી ઘોડા સમાન જણાય, તેઓ તરફ મારી લાગણી હમેશ હોતી નથી. હું ધારું છું કે આ ગુસ્તાદ તારા આપની મેહરબાનીના મારે બદલો આપશે નહીં.”

આ સખુનો પુરા થાય તેટલાંમાં પીરોળ ચોકી ઉઠીને બોલી “ બહારની ગયાલરી ઉપર કોઈનાં પગલાંનો અવાજ મને સંભલાયો ! મરે, રાત પડી કોણ હશે ? ”

“ પીરોળ, મને તો કાંઈખી સંભલાયું નથી, તારા કાન કેથા બહુ તીક્ષ્ણ લાગે છે. બહારના દરવાજાનો બંધ હોવાજ નોખ્યે, ચોકીખાન ત્યાં આપણે જોયો ત્યારે ઉભેલો હતો અને તે છતાં ઘરમાં ભરાવાની હીંમત કોણ કરે ? ”

પીરોળએ કરગરીને પાછું જણાવ્યું “ નવલ, તું માનતો હોય તો માન, પણ હું તો આતરીપુરવક છું કે કોઈનાં ધાયાં પગલાં મને સંભલાયાં.”

નવલે પોતાની માહોરદારના બેઠે હાથે પોતાના હાથમાં લઈ હસી પડીને જણાવ્યું “ ત્યારે તો કોઈ ભુત આવ્યો હશે ખરો ! ”

“ ભુત હોય કે ગમે તે હોય, પણ પગલાં તો અમળ્યાં.”

નવલે હસીને પોતાની માહોરદારને જણાવ્યું “ ચાલ પીરોળ, એ વીચાર ભુલી જ અને કાંઈ ખીજી વાતચીત કર. મને પાછું લાગે છે કે આપણે એકલાં રહેવામાં બુલ કરી છે. ખીચારાં મારાં માયખી મારા વગર એકલાં તવલયા કરે છે, માટે જો તું કબુલ કરે તો કાલે સવારના સકારેથી આપણે જઈ તેવણને અહીંયાં બોલાવી લાવયે, અને ચાર થાંચ દીવસ અહીંયાંજ રાખી પછી આપણે માયના ઘરમાં તેવણની સાથે રહેવા જઈયે.”

પીરોળએ જવાબ આપ્યો “ હા વહાલા, તું કહે છે તેની મારે કબુલ છે, કારણ કે મને તો આ મકાનમાં ધાસતી લાગે છે. માટે કાલે માથેને અહીંયાં આપણા પરાણા તરીકે લાવી કાલે માંહાંજનાંજ આપણે તેવણની સાથે તેવણના ખંગલામાં રહેવા જઈએ. ”

નવલ—“ એખી ઠીક છે, નાસતાની સકારી ગોઠવણ કરજે. ”

માણસ આહે છે શું અને આદા બજાવે છે શું! તે હવે પછી આપણે જોઈશું.

કેટલીક વાતચીત કરવા પછી પીરોળ ઝુકવા લાગી, જ્યો તેણીને બહુ ઉંઘ આવે છે, એવું ધારી નવલે તેણીને સુવા મોકલી અને પોતે તરણ ચાર દીવસ થયાં પોતાની માનીતી ચોપડી વાંચવા વગર રહી ગયો. હોવાથી ગયાલરીની નજીકનાજ દીવાનખાનામાં એક ઈઝીચેર ઉપર વાંચવા બેઠો.

પીરોળ ખીચાણાં ઉપર પડી. નવલ સાથની પરણેતર જીંદગીમાં અત્યારથીજ મલેલાં બેહદ સુખ અને હવે પછી મલનારા સુખો વીથે કેટલોકવાર વીચાર કરવા પછી ભર ઉંઘમાં પડી. ઉંઘમાંખી તેણીને નવલને લગતાજ સવપનાઓ આવવા લાગ્યા. તેણીને સવપનામાં એવું લાગું કે જાણે કોલાખાની દીવાદાંડી જોવા ગયાં છીયે, તયાં ઉપર જઈને દરીઆનો દેખાવ એક મોટી દુરખીનમાંથી નીહાલીને જોય છે, એક મોટી સરીમર લાલ તથા સફેદ વાજટાની આવતી દેખાય છે, તેણી પોતાના વહાલા નવલને દુરખીન આપી પૂછે છે કે આ વાજટા ઉપર શું બોલો ચીતારેલા છે, તે જોવું અને નવલ દુરખીન પોતાના હાથમાં લઈ કેટલોક વખતવેર વીકી વીકીને જોવા પછી એ તો “ Royal Mail ” બોલો છે એમ જણાવી પીરોળને કહે છે કે એ તો ઈંગ્લંડનો મેલ આવતી સરીમર છે. તુરંતજ તેણીને બે

તોપ ફુટવાનો અવાજ સંભલાય છે, ને ખયાલી અવાજ હતો તોપણ તેણી ચોકી ઉઠી.

નવલને હજી બીછાણાં ઉપર ન જોઈ તેણીએ પોતાના તકીયા તથા નાનું સુંનાતું ઘડીયાલ કાઢી જોયું તો ૧૨૫ કલાકનો અમલ થયેલો જણાયો.

“હજી નવલ વાંચ્યા કરતો હશે?” એવો વીચાર કરી પોતાને પણ પાછી ઉંઘ ન આવવાથી, તેણી નવલને તેડવા માટે બીછાણાં ઉપરથી ઉઠી દીવાનખાના બહાર ગઈ. ઓરડામાં દાખલ થતાં જ ટેબલ ઉપર દીવો ખલતો હોવા છતાં ખુરશી ઉપર નવલને ન જોઈ, તેણી અગામી ઉપર ગઈ કે કદાચ તે આંદરણું ધોરતો હશે. અગામી ઉપરથી નવલ ન મલવાથી તેણી ઘાબરી પડી ગઈ અને “નવલ ! નવલ !” કરી માટે સાદે હાંક મારતી પાછી દીવાનખાનામાં દાખલ થઈ.

પ્રતીચેરની નજીક આવતાં તેણીના પગને કશાની જખમી ઠાકર લાગી, અને જોય છે તો કોઈ આદમી ઉંઘે મસતક પડેલું હતું.

આ ઉંઘે મસતક પડેલું આદમી કોણ ? એકદમ તેણી ચીચારી પાડી બોલી ઉઠી “ઓ માયરે ! એ તો મારો નવલ છે, અને લોહીમાં ગરકાવ થઈ ગયો છે ! મરેરે, તોપ શું ખરેખરી ખાચારો નવલની ઉપરના ફુટી કે ?”

પીરોળએ બુમ મારી નોકરોને બોલાવ્યા, અને ઘરમાં દોડદોડી થઈ રહી. નોકરોની મદદથી નવલને ઉંચકાને એક કોચ ઉપર મેલતાં જણાયું કે તેની પીઠમાં જખમ ઉંડા છરીના તરણ ધા લાગેલા હતા, જેમાંથી ખુબ લોહી નીકળીને દીવાનખાનાની ભીંચ ઉપર લોહીની જાણે નદી ચાલતી હતી અને એ ધાઓમાંથી હજી કેટલુંક લોહી પડેલું હતું. ખાચારો નવલ જાણે મરી ગયેલો હોય તેવા બેસુધ લાગતો હતો.

બુઢા અનુભવી કારભારીએ નીસાસો મેલીને કહ્યું “બાઈ, કમભાગ્યે તમારાં, કારણકે મને લાગે છે કે સંઘર્ષ થઈ ચુકું છે.”

ઉઝરી પુણી જેવી થઈ ગયેલી પીરોળએ ઝારઝાર રડીને બુઢા પાડી “આ વાય, પાલી, એમ શું તું બોલે છે! મારા વહાલા નવલથી ૧૦ વાગે તો હું છુટી પડી સુવા ગઈ, અને એવણુ તો અહીંયાં વાંચવા બેઠા હતા. કોઈ સુવા ચોરે ચોરી કાંચ નહીં કરી? એવણું કાંચ મારવા હશે! જલદીથી કોઈ જઈને ડાકટર હોરમજીશાહને બોલાવી લાવો રે!”

મારતી ગાડીએ બે માણસો ડાકટરને બોલાવવા ગયા હતા, જેવણુ આવી પુગે તે અગાઉ અનુભવી બુઢા કારભારીએ નવલ મરી ગયો છે એવી પોતાની ખાતરી છતાંખી, હલવેથી તેના શરીર ઉપરથી સંઘલાં કપડાં કાઢી ધા પાણીથી સાફ કર્યા, જેમ કરતાં તેણે ધારણું કે કદાચ નવલ જીવતોખી હોય.

ખીચારી પીરોળ તો તદ્દન ગાફેલ જેવી થઈ ગઈ હતી. કારભારીએ પીરોળ ન જોય તેમ ખીજી ગાડીએ જોડાવી આ માહેતમ ભરવા બનાવતી ખખર ગીરગામ ખાતે મનજીભાઈના કુટુંબમાં કહેવડાવવા મોકલી હતી. નવલના માતાજીને કહેવડાવવાની તો તેની હીંમત ચાલી નહીં, કારણ કે તે જાણતો હતો કે ખીચારાં મહેરમાય તો આ ખખર સાંભલી જાણીશીજી જશે. તેણે ધારણું હતું કે મનજીભાઈ આવવા પછી તેવણની સજાહ લઈ ખીજાં સંઘલાં પગલાં ભરવામાં આવશે.

પેહેલાં હોરમજીશાહ ડાકટર આવી પુગા. પીરોળ ઝારઝાર રડી પડી, તેવણુન પગે પડી બુઢા પાડી ઉઠી “આ ડાકટર, જોવો મારા નવલને શું થયું છે? કાંઈ ધાસવી તો નથી

કે ? મારા નવલના આ ધા રૂળવી આપો અને આપને બાલે એક લાખ રૂપયાની રકમ હું તમને બક્ષીશ આપીશ, તેની તમે ખાતરી રાખજો. કોણ મુવાએ મારું નબાદ વાલવાની પેરવી કીધી છે !”

ડાક્ટરે જોતાંને વારજ મોહકું કમલાવી નાડ વગેરે તપાસી નીસાસો મેલી કહ્યું “ બેહેન પીરોળ, ત્યારનું સંઘર્ષ થઈ ચુકું છે. તમારા નવલનો અરથો યા પોણા કલાક થયાં કામતી પ્રાણુ જતો રહેલો જણાય છે. કોઈ મુજબ આસામીએ એવી તો આપાદ નેમ તાંકીને મોટી છરી ખરડામાં ઘુસાડી દીધી છે કે, પેહેલેજ ફટકે ખીચારો બેસુધ થઈ ગયો હશે અને ચીચારી પાડવાનોખી વખત મલયો ન હશે. ”

આ સંખુનો સાંબલતાં પીરોળ તમર ખાઈ બેસુધ થઈ નવલની પાડોશમાંજ પડી.

બુદ્ધ વફાદાર વાલીએ બેઉ હાથે પોતાનું કપાલ કુટી નીસાસો મેલ્યો કે “ લગન પછીના હતીમુતન પાંચ મે દહાડે અને તેખી ખીચારાની શાલગરેહને દીવસે આપું સેવટ કે ! શું ખીચારીને અભાગ લાગી હતી કે પોતાના માખાપતી ઉપરવારી થઈ તથા નવરોજજીના માયની મરજી ઉપાંત આ તદન ખાલી પડેલાં ઘરમાં વરને લઈને એકલી રહેવા આવી ! ખચીત ખીચારીને ભુતે બખી હશે ! ખીચારાં મેહેરમાયતી તો કમખખતીજ ! ”

ડાક્ટરે જણાવ્યું, “ પાલનજી, હવે નીસાસો એક કોરે મેલો અને જીવતાંની સારવાર કરો. ” પીરોળને ઉંઘડીને તેણીના ઓરડામાં લઈ જવામાં આવી હતી, જ્યાં ડાક્ટરની ઘટતી સારવારથી તેણી એક બે કલાક પછી સુધીમાં આવી, પણ એવું લાગું કે આ માહેતમથી તેણીનાં મગજ ઉપર ખરાબ અસર થઈ છે, જેનું પરીણામ કદાચ સદાના ગાફેલપણામાંખી આવે ખરું.

ડાકટરે તાકીદ કરી કે પીરોળને ઓરડામાં કોઈ પારસી બાઈની સારવાર તથા એકલાંજ રહેવા દેવાં અને વાતચીત કરાવવી નહીં, યા બનેલી માહેતમની યાદ આપવા કરવી નહીં.

મનજીભાઈ પોતાના દીકરાઓ સાથે એટલામાં આવી પુગા હતા, અને વફાદાર પાલી તથા ડાકટર મારફતે મધલું સંભલી તેઓ મધલા બહુ દુઃખી થયા હતા. પણ દુઃખના ઉભરો કાઢવાનો હમણાં વખત ન હતો. મરનારની લાશ ઉપર કારોનરની જુરી ભરાવવી જોઈતી હતી, અને ડાકટરે માથે લીધું કે તેવણ પુરતી મેહેનત કરી સવારના ૬ વાગ્યામાં કારોનરની જુરી ભરાવવાની ગોઠવણ કરી શકશે. ખીજી તરફથી મનજીભાઈ પોતે મરનાર નવલનાં માથે મેહેરમાયને કાંઈ કુનેહથી આ માહેતમની બબર આપી તેવણને બોલાવી લાવવા માટે તેવણના બંગલામાં ગયા, અને બરજોરને તાર આંરીસમાં મોકલ્યો હતો કે પીરોળનાં માથાપ, જેઓ ખંડાલે ખાતેના બંગલામાં ગયાં હતાં, તેઓને આ આફતથી જાણીતાં કરવા માટે તારના સંધેસો કરવો.

મરનાર નવલનાં માતાજી મેહેરમાયની બે બેઠીઓ સારે ઠેકાણે પરણી એક દજન બચ્ચાં છોકરાંની માતા થઈ હતી, જે મધલાં બચ્ચાંઓ ઉપર તથા પોતાની બેઠીઓ ઉપર બુદ્ધ મેહેરમાયનો બહુ સારો ચાહ હતો, તેપણ તેવણનો મુખ્ય જીવ પોતાના આ એકપુરા દીકરા નવલમાંજ હતો. મેહેરમાય પોતાના મરનાર ખાસીદના કુટુંબનું નામ જાણકનું જલવાઈ રહેલું જોવાને બહુ ખાલેશ રાખતાં હતાં, અને “મારા નવલ, જી ભરાયાના છોકરાંઓને હું જાલે બેસાડી રમાડું, અને પછી મારી બે આંખો બંધ થાય તો કાંઈ નહીં” એવી તેવણની જાણકની ઇનતેજરી હતી, જેને આ રીતે ફટકો લાગો હતો.

મનજીભાઈએ મેહેરમાયને મકાને જઈ બહુ કુનેહથી આ આફતદાયક બબર તેવણને આપતાંજ તેવણ જાણે ફાટી

ગયાં હતાં, પણ જ્યારે મનજીભાઈએ જણાવ્યું કે “એહેન, ખીચારી પીરોળને ઘીલાસો આપવા માટે, તેણીને ઘેલાપણાંની હાલતમાંથી દુર રાખવા માટે તમારે તો હીંમત બતાવવી જોઈએ,” ત્યારે મેહેરમાય ઉપર ઘટતી અસર થઈ, અને તુરત તેવણ મનજીભાઈ સાથે ત્યાં જવા નીકળી પડ્યાં.

પીરોળ તથા તેણીની સાસુ વચેની આ મુલાકાત બહુ બહુ દયા ઉપજાવવા જોગ હતી, ગમે એવાં સખત હર્ષણના માણસની આંખોમાં આંસુ લાવે એવી હતી, પણ તે વીશે અહીંયાં લંબાણ કરવાને લખનારની કલમખી ચાલતી નથી.

નવલગું ખુન કોણે કર્યું હશે, તેની પોલીસે પોતાથી બનતી બાલ કરવા માંડી, કારણ કે મોટા ખાનદાનમાં આવું ખુન થયલું હોવાથી વરતમાનપતરો મોટી ચરચા ઉઠાવી દેશે, એવી તેઓને ધામતી હતી.

પણ આવો એક નીરદોષ આશામી, જેણે પોતાની આખી જીંદગીમાં કોઈને કુંખ દીધું ન હશે, જેના એકખી કુશમન ન હશે, જે પોતાનાં દયાલુ તથા માયાલુ કામોથી સઘલાંઓમાં માનીતો થયો હતો, તેનું ખુન કોણે કર્યું હશે? પોલીસે મરનારને લગતી સઘલી વીગતો જાણવા પછી, તે પોતેઆ એ વીશે ચુંચવણમાં પડી. વફાદાર કારભારી પાલીએ શક બતાવ્યો કે, કોંગજી નાનતા માલીને નવલે પોતાના બંગલાના આંખા મોસમમાં કાઢી લઈ જવાનો ઉચ્ચકો ન આપવાથી તેણે આ જખુન કામ કર્યું હશે, પણ પોલીસે કોંગજીને પકડીને બાલ કરવા બાદ તેને છોડી દીધો હતો. પીરોળને એવો શક હતો કે “કારા બંગલા” ના માજી ઘણીવાલા કુટુંબના કોઈએખી વેર લેવા માટે બાવા સોરાબશાહસોલાઈનાના કુટુંબનું નખોદ વાલવાહકી તેણીના ખાવીંદન મારી નાંખ્યો હશે, પણ પોલીસની બાલ ઉપરથી જણાયું કે એ પડી ભાગેલાં કુટુંબનો એવો કોઈ આશામી જીવતો રહેલો ન હતો.

તયારે ખીચારા જીવાન જમાન ભર ઉમેદવાલા નવલનું
ખુન કોણે કર્યું હશે? તેજ ગુંચવણ છે, તેજ મુશ્કેલી છે,
અને ડીઠકઠીવ ખાતાંના હુંદી અમલદારો પોતેખી તે
ગુંચવણમાંથી નીકલી શકતા નથી.

પ્રકરણ ૫.

ખુનનો પતો મલતો નથી—ગુસતાદ અને તેનો દીકરો.

કાવસ.

પોતાના જમાઈ નવલનાં ખુનની અપર અંડાલાના પોતાના
અંગલામાં ભર ઉંઘમાંથી ઉઠીને તારના મંધિયાની મારફતે
પરોઢ્યામાં ચાર વાગે જાણતાંજ, મહેલાશાહ તથા મહેરમાય
રડમસ થઈ ગયાં હતાં, અને શું કર્યું તે સુજ પડી શક્યું
નહીં. તેઓએ હજી તો આગલી રાતનાજ ટપાલમાં
પોતાની દીકરી ઉપર કાગલ નખાવ્યું હતું, જેમાં તેણીને
સુચના કરી હતી કે, પોતાના પતી સાથે થોડાક દિવસ અંડાલે
આવી તેઓની સાથે રહેવું, કારણ કે હવા બહુ ખુશનુમાં છે.

કોણે ધાર્યું હતું કે, જે મેલ ટરૈનમાં એ કાગલ મુખર્ષ
બણી જશે, તેજ મેલ ટરૈનમાં તેઓ પોતેખી પોતાના
વંદાલા જમાઈની લાસને છેલ્લો સેજદો કરવા માટે મુખર્ષ
પાછાં ફરશે! મહેલાશાહને તો માઠી માઠી ઉમેદો આ
જમાઈ ઉપર હતી, તેવણુ પોતાના કુટુંબનું નામ એ જમાઈના
દીકરાને પોતાનો દીકરો કરી લઈ જલવી રાખવા માંગતા
હતા, પણ તે ઉમેદ તો આ મુજબ બ્રશટ થઈ, અને
તેથી ખાલી અને મોહરદાર બહુ ઝારઝાર રડ્યાં.

પણ એ ઉમેદ તદન બ્રશટ થઈ જ હશે કે! તે તો બવીશના
ગરબમાં મંતાયલી ખીના હોવી જોઈયે, અને ખરેખર તેમ
હશેખી. હાલ તે સાથે કાંઈ આપણને કામ નથી.

સવારની મિલ ટરેનમાં મહેલાશાહ પોતાનાં મોહરદાર સાથે મુ'અમ્મ આવવાને નીકળી પડયા, અને બપોરના પોતાની દોકરીનાં મકાનમાં જઈ પુગતાંજ, પીરોળનાં લગન પછીની માખાપ સાથેની આ પેહેલી મુલાકાત ખુશાલીને બદલે આફતદાયક સંખત રૂડનની નીવડી હતી.

ડાકટર હોરમજશાહની મહેનતથી કારોનરની જુરીની તપાસ સવારના સકારે થઈ હતી, અને થોડીક જુબાની લીધા પછી ખુનીનો કાંઈ પટો મલે છે કે નહીં, તેની પોલીસને પુરતી જાણ કરવાને થોડોક વખત આપવા માટે, એ તપાસ એક અઠવાડયાં ઉપર મુલતવી રાખવામાં આવી હતી. જવાન કમનમીય નવલનાં રવાનને પાછલા પોહોરના અવલમંજલ પહોંચાડવામાં આવ્યું હતું, જે વખતના પીરોળ, નાજાંમાય તથા મોહરમાયનાં ખરાં રૂદનથી હાજર રહેલી સંખયાબંધ પારસી બાનુએની આંખમાં પાણી આવી ગયાં હતાં. અને અધલે 'કોણીથી બોલાતું' હતું કે, એ હાજર રહેલાં આમામીએની હાથપાતીમાં આવેા માહેતમબરયો બનાવ તો કદીખી બનયો ન હશે.

ખીયારા નવલની લાસ અવલમંજલ પહોંચાડવા પછી, આ દુઃખી કુટુંબનાં અનંત દુઃખમાં મોટો વધારો કરનારો બનાવ મરનારના ખુનીની જાણ કરવા માટેની પોલીસની પરપુછનો હતો. ૨૪ કલાકની મુદતમાં તો ખીયારી ખુબસુરત પીરોળમાં મોટો ફેરફાર થઈ ગયો હતો. તેણી બહુ ન'ખાઈ ગઈ હતી, પણ તખીએ તેણીનાં મગજ ઉપર ખરાબ અસર થવાની જે પેહેલાં ચીંતા આપી હતી, તેવી ચીંતાનું કાંઈખી વધુ કારણ રહ્યું ન હતું.

તોપણ તેણીનો એકલો ખયાલ પોતાના હાલના સંખત ગમમાં પોતાના પતીના ન જણાયલા મુશ્ખળ ખુનીને જાણી કહડાવી ઘટતી મજાએ પુગાડવાનો હતો. તેણીએ પોતાના આવવાને રડીને, બલકે ખીજવાઈને કહ્યું કે "ખાવાજી, તમે

કામનાજ શું, અગરજો મારા બેહેસતીના ખુનીને જાણી કહડાવી ન શકે તો ! માઈં જેખી કાંઈ છે તે લેવા, સઘલું ખરચી નાખો, પણ કોણ મુજબે માઈં આપું સઘાનું નખોદ વાલયું છે તે તો મને ખતાવી આપો ? મારા નવલનો એકખી દુશ્મન ન હતો. મને મોટા વસવસો પેઠો છે બાવાજી, કે આપણાં કુટુંબના કોઈ વેરીએ મારા આ અતી વાહાલા ખાવીંદને આપણા ઉપર કીનો લેવા માટે મારી નાંખી મારાં સુખને સઘાનું કચડી નાખવાની ઠાઠક લીધી છે, પણ તેમ કરતાં એ કરવીણ દોજખી આસામીને મારાં માતાસમાન બુદ્ધાં નીરદોશ આસુજીનો તો કાંઈખી ખયાલ આવ્યોજ નહીં. એ હેવાન સમાન શખમખી જો મારાં આસુજીનું મારા મરનાર ખાવીંદ તરફનું હેત નજરે નજર જોતે, તો તેવણના અને મારા આ સુગંધી ગોલાખને અમારી પાસેથી સઘાને છાણવી લેતાં જરૂર હાથ ખાંચતે. બાવાજી, કાકાજી મતજીભાઈ અને ભાઈ ખરજોર, કાંઈખી કરીને આ હેવાનને જાણી કહડાવી તેના ધટતા ફેજે પુગાડો. મને કીનાખોર ગણો, મારે માટે હવે ગમે તે ખયાલ ખાંધો, પણ નવલનો ખુની મારા જાદાની દરધામાં નવલની સનમુખ ઉભો રહેવા જશે નહીં, તયાંવેર હું બેચેન રહેવાની.”

આ સખુનો જાણી રહેતાં પીરોળ ઠાકીને સોઠ ધણ ગણ હતી, અને કપાલ કુટી પછડાઈ ચેતરંજી ઉપર પડી.

મેહેલાશાહે પોતાની દીકરીને દીલાસો આપ્યો કે “બેટી, ધીરજ રાખ, જાદા સહિ માઈં કરશે. તે કીરતાર તારી મુશકેલીઓ તાલશે.”

પાછી ચોંકી ઉઠીને પીરોળ ઉશકેરાપલીજ હાલતમાં જાણી ઉઠી, “હવે મારી મુશકેલીઓ કયાંથી ઓછી થવાની હતી ? કીરતાર તો મારી ઉપર બહુ કરોધમાન થયો છે, કારણકે

તેવણની ભકતી કરવા કરતાં તેવણના ઝિંક ખંદા મારા વાહાલા નવલની મેં વધારે ભકતી કરી હતી.”

મનજીભાઈ બોલી ઉઠ્યા “પીરોળ, ઝિં શું બોલે છે, જરા ભાંખો વીચાર તો કર!”

“હા, હા, હું ઝિંમજ બોલું છું. મારા પતીની સેવામાં બ્રાહ્મણને તો હું જાણે બુદ્ધીજ ગર્ભ હતી. મારા બાવાને ઘર દરરોજ હું બંદગી કરતી હતી, પણ પરણ્યા પછી બંદગી કરવાની મને પાંચ મીનીટની કુરસદ મલી નહીં. ઝિં બ્રાહ્મણ! મારી ઝિં કસુર માફ કરો, મારા નવલને મને પાછો લાવી આપો, અને હું તમારી બંદગી સદા કરતી રહીશ, મારી “જારદેહ અવમતા” સદા મારી પાસે રાખીશ, અને નહીં તો મને બોલાવી લઈ મારા નવલની પાસે રાખો!”

પીરોળનું દુઃખ આલું ભારી હતું, અને તેણીનાં માબાપને પોતાના દુઃખમાં ઝિંવા વીચારથી બહુ વધારો થતો હતો કે, ખીચારી પીરોળ પોતાની વીધવાપણાની હાલત માંખીજ કેમ શકશે?

આ દુઃખી માબાપને મનજીભાઈએ દીલાસો આપ્યો કે “વખત પોતાનું કામ કરશે, થોડા વખતમાં આ ગમગીની વીસરાતી જશે, અને પીરોળ જીવાનજવાન ફક્ત ૨૧ વરસની ઉંમરની ખુબસુરત નાર હોવાથી પાછી પરણી સુખીખી થશે; માટે ભાઈ મહેલાશાહ, ઝિંટલા બંધા નીરાશ થઈ ના જાઓ, પણ ધીરજ રાખો, અને તમારે આધારે પડેલાંઝિંને ધીરજ આપો.”

બરજોર તો સુગોળ ખેડા હતો. તે દીવાનખાતામાં જ્યાં આ કમનસીબ બનાવ બન્યો હતો, ત્યાં વારંવાર જઈ સંધ્યું ચીપીચીપીને જોવા કરતો હતો. ભોંય ઉપરના લોહીના ડાઘ હજી પુરતા સાફ થઈ શક્યા ન હતા, જે ચોપડી મરનાર નવલ વાંચતો હતો તે ચોપડીના ૧૧૬ તથા

૧૧૭ માં પાનાઓ ઉપર લોહીના મોઠા ડાંધો પડ્યા હતા, જે એવું બતાવતા હતા, કે આ પાનાઓ મરનાર વાંચતો હશે ત્યારે અચ્ચુચ તેની પીઠ પાછલથી ખુન કરવામાં આવ્યું હતું.

બરજોર દીવાનખાનામાંથી ઓઠલા ઉપર જઈ બેસતો, અને ઓઠલા ઉપરથી પીરોળવાલા ઓરડામાં જતો, પણ એકબી સખુત બાલતો નહીં.

પીરોળની હાલની કંગાલ હાલતથી તેને બહુ દુઃખ ઉપજતું હતું, ફક્ત એ દીવસની વાત ઉપરજ તેણીને જે સુખી હાલતમાં તેણે જોઈ હતી, તે હાલત અને હાલની તેણીની કંગાલ હાલત વચ્ચે કેવો મોઠો ફરક? પીરોળને ઉપર મુજબ ઝારઝાર બલાપો કરતી જોઈ તેનેખી તેના પીતાની માર્ફકજ વીચાર આવ્યો હતો કે “વખત પોતાનું” કામ કરશે, મહીનાઓના વેહેવા સાથે પીરોળ પોતાના ગમ પણ ભુલતી જશે, પુખ્ત જુવાનીમાં હોવાથી પોતાના માબાપની સમજવટથી પાછી પરણવાને તૈયારખી થાય એ બતવાનોગ છે, અને ત્યારે—ત્યારે—મારા અનંત પયારને તેણી કબુલ કરશે કે?”

આ વીચાર બરજોરને આવ્યો ખરો, પણ તુરતજ પોતા મોઠે બહુ શરમાઈ જઈને એવો વીચાર પોતાના મગજમાંથી દુર કરી નાખવા માગ્યો, એવું ધારીને કે, હાલના ગંભીર પ્રસંગે એવો વીચારખી કરવો તે પીરોળ તરફ બદ દયાનતથીજ જોવા સમાન છે.

ડીટેક્ટીવ પાતાંના અનુભવી અમલદારોએ ખાનસાહેબની સરદારી તલે આ ખુનનો પતો મેલવવાની ધણીખી કોશેશ કરી, દીવસોવેર એજ કામ પાછલ મંડ્યા, પણ એક પખવાડ્યું વહી જવા છતાંખી મરનાર નવલના ખુની વીશે તેઓ સેહેજખી અજવાલું પાડી શક્યા નહીં. આખરે એક દીવસે વડા અમલદારે મહેલાશાહેને જણાવ્યું કે,

“ મરનાર શેઠનો જ્યારે કોઈની દુશ્મન હતો નહીં, ત્યારે તેવણનું ખુન કોણે કર્યું હશે, તે અમને વધારે શું ચલણ ભર્યું લાગે છે. બે ચીજની અટકલ થઈ શકે. એક તો એ કે, કોઈ ઘેલો આસામી દીવાનખાનામાં દાખલ થઈ નવરોજી શેઠનું ખુન કરી નાશી જવા પામ્યો છે, અથવા નહીં તો કોઈ આસામીએ તેવણને એટલાખલા સુખી જોઈ અદેખાઈના મારયા તેવણનું ખુન કર્યું છે. ચોરી કરવાની નેમથી તો આ ખુન થયુંજ નથી, કારણ કે ખુન થવા પછી છેક બે કલાકે ને જણાયું હતું, અને તેટલા વખતમાં ખુની આહતે તો દીવાનખાનામાંથી ઘણો માલ મી ઉપાડી જઈ શકતે, પણ અહીંયાં તો મરનાર નવરોજીના ગજવામાંનું સોનાનું ઘડીયાલ તેમજ આંગણમાંની હીરાની વીઠીની સલામત રહી હતી. માટે ચોરીની નીચડાથી તો આ ખુન થયુંજ નથી. કોઈ ઘેલા માણસે ખુન કર્યું હોય એ વીચારખી રદ કરવો પડે છે, કારણ કે જો કોઈ ઘેલા માણસે એવું કામ કર્યું હોય, તો તે આ લતા ઉપર બટકતો રહેવા વગર રહેજ નહીં. પણ અમારો આખાં નાયગામમાં ફરી વલયા છીએ, પણ કેથેખી એવો આસામી જણાતો નથી. મારા લાંબા અનુભવ ઉપરથી, તેટલા માટે હું એકજ સેવટ ઉપર આવું છું, અને ને એ કે અદેખાઈના મારયા નવરોજી શેઠનું બહુ સુખી જોઈને તેવણને કોઈ મુજબે મારી નાંખ્યા છે. તેવો કોણ માણસ હશે તેનો સહેજખી ધસારો કરો, તમને કોણની ઉપર તેવો સહેજખી શક જાન છે તે અમને ફક્ત જણાવો, અને પછી તમો જોવો, કે અમો ફાવી શક્યે છીએ કે નહીં?”

“પણ મરનારની અદેખાઈ કરનારો કોઈ હતોજ નહીંની!”

ડીઠકઠીવે શાંત મગજે જવાબ આપ્યો “ એમ બોલોજ ના; કુનયા બોલતી છે, અને તેમાં ઘણું ઘણું બને છે. જો તમો માફ કરો તો કહું, કે પીરોળખાઈ સાથે પરણવાની ઉમેદ

રાખનારા કોઈ જવાને નીરાશીમાં એ કામ કર્યું હોય, તેમ મરનાર નવરોજી શેઠે કાલેજમાં શીખવા જતી વખતની પોતાની ભર જીવાનીમાં કાંઈ ખાટુંખી કર્યું હોય, યાને કોઈ બાઈને કબુલાત આપી ફરી ગયા હોય, જેના કચવાટમાં આ કામ થયું હોય એખી બનવાજોગ છે."

ડીટકટીવની આ અટકલો સાંભલીને બરજોરને તો આડાં ઉભાં થઈ આવયાં હતાં, પણ કોઈએ સેહેજખી શક આણુયો ન હતો કે એ ખુની બરજોર હશે.

આ તકરારનો કાંઈ નીવડો આવ્યો નહીં, અને ડીટકટીવ વધુ આશા છોડી આ ખાલ ઉપરથી હાથ ઉઠાવવા લાગો. વધુ દીવસો ગયા પણ ખુનીનો પતો મળ્યો નહીં, અને સંઘજાઓએ હવે નકી માન્યું કે આ ખુનો પતો આટલાં અઠવાડ્યાં વહી ગયલાં હોવાથી હવે કદી મળે નહીં. પણ પીરોજી પોતાના મોટા ગમમાં એકજ વીચારને મક્કમ વલગી રહી હતી, અને તે એ કે પોતાના મરહુમ ખાવીંદના ખુનીને ઘટતા ફેજે પુગાડેલો જોવો.

મેહેલાશાહના મનમાં પણ ડીટકટીવે આપેલો ખયાલજી દસ્યો હતો કે, કોઈએ નવલની જાહેજલાલી જોવાઈ ન શકવાથી આ ખુન કર્યું હશે, માટે તેવણ તેની છુપી ખાલ કરવા માટે પાડપાડોશીઓના ઘરમાં વારવાર જવઆવ કરવા લાગા, કે વાતચીતમાં કદાચ કાંઈ પતો મળી આવે.

એક દીવસે તેવણ પોતે પોતાના આશરામાં લીધેલા યુસતાદના મકાનમાં ગયા, જે કુંજરા યુસતાદ સાથે વાંચનારને ગયાં પ્રકરણમાં ખાલખાણ કરાવવામાં આવી છે. યુસતાદ એ વખતે બંદગીમાં મશગુલ હતો, જે પુરી થઈ તયાંવેર તેણે મેહેલાશાહેને ફક્ત સજામ કરી ખુરશી બતાવા સીવાય તેવણ તરફ ખીજી કાંઈખી સંબંધતા બતાવી ન હતી.

અસતાદ પોતાના રહેવાના મકાન માટે તેમજ પોતાના અનવચ્છ માટે મહેલાશાહને જરાકેજરાક આભારી હતો, અને તે છતાં પોતાના “મુરંખી” તરફની તેની આવી વરતણુંક કોઈનેખી અચરતીમાં નાખે તેવી હતી.

પણ તે સાથે હાલ આપણને કામ નથી. એટલુંજ જણાવવું જોઈએ કે ચાલુ કુખ, સંકટો, નીરાશી વગેરેથી તે મુદાનો શોકાતુર તથા કુંજરો બની ગયો હતો, જેથી કેટલાકોને મનસે તે તુડો વઘીક લાગતો હતો.

બંદગી કરી રહ્યા પછી અસતાદે પુરતી ગંભીરાપથી મહેલાશાહને પુછ્યું “કેમ શેક, કાંઈ આજે તમઘી લેવી પડી?”

“નહી, જરા અહીંયાંથી પસાર થતો હતો, તે તુને બે ઘડી મહી જવાના વીચારથી આવયો. અસતાદ, મારા મરનાર જમાઈના ખુનીને પકડવા વીશે તું કાંઈ સલાહ આપી શકે નહીં? તારાં ઘરની સામે બરાબર ખુન થયું હતું, માટે કોઈ માણસને અંદર દાખલ થતાં યા બહાર નીકળતાં તેં જોયું હતું કે? તું તો મને જણાવે છે કે તું બરાબર બંધ આવતી ન હોવાથી અરધી રાતનો વખત તું બંદગીમાં ગુજારે છે, માટે ખુની જો કોઈનાખી જોવામાં આવે તો કદાચ તારા જોવામાં આવી શકે.”

અસતાદે જવાબ આપ્યો “જે રાતના આ ખુન થયું તે રાતના મં કોઈખી અણજાણા માણસને એ નાના બંગલામાં દાખલ થતાં યા તેમાંથી બાહર નીકળતાં જોયો ન હતો. મને એટલું યાદ છે, કે દરવાજા નવ વાગામાં બરાબર બંધ કરવામાં આવ્યા હતા, જોકે કટરાએની અંદરથી કોઈખી માણસ મહેલાઈથી એ નાના બંગલામાં દાખલ થઈ શકે.”

મહેલાશાહે ખીજો એવો સવાલ કર્યો કે “પણ અસતાદ, મારા ઉપર તથા મારી બેઠી ઉપર આ મોટા ગજબ બાવનાર કોણ હશે તેનો તું શું ખયાલ કરે છે?”

“હું શું ખયાલ કરું? જ્યારે અનુભવી કાબેલ ડીટકટીવો પટો મેલવી શક્યા નથી, તો મારા જેવા એક એકાંત સુસત પારસી તરફથી તમો ડીટકટીવનાં કામની કેમ આશા રાખી શકો?”

મેહેલાશાહે જવાબ આપ્યો, “પણ ગુસ્તાદ, તુને તો એક ડીટકટીવ અમલદાર કરતાં હોયાં વધારે અનુભવ છે. આપણા આ આપ્પા લતાનું એકેએક ખુલું તને ખબર છે, હોયાં વસતા સંપત્તી પ્રકારના આશાખીએને—લાંખી મુદતના વસવાતથી—તું જાણે છે, અને મારો બેહેસતી જમાઈ નવલ કેવી પ્રકારનો જવાનયો હતો, તેની સંગત કેવી હતી, તેની ખીજી વરતાણું કેવી હતી, તે તો તું બરાબર ખબર હશે.”

“હા, મેહેલાશાહ શેઠ, તે સંધલું બરાબર હું જાણું છું. જવાન નવલ મારો ખુબસુરત દેખાવણો હતો, ભોણો અને મલતાવડો હતો અને તેના ઉપર તમારી દીકરીનો અનંત પયાર હતો. વધારે બાલું તો, એ ખુબસુરત એકમેક ઉપર બહુ હેત રાખતું જોડું કેટલાકોની નજરમાં આવ્યું હોય એખી બનવાનોગ છે.”

મેહેલાશાહે વધારે ઉદાસ થઈ જણાવ્યું “ગુસ્તાદ, ખરેખર નવલ તથા પીરોજી એકમેક ઉપર બહુ શ્રીદા થયલું જોડું હતું, પણ તેઓએ કોઈની આશાનીનું સહેજની બગાડ્યું ન હતું, કે જેથી કોઈની અદેખાઈમાં તેઓ આવે. મારી ખીયારી દીકરીનું ભવીશ કેમ હવે જશે તે વીચારથી મારું જીગર વીંધાઈ જાય છે. ગુસ્તાદ, સંસારી સંકટ કેવાં હોય છે તેનો તો તું જાણી અનુભવ છે—એકપુરા દીકરાનો જીદાપો તું જાણી કેવો કોતરી પાતો હશે તેનો મારા જેવો એક દુઃખી બાપ ખયાલ કરી શકે છે.”

પોતાને અપમાન લાગ્યું હોય એવું માહ કરી ગુસ્તાદે જવાબ આપ્યો “મેહેલાશાહ શેઠ, તમારાં દુઃખમાં હું

પુરતો ભાગ લેઉં છું, પણ મારા દીકરા માટે બાકી તમારો
મને બલાવો કરાવવો જોઈતો નથી. તમારો તો સારીજ
નીશઠાથી બાલ્યા હશે, તમારો તો કદાચ ધારયું હશે
કે આગલો જીવો ધા રૂબાઈ ગયો હશે—પણ—પણ—”

મેહેલાશાહને પણ ગુસ્સો ચઢ્યો, પણ તેવણે હોઠ પીસીને
જણાવ્યું “ યુસતાદ, તારી લાગણી મેં દુઃખવી હોય તો
હું દલગીર છું. અમારાં કુટુંબ ઉપર પડેલાં સંકટ વીશે
કાંઈપી દીલાસો દેવાને યા અમારી બાલમાં મદદ કરવાને
તુંને દરકાર હોય એવું દેખાતું નથી. કાંઈ નહીં, તુંપી
દુઃખી છે એવું હું જાણું છું.” એમ બાકી સાહેબ
મેહેરબાન કરી મેહેલાશાહે ત્યાંથી વધારે દુઃખી દીલે
રખાસદ લીધી.

રસતામાં મેહેલાશાહ દલગીર થયા કે ખીચારા યુસતાદનું
દુઃખ નકામું તેવણે યાદ દેવડાવ્યું, કારણ કે ખીચારો ઘરમાંથી
એક દીવસેખી બહાર નહીં નીકલે, તે ખુતીને જોવા તે
ક્યાંથી જાય ?

મેહેલાશાહના જવા પછી યુસતાદ પોતાનાં મન સાથે
વીચાર કર્યો “ આ મેહેલાશાહ પોતાને જોવા દુઃખી દેખડાવવા
માંગે છે તેવાજ ખરેખર દુઃખી શું તે હશે ? કુતયામાં
નસીબનાં જોરે એ તો વધતોજ ગયો છે, દોલત અને માન
અદરામમાં એ પુર છે, અને જમાઈ મરવા માટે એને
એટલું બધું શાતું લાગે ? જાકરી જવાન છે, ખુબસુરત
છે, બાપીકી માટી દોલત છે, અને તેણીને પાછી પરણતાં
વાર તે કેટલી લાગવાની ? ”

યુસતાદ ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ પોતાનાં દુઃખ
અને સંકટથી એટલો બધો કંટાળી ગયો હતો, કે ખીજખીનાં
દુઃખ માટે તેને ઝાઝું લાગતું ન હતું, અને એમજ ધારતો
હતો કે તેના જોવા દુઃખી ખીજ કોઈ ન હશે.

આશરે ૭ વરસની વાત ઉપર તેનો એકપુરો જવાન ખેટા નામે કાવસ તેનું ઘેર છોડીને કેડે જતો રહ્યો હતો, જેનો હમણાવેર પતો લાગો નથી.

કાવસ પોતાના પીતાનાં ઘેરમાંથી જતો રહ્યાથી નાયગામમાં રહેતાં કુટુંબિને અરેઅર અજ્ઞયખી ઉપજી હતી. કાવસે મારી મધ્યમ કેલવણી લીધી હતી, તે ધણોજ શરમાલ હતો, થોડુંજ ખોલતો હતો અને પોતાની ઉમરના ખીજ જવાનયાઓ કરતાં વધારે શોકાતુર દેખાતો હતો. તેના આ કુંજરા બાપે તેનેખી કુંજરો બનાવવાની કાલજી રાખી હોય એમ પાડોશીઓ ખોલતા હતા. ઘરમાંથી તેને જવલેજ બાહેર જવા દેવામાં આવતો હતો. જો આસપાસના જવાનયાઓ સાથે તે દોસતી કરતો, તો યુસવાદ કાંઈને કાંઈ ટીકા કરી તે દોસતી છોડાવવા માંગતો, અને પોતાના દીકરાનેખી પોતાની માફક તે ઘેરમાં ગોંધીજ રાખવાને પ્રયત્નતો હતો.

કાવસને ગાયન તથા વાજીંતરનો ખાલવયથી બહુ સારો શોખ હતો. તેના હલક બહુ સુંદર હતો, અને વાગેલીન પર તે ફેટલાંક ગાયના ગાતો હતો, તેથી આસપાસનાં કુટુંબિ તેનું એવું ગાયન સાંભળવાને મરી મરી શીટતાં હતાં. જ્યારે કોઈનાખી ઘેરમાં કાંઈ સપરમે દાહાડો હોય ત્યારે કાવસને તો આગ્રહનું સદા પ્રજન થતું કે પરોણાઓને તેનાં ગાયનની લેહજટ મણે, પણ આ કુંજરો બાપ તેને કોઈ કોઈ વારજ બાહેર જવા દેતો હતો.

એવો નમાનો છોકરો એકદમ ઘર છોડી જતો રહ્યાથી, સઘલા પાડોશીઓ એમજ માનતા હતા કે પોતાના બાપના જીલમથી કંટાળીને તે જતો રહ્યો છે.

કાવસ કયાં જતો રહ્યો છે તે ૭ વરસ થયાં કોઈને જણાયું નથી જો કે ધણાંકિ તો એવું માનતા હતા, કે કુવાં બા તલાવ કરીને તેણે પોતાની કુખી જીંદગીની આખરી આણી છે.

પણ લોકોને જે વધારે અભયખી ઉપજતી હતી, અરે કહીયે તો જે કુઃખ ઉપજતું હતું, તે એકે આવો એકપુરો મારી અમલતનો દીકરો જતો રહેવા છતાં તેની પુરતી ખોલ કરવાને, તેને શોધી કહાડી પાછો મેલવવાને, કુંજરા યુગ્મતાદે થોડીજ દરકાર રાખી હતી.

પ્રકરણ ૬.

મરનાર નવલનું વસીયતનામું—તેની બેહેનો તથા બનેવાઓ.

મરનાર નવલની લાચ ઉપરની કારોનરની જુરી ખીજ બેવાર તપાસ કરવાને મલયા પછી, ખુતીને કાંધખી પતો ન લાગયાથી એવો અભીપ્રાય આપીને બરખાસત થઈ હતી કે “ મરનાર નવરોજી સોરાબશાહ દોલીશકનાનું ખુન માટી છરીથી તરણ જણુન થા કરીને કરવામાં આવ્યું હતું, પણ એ ખુન કોણે કર્યું હતું, તે જણાવું નથી. ”

કારોનરની જુરીની તપાસને છિલ્લે દીને પીરોળની જુબાની સેવામાં આવી હતી. તેણી તદ્દન કાલા પોશાકમાં મજબુત હાઈડું રાખી સેહેજખી આનાકાની વગર, ખલકે પોતાની આદેશ જણાવીને, જુરી સનમુખ જુબાની આપવાને હાજર થઈ હતી. જે બન્યું હતું તે મક્કમ હાઈડું રાખી તેણીએ વીગતવાર જણાવ્યા પછી તેણીથી થોભાયું નહીં, તેણીનું હાઈડું ભરાઈ આવ્યું, તેણીની આંખમાંથી ઝાર ઝાર આંસુઓ પડ્યાં, અને કરગરી કાલાવાલા કરતી હોય તે રીતે તેણીએ કારોનરને આજુજી કરી કે “ ડાક્ટર સાહેબ, મારા બેહેનતીનું વાના કારણે ખુન કરનારનો પતો મેલવી આપવાને તમા તમારાથી બનતા ઉપાયો લેવડાવશો. તો મારા જેવી કુનવામાંથી તદ્દન રદ બાતલ થયેલી સ્ત્રીઓનાં તદ્દન ચીરાઈ ગયેલાં જીવનનેખી કેટલીક રૂજ લાવી શકશો. ”

ભલા કારોનરે ધીરજ આપી કે “બાઈ, હીંમત ધરો, તમારી ઉપર બહુ જબુન ફટકો લાગો છે, પણ કુદરતના હુકમ તરીકે તેન ધીરજથી સેહેવવાને તઈયાર થાવો. મરનાર નવરોજીના ખુનીન પકડી પાડવા માટે પોલીસના ચાલાક અમલદારો તરફથી પુરતી ઝાલ કરવાને બાકી રાખવામાં આવશે નહીં, એમ ખાતરીથી માનજો.”

કારોનરની જીુરીનું કામ તો એ સુજબ સમાપત થયું, અને જોકે ખુનીને બાકી કાઢવાને પોલીસે હવે બહુ આશા છાડી દીધી હતી, તોની વધુ ઝાલ કરવાને બાકાત રાખવામાં આવી ન હતા. પીરોજએ મોંગણી કરવાથી વરતમાનપતરોમાં જાહેરખબર આપીત તથા રસતે રસતે હિંડખીલો વલગાવીને પરબને ખબર કરવામાં આવી હતી કે, મરનાર નવલના ખુનીન પકડી આપનારને રૂ૫૦૦૦ નું ઇનામ આપવામાં આવશે, પણ એ ઇનામનું ખી કાંઈ પરોણામ આવ્યું નહીં.

ખીચારી પીરોજ બહુ દુઃખી સ્થિતિમાં દીવસો યુનરવા લાગી, અને માખાપને કાલાવાના કરવા કે એ કંગાન ઠેકાણેથી તેણીને મોકલાવી દેવી, અને બેહેવતી નવલના માતાજીના બંગલામાં જથુકની તેણીને રહેવા દેવી, કારણ કે “કારો બંગલો” તથા તેની આસપાસના સઘલા મકાના તેણીને મનસે કદરખીલામણા લાગે છે. એવું નકી થયું હતું કે મરનારનો માસીસો વીતા, ખીચારાં બુઢાં મેહેરમાયે પોતાની આ જવાન રૂ૧ વરસની ઉમરની રંડાયલી વહુને લઈને પોતાના બંગલામાં જવું.

મનજીબાઈ પોતાના દીકરા ખરજોરજીની સાથે દરરોજ સંજના પોતાના દુઃખી થયલા ખેશીએને દીલાસો આપી કાંઈ જરૂર જોયું કામકાજ કરવા માટે આ શોકાતુર મકાનમાં આવતા હતા. માસીસાને દીને ખપોર પછી તરણ કલાકે મરનાર નવલનું વસયતનામું તેના અતજગના ખેશીએની હાજરીમાં વાંચવાનું નકી કરવામાં આવ્યું હતું.

એ દીવસની આગલી સાંજના મહેલાશાહ પોતાના કાકાના દીકરા મનજીભાઈ સાથે આ શેઠાતુર બનાવનીજ ગંભીર વાતચીતમાં રોકાયા હતા. એકદમ તેવણની આંખોમાં પાણી આવ્યાં, અને પોતાના આ માનીતા નજદીકના બિરીન તેવણે જણાવ્યું “ભાઈ મનજીભાઈ, મારી એકપુરી દીકરીની હાલત જોઈ મને ચુંથાઈ આવે છે. એજ હાલત જો થોડોક વખત વધુ ચાલુ રહે તો મને નહીં સુઝતું કે પીરોળ, મહેસવી નવજની વરસીના દહાડોની જોવા પામે. ઓ બાદા! તે કાંઈ અમને જોડે તેવી શીખામણ આપી નથી! અમારી બેહદ ખુશાલીમાં તે અમારા મરફત દુનયાંન બાંધ આવશે છે કે, માણસ ગમે એસા મોટી મોટી ઉમદો રાખે પણ તું કીરતાર તે ઉમદોને એક ત્યાકડીમાં કેવી જનીનદોષ કરી નાખે છે! ભાઈ મનજી, હું તો એમજ ધારનો હતો કે, મારી એકપુરી દીકરીને મેં બહુ સુખી બનાવી મારાં કુટુંબનો નવેસરથી પાયો નાખ્યો છે, પણ એ પાયો તો પુરતજ ધસી પડ્યો છે.”

મહેલાશાહથી વધારે બોલી શકાયું નહીં, અને તેવણે માથું ધંકી દુચકે દુચકાં ખાઈ રડવા લાગ્યા. તેવણને પુરતા રડવા દઈ મનજીભાઈએ તેમનું હૃદયું સુલજું કરવા દીધું. મહેલાશાહ શાંત થયા પછી મનજીભાઈએ જણાવ્યું કે “ભાઈ મહેલ્લી, એ તો બાદાનો હુકમ છે, તેમાં આપણે શું કરી શકવાના હતા? તમે તો તમારાથી બનવું કર્યું, પણ બાદાની મરજી નહીં ત્યારેજ લાગ્યાર થયા કેની? વીરજ રાખો, સહી મારું થશે. વખત પોતાનું કામ બજાવશે. મહેલ્લી, તમે તો પુરતા સમજ્યો છો, માટે વધુ દીવાસો તે શું આપું?”

“હા મનજીભાઈ, હું તો મન બહુ મારું છું કે શાંત રહી મારી બાયડી તથા દીકરી અને મહેલાણીન મારા દાખલા ઉપરથી ઠંડું રાખું, પણ છેલ્લા મહાનાના બનાવો બાદ

આવે છે ત્યારે મારું હૃદયની યોગ્યતા નથી. બહાનું માણુએને જાણે આગાહી સુજ પડી હોય, તેમ લગતની એક દીવસ અગાઉ મારે ત્યાં આવી મને આરડામાં ખાનગી લઈ જઈ પોતાનું વસયતનામું મારી પાસ લખાવયું, અને ત્યાંને ત્યાં જ શીતલાળ કરાવી મારા કબજામાં આપયું. મેં ઘણીની વારણો કે નવલ, શું ઉત્પાવક પડી છે, પરબીને ઠરીકામ થઈ વખતસર તારું વસયતનામું કરજે. પણ નહીં, તે પોતાની હઠમાં ફાવ્યો, અને આજે મને લાગે છે કે નવલ ખરો હતો. બીચારાને જાણે બચારતજ થઈ હતી કે ૧૦ મે દીવસે તો તે પેલા હંગશતી નાનાઈ જેવામાં હતે.”

મનજીભાઈએ જણાવયું “ સમજુ છાકરો હોવાથી એવી સંભાલ લાધી, ત્યારે બુદ્ધિ માય તથા વીધવાને બીચારા સારી રીતે યુજારવાની તક આપી હશે કેની?”

મોહોડું મુછી નાખી મેહેલાશાહે જણાવયું “ હા, ખરેખર પુખ્ત ઘનશમાંદી ભરયું વસયતનામું મારે મેહસતી જમાઈ કરી ગયો છે. પોતાના બાપીકા માટા બગીચો તેના ફરફરીયર સુધાં પોતાની વીધવાને જાંદગી સુધી વાપરવા આપી ગયો છે, અને તાકીદ કરી છે કે પોતાનાં માતાજીને ત્યાં તેમની જાંદગી સુધી પુરતા એશઆરામમાં રાખવામાં આવે; જો મારી પીરોળ તેને પેટના કાંઈની ફરજાંદ વીતા મરણ પામે, તો એ માટા બગીચાવાલી મીલકત નવલની નાની બહેન શીરીતના વડા દીકરાને મલે, અને શીરીતને ત્યાંની જો કાંઈ ફરજાંદ ન હોય, તો વડી બહેન સુતાના વડા દીકરાને મલે. જો બેઉ બહેનાને ત્યાં ફરજાંદ ન હોય તો એ માટી મીલકત વેચી નાખી તેની જે કાંઈ કીંમત ઉપજે તે એ બેઉ બહેનાની છાકરીઓને સરખે હીસસે વહેંચી આપવામાં આવે. પણ જોદાની મેહરબાનીથી એ બેઉ બહેનાને ત્યાં આઠ દીકરીઓ ઉપાંત ૭ છાકરાઓની વરધી હોવાથી નવલના બાપીકા બગીચો વેચાઈ સતાઈ જવાની તો ધાસતી નથીજ.”

ખીજે દીને મરનાર નવલનું વસીયતનામું વાંચવામાં આવ્યું હતું. તે વખતે મેહેલાશાહે, તેવણનાં ધણીયાંણી, મેહેરમાય, નવલની બે બહેનો શીરીન તથા સુના અને તેઓના આવીંદો હાજર હતા. સેવટે મેહેલાશાહે બોલાવવાથી દુઃખી પીરોજી પણ બહુ ગંભીર એહેરે ત્યાં હાજર થઈ, અને પોતાનાં સાસુની પાસે બેઠક લીધી.

વસીયતનામું મેહેલાશાહે મરનારના ઐકઝીકયુટર તરીકે વાંચી સંભલાવ્યું હતું. આ વસીયતનામામાં મરનારનાં માય મેહેરમાયન તેવણ જીવે ત્યાંવેર બંગલામાં રહેવાનો તથા આવાપીવાનો હક આપવા ઉપ્રાંત રૂ૨૦૦૦૦ ની રોકડ રકમ આપવામાં આવી હતી. મરનારે પોતાની બીંધવાને ફરમાશ કરી હતી કે જેમ સમજા જીનના નોકરાને નોકરીએ રહેવા દેવા, તેમ મરનારના ચાર ધોડા તથા ચાર કુતરાઓને પણ જીન્યુકના રાખવા, અને કદીખી કાઢને વચ્ચવા ચા આપી દેવા નહીં. પોતાની મેઉ બેહેતાને દરેકને મરનારે રૂ૫૫૫ દશ દશ હજારની રકમ આપી હતી, જ્યારે બંગલો જીવજીગે ત્યાંવેર પીરોજીને વાપરવા આપી, તેણીને પેટે જો કાઢ ફરઝંદ હોય તો તેની તે મીલકત ગણી હતી, પણ ન હોય તો ઉપર જણાવવા મુજબ પોતાની નાની બેહેનના વડા દીકરાને તે આપવાનું ફરમાવ્યું હતું. પોતાના વફાદાર કારભારી પાલીને રૂ૧૦૦૦ ની રકમ આપવા ઉપ્રાંત, આજ જીનનાં નોકરાન પણ તેઓની નોકરીની મુદત મુજબ તેથી ઉતરતી રકમોની બક્ષેશ કરી હતી. બાકીની રૂ૧૧૧ લાખની પોતાની રોકડ પુંજી પીરોજીને જીવે જંગે ત્યાંવેર વાપરવા આપી હતી, જે પછી તેણીનાં ફરઝંદોનું ચરખે ભાગે વેંહંચી આપવાનો હુકમ કર્યો હતો, અને ફરઝંદો ન હોય તો પોતાની બે બેહેતાનાં ફરઝંદોને એ પુંજી ચરખા હાથા કરી આપી દેવાને જણાવ્યું હતું.

વસીયતનામું વંચાઈ પૂરું થતાંજ પીરોજી ખુરશી ઉપરથી ઉઠી પાછી પોતાના ઓરમમાં જઈ બીજાના ઉપર સુઈ ગઈ હતી.

મરનાર નવલના એ બનેલીઓ ભીખાણુ તોપલયા તથા જહાંગીર અવાસયાએ આ વસયતનામું વંચાતું બહુ ઉલટથી સાંભલયું હતું. એઉ માનતા હતા કે નવલ તો વારસ મેલવા વગર મરણ પામેલો હોવાથી, નાચગામનો દોહી શેઠવાલો મોટા બગીચો તેઓમાંથી એકના વડા દીકરાને મલશે. પણ એ મીલકત મેલવવાને કોણનો દીકરો નસીબવંત નીવડે છે, તે જાણવાને તેઓ એકને ધંતેજરી હતી. વસયતનામું વંચાઈ રહેવા પછી જહાંગીર અવાસયાના વડા દીકરાને એ બગીચો મલવાનું નકી થયલું જોઈ ભીખાણુ તોપલયાએ પોતાના સાહાદુને “અંતઃકરણ” ની સુખારકબાદી તો ધણી આપી, પણ તેવણને અંદરથી બહુ બલાપો થતો હતો, જે બલાપાની અગણમાં મરનાર નવલને કાંઈ કરડા સંખુનો ઓચરાયા હતા કે નહીં, તે અહીંયાં જાણાવવાની જરૂર નથી.

પણ આ જહાંગીર અવાસયા તથા ભીખાણુ તોપલયા સાથે વાંચનારને ટુંક ઓલખાણુ કરાવવી જોઈએ, જોકે એ એ સાહેબો કાંઈ આપણી વારતામાં અગત્યનો ભાગ બજાવનાર નથી. મરનાર નવલની નાની વધારે માનીતી બહેન શીરીનના આવીદ જહાંગીર અવાસયા, ખાનારખીનાર અનં ફરનાર હરનારને સદા સાહેબ આપે એવા વીચારના નફકરા આશરે ૩૮ વરસની ઉમરના યહસય હતા. તેવણ સવભાવે બહુ સારા હતા અનં દીલે માયાલુ હતા. પણ તેવણનું સંધલું કામકાજ એમકી ફાંકડા ધોડાઓ દોડવવામાં અનં માંજ સવાર ધોડાઓ ઉપરફરવામાં તથા સરતોમાં ધોડાઓ મોકલાવી તે સરતો આવે તયારે દીવસોના દીવસો ધોડાઓને કવાયદ અપાતી જોવામાંજ આવી રહ્યું હતું. જહાંગીરને ધોડાની બહુ સારી પરખ આવડતી કહેવાતી હતી, જેથી ધણા શેખીન શેઠો ધોડો ખરીદવા અગાઉ તેની સલાહ લેતા હતા, અનં ખરીદવા પછી જતાવરને સારું કેલવવા માટે કેટલાંક અઠવાડયાંવેર જહાંગીરને વાપરવા માટે આપત

હતા. એ શિષ્યમાં તે અટવાયલો રહેતો હતો, પણ તેથી કાંઈ પોતાના કુટુંબને બુલી જતો ન હતો. પોતાની મોહરદાર શીશીન તથા તેણીનાં હ છોકરાંઓ ઉપર જહાંગીરની બહુ સારી પ્રીત હતી. તેને નીરાંત હતી કે તેની મોહરદાર છોકરાંઓની બહુ સારી જાતન લે છે, જેથી છોકરાંઓને કેલવણી આપવા વગેરે કાંઈ બીજા બદવી શે તે વચે પડતો જ ન હતો.

જેમ જહાંગીરનું ધ્યાન પોતાના ધોડાઓ અને કુતરાઓમાં જ આવી રહ્યું હતું, તેમ શીશીનની આખી દુનયા તેનાં હ ફરજંદામાં મમાયલી હતી ! છોકરાંઓને નવાડવા ધોવાડવા, ખવાડવા, ફરવા મોકલવા, રમાડવા અને તેઓ મારે કપડાં સીવાડવામાં શીશીનનો આગ્રહ દીવસ જતો હતો. શીશીન કોઈની બીજી સાથે વાત કરતી, તે પોતાનાં છોકરાંઓની ચખરાકાની વાત તો પેહેલી જ લાવતી. જેથી કાંઈ મલવા આવે તેની આગલ મારા કુલીએ તો ફલાયું કીધું, મારા દોલીએ તો આજે હમણાં નાકરને ચમકાવી કાઢયે. મારી દીની તો ચુંડવા ઉપરથી ખાવાની હુલી નથી. મા નકરને તો ચીતગમણાં બહુ શિષ્ય લાગે છે, વગેરે, વગેરે, વાતોવા શીશીન પોતાને મલવા આવનારાઓને મોટા કંદાલો આપતી હતી, એવા નીરદોશ વીચાર્યા કે તેઓને એ વાતચીતમાં બહુ સારી રમુજ મલતી હશે. જહાંગીર એમજ ધારતો હતો કે મારા જેવા મરસ ધોડા બીજા કોઈની પાસે નથી તથા મારા હાથે ધોડાઓ જેવા કેલવચ. તેવા બીજા કોઈના બીજા હાથે કેલવાય નહીં; જ્યારે તેની મોહરદાર શીશીન મદા એમજ ધારતી હતી કે, મારા છોકરાંઓ જેવાં સોવામણાં અને ચંચલ છોકરાં બીજાં કોઈનાં બી ન હશે, અને મારા જેવી અચકી તાલીમ છોકરાંઓને બીજા કોઈની માથે આપી શકતી ન હશે. એ મુજબ આ બાઈદ અને મોહરદાર પોતપોતાના વીચારોમાં મગ્ન લેતાં હતાં, અને અફેકની આડે ન આવી ખુશખુશાલ જીંદગી ચુજરતાં હતાં.

ભીખાજી તોપલયા, મરનાર નવલની વડી એહેન સુતાના ખાવીંદ થતા હતા. તેવણુ વલી પોતાના સાહાડુ જહાંગીરથી ઉલટાજ ખવાસના હતા. શેખીનોને ફરવા હરવા લખ જવા માટે ગાડીમાં જોડવા થકી પોડાને પ્રશ્નરે પેદા કરયો હશે એવું તેવણુ માનતા હતા, અને તે સીવાય એ “હેવાન” તરફ તેવણુની ખીજી કાંઈખી લાગણી ન હતી. તેવણુનું સંધલું ધયાન જાહેર કામોમાં ભાગ લખ નામ કાઢવાનું હતું. કોઈખી ધરમખાતું ઉભું થતું તો તેની કમીટીમાં પોતાનું નામ દાખલ કરાવવાને, યા તેના સેકરેટરી થવાને ભીખાજી તોપલયા ઠેસ લગડાવવાને બુલતા ન હતા. ધણીખરી દરેક જાહેર સભામાં તેવણુ હાજર થતા, અને કોઈખી દરખાસત પોતાના હાથમાં મેલવામાં આવે, તેની આગમજથી ગોડવણુ કરાવવાની સંભાલ લેતા હતા. એવા શેખને લીધે મુખ્યના રહેવાસીઓને મધુનીસીપલ ચુંટણીનો હક મલતાંજ ગીરગામ વારડ તરફથી કારપોરેશનમાં પોતાને ચુંટી કઢાવવાને તેવણે બહુ જોહેમત લીધી હતી. ભીખાજી તોપલયા એ મેહેનતના પરીણામ તરીકે બહુ વધુ મતે ચુંટી કઢાઈ શહેરીસમાજમાં દાખલ થયા હતા, અને થોડા દીવસમાંજ વરતમાનપતરોમાં નજદીક એકજ સરખાં લખાણે તેવણુની જખખ તારીફનાં પ્રગટ થયાં હતાં, જાણે તેવણુ કર ભરનારાઓનું શું દલદર શીટાડી નાખ્યે! કારપોરેશનમાં ભાષાંણો કરતા તો તેવણુ ડોસા થયા, પણ કોઈ દરખાસતને ટેકો આપવાને વેહેલા વેહેલા ઉઠતા હતા, કરે ભરનારાઓ તરફની ચીંતાથી કે રખેને દરખાસત ઉડી જાય; વલી જ્યારે મુખ્યના કર ભરનારાઓનું દલદર શીટાડવાને તેવણુ તરફથી આટલી બધી કાલજ રખાય, ત્યારે તો તે અસુલય સેવા કર ભરનારાઓની જાણમાં જરૂર લાવવીજ જોઈયે, માટે ધટલી સંભાલ રખાતી હતી કે ખીજે દીવસના વરતમાનપતરોમાં આખાં નામ સાથ પ્રગટ થાય કે “એ દરખાસતને મીં ભીખાજી અસલાજી તોપલયાએ ટેકો આપ્યો હતો.” તેવણુ પોતાની કખખમાં

તેમજ નાના મેલાવડાઓમાં આપણા કર બરનારાઓની બેઠરકારી માટે, તેમજ કારપોરેટરોની ઓઠી ખુશામતો માટે સખત ટીકાઓના વીચારો જાહેર કરતા હતા, જેથી ચોપટ કલબના તેવણના કેટલાક ભાલા મીત્ર તો એવુંજ માનતા હતા કે, જો મીં ભીખાજી તોપલયા ન હોત તો મુંબઈ શહેરનો કચરો પંદર પંદર હાડેખી સાફ થતે કે નહીં ! ભીખાજી તોપલયાની ધારા સભામાં દાખલ થવાની બહુ ઉમટ હતી, “આનરેબલ મીં ભીખાજી અસલાજી તોપલયા” નામ વરતમાનપતરોમાં કેવું મજનું લાગશે, એવો વીચાર જ્યારે તેવણ કરતા ત્યારે તેવણનાં મોઢાંમાં પાણી પાણી છુટી આવતું. પણ સરકારનું બહુ તે શું થશે, કે હજી પેર તેવણની એ આદેશ પાર પડી ન હતી.

ભીખાજી તોપલયાને તેવણને લાયકનીજ મોહોરદાર મહી હતી. સુનાખી પોતાના જીભરાયા ખાવીંદ ઉપર શીદા શીદા હતી. સુનાની જીંદગી ખાવાપીવા, હસવાખેલવા, ફરવાહરવા જવા તથા નયુસપેપર અને વારતાની ચોપડીઓ વાંચવામાં આવી રહી હતી. ઘરનાં કામકાજ તથા છોકરાંઓની દેખરેખનો તેણીને બહુ કંટાળો હતો. એક બુઢી પારસી ડોસી તથા બે વીશ્વાસુ આયા તેણીની નોકરીમાં હતાં, અને એ તરણ નોકરો ઉપર તેણી ઘરનાં કામકાજ તથા છોકરાંઓની બરદાસ માટે પુરતી નીરાંત રહેતી હતી. સુનાને પોતાનાં ખાવીંદ માટે બહુ ઉંચો વીચાર હતો, અને એમજ ધારતી હતી કે, મારા ખાવીંદ બહુ કાબેલ છે, તથા તેવણ ન હોત તો મુંબઈ શહેરનું શું ને શું થઈ જતે ! વરતમાનપતરોમાં પોતાના ખાવીંદનું નામ વાંચતાંજ સુનાનાં હૃદય હરખાઈ જતાં અને ચાર ચાર, પાંચ પાંચ થા છ છ વખત તેણી તે ને તેજ વાંચવા કરતી હતી. વહી મહીમીતીઓને મલતાંખી “આજનું ‘જમ જમશેદ’ જરૂર વાંચવાની” તેણી મજબુત બલામણુ કરતી.

પ્રકરણ ૭.

ખરબેર—તેના મનમાં ઢાલાતા વીચારો.

મરનાર નવલની બે બેહેનો શીરીન તથા સુના અને તેણીઓના આવીંદ જહાંગીર અવાસયા તથા બીખાજી તોપલયા સાથે વાંચનારને છેલ્લાં પ્રકરણમાં મુલાકાત કરાવવામાં આવી છે. આ બેઉ બનેલીઓને પોતાની મોહોરદારોના એકપુરા ભાઈ મરનાર નવલ સાથે બહુ સાઈં હતું, નવલનાં થયલાં ખુનની ખીના જણતાંજ તેઓ અતીશય દુઃખી થયા હતા, પણ દુનયામાં મોહોત અને જીવત તો ચાલતુંજ આવયું છે, એ ધ્યાનમાં લઈ તેઓએ ધીરજ પકડી હતી અને ભવીશ માટે રાહ જોતા બેઠા હતા. એ ભવીશ તો જણાઈ ગયું હતું, અને તે એ કે મરનાર નવલે પોતાની નાની બેહેન શીરીનના વડા દીકરાને પોતાનો માટા બગીચો—જો પોતાને ત્યાં વારસ ન હોય તો—આપીને પોતાનો વારસ કેડવયો હતો.

બીખાજી તોપલયાને એથી ચચવાત તો બહુ ચઢ્યો હતો, પણ કુટુંબના અગ્રપરમનાં એખલાસને કાંઈ ખલલ ન પુગે તેટલા માટે, તેણે પોતાના સાહાદુની પીઠ ડોકી જણે પોતાને હરખ ઉપજ્યો હોય તેમ જણાવયું કે “જહાંગીર, તારા વડા દીકરા મંચીનું ભવીશ આપું સાઈં નકી થયું છે, તે જોઈ મને હરખ ઉપજ્યો છે, અને તે માટે દીલોજનીભરી હું તને મુખારકબાદી આપું છું. મંચી માટે થશે તેટલામાં તો આ સુંદર બગીચો તેના હાથમાં આવવાનો, અને આજે તું જણે છે તો ખરો કે, મુખર્ષમાં જમીનના ભાવ કેટલા બધા વધતા જાય છે.”

પણ જહાંગીર અવાસયાએ ગંભીર ચેહેરે જવાબ આપ્યો “બીખાજી, તું કહે છે તે તો ખરું, પણ શીરીન હજી બહુ જીવાન છે, હું મરી જઈશ અને મારો મંચી બુઢો

થશે ત્યાંવેર શીરીન કાંઈ આ દુનયાને છોડી જનાર નથી, તો પછી એ મોટા બગીચો મચ્છીને મણે કે તહીં મણે તે હું તે કયાં જોવા આવવાનો હતો? વલી ભાઈ, તું બુલી જાય છે કે આવતે વરસ આમ્મિજ વખતે કોઈ વધારે હકદાર નવો વારસ કાંય નહીં નીકલી આવે? શીરીન કાંય નહીં નવલની વરસીને દીવસે પોતાના બેઠાને રમાડતી હોય!"

ભીખાજીએ હાથ ટોકી જણાવ્યું. "અરર! અરેઅર! તેનો તો વીચાર કરતાંજ હું બુલી ગયો!" આ નવી અડચણ દેખાડતાં ભીખાજીનાં મનમાં તો એવાજ વીચારો ઢોલાયા કે દાલીશિઠવાણો મોટા બગીચો જહાંગીર અવાસયાના બેઠાના હાથમાં જાય, તેના કરતાં ખુદ નવલનોજ વારસ જનમી તે વાપરે તો વધારે સારું.

દીવસો જવા લાગ્યા, નવલનાં મરણને અઠવાડ્યાંઆ વહેવા લાગ્યા, પોલીસ પોતાની જાલમાં હજી ફતેહ ન પામયાથી એ બનાવ રકતે રકતે વીસરાવા લાગ્યો, અને ગરીબ ખીચારી પારોજ તથા તેણીનાં સાસુ મેહેરમાય સખુરીથી પોતાનું સંકટ સેહેવવા લાગ્યાં. દુનયાં માણસોને દુઃખમાં ગરકાવ કરી મણે છે, પણ ગમે એવાં દુઃખો છતાં માણસોને દુનયાંમાં પ્રશ્નરે નેમેલું કામ તો બજાવવાનું છેજ; અને તે મુજબ પોતાની દુઃખી હાલતમાં મેહેરમાય તથા પીરોળખી પોતાનું નેમેલું કામ બજાવયાં જતાં હતાં.

દાલીશિઠવાણા આ બગીચામાં આ સાસુ વહુ રહેતાં હતાં, જે મોટા બગીચો તેઓને મનસે બહુ ઉદાસ દેખાતો હતો. ત્યાં જોડે મહીનામાં થોડા થોડા દીવસ મરનાર નવલની બેઠ બેઠેનો પોતાનાં ફરજ દો સહીત પોતાનાં માતાજીને દીલસો દેવા માટે આવી રહેતી હતી, તોપણ પીરોળને મનસે તો એ હાજરી કડવી ઘેર સમાન લાગતી હતી. તેણીને બચાંએ નામે મોટા કંઠાણો હતો, અને પોતા

ઉપરનાં મહાન સંકટમાં આ બચાંઓની રમતગમત અને મસતી તોફાનથી તેણીને ઉલટું પોતા ઉપર પડેલું દુઃખ વધારે ભારી લાગતું હતું.

પણ ખીચારાં મેહેરમાયને તો ખરેખર આ બચાંઓની હાજરીથી કાયદો થતો હતો. તેવણ તો આગલા ભલા વખત મુજબ ધરગતુ કામકાજમાં રગડોલાયત્રાં હોવાથી પોતાની ઈકરાંઓનાં આ એક દજન છોકરાંઓને નવાડવા, ધોવાડવા, ખવાડવા, પીવાડવામાં તથા રમતગમતમાં નાખતાં તેમનો વખત ઠીક નીકલી જતો હતો, જેથી તેવણ પોતાનું દુઃખ તેટલા દીવસોવેર કેટલેક દરજ્જે ભુલાવી શકતાં હતાં.

મેહેરમાય જાણતાં હતાં કે આ બચાંઓનાં મસતી તોફાનથી પીરોળને પોતાનું દુઃખ વધારે યાદ આવતું હશે, માટે તેવણે સાફ ઉઠાપણ વાપરી પીરોળને આગ્રહ કર્યો હતો કે, ગમે તો આઝો વખત પોતાના ઝોરડામાંજ બેસી રહેવું, અને ખાતાં ઉપર મરજી હોય તોજ બપોર રાત આવવું, નહીં તો તેખી પોતાના ઝોરડામાંજ મંગાવવું.

ખીચારી પીરોળ પોતાના ઝોરડામાંજ બેસી રહેતી હતી, તેણીને કોઈની વાતચીત ગમતી ન હતી અને કાંઈખી કામકાજ કરવાનેખી ભાવતું ન હતું. નવલનાં મરણ પછી તેણી બહુ નાખાઈ ગઈ હતી, આંખમાં ખાડાઓ પડ્યા હતા, એહેરો મુકાઈ ગયલા જેવો જણાતો હતો, તોપણ તેણીની ખુબસુરતી ઉપર એ આકૃતથી પડેલી ગમગીનીએ કંઈ મોટી બાહેરની અસર કરી ન હતી. તેણીનાં એવા દેખાવથી તેણીનાં માખાપ તથા માસુ બહુ બહુ દુઃખી થતાં હતાં, પણ એના ખીજો કાંઈખી ઇલાજ તેઓ પાસ હતો નહીં. તેઓ એવીજ મંજુરી અપ્પતયાર કરી બેઠાં હતાં કે વખત પોતાનું ઇમ બજવશે, અને વખતના વેહેવા સાથે પીરોળ પોતાની વીધવાપણાંની હાલતમાંખી એ ગમ વીસરતી જઈ દુનયાંનાં મુખો ભાગવવાનેખી રક્તે રક્તે કબુલશે.

નવલે પોતાની કાલેજની સઘળી ચોપડીઓ તથા નોટ બુકો જાલવી રાખી હતી અને પીરોળને દરરોજ વખત થોડાંખી સોહોવરાવવા માટે આ ચોપડીઓ બહુ આવકારદાયક થઈ પડી હતી. એ સઘળી નોટ બુકો પીરોળએ પોતાના એકાંતવાસમાં તરણ ચાર વખત પાછી અને પાછી વાંચી હતી, તોપણ તેણી ધરાઈ ન હતી. નવલની કાલેજની ચોપડીઓની તેણી અંકેક પછી વાંચી જતી હતી. કારણ કે પાનાંઓની બાબુએ મરહુમ નવલે લીધેલી “નાંધો” વાંચતાં પીરોળને થોડાંખી સંતોશ મળતો હતો. દોહીશિઠવાલા બગીચામાં નવલનાં મરણ પછી એવો મામલો હતો.

મનજીભાઈ સોલાઈના પોતાની બે દીકરીઓ સાથે વારંવાર સાંજને છેડે પીરોળ તથા મેહરમાયને બિટવા આવતા હતા, કે વાતચીતથી તેઓનો વખત સોહોવાય. પણ પીરોળ પોતાને સાસરે ઘેર રહેવા ગયા પછી તેણીને મજલા જવાને બરજોરને માટી અધીરાઈ છતાં બહુ શરમ લાગતી હતી.

જે દીવસેની મનજીભાઈ પોતાની બે દીકરીઓ સાથે દોહીશિઠવાલા બગીચામાં જઈ આવતા, તે દીવસે રાતના બરજોર બહુ અધીરાઈથી પોતાની બેહેનોને પીરોળને લગતી સઘળી વીગતો ચીપીને ચીપીને પુછવાની આહુશ રાખતો, પણ હમેશાં તે નીરાશ થઈને ટેબલ ઉપરથી ઉઠતો. આ બે બેહેનો કોઈથી સંતોશ પામતી ન હતી. આવી બાબતો દુઃખી પીરોળનાં મહાન સંકટ વખતેની તેણી માટે કાંઈ અને કાંઈ વીરધ બોલવાને જાણે ખરી અને ગુલાંને તો હમેશાં ધોરાક મલેલોજ હતો.

એક સાંજનાં પીરોળને મલી આવ્યા પછી રાતનાં ખાનાં ઉપર ગુલાંએ વાત ચલાવી કે “બાવાજી, કાકાની પીરોળ હમણા તો બહુ દુઃખી છે એ ખરી વાત, પણ બેહેનતીની વરસી વીટ્યા બાદ એનાં માબાપ એને જલદીથી પાછી ઠેકાણે પાડવાનાં અને પીરોળની કાંઈ ના કહેતાર નથી.”

પુરતળ ખરીએ વડી બેહેનને ટેકા આપયો કે “ મનેખી બાગે છે કે પીરોળ પોતાના કાલી સારીવાલા પોશાકમાં બહુ શરમાય છે, અને જાણે એ પોશાક કુર કરી નાખવાની આદેશ રાખતી હોય એવું તેણીના એહેરા ઉપરથી જણાઈ આવે છે.”

તેઓનો નાનો ભાઈ સોરાખ જે પણ તે દીવસે પોતાના ખાવા અને બેહેનો સાથે ત્યાં જઈ આવ્યો હતો, તેણેખી આ વાતમાં પોતાનો હિસો આપયો કે “ ગુલાં, પીરોળ નહીં કાંચ પાછી પરણે? ચાર પાંચ બાપ્પ રૂપયાની દાહતતી તેણી ધણીયાંણી થશે અને વલી જવાન તથા ખુબસુરત હોવાથી, ભલા ભલા કુવારાઓખી તેણી સાથે પરણવાને તઈયાર થવાના. પણ હું એટલુંજ ઇચ્છું છું, કે ધાતા ધાતા આહેરના દેખાવવાલા કોઈ નંગના મપાટામાં તેણી ભોલવાઈ જાય નહીં.”

ખીચારા બરજોરને આ વાતથી બહુ દુઃખ ઉપજ્યું હતું, દુઃખી પીરોળનાં નામ સાથે આવી છુટ લેવામાં આવે તેથી તેને બહુ ખીજવાત લાગતો હતો, પણ તેણે ડહાપણબરથો મારગ ચુપ રહેવામાંજ ધાર્યો હતો. આખરે જ્યારે મનજીભાઈએ પોતાના ભલા ખવાશ મુજબ ધીરજથી પોતાના નાના દીકરાને જણાવ્યું કે “ સોરાખ, તું પીરોળને બરાબર એમજાણતો નથી. તેણી પાછી પરણશે તે તો હુંખી માનું છું, કુનયામાં તેમ ખનવુંજ જોઈયે, પણ એ એવી તો શયાની દીકરી છે કે જો પાછી પરણશે, તો બેહેસતી નવલના જેવોજ સરસ આવીંદ પામવાની અને તેવો આવીંદ મલવા સીવાયતેણી કદીખી પોતાની વીધવાપણાંની હાલતફેરવનાર નથી,” ત્યારે બરજોરે પોતાના પીતા સાથે તકરાર કરવાને વાજખી ધાર્યું કે “ ખાવાજી, પીરોળ પાછી પરણશેજ એમ તમે ખાત્રીપુરવકજ કાંચ છે? પોતાના મરનાર આવીંદ ઉપર તેણીનો કેવો અનંત પયાર હતો, તે તો તમે જાણો છો.

એક જવાન વીધવાખી પોતાના પેહેલા ખાવીંદને પોતાની જીંદગીની આખરીવેર સાચી રહી શકે છે, એ શું કુનયામાં બનવું નથી ?”

ખાવાએ ટુંકમાંજ જવાબ આપ્યો કે “હા, એખી બનવા નોગ છે, જે હું ના પાડતો નથી. પીરોળ પોતાનાં સુખનો સદા ભોગ આપે એવી નાર છે ખરી.”

ખટીએ તકરાર આગલ ચલાવવા માંગી, જેથી તેણી બોલી ઉઠી “ખરજોર, તારી માનીતી પીરોળ પોતે તો પાછી પરણવા નહીંખી માંગે, પણ પપ્પસે ગબર હોવાથી ખીજાએ તેણીને કંટાલો આપીને તેણીનું વીધવાપણું દુર કરાવે ખરા.”

“બહેન, તું તો પીરોળને એક સાધારણ ઓરતમાંજ લેખવા માંગે છે.”

યુલાંએ તેનો જવાબ આપ્યો “નહીં કાંય ? પીરોળને તો કદીખી બધરાઓની સાધારણ વાતચીતથી વધારે સારી પ્રકારની જીવો અભયાસ ખતાવનારી વાતચીત કરતાં મેં સાંભળી નથી.”

મનજીભાઈ પીરોળ તરફથી વચ્ચે પડ્યા કે “દીકરી, થોડીક પ્રંગેજ ચોપડીઓનો અભયાસ કરવા પછી, વારતાનાં પુસ્તકો વાંચી તેની ઉપર તકરાર કરવામાંજ શું સ્ત્રીનો મદયુણ આવ્યો કે ? નહીં દીકરી, જે શ્યાની દીકરી પોતાનું ઘર સારી રીતે ચલાવી પોતાનાં માખાપ તથા ખાવીંદને સુખી કરી ઘર સંસારની વાત કરવામાં વધારે ઊલટ રાખે, તે દીકરીને હું વધારે પસંદ કરું.”

એવી પરકારની વાત તો વારંવાર મનજીભાઈના ઘરમાં ચાલતી હતી, કારણ કે તેવણની દીકરીએ પોતાને બહુ અખરાક માનતી હતી. પણ જેમ પીરોળને બગતી વાતચીત તથા વધારે ચાલતી, તેમ ખરજોરનો આહ પીરોળ તરફ

વધતો અને વધતો થવા લાગો. આશીસમાંથી આવવા પછી પોતાના ઓરડામાં વાંચવા બેસતાંખી તે વારંવાર પીરોળને ભગતોજ વીચાર કરવા કરતો હતો અને પોતાનેજ સ્વાભ કરતો કે “ બાવા તથા ખીજાઓ જેમ માને છે તેમ વખતના વહેવા સાથે જો પીરોળ પોતાનો ગમ વીસરી નહ, ખીજો ખાવીંદ કરવાના પોતાના માતપીતાના આગ્રહને કબ્જલ થાય, તો તેણી મને પસંદ કરશે કે? પણ નહીં, મને તેમ લાગતું નથી. પોતાનાં મરનાર ખાવીંદને મારી ઉપર સરસાઈ આપવા પછી, મારા જેવા એકવાર રદ કરેલા આસામીને જો તેણી હવે કબ્જલ કરે, તો એ આગલા બનાવો વારંવાર યાદ આપી તેણીની જીંદગીને પાછી વધારે દુઃખી બનાવે. મને તો લાગે છે કે જો પીરોળ પાછી પરણે તો મને નહીં, પણ કોઈ ખીજાજ આસામીને પોતાનું જીવન આપવાની. મારી ઉપર તેણીની પ્રીત છે, પણ એ પ્રીત એક ભાઈ તરફના પયાર સમાનની છે. જે જીવનમાં ભાઈ બેઠેન જેવો પયાર સમાયણો હોય, તે પયાર સદા શાંત હોય છે, જેથી એક આશક ઉપરના પયાર જેવો તે ગરમીમાં આવી શકતો નથી. ”

એ મુજબ બરજોરે પોતાનાં મનની ઉમેદ પાર પડવાની આશા તો નીરાશી સાથે છોડી દીધી હતી, પણ માણસ જીવે છે તયાંવેર ઉમેદ અને આશાનો કતરો તો તેનાં જીવનમાં સદા સ્વલગેણોજ હોય છે. પોતાની આશા પાર પડવા માટે એવી નીરાશીની વધી રાખવા છતાંખી, બરજોરને પાછો વીચાર દોડી આવતો હતો કે “ કદાચ પીરોળને મારી દયાખી લાગે. તેણી મને રદ કરી બેઠેસતી નવલ સાથે પરણવા છતાંખી મેં સેહેજખી અદેખાઈ ન બતાવતાં, મારો અનંત આહ તેણી તરફ આલુ રાખ્યો છે, તેથી તેણીના જીવનમાંનો મારી તરફના ભાઈસમાનનો પયાર ફરવાઈ નહ આશકના પયારની ગરમીમાંખી આવે એ બનવાજોગ છે. પણ તેણીને બાયકનો બનવા માટે મારામાં પુરતી બાયકાત

ક્યાં છે ? હું કોણ ? માઆપ તરફથી મોટા વારસો મેલવવાની તો મને ઉમેદ નથી, અને કાપડની દુકાનમાં આપો દીવસ અટવાયલો હોવાથી, દુનયામાં વધી નામ કાઢવાની મને સંદેહજી આશા નથી. એટલુંજ કે આખરે દરકારથી માફ તથા મારી મોહારદારનું યુજ્જ્વલ કરી શકું. માટે પીરોળને જો મારી તરફ એમની હોય, તો મારેજી તેણીના આપની માફક દુનયામાં વધવું જોઈયે.”

ખરજોરને એવા વીચારોથી પોતાની હાલતી જીંદગી હવે અકારી થવા લાગી. કોટમાં કાપડની મોટી દુકાનમાં પેત્રી ચીનના કાગલો લખ્યા કર્યાં તથા મોટાં ઘરોડો કાચ કાગલ પતરને પેહેવાર ચલાવવાનું કામ હવે તેને કંટાલો આપવા લાગ્યું, તે વધારે લોભી થતો ગયો અને એ લોભ પાર પાડવા માટે તેને અચ્છા માંગ એજ લાગો કે વકીલ થવું. આ તો ઇંગ્લેન્ડ જઈ ખારીસટર થઈ આવવું.

પણ ખારીસટર થવા થકી નજીક તરણ ખરજોરને અભ્યાસ કરવા માટે ઇંગ્લેન્ડ જવું જોઈયે છે અને ઇંગ્લેન્ડ જવા પછી, જે બાવા તથા ખીજા મીતરો ધારે છે તેમ પીરોળ પાછી પરણવાને તક્યાર થાય અને તેની ગેરહાજરીમાં કોઈ ખીજા લાયક ગ્રહસ્થને કબુલ કરે, તો તેની જીંદગી કામતી શું ? ખરજોરને સરસ મારગ તો એજ લાગો કે, પાછું કાલેજમાં જઈ એમ. એ. થઈ એલ. એલ. બી. ની પરીક્ષામાં પસાર થવું અને પછી ખાત ખતાવી એક ફેલોશીપ કોલેજમાં નામ કાઢવું.

પણ એક ખીજો વીચાર તેના આ ડોહાવની આડે આવ્યો. ખરજોરને પોતાના બાવા તરફ બહુ મોટું પ્રીત હતું, જેથી તે વીચારવા લાગો કે “બાવાએ કોઈ દીવસેના મને આડો સખ્યુત કહ્યો નથી, મારી દરેક મરજી રાખી છે, મારી કેલવણી પાછલ પોતાથી બનતો મહલો ખરચ કર્યો છે,

અને મને કામકાજમાં પલોતાયલો જોઈ બાવા બહુ હરખાય છે. દુકાનપર હું સાચવનારો હોવાથી બાવાને માઠા સ્ખીયારો છે અને બાવા બુદ્ધાપામાં મારી ઉપર તદ્દન નીરાંત રહી ઘરમાં પુરતી આશાએશ ભોગવી શકે છે. જો હું દુકાન છોડી જઈશ તો બીચારા બાવા બહુ ગભરાઈ જશે, જેથી મારા લોભને ખાતર મારા બાવાજીને એવી અડચણમાં તાપ્તું તો હું બહુ નચણો બેઠા ગણાઉં. કાંઈ મારી ખીજ ગોઠવણ કરવા વગર, મારા બાવાજીને એવી અડચણ તો હું કદી કરીશ નહીં.”

એક સવારના પોતાના બંગલાના બાગમાં એક બાજુ ઉપર બેસીને તે એવાજ વીચારમાં ગુંટાયો છે, તેટલામાં તેનો નાનો ભાઈ સોરાખ એક ધારાપોથી વાંચતો વાંચતો તેની પાસે આવી બેઠો, અને પુછવા લાગો કે “ભાઈ, અગાઉ તો તું કોઈ દીવસેની આમ એકલો બાગમાં બેસતો ન હતો ! વતી આજ કેટલાક દીવસ થયા તું ભમાયલો જેવો લાગે છે, તેના સ્ખમ શું ? મારી આગળ બુદ્ધાસો કરશે તો કદાચ હું તત રમતોની બતાવી શકીશ. નાદાનની વાતચીતમાંથીની કોઈ દીવસે સંકટ દુર કરવાને અચ્છા મારગ નીકળી આવે છ ખરો.”

ખરજોરે રાખેના કરતાં વધારે મન્યતા માય જણાવ્યું “સેવાય, ખર મા જો કે હું તારીજ સાથે મસજત કરવા માટે તબીબીબુજી બહીયાં આવી બેઠો છું, કારણ કે હું જાણું છું કે તું દરરોજ સવારના બાગમાં ફરતો ફરતો અભયાસ કરે છે.”

“ભાઈ, તું મારી મસજત કરવાની દરકાર રાખે ! વાર, તે શું છે ?”

ખરજોરે જવાબ આપ્યો “હું તો તારાં ભત્રીશ મોટેજ વાત કરવા માયું છું.”

સોરાબે નીચાસો મેલી જણાવ્યું “ ખરેખર માઈ ભવીશ મને વધારે સીદા દેખાય છે. મને બાવા વડીલ બતાવવા માંગે છે, પણ તેવણુ જણાતા નથી કે સુધલાઓથી કાંઈ મેહેલાશાહ જેટલા ફતેહમંદ થવાનું નથી. મને તો કાયદાના અભ્યાસનો સેહેજખી શોખ નથી, જેથી બાવાની મરજી સુજખનો અભ્યાસ કરવા જતાં હું મારો વખત તદ્દન બોલું છું. મને તો બાવાનાજ ધંધામાં પડવા ગમે છે. ”

“ વાહ, હું તારે માટે બાવાની આશીસમાં મારી ગોઠવણુ કરાવું તો કેમ ? ”

“ ખરજોર, તું મારી મશકરી તો કરતો નથી ! જો તુંખી મારી તરફ વધારે ધાતકી ના થતો, પણ મારો મોઢો સુમવાય એવી રીતે બાવાની આશીસમાં મારે માટે કાંઈ ગોઠવણુ કરાવી આપે તો બહુ મેહેરબાની. વડો ભાઈ નાના ભાઈને બહાર ન પાડે, તો નાના ભાઈની બીજી કાણુ દરકાર કરવાનું હશે ! ”

પ્રકરણ ૮.

ખરજોરની પીરોળ સાથે મધરાસ જવા અગાઉની મુલાકાત.

મનજીભાઈના વડા દીકરા ખરજોરે પોતાના નાના ભાઈ સોરાબને પોતાના બાવાની પેઢીમાં દાખલ કરવાને નથી ઉત્તર આપી હરખાવ્યો. તો ખરો, પણ સોરાબને હજી શક હતો કે તેનો વડો ભાઈ તેની મશકરી કરતો હશે, માટે કરમરીને તેણે પૂછ્યું “ ભાઈ, તું શું એમ કહેવા માંગે છે

કે પેઢીમાંથી તારું સાઈં ભવીશ તથા સારી રકમનો દરમાયો છોડી દઈ તું મને તે મોટે જગા કરી આપશે ?”

“અગરજો બાવાજી તે માટેની મંજૂરીયાત આપે તો અલખતાં હા. ”

સોરાબે અચરત થઈ પુછ્યું “પણ ત્યારે તું શું કરવા માગે છે ? તું ધર બેસી રહે એવો તો તું નથી !”

“નહી, તારે બદલે હું વકીલ થવા માગું છું. મને એ ધંધા માટે ઉત્કટ છે અને ઉત્કટ હોવાથી તથા સખત અભયાસ કરવાનો મને માહવરો હોવાથી હું ધાઈ છું કે તેમાં હું વધારે ફાવીશ. વલી અભયાસનો શેખ હોવાથી કાપડની કુકાત ઉપરની જીંદગી હવે મને અકારી લાગે છે.

સોરાબે ભીતરમાંથી બહુ હરખાઈને જણાવ્યું “જેમ તારી મરજી, પણ હું તો વકીલ થઈ ૫૦ રૂપયાની મહીને દહાડે મેલવવા માટે તવલવા કરતાં વેપારી જીંદગી વધારે પસંદ કરું છું. બાવા એક કૂતેહવાલા વેપારી હોવાથી મને જો પોતાના જેવી તાલીમ આપે, તો આગલ ચાલતાં કાપડના એક મોટા વેપારીમાં હું નામ કહાડું ખરો તથા જે પદ્ધતિ સુખીબી યાઉં. વકીલો હવે વધતા જતા હોવાથી તેમાં હું કાંદા કહાડું તેવી તો મને સહેજાબી આશા નથી. પણ ભાઈ બરજોર, તારા બાપમાં જીડુંજ છે. તારી અસાધારણ કાબેલીયત માટે કાંઈ સવાલ હોયજ નહી અને તું અઢાગ અભયાસી હોવાથી મહેલાશાહ કાકાની માફક મોટા વકીલ થઈ હજારોનો મુસારો પાલતો થાય એ તદ્દન બનવાજોગ છે.”

“હજારમાં એકજ આસામી મહેલાશાહની માફક ફાવી શકે છે. હુંબી એવોજ ફાવીશ એમ હું કહેતોજ નથી, પણ મારાથી બનતું કરીશ ખરો. હું સુખપદયા થોડાંક

વરસ દુરખી થવા માયું છું. મારો વીચાર મધરાત જઈ વક્રીલ થઈ આવવાનો છે, કારણ કે ત્યાં વક્રીલને મારે વધારે મારી ફેલવણી આપવામાં આવતી જણાવવામાં આવે છે. વલી મુખપ્રતી હાલતી છુંદગીથી હું કંટાળી ગયો છું. તુંને ઘેર ઘણું ભાવે છે, મેંતો માથ તુંને વધારે મારું છે, જેથી મારું ગેરહાજરી તમે લોહિને જાત્રી લાગનાર નથી. સોરાળ, આ બાબદ ઉપર આને તું પુખ્ત વીચાર કરજે અને બાવા માથ હું વાત કરી જોઈશ, તેટલાં તારો ટેડાવ તું નકકી કરી રાખજે.”

“હવે ટેડાવ નકી કરે શું ? હું તો તપ્પચારજ છું, કહે તો કાલથી કુકાન ઉપર આવું.”

“ઠીક છે, ત્યારે ખતરો તો આજેજ હું બાવા માથ વાત કરીશ.”

ખંને ભાઈઓ જુદા પડ્યા, અને સોરાળ અભયાસ જાડી દેવાના પોતાના ફેટલાક મામના વીચારનું આવું મારું પરીણામ નજીક આવતું જોઈ બહુ હરખાવા લાગ્યા તેજ માંજના પેઢી ઉપરથી ખંગલે આવતાં ખરજોરે ગાડીમાં પોતાના પીતા આગલ પોતાના ધરાદો જાહેર કીધો. મનજીભાઈએ ખરજોરનો આ ધરાદો માટા ખેદ માથ સાંભલયો, કારણ કે ખરજોરનો પેઢી ઉપરની હાજરીથી તેમને મારો કાયદો થયો હતો અને વલી ફેટલીક વીરાંત પાણુ મલી હતી.

જે તરણુ મીનીટ વેર વીચાર કરી રહ્યા પછી મનજીભાઈએ જણાવયું “દીકરા, તું ધારેજ કે સોરાળ તારી જગા રાખી શકશે ?”

“બાવાજી, કાંય નહી રાખી શકે ? વેપારી છુંદગીમાં પડવાને સોરાળને બહુ શોખ છે, મારો વીચાર આજ સવારના તેને જણાવતાંજ તે બહુ ખુશી થઈ ગયો હતો અને

જો તમે એને પેઢીમાં રાખતે મેલશે, તો ઉલટમાં આવેલો હોવાથી તે મારાજ જેલો તમને મદદગાર થઈ પડશે.”

“પણ બરજોર, વેપારમાં મરતઓ મેલવવાનું છોડી હમ વફીલ થઈ અચોક્કસ આવક મેલવવાના જોખમમાં પડવાની મુરખાઈ કોણે તારા મગજમાં મેલી ?”

“બાવાજી, એ કાંઈ મુરખાઈની નથી અને મનનો ફાટોખી નથી, પણ ફેટલાક દીવજવેર પુખ્ત વીચાર કરવા પછી એજ સેન્ટ ઉપર હું આવ્યો છું. કદીની તમે એમ ના કારતા કે હું તમને નયુણ થઈ તમે મુરખી તરફની ફરજ હું ભુલ્યા જાઉં. હું ખાતરીપૂરવક માનું છું કે મારા જવા પછી સોરાબ યોગજ વખતમાં તમને મારા જેલોજ કામ લાગશે, અને તેથીજ હું આ માગણી કરું છું. નહીં તો કદીની હું તમારાથી છુટા પડને નહીં. બાવા, મારો જીવરતી વાત તમે શું જાણો ? હું કુખી છું એટલુંજ ફક્ત તમને કહું છું અને તે વીચારવા માટે ફક્ત યોગ્ય વખત મુખ્યથી દુર રહી નવી જીંદગીમાં પડવા માનું છું, કે જેથી એ નવી ખટપટી ચટપટી જીંદગીમાં હું મારો ગમ વીચરી જાઉં.”

મનજીભાઈએ પોતાના દીકરાના હાથ પોતાના હાથમાં લઈ જણાવ્યું “બસ દીકરા બસ, તારો ગમ હું સમજી ગયો છું, જેથી વધારે સવાલ હું તને પુછી તારા એ ગમમાં વધારો કરવા માગતો નથી. તારો હેતુવખી મારો છે અને તું સખરાક તથા અઘાગ અભયાની હોવાથી વફીલતા પંથમાંની તું કાવશે, એમ મને ખાતરી છે. બાદની મેહેરખાનીથી પેઢીના વહીવટ ચલાવવાની હજી મારામાં પુરતી શક્તી છે, માટે મને કાંઈ બહુ અડચણ પડવાની નથી. બાદની મેહેરખાની આપણાં કુટુંબ ઉપર હશે, તો સોરાબની તારાજ જેવો મને ઉપયોગી થઈ પડશે.”

તેઓ બંગલામાં જઈ પુગા, અને આ વાત હીયાંજ બંધ પડી. ખીજે દીને સવારના મનજીભાઈએ બરજોરને પોતાના ઓરડામાં તેડીને જણાવ્યું કે “દીકરા, મેં ગઈ રાતના પુખ્ત વીચાર કર્યો છે અને હું ખુશીથી તને તારો ડેડાવ અમલમાં બાવવાની રજા આપું છું. તે સંધરેલું નાણું તારાજ પાસે રહેવા દેજે અને તારો સંધસો અરચ હું આપણી પેઢી ઉપરથી મોકલતો જઈશ. કાંઈખી મંગાવવાનું અવધાતો ના. હું દર માસે તારા અરચ માટે ૧૧૦૦ મોકલાવતો રહીશ.

બરજોરે પોતાના બાવાનું બહુ હેશાંન માન્યું અને મધરાત જવા માટેની પોતાની સંધસી તઈયારીઓ કરવા માડી.

પીરોજને એક દીવસખી તે ભુલી ગયો ન હતો, પણ બને તથાવેર તેણીને ભુલી જવા માટે તો તે મુખ્ય છાડીને વજાલનો અભયાસ કરવા થકી મધરાત જવાને તઈયાર થયો હતો, જેથી મુખ્ય છોડવા અગાઉ પોતાની આ માનીતી પીતરાઈને કેટલાક દીવસવેર મલેલો ન હોવાથી છિલ્લો મલી આવવાનો તેણે ડેડાવ કર્યો, અને સોમવારે મુખ્ય છોડી જતાર હોવાથી આગલે બુધવારે તેણી ઉપર પોતાના ભવીશ માટે કરેલા ડેડાવની સંધસી વીગત દરશાવનારો એક પતર લખી જણાવ્યું હતું કે, ખીજે દીવસે તે તેણીને મલવા આવશે.

ખીજે દીવસે બરજોર બેહેસતી નવલના મકાનમાં પીરોજને મલવા ગયો હતો. તદન કાલા પોશાકમાં પીરોજ બેઠી બેઠી શોકાતુર ચેહેરે એક ગલેબંધ યુઠતી હતી. બરજોરને જોતાં વારજ તેણીએ ઉઠીને આવકાર દઈ એક ખુરશી આપી, પણ બરજોરે ખારે ડાલે જોયું કે તેમ કરતાં તેણીની આંખોમાંથી પાણી ગલ્યું હતું. તેણીએ પોતાની બેઠક પાછી લેતાં એ આસુઓ નુછી નાખી

નરમાશથી જણાવ્યું “ ભાઈ ખરજોર, મુખ્ય છોડી જવા અગાઉ મને મલવા આવવાની તસદી લેવામાં તમે ખરે ખર તમારો ભલો ખવાસ ખતાવ્યો છે.”

ખરજોરે વધારે નરમાશથી જણાવ્યું “ પીરોળ, તમને મલવા વગર શું હું કદીખી જાઉં ? હું તો વારંવાર તમને ભેટવા માટે અહીંયાં આવ્યો હતો, પણ—”

ખરજોરને અચકી ગયેલો જોઈને પીરોળએ એ ખાડો પુર્યો કે “પણ તમે હું પુરતી શાંત થાઉં, સંકટને ધીરજથી સહન કરતી થાજીં તમાં વેર થોભવા માગતા હશો. એખી તમારો સારો ખવાસ ખતાવે છે. ભાઈ, હવે તો હું પુરતી શાંત થઈ છું, કારણ કે હું જોઉં છું કે માફ ગયલું ગોઠેર કદીખી પાછું ફરી શકનાર નથી. તે ગોઠેર જાવા સાથ તમારીખી ગેરહાજરી મને વધારે ઉદાર કરશે, ભાઈ.”

ખરજોરને આ વખતે ઘણું લાગ્યું કે જો પીરોળ ક્રૂરત એમજ કહે કે મધરાસ તેણે નહીં જવું, તો પુરતજ તે વીચાર ફેરવી નાખતે, કારણ કે તેમાં પોતાના મનની મુરાદ પાર પડવાની વધારે વધી સમાયલી હતી. પણ પીરોળએ એવી કાંઈ મુશ્કેલી ન કરેલી જોઈ આખરે ઉદાસી સાથે જવાખ આપ્યો “ કાપડની દુકાન ઉપરની છાંદગીથી હું કંટાળી ગયો હતો અને કાંઈ વધારે સારાં ભવીશવાલાં ખતર માટે વીચારમાંજ હતો. વલી ઉદાસી દરરોજ મને કોતરી ખાતી હોવાથી, શેહેરથી થોડોક વખતવેર દુર રહેવા માટે મેં અચ્છી ગોઠવણ શોધી કાઢી છે.”

પીરોળએ તેને સધયારો આપ્યો કે “ભાઈ, હું જાણું છું કે તમે ખડું ખાલેશ હોવાથી વકીલના ધંધામાં મારા ખાવા જવુંખી નામ કાઢી શકશો. એવો માટો લુમકો કાંઈ એકદમ મલવાનો નથી, પણ એક માણસ જો વાજખી લોભ રાખે તો તેની કાબેલખત તેના એ લોભને ઘણું કરીને પાર

પાડી આપે છે. ભાઈ ખરજોર, હું તો તમને કેટલા દીવસ થયા મલવાને ધ'તેજરજ હતી. બેહેસતીના ખુનીને પકડી પાડવા માટે તમો જાવો તેની અગાઉ કાંઈ કરી નહી શકો? રૂ ૫૦૦૦ નું ધનામ છપાવડું અને તોખી કાંઈ ધનનસલ મલતી નથી. પોલીસ તરફથી તો મેં હવે આશા છોડી દીધી છે, અને મને એકલી એજ આશા રહી છે કે કોઈ કામિલ ભિજીજ ખરી તરફ કરી શકશે કે, કોણ મુજ આસરમીએ મારા વહાલા ખાવીદને મારી પાસેથી સદાનો છીનવી લીધો છે. હું એક નાતવાન એરત છું, તોપણ મારી ઉપર પડેલા એ ગજબથી હું કેટલીક કપટી થઈ છું, જેથી મારાં અમુલ્ય ગોહરને મારી પાસેથી ખુચ્ચી લેનાર વગર સજ થવે ફરયા કરે એ મારાથી જોવાઈ શકાવું નથી.”

ખરજોરે જવાબ આપ્યો “ ખચીત ખુની પોતાનાં પાપને ફોજે પુગે નહી એ બહુ જાડું છે, પણ મને લાગે છે કે તેનો પટા મલવા મુશ્કેલ છે. કંઈ બાજીથી જાલ કરવી તે મને ખી મુજ પડવું નથી. ”

સેહેજ ઉશકેરાઈ જઈને પીરોળએ જણાવડું કે “ ખુનીએ તથા બદમાશોને પકડવાનાજ કામમાં રોકાયલાંઆની છાતી એટલી બધી ઘાડી થયલી હોય છે કે, એક ખુન માટેની થોડા દીવસની તપાસ પછી તેમાં ન ફાવતાં તેઓ તે બાબદ પડતી મેલી દઈ ખીજ કોઈ મુદ્દમાના પટામાં બંધાન આપે છે. પણ ખરજોર, તમોએ તથા મારે તો એ ડીટકડીવા કરતાં વધારે ખાંતીલા રહેવું જોઈયે. બેહેસતી નવલને કોણે મારી પાસેથી એચી લીધો છે તે ખાતરીપુરવક જાણ્યા વગર હું જાંપીને બેસનાર નથી. ”

“ પીરોળ, મને સેહેજખી મારગ બતાવો અને તમારે ખાતર કહો તે મેહનત કરવાને હું તઈયાર છું. ”

આખમાં આંસુ લાવીને પીરોળ બોલી ઉઠી “ ભાઈ ખરજોર, એ મુજ કામ કાઈ સખસે અનંત વેર લેવા

આતરેજ કર્યું છે. માણસ જાતના જીગરમાં સહીયી વધારે ખરાબ હવસ કીનો છે. સખત કીનો ઘણીક વાર માણસને ઘેણા બનાવી દે છે. જે આસામીએ માન આવીંદને મારી નાખ્યો છે, તે આસામીએ કીના માટેજ એ પગલું ભર્યું છે, એમ મને દરરોજ વીચાર આવે છે. પણ એ કીનો કોણની સામણે? મારા બેહેસતી નવલ તથા તેનાં માતાજી સામે તો કોઈને કીનો હતોજ નહી, જેથી મારા બાવાના કોઈ વરીએ આ કામ કરેલું હોવું જોઈયે. ખરજોર, મને સવપના વરીક આવયા છે કે કારા બંગલાના માજી માલેક કરવઈયાના ખાનદાનના કોઈ બાકી રહેલા આસામીએ આ જખુન કામ કર્યું છે.”

ખરજોરે અચરત ઘઈ જણાવ્યું “ પણ કરવઈયાનું ખાનદાન તો જડમુલથી ઉમેડાઈ ગયું છે. જાણે કુદરતનો કાંઈ કોપ ઉતર્યો હોય તેમ એ ખાનદાનમાંનું કોઈખી બાકી રહ્યું હોય એવું મને તો લાગતું નથી. વલી પીરોજી, તમારા બાવાએ “ કારો બંગલો ” ખરીદવાને બે દાહેકા વહી ગયા અને તયાંવેર કોઈ કરવઈયાના જીગરમાં કીનો જલવાઈ રહેલો હોય કે ?”

“ ખરજોર, કીનો અને વેર બે દાહેકા શું પણ સાત દાહેકાવેર વીસરાતા નથી, એવું મેં પોતે વાંચેલું છે. માણસાઈ ખવાસ કેટલીક વાર હેવાનયત ખવાસ કરતાંખી ઉતરતો બને છે. તમારે ગમે તે મારે માટે માનજો, પણ લેવાની હું મારે પોતાને માટે કહું છું કે જો કુદરત મને ખીજ ૭૦ વરસખી જીવડાવે, તોખી મારા મરનાર આવીંદના ખુનીને તેના પાપનો પુરતો બદલો મલે નહી તયાંવેર હું ધરાઉ નહી. વલી કરવઈયાના ખાનદાનમાંથી કોઈ અને કોઈખી બાકી તો રહેલું હોવું જોઈયે.”

“ પણ શું મુંબઈમાં ખીજ કોઈના ઘર કે બંગલા વેચાતા નથી? શું જેના મકાન વેચાય છે તે સંઘલાંએ તે મકાન ખરીદનાર કુટુંબ તરફ વેરભાવ બતાવે છે ?”

“અરજોર, તું બુલી જાય છે કે કાંઈ સમજામાં માણસો સરખાં આવતાં નથી. સેતાનીયત અવાશ કોઈજ કુટુંબમાં ઓધે ઉતરે છે અને મને લાગે છે કે કરવડયાના કુટુંબમાં એવા અવાશ ઓધે ઉતરેલો હોવાથી, તે કુટુંબમાંના કોઈ બાકી રહેલા આસામીએ મારું આવું નબોદ વાલયું છે.”

અરજોરે કરગરીને કહ્યું “પીરોળ, અરેખર મને તમારી હાલત માટે બહુ લાગે છે, પણ આવાં કપટથી બેહેસતીનું કોઈએ ખુન કર્યું હોય એવા તમારા વીચાર સાચ હું એકમત થઈ શકતો નથી. હા, એ આનંદાન ખરાબ અવાસનું બી હોય, પણ બંગલો વેચાવા માટેનું કપટ ૨૪ વરસ વેર જલવાઈ રહે એ મને સંભવીક લાગતું નથી. પીરોળ, માણસજાત માટે તમા બહુ ખરાબ વીચાર ધરાવતાં માલમ પડે છે. માણસાઈ અવાસ એટલો બધો ખુરો નથી. માણસને કુનયામાં એટલાં બધાં કામોમાં ધયાન આપવાનું છે, એટલાં બધાં સુખ યા સંકટોમાંથી પમાર થવાનું છે, કે કોઈબી માણસ પોતાનો બાપીકો બંગલો ફક્ત વેચાઈ જવા માટે નજવીક ૨૫ વરસવેર કીનો મનમાં ગોખી રાખી, કોઈ તદ્દન નીરદાશ આસામીને મારી નાખે એ નહીં બનવાનોગ છે !”

પીરોળએ નીરાશ થઈ જણાવ્યું “અરજોર, તું બણ્યો છે, પણ ગણ્યો નથી, તને કુનયાનો પુરતો અનુભવ નથી, તેમજ માણસાઈ છંદગીતા ઉતરતા હલકા તબક્કા વીશે તે પુરતું વાંચ્યું હોય, એવું મને જણાતું નથી.

પ્રકરણ ૯.

“કારા બંગલા” ના આગલા માલેક નાનાલાલ

કરવધયાનું કુંડુંબ.

પીરોળ પોતાના મરહુમ આવીંદના ખુનીને ઝાલી કહ-
જાવવાને અસાધારણ મોટી ધંતેજરી રાખતી હતી, તેણીનાં
મગજ ઉપર એવું મજબુતીથી કસી ગયું હતું કે બરજોર
જેવા બાહ્ય જવાન તેણી તરફનાં આગલાં માન (પયાર)ને
આતર તેણીની બાહ્ય મુજબ આ ઝાલ કરવા માટે
પોતાથી બનવું કરશે, જેથી તેણીએ પોતાના પીતરાઈને
એટલાં વેરખી આગ્રહ કરવાની હીંમત કરી કે “બાઈ
બરજોર, વરતમાન પતરામાં તો મેં વાંચ્યું છે કે સુખ
શેહેર મધરાસ કરતાં દરેક બાબતમાં બહુ વધારે આગલ
વધિલું શેહેર છે અને તે છતાં તું સુખમાં જીવી દઈ
કેલવણી લેવા માટે છેક મધરાસવેર જાય એ કંઈ ઝાઝું
પસંદ કરવાનોગ નથી. બરજોર, તું તારી મરજી પરમાણે
ચાલવાને મુખતયાર છે, પણ જો તું સુખમાં જ વકીલની
કેલવણી લેવા રહે તો તને ટક મલતાં ભિટવાથી મનેખી
કેટલોક દીલાસો વારંવાર મલે અને મારી નેમમાં ફાવવાની
વધારે આશા રહે. એકજીતસટન કાલેજમાં જ કેલવણી
લઈ, પુરતો અભયાસ નીરાંતે કરવા માટે તેની નજદીક-
માં જ તું રહેકાણ બાડે લઈ રહે, તો એ ત્રણ વરસમાં તું
ખચીત સારો કાબેલ વકીલ થવાનો એવી મારી આતરી છે.”

પીરોળની આ મલાહે બરજોરનાં જીગરમાં જાણે નવી
ઉમેદ આપી, તેને બીતરનો હરખ ઉપજાવ્યો કે વખતના
વહેવા સાથે કદાચ તે પોતાની ઉમેદમાં—પીરોળનો હાથ
મેલવવાની ઉમેદમાં—પાર પડે એ બનવાનોગ છે, જેથી

મધરાસ જવાના તેણે કરેલા મકમ ડોડાવ ઉપર આવી અચબુચ રીતે પાણી ફેરવવાની તેને બાલ્ય થઈ આવી. તોપણ પોતાની બહુ નબળાઈ ન બતાવવા માટે તેણે જવાબ આપ્યો. “ પીરોળ, તારી સુચનાખી ધ્યાનમાં લેવાનોગ છે, મારા બાવા પણ બે દીવસ થયા એવોજ આગ્રહ મને કરે છે, માટે એ સુચના પર હું આજકાલ વીચાર કરી સેવટનો ડોડાવ કરીશ. પણ એટલું તો યાદ રાખજે કે હું સુંબઈમાં હોવું કે મધરાસમાં હોવું, તોખી તારી ખાહેશ મુજબ મરનાર નવલના મુજી ખુનીને બોલી કહાડવાને મારાથી બનતું કરવાને કદી બુલીશ નહી. ”

પીરોળ બોલી “ભાઈ, તે માટે તો મારી ખાતરીજ છે અને મારી એવીખી ખાતરી છે કે આ ખુન મારા બાવાના “કારા બંગલા”ના આગલા માલેક કરવઈ આના કુટુંબના કોઈ બાકી રહેલા આસામીએજ કરયું છે. ”

બરજોરે વધારે અચરતી બતાવી જણાવયું. “ પીરોળ તું જ્યારે એવી હજી લીયે છે ત્યારે હું એ કુટુંબને લગતી વધુ બાલ કહાડવાને મારાથી બનતું કરીશ, પણ હું તો ખાતરીપુરવક છું કે એ બાલનું કાંઈખી જાણવાનોગ પરીણામ આવનાર નથી. ”

પીરોળએ જવાબ આપ્યો “ બરજોર, વધારે તપાસ કરવામાં કાંઈ જવાનું નથી અને તેવી તપાસ કરવા માટે તને નોગવાઈ આપવા થઈ હું સુચના કરું છું કે મારા બેહેસતી નવલના બાવાના માનીતા લાંખી મુદતની નોકરીવાલા કારભારી પાલીથી કેટલીક પરપુર કરે તો ઠીક. પાલીને આ નાયગામના લતાનો આજ આશરે ૪૦ વરસનો અનુભવ છે, જેથી કરવઈયાના ખાનદાનને લગતી તે જેટલી ખબર આપી શકશે તેટલી ખબર ખીજો કોઈખી ધણી આપી શકનાર નથી. ”

બરજોરે કહ્યું, “હા પીરોજ, બુઢા પાલીને તેનાં મકાનમાંથી બોલાવી મંગાવજો. અને હું તાલતલાવતથી તેની યાદદાસત શકતી પાછી તાજી કરાવી, સઘલી જરજોગી વીગતો તેના પાસેથી જાણી લઈશ.”

ચોડા વખતમાં પાલી ત્યાં આવી પુગો, જેને બરજોર સાથે વાતે બેસાડીને પીરોજ પોતાનાં ખીજાં કામોમાં જાણે એ વાતચીત તરફ કાંઈ લક્ષ દેતી ન હોય તેમ રોકાઈ ગઈ. બરજોરે પાલી સાથે વાત શરૂ કરી કે “પાલી, મારા એક મરનાર મીત્રના સંબંધમાં જરૂર હોવાથી મને કરવધયાનાં કુટુંબને લગતી કેટલીક વીગતો જોઈએ છે. તું તો આ લતાનો નજદીક ૪૦ વરસનો ભામયો હોવાથી મારી ખાતરી છે કે તું એ વીગતો મને પુરી પાડી શકશે. એ કુટુંબમાંથી કોઈ બાકી રહ્યું છે કે અને ને ક્યાં રહે છે, તે મને જાણાવી શકશે?”

પાલીએ જવાબ આપ્યો “હા, એ કરવધયાના કુટુંબને હું બરાબર જાણતો હતો, પણ આજે કેટલાક વરસો થયાં, મેં તેઓમાંથી કોઈનીથી ઘન નસલ જોઈ નથી અને હું નહીં ધારતો કે તેઓમાંથી હવે કોઈની જીવતું રહ્યું હોય. એ કુટુંબની લખલુટ તેમજ કેટલીક આડી ચાલથી અકેક પછી એવા તો મજબુત ફટકાઓ તેની ઉપર પડ્યા હતા, કે પાડ પાડોશીઓમાંની બોલાતું હતું કે કુદરતના શ્રાપ એ કુટુંબ ઉપર પડેલા છે. જોવાની બરજોરજી શેઠ, કારા બંગલાની હાલની હાલત કેવી ખુશાલ લાગે છે અને જ્યારે મહેલાશાહ શેઠ એ મકાન ખરીદ્યું ત્યારે તે કેવી કંગાલ હાલતમાં હતો !”

“પાલી, તે મુકાબલો હું કેમ કરી શકું, કારણ કે મહેલાશાહ શેઠ એ મકાન ખરીદ્યું ત્યારે હું તો બહુ નાનો હતો. પણ તું ખાતરીપુરવક છે કે કરવધયાના કુટુંબનું હવે કોઈની બાકી રહ્યું નથી?”

પાલીએ જવાબ આપ્યો. “આશરે ૧૭ વરસની વાત ઉપર મેં સાંભળ્યું હતું કે એ મકાનના છેલ્લા થોડા નાના-ભાઈની બેઠી રૂપાંખાઈ જોણી વલસાડમાં એક સારા ખાન-દાનના પારસી થોડા સાથ પરણી ગઈ હતી, તેણી ખીચારીને તે પારસીએ તણ દઈ બહુ ખરાબ હાલતમાં રાખી હતી, જેથી તેણીની એકપુરી બેઠી, જેનું નામ હતું હમણા તે બુલી ગયો છું તેણી પોતાની માયતી બહુ ગરીબ હાલત જોઈ, બહારગામથી આવેલા એક પારસી જવાનની મીઠી જખાન ઉપર ભાલવાઈને તેની સાથ પરણી ગઈ હતી અને દીકરી પરણી જવા પછી આ ખીચારી કમબખ્ત મા એકલી પડી જવાથી, ઝુરી ઝુરીને આખરે મરણ પામી. આ છોકરીનો ખાવીંદ બહુ બદમાશ નીવડ્યો અને કહે છે કે દારૂ અને ખીજાં વ્યસનોમાં પડેલો હોવાથી, કરજ-દાર થઈ જઈ માગનારાઓનો તગાદો ન ખમાવાથી તેણીને મુંબઈમાં એકલી મેલીને પરદેશ ખાતે નાશી ગયો હતો. ત્યાર પછી શું બન્યું તે હું જાણતો નથી.”

બરજોરે આ વીગત બહુ ધ્યાનથી સાંભળી હતી અને ખીચારી તે દુઃખી છોકરી વીશે વધુ જાણવાની ઉલટ રાખી. તેણે પાલીને સવાલ કર્યો કે “પણ આ તણ દીધેલી જવાન છોડીનું તેમજ તેણીના મુજબ ખાવીંદનું શું મને નામ નહીં કહી શકે? જો તેણી જીવતી હોય તો હું તેણીને મારાથી બનતી મદદ કરવાને તઈયાર છું.”

“બરજોરણ થોડા, એ બતાવ બનવાને ખાસાં આશરે ૨૫—૨૭ વરસ વહી ગયેલાં હોવાં જોઈએ અને એ ખીચારી છોકરીને મેં કદીખી નજરે નજર જોયેલી ન હોવાથી તેણીને માટે મેં વધુ જાણવાની કોઈ દહાડેખી કાલજ રાખી ન હતી. હું દલગીર છું કે તમારી એ ખાહેશ હું પાર પાડી શકતો નથી.”

બરજોરે અધીરાઈથી સવાલ કર્યો “એ ખીચારી તજ દીધેલી જવાન છોડીતા મુજ ખાવી’દ વીથે તે’ કાંઈ સાંભલયું હશેની?”

પાલીએ જવાબ આપ્યો “આશરે ૧૭ વરસની વાત ઉપર ઉપર જણાવેલી વીગતો મેં સાંભરી હતી, જ્યારે મને એવું બી જણાવવામાં આવ્યું હતું કે એ સ્ત્રી પારસી દારૂ અથવા ખીજાં એવાંજ બુરાં વ્યસનોથી એટલો બધો તો ખપ્પરી ગયો હતો કે, કોઈ દીવસે ઉંઘમાં ને ઉંઘમાંજ પાતો રસતામાં સાબતાંજ તાકો ઘડી કરી નાખ્યો. ત્યારે તે આટલાં વરસવેર હજી જીવી કેમ શક્યો હોય? વલી તેની કમનસીબ મોહરદારખી જો આજે જીવતી હોય તો ખાસી ૪૫ થા ૪૮ વરસની ઉમરની જોવી જોઈયે, પણ ૨૩ થા ૨૪ વરસની ઉમરે આવાં મંકટમાં તેણી મંડોવાયલી હોવાથી, બુદ્ધિ મરતી હાલતમાં હોવાથી, આજવેર તેણી જીવતી હોય એમ તો હું માનતો નથી.”

બરજોરે ખીજો સવાલ કર્યો “કરવડયાના આનંદાનના કયા શેઠ કારો બંગલો મેહેલાશાહ શેઠને વેચ્યો હતો?”

પાલીએ જવાબ આપ્યો “મેં આગલ જણાવેલા નાનાભાઈ નકદુસે. એ નાનાભાઈ જો આજે જીવતા હતા તો ખાસા ૯૫ થા વધુ વરસની ઉમરના હતા. તેવણની વલસાડ ખાતે પરણેલી દીકરીને મરી ગયાને આજે ખાસાં ૨૩ થા ૨૪ વરસ થયાં હશે. નાનાભાઈને પેટ તરણ દીકરાએ હતા અને તેઓખી બહુ બુરા મલયા હતા. ખાપની મીલકત તેઓએ બંને તેમ ઉડાવી નાખી હતી અને કરજદાર બહુ થવાથી એ જણા આપઘાત કરીને મુવા, જ્યારે તરીજો દીકરો કાલેરાનો ભોગ થઈ પડ્યો હતો. એ દીકરાઓની હર્ષયાત્રીમાંજ ખીચારા બેહેરતી નાનાભાઈ નકદુસની બહુ ગરીબ હાલત આવી જવાથી માંગનારાઓનું દેવું પતાવવા માટે “કારો બંગલો” તમારા ખાવાના કાકાના દીકરા

મહેલાશાહ શેકને વેચવો પડ્યો હતો. બંગલો વેચાવા પછી ખીચારા બુદ્ધા નાનાભાઈ પેલાં દુર દેખાતાં નાનાં ઘરમાં જઈ વસ્યા હતા અને તેવણના તરણે દીકરાઓનાં મોહિત મેં નજરે નજરે જોયાં હતાં. એકપુરી દીકરી તથા તરણે દીકરાઓનાં મરણ પછી ખીચારા બુદ્ધા નાનાભાઈ બહુ બહુ હલાક થઈ, જોદા કોર્મનખી ન દેખાડે એવી હાલતમાં, આશરે ૧૮ વરસની વાત ઉપર મરણ પામ્યા હતા. એ મધ્યમાં મરણ માટે તો હું તદ્દન આતરીપુરવક છું. એ સીવાય ધરવપ્રયાના આનંદાનમાંથી કોઈ ખીચું બાકી રહી ગયું હોય એવું તો મને ખબર નથી. તેઓના કોર્મખી અતલગતો એવી હોય તો તે મારી ઓલખાણમાં તો હોયોજ નોખે.”

બરજોરે ઉપલા ખુલાગતે લગતી ફેટલીક વીગતો પોતાની નોંધ બુકમાં ઉતારી લઈ પાતાને જલ્દી મળાજ પુછવા માંગ્યો કે “પાલી, બરજોર તારી યાદગત શકતી બહુ મારી માલમ પડે છે, અને જ્યારે તું આ આનંદાનનાં આટલાં જણનાં મરણ માટે મને આતરીપુરવક કહે છે, ત્યારે મરનાર નાનાભાઈ નકદુસતી વતસાડ આતે પરણી દીકરીની દુઃખી દીકરી હમયાત છે કે મરી ગઈ છે, તેની તું થોડી ઘણી વધુ ખબર નહીં આપી શકે ?”

“બરજોરજી શેક, એ દીકરીને મેં પોતે તો નજરેનજર કદી નોંધ ન હતી, તોપણ તેની બહેનતી માયને હું ઓલખતો હતો અને તે ખીચારીને આતર એ દીકરીની મને બહુ દયા તેના મુજી વરની બદમાશ વીગતો સાંભલી લાગતી હતી. હા, હું આતરીપુરવક તો કહીજ ન શકું કે એ દીકરી મરી ગઈ છે કે હજી હમયાતી ભોગવતી હશે, પણ આટલાં બધાં મંકરો પછી અને ખાવાપીવાના બુખમરા પછી, તેમજ વરની ધાતકી અરત્ય વરતાણક પછી તે ખીચારા આજે જીવતી હોય એમ હું ધારતો નથી,

પછી તો આદા બહુ. જો આજે એ છોકરી જીવતી હોય તો આસી ૪૮ વરસની ઉમરની હોવી જોઈએ.”

“પણ પાલી, એ છોકરીનાં આવીંદ કયાં કુટુંબનાં હતો અથવા તેના કોઈ સગાવહારાં મુંબઈમાં હતા કે નહીં, તે તો તેં સાંભલ્યું હશેની?”

“મુંબઈનો જો તે પોરબો હતો તો હું તેને પાતાલમાંથી ઓલખી શકતો અને તેની ફેંટ પકડીને આ બીચારી પીરોળને ધનસાફ અપાવતો, પણ તે વીઠીપરના નંગ તો કહે છે કે જીવાતીમાં અમદાવાદથી કાંઈ તફરમચી કરી નાશી જઈ પંજાબ અને બીજા ભાગોમાં ફરી હશે, કાબુ-લતી લડાઈમાંથી નમીય અજમાવાન થોડોક દહલો એકઠો કરી એમકી ફાકડાં યત્રન વાઢતી હવા પોરવા માટે વલ-સાડ ગયા હતા અને ત્યાં બીચારા આ છોકરીને લોભાવી હતી. બરબોરજી શેઠ, એ ગીવાય આ કરવમયાના કુટુંબ માટે બીજા કાંઈની હું વધારે જાણતો નથી, પણ જો બીચારા ભિલા પેહેમતી નાનાભાઈ નકદુસતી મરનાર એકપુરી દીકરી બેહમતન રૂપાબાઈની આ છોકરીને લગતી ઓલ કરી, કાંઈ વીગત મને આવી શકશે તો હું મારી ગરીબ મુંબઈ છતાંબી એ બાઈને મારા ઘરમાં રાખવાને તઈયાર થઈશ. નાનાભાઈ તો બીચારા બહુ ભિલા હતા, પણ તેવણના દીકરાઓ બહુ અરાય વાંકલવા અને તેવ-ણનું નબોદ પાલયું. પેહેમતીની આ બેહમતન દીકરી રૂપાબાઈની ફરેસતાઈ ખમતતતી હતી. તે બીચારાની ભાઈઓ, તેમજ ગરીબો તરફની દયાના દાખલાઓ મને આજવેર માદ છે. પેહેમતન મારા કિપર કાંઈ થોડા ઉપકાર ન કર્યા હતા, પણ બીચારા ભિલા નાનાભાઈને, એનું આનું અરાય થાય તે કારજ કરનાર ભાલવાની, બીચારી રૂપાબાઈને વલસાડ ખાતે કાંઈ અપ્પસ સાથે પરણાવી, જેનું પરીણામ આવું તીપજયું અને તે જાણીને બીચારા નાનાભાઈ પોતાના જુદાપામાં બહુ બહુ વધારે ફાળી થતા

હતા. ખીચારા મારી આગલ કેટલીક વખત જર જર રડેલાખી. ”

બરજોરને હવે કાંઈ વધુ સવાલ પુછવાના બાકી રહ્યા ન હતા, જેથી તેણે પાલીના ઉપકાર માની તેન રૂપવદ આપી અને પીરોજી કાંઈ કામ બહાર ગયતી હોવાથી, તેણી પાછી ફરે ત્યાંવેર કરવડયાના ખાનદાનને લગતી આ મલેલી વીગતો ઉપર તે પુખ્ત વીચાર કરવામાં રોકાયો. પીરોજીએ દીવાનખાતામા પાછી આવતાંજ પેહલો સવાલ પુછ્યો કે “કેમ બરજોર, મારા પાલી તરફથી કોઈ ઉપયોગી ચઈ પડે એવો ખુલાસો મેલવી શક્યો કે ? ”

“નહી, પીરોજી ‘કારા બંગલા’ ના છેલ્લા માલેક નાનાભાઈની દીકરી રૂપાંબાઈની દીકરીનું નામ નીશાન, તેમજ તેણી હાથાત છે કે મરણ પામી છે, તેન લગતી જો કોઈ ખબર મલે તો તારી ખાદેશ મુજબ કાંઈ પતો મરા શકે ખરો. હાલ તો પીરોજી, તું ધીરજ ધર અને પાલીએ આપેલી વીગતો ઉપર પુખ્ત વીચાર કરવા પછી, કેટલેક જુદે જુદે ઠેકાણે વધારે જાલ કરવા પછી, આ વીગતો ઉપરથા હું શું પરાણામ ઉપર આવું છું, તે તને જણાવીશ. ”

પીરોજી કાંઈ કામ માટે પાછી સંધણી બણી જવાથી પાલીએ આપેલી વીગતો ઉપર કેટલોક વધુ વખત તોલ કરવાને બરજોરને અવકાશ મલ્યો અને તે એવાં સંવટ ઉપર આવ્યો કે “જો જેમ પીરોજી ધારે છે તેમજ કરવડયાના કુટુંબમાંથીજ કોઈએ નાયગામની પોતાની બાપીકી મીલકત પારકાઓના હાથમાં જવાના વેરમાં, તેણીના ખાવીંદનું ખુન કર્યું હોય, તો તે મરનાર નાનાભાઈ નકટુસની દીકરી રૂપાંબાઈના આ ન જોલખાતો જમાઈ હોય એ બનવાજોગ છે. રૂપાંબાઈની એ કમનસીબ છાકરીનો પતો

જો મળી શકે, તો મરનાર નવલનો ખુતી હું ધારું છું તેમ તેણીનાજ આવીદ હતો કે નહીં તે વધારે આતરી-પુરવક કહી શકું.”

આવા વીચારોમાં બરજોર મશયુલ છે તેટલામાં પીરોળ ત્યાં પાછી આવી પુગી અને બરજોરને વીચારોમાં બહુ મશયુલ થઈ ગયેલા જોઈને અચીરાપ્રથી તેનું કારણ પુછતા, બરજોરે જણાવ્યું કે “પીરોળ, પાલીએ પોતાની યાદદામતમા રહેલી સઘલા વીગતો તો મન જણાવી, પણ એમાં થોડુંજ એવું હતું કે જે હું પોતે અગાઉ જાણતો ન હતો. તોપણ જે કેટલુંક નવું તેણે મને જણાવ્યું છે, તે મને કેટલીક ખાલ કરવાને ઉપયોગી થઈ પડશે ખરું.”

જાણે કાલાવાલા કરતી હોય તેમ પીરોળ કરગમને બોલી ઉઠી “બરજોર, જો અને તો મધરાત જવાનો વીચાર સમુલગો નહીં તો થોડો વખતની માડી વાતી, મારા બહેનની આવીદના ખુતાના પતો મલવવાના કામમાં રોકાયેલા રહેજે. તારા ઉપરજ મારા એકલા ભરસા છે.”

બરજોરે ગંભીર ચેહરો કંઈ જણાવ્યું “હા, પીરોળ, તારે ખાતર હું મારાથી બનવું કરુંશ, પણ તું આતરી-પુરવક તો રહેતીજ ના કે આપણે આપણી આ ખાલમાં જરૂર ફાવીશું.”

પીરોળએ પાછું કાલાવાલા કરનારું મોંઠ કરી જણાવ્યું “હા અને હા, હું તો આતરીપુરવકજ છું કે તું જરૂર ફાવશે. મને તારી બાહેબી માટે કેવા ઉંચા વીચાર છે, તું મારે માટે બનતી મહેનત કરશે એવો મને કેટલો બધો ભરસો છે, તે તું અચાપર જાણતો નથી. બરજોર, તારા ઉપરજ હવે હું એકલો સાશ્વાસ રાખીને બેઠી છું અને બોધ તારો નવેખાન થાવો. માન સરજતમા બાઈનું સુખ નથી, પણ હું તારી તરફ એક બહેનના જેવી પ્રીતથી જોઉં છું. અગરજો તું મારું આ કામ કરી આપે—અગરજો

મારા બેહેસતી આવી'દના ખુનીને તેને ફોળે પહોંચડાવી
આપે—તો—”

બરજોરે હરખ અને આશાવંત જીગર સાથે બહુ
અધીરાઇથી પુછ્યું: “તો—માન, પીરોજી, તો—તો—શું?”

આશા અને ઉમેદન કચડી નાખનારો જવાબ મલયો
કે “તો હું તારા તરફ મોટાં માનની નજરથી જોઈશ, જેવાં
માનની નજરથી મેં મને હમણાંવેર જોયો નથી, અને
બરજોરે તું જાણે છે તો ખરો કે મારો તારે માટે કેવો
વીચાર છે. આદા તારું બહુ કરો અને તું આ ધારેલાં
કામમાં પાર પડે એવી મુજ કમનમીય વીધવાની કુવા છે.”

પીરોજીએ બરજોરના હાથ પોતાના હાથમાં લઈ જાણે
હેશાન બતાવવા માટે દાખ્યો, જેથી બરજોર એક અરધી
ઘડીવેર જાણ બેહેસતમા ગયો. હાથ તેવું તેને લાગ્યું. તે
હાથ તે વધુ વાર પકડી રહ્યો, પણ આખરે પીરોજીએ તે
છુટા કર્યો અને બરજોરની આંખોમાં છુપાં આંસુ આવી
ગયાં કે પીરોજીના બાબમાં તેને કાંઈ કાંઈજ આશા
હવે નથી.

પ્રકરણ ૧૦.

બરજોરે માથે લીધેલું કામ.

પીરોજીએ બરજોરને તો કે કાંઈખી ઉમેદ આપી નહીં,
તોપણ પીરોજીના સવચ્છ પયારમાં લપટાઈ ગયલા આ
જવાનન પીરોજી સાથેની છલત! મુલાકાત પછી નવા ઉમેદ
આવી હતી. બરજોરે એવું ધાર્યું કે પીરોજી પોતાના
આવી'દના મરણને કેટલાંક અઠવાડ્યાઓ વહી ગયલાં હોવાથી,
જેમ આગલા અનંત ગમ મારે દરજ્જે દુર કરી ચકી છે,
તેમ વખતના પેહેલા સાથે સંસાર સુખમાં પાછી પડવાનેખી
પ્રયત્ન, એ સવભાવીક છે.

પીરોળનું એકલું ધ્યાન તો તેણીના હાલના ગમમાં પોતાના મરહુમ આવીંદના ખુનીનેજ ખોલી કાઢવામાં રોકાયેલું હોવાથી, તે કામ એકલો ખરજોરજ કરી શકશે એવું તેણીએ ખુદલું જણાવેલું હોવાથી, આપણા આ જવાન મીત્રને ઉમેદ આવી કે જો મરનાર નવલનો ખુની ખોલી કાઢવામાં તે કુતેહમંદ નીવડશે, તો તેના બદલા તરીકે પીરોળ પાછો પરણવાનો વીચાર કરતી વખતે તેના હકને પેહેલો ધ્યાનમાં લેવા વગર રહેશે નહીં.

હા, આશા માણુસને તરેહવાર ખ્યાલોમાં તરતો રાખે છે. અગાઉ તો ખરજોરે એવોજ ખ્યાલ કર્યો હતો કે પીરોળ તેની માથ તો કદીખી પાછી પરણશે નહીં, પણ હાલ એ ખ્યાલ દુર થઈ જઈ ખરજોરના જીગરમાં આ નવી ઉમેદ ધર કર્યું હતું.

એમી ઉમેદ આવેલી હોવાથી ખરજોરે નીશ્ચય કર્યો કે પોતાથી બનતો દરેક મહેનત કરીને, વખત તથા પદ્ધતિનો બની શકતો ભાગ આપીને, મરહુમ નવલના ખુનીને ખોલી કાઢવો.

એ ઉમેદમાં તો એ જવાને મધરાસ જવાનો વીચાર પણ માંડી વાલ્યો અને ઠંડાવ કર્યો કે એલડ્રીનસ્ટન કાલેજમાં પાછા દાખલ થઈ, કાલેજની નજદીકમાંજ એક ઓરડો ભાડે લઈ ત્યાંજ રહી એમ. એ. ની તથા એલ. એલ. ખી. ની પરીક્ષાઓનો અભ્યાસ કરી વજીલ થવું. તેના આ નવા વીચારથી તેના બાવા મનજીભાઈ પણ ખુશી થયા હતા. કારણકે દીકરો છંક મધરાસ વેર જવાને બદલે જો નજદીકજ હશે, તો ચીન અને વેંજાતના અગતના કાગલ પતરો લખવાને જોખમે ત્યારે ઉપયોગી થઈ પડશે. એ વીચારથી તેવણને હરખ મલતો હતો.

બરજોરે બીજેજ અડવાડે એ કાલેજમાં દાખલ થઈ નજીકમાંજ એક નાનું મકાન બાંડે લીધું, જ્યાં તેની કાલેજના બહારગામના બીજા પણ થોડાક પારસી ગોઠવાઓ રહેતા હતા, અને તેઓની માથેજ તેણે આવા પીવાનો બંદોબસ્ત કરીધો. આ નવા મકાનમાં તેમજ કાલેજમાં ફરીફામ થવા પછી, અભ્યાસમાં તે ઉપલી ઉમેદની ઉલટમાં મંડી ગયો અને જો કે એ અભ્યાસને ખાતર ફરવાહરવા પણ તે કદી જતો ન હતો, તેપણુ કાલેજમાં રજા મહત્તાંજ મરનાર નવલના પુત્રીને લગતી કાંઈ ખાલ અલાવવાના વીચારોમાંજ તે કેટલાક કલાકો ગેફતો હતો.

એક દીને કાંઈ હિંદુ નેહવારને લીધે કાલેજમાં રજા હોવાથી, તેને ડીટેક્ટીવ ખાતાના એક જાણીતા અમલદાર સાથે સારી મીત્રાચારી પડેલા હોવાથી, તે દીને માંજના પાનસોપારી લેવા માટે એ અમલદારને તેણે પોતાના મકાનમાં નોતરું દીધું હતું. ગામ શહેરની કેટલીક વાતચીત ચાલવા પછી બરજોરે વાતચત્તી કે “ખાત માહેબ, કારા બાંજારને લગતાં પુત્રનો પતો પોલીસવાલાઓ તરફથી હજી મેલવી શકતો નહીં કે? પણ તમે ડીટેક્ટીવ ખાતાના હુન્દી અમલદારો ઉપર મુખ્ય શહેરના વધતા જતા ઉદ્યોગ અને વીસતાર મુજબ કામનાંબી એટલો ખર્ચો મોટો બોજો પડતો હશે કે, એ જુદા થઈ ગયેલા પુત્ર ઉપર હવે તમે વધારે લક્ષ્ય તે કયાંથી રાખ શકો?”

“નહી, એમ નથી. અમારી ઉપર કામનો બોજો બહુ વધી ગયો છે એ ખરી વાત છે, પણ આવા કમકમાત બરયા પુત્રનો પતો મેલવવાને ગમે એવા કામ છતાંબી અમારો મહેનત કરવાને બદલે રાખ્યો નહી. હું તો વારંવાર તક મહત્તાંજ એ પતો મેલવવાને કાંઈ ઉપાયો શોધવાને મગજને કસું છું. પણ બરજોરજી શેઠ, હજી કાંઈ મારગ મલા શકતો નથી.”

“ કાંઈ નવી રોશણી તમો અથવા તમારા ગોઠ્યાઓ હજી પાડી શકો નહીં ? ”

ડીટકટીવે જવાબ આપ્યો “ અમો ઘણા ખરા ગોઠ્યાઓ એવું અનુમાન કર્યે છીયે કે, મરનાર નવરોજી શેઠને કોઈ એવા આમ-મીએ મારી નાખ્યો છે, કે જેને તેવણની મામણે મોટા કેહેર હશે. છેક ભીતરમાં કોઈ ઓરત સમાયલી હોવી જોઈયે. ”

ખરજોરે અચરત થઈ પુછ્યું “ કાંય ઓરતજ કાંય ? શું મરદને કીનો એટલો બધો અનુતી નથી કે કોઈનું ખુન ન કરી શકે ? ”

ડીટકટીવે જવાબ આપ્યો “ દુનયામાં જેટલાં ખુનો થાય છે તે ખુનોના બહુ મોટા ભાગનું મુલ ઓરતજ હોવી જોઈએ. એક ઓરત મોટી અદેખાઈ, એક ઓરતને થયલી પ્રેવાતી ગેરખનમારીનો કીનો, એક ઓરતને પોતાના કંદામાં લેવા મોટા તેના અતલગના એશીની કામલ પતાવરી, એ હાલના વખતના ખુનોના મોટા ભાગોના મુલ હોય છે. ”

ખરજોરે પ્રતેજી થી પુછ્યું “ તયારે તમો તો એમજ માનો છો કે મરનાર નવજના કોઈ દુશમન તેને આવી નીરદય રીતે મારી નાખ્યો છે. ”

“ હા. હું તો એમજ માનું છું. ”

“ તયારે મરનાર નવજનો આ મુજી દુશમન કોઈ ઓરત હોવી જોઈએ—મેહસૂતન મધરાતના દીવાનખાનામાં પીઠ પાછલ અવી મોટી છરીના જખુન ધા કરનારની ઓરતજ હોવી જોઈએ ! ”

ડીટકટીવે જવાબ આપ્યો “ નહીં નહીં, એમ નહીં. છરી કાંઈ ઓરતે મારી ન હશે. ઓરત જો મધરાતના એવી જગા ઉપર ચોરી છુપાઈથીની આવે તોખા, તેણી

પકડાઈ જવા વગર રહે નહીં. વક્રી આવું જખુન ખુન કરવા પછી કામ ઓરત આવી સફાઈથી નાશી જઈ શકે નહીં.”

બજોરે વધારે અચગત થઈ પુછ્યું, “પણ ત્યારે આ ખુન કેણે કીધું હશે? મરનારના કામ નોકરે તો નહીં કર્યું હોય?”

“નહીં. બજોરજી શેઠ એમ હું ધારતો નથી. મેં નોકર નફરોને લગતી પણ પુરતી એલ કરી છે અને તે એલ ઉપરથી અને નરી માલમ પડ્યું છે કે, મેહેલાશાહ શેઠના મકાનના તેમજ નવલ શેઠના મકાનના સઘના નોકરો આરા આખર દરકારવાલા આમામાએ છે અને પોતાના મેહે ઉપર જીવ પ્રાણ આપનારા જણાતા હોવાથી, તેઓમાંથી તો કોઈ એવું કામ કરે નહીં. ખુનવાલા બંગલાની કામનાં નાના મકાનમાં રહેતા યુગતાદ નામના પારખી શેઠની બહુ પહેરજગાર છે, જેવલુ પોતેની આ ખુન માટે બહુ દુઃખી થાય છે અને ખુનીના પટા શેલી કાઢવાને મને નવી નવી સચનાઓ કરે છે, પણ અમારો પકિની તરફનું કામ જીવ જેવું પરીણામ આવ્યું નથી. તેવળની માગ વીઆરને મલતા થાય છે કે નવલના કામ દુઃખમન કેહેનાં મારવાએ ખુન કર્યું છે.”

બજોરે હાથ ઠોકીને જણાવ્યું, “પણ આતમાહેમ, મરનાર નવલના તો એકખી દુઃખમન આખી દુનયામાં ન હોતો!”

કાંટકડીવે બજોરની પીઠ ઠોકી મુંઝમાં હમીને જણાવ્યું, “ભાઈ, હજી તમે બહુ જવાન છે અને દુનયામાં પુરતા ઘડાયલા નથી. કોઈના માણસને વાળને આવીપુરવક કહેતા ના કે તે કુનાઈ ન હતું અને ચીણું ન હતું. આપણા ઘણાબરાઓની જીંગીમાં કામ અને કામ એવા ખતાવ અનેલો હોય છે, કે જે આપણુ ખીજ સઘલાઓથી વડન છુપાયલો રાખવાને ઇચ્છયે છીએ.”

“હા, ખાનસાહેબ તમારા અનુભવને હું માન આપું છું, પણ નવજને માટે તો હું તદ્દન ખાનીપુરવઠા છું કે તેની નાની નીરદોશ જીંદગીમાં એકબી પસતાવા સમાન બનાવ બનવોજ ન હશે. પણ વાર, મહેલાશાહ શેઠનો કોઈ દુશ્મન તો આ મુજી કામ કરવા પામ્યો ન હોય? એ શેઠ એક બહુ કતેહમંદ વકીલ છે, તેવણે ઘણા મુજીએને પોતાના ધંધાની રૂએ સખત મજા કરાવતા છે, જેમાંના કોઈએ તેવણની ઉપર કાના લેવા માટે, તેવણની નીરદોશ એકપુરી બેઠીને કચડી નાખવાનું આ જલ્લુત કામ તો કર્યું ન હોય?”

“હા, એબી બનવાજોગ છે ખરું, પણ એવા મુજી માણસોબી આ દુનયામાં જવલેજ મલે છે. એમરતને ખાતરજ ઘણાખરા ખુતા થાય છે.”

“પણ ખાનસાહેબ, તમે એટલું તો કલ્પક કરો છોતી કે કોઈ બદમાશે મહેલાશાહ વકીલની ઉપર કાના લેવા માટે આ કામ કર્યું હશે. આપણે યોગજ દીવસ થયા બહુતીન કમકમયા છીયેતી કે, ખાનસા નીરદોશ બજા વાઈવરાય લારડ મેયો જેવણ બંધાએતું બહુ આહવા માટે આ નડમાન જતા તેવણને એક બદમાશે રાંડંસો નાંખયા હતા, એવાજ કારણથી કે ઓઠીય અદાલતે તેન જતમદેશ નીકાલની મજા કરી હતી અને એ ઓઠીય રાજતા મરનાર લારડ મેયો વડા પ્રતીતારી હતા. એવાજ ખવાલથી કોઈ બદમાશે મહેલાશાહ વકીલની મહેનતથી પોતાને બધી ખાનામાં ગયલો ધારી તેના કીના તરીકે તેવણના ખાનસા નીરદોશ જનાઈને મારી નાખ્યો હશે.”

ડીટકઠીવે જવાબ આપ્યો “બેશક એબી બનવાજોગ છે, તોપણ મને મારી અટકલ વધારે સંભવીક લાગે છે.”

“પણ મરનારની વીધવા પીરોળ તો ખીજી અટકલ કરે છે અને પોતાની અટકલ ખરાજ છે એમ તેવણ વચારે હઠ લઈ જણાવે છે. મારા પીયારી એ કમનસાબ બેસી તો એમજ ખતોરવક છે કે “કરો બંગલો” ના માજી માલેક કરવખયાના કુટુંબના કોઈ બાકી રહેલા આવાનાએ એ ખુન કરયું હશે.”

ડીટકટીવે એ અટકલ માનવાન ના પાડતાં જણાવયું કે “એ પીયારી બાઈ ઉપર મોટા ગજબ યુજરયો છે અને તેથી તેવણ તો ગમે તે અટકલ પુખ્ત પીયાર વગર કરી શકે. જો “કરો બંગલો” મહત્કાર હ થઈતા હાથમાં આ ખુનતો કોણક માન અગાઉ આવયો હત, તો હું ખી એવાજ શકમાં શામેલ થતે કે મરનાર નવરાજી થઈનું ખુન કરવખયાના કુટુંબમાંથીજ કોઈએ કરયું હશે; પણ નજદીક ૨૦ વરસ વર સેહજાખી ખતજ વગર મહત્કારાહ થેક તે બંગલાના કબજો નીરાતમાં ખુશાલ ભોગવવા પછી, છેક ૨૧ મે વરસે તેના કાના લેવાન કાઈ બહાર પડે એ તો હું ઘડી ભારખા માનું નહી. એ બાઈ માંખના મગજમાં એવા ખયાલ કેમ પેઠા?”

“અનંત ગમતી ગીરફતારથી! પીયારી પીરોળ એક અઠવાડયાંની પરણેતર છાંદગી ભોગવવા પછી વીધવા થસથી, તેણીના મગજ ઉપર એના નખતારના પરડો કરે, તો તેમાં અચરતા શી? એ પીયારી તો એવાજ મજન હેઠાવ કરીને બંકી છે કે પોતાના બેહુમતા આવીદના સુછ ખુનીન ધનસાફની દેવડીમાંથી ઘટતી લગ્નએ પુગાડવા, એજ તેણીની પતીતર ફરજ પોતાના મરનાર પતી તરફ છે. મારા એ વહાલી પીત્રાઈને ખાતર મેં કયુદાત આપી છે કે એ બાબદમાં પુરતા ખાલ કરી ખુનીના પતો મલવી આપવો. કરવખયાના કુટુંબમાંથી કોઈ બાકી રહી ગયું છે કે નહી, તેની પેહેલાં હું ખાલ કરવા માયું છું. એ કુટુંબને લગતી

જો વીગતો મેં મેલવી છે તે ઉપરથી એવાં સેવટ ઉપર હું આવું છું કે, કારણ અંગલાના કહણા માલેક નાનાભાઈ કરવડયાની વત્તસાડ આને પરણ્યા રૂપાપાઈ નામની દીકરાની બેઠી તથા તેણીના આવીંદ એકલોજ હાલ હાથાત હોવાં જોઈયે. તેઓની કદાચ અનંત દલીદરતામાં અટવાઈ મરી ગયાં હોય. પણ તેઓ સીવાય તો હવે બીજા કોઈની એ કુટુંબનું બાકી રહેલું જણાવું નથી. મને મુશકેલી તો એ છે કે એ રૂપાપાઈની દીકરી વા તેના જમાઈનું નામબી હું જાણતો નથી. તેઓ વત્તસાડમાં પરણ્યાં હોવાથી, તેમજ એ આવીંદ તો બીટીપરવા નંગ હોવા સાથે લાંબા વખતનો દેશનો ભાગવેલા હોવાથી, તેઓને કુટુંબમાં કોઈ એવજે અવુની મન બામનું નથી. માટે આવનાહેય, મારી બાલ કેમ શરૂ કરું તેની તો મન સજાહ આપશે?"

"હા, હું જો તમારી જગ્યા ઉપર હોવું તો પેહેલાં વત્તસાડ જઈ થોડાક દીવસ કરાઈમ થઈ, જાણુ તદન બિદરકાર હોવું તેમ વત્તસાડની બુલી તતારાખને લગતી કોઈ બુદા આસાની સાથે વાતચીત કરતા, મરનાર રૂપાપાઈ માટે દયા પાઈ તેવણુ કયા રહેતાં હતાં, તે જાણુવા માગું અને જો એ બુદો આસાનીની રૂપાપાઈની તરફ દીનસાજી બતાવતો માલમ પડે તો તેણીના બચા કોકરા, નાકર નફર વગેરેને લગતી વીગત જાણી નહિ. જો મરનાર રૂપાપાઈના ઘરના કોઈ નાકર તમારા કારણ તરફથી તમને જીવંતો મરી આવે, તો એ બાબતના વખારે સહલાઈથી પતો મેલવાની તમારે આવી રાખવી."

આ સજાહ બરજોરને પણ વાજબી લાગી, જેથી નીશ્ચય કર્યો કે પેહેલાં તક મજતાજ થોડા દીવસ વત્તસાડ અને તીયલની સહજગાહ કરી આવવું. જ્યાંથી તે મરનાર રૂપાપાઈના કુટુંબ વીધે થોડી ઘણીની અબર મેલવવા વગર રહેશે નહીં.

બરજોરના વલસાડ ખાતે ઝાલ કરવા જવાની આબદ હાલ પડતી નાખી, કારણ બંગલા તરફ આપણે પાછી નજર ફેંકયે. મેહેલાશાહ શેઠ પોતાના બાંબા અનૂભવ ઉપરથી હવે ખાત્રીપુરવક થયા હતા કે, તેમના મેહેસતીજ માઠ નવલના ખુનનો કાઢખી પતો લાગશે નહીં અને તેવણનાં માહોરદાર નાજાંમાય જેવણ સદા પોતાના આવીંદના વીચાર સાથે એકમત થતાં, તેવણ આ આબદમાંખી પોતાના વર સાથે એકમત થયાં.

એક દિવસે રાખેતા મુજબ દીનીયાર દસતુર મેહેલાશાહને પોતાની અઠવાડીક મુજાકાત આપવા આવયા. આ દીનીયાર દસતુર અધાર ઉમરના સફેદ પાઘડીવાળા આબરૂદાર કેલવાયલા ધરમચુર હતા. તેવણ મામેદીનું કામ કરતા નહતા, પણ સફેદ પાઘડી જાલવી રાખવામા વાજખી મગરૂરી લેતા હતા અને પોતાના આધારતાન વરગ માટે સદા કાલજી રાખતા. તેવણ હુંડી તથા શેરના સારી ધરાડીવાળા હલાલ હતા અને જાણીતા પારસીઓમા સારી રાતે પલોટાયલા હતા.

દીનીયારદસતુરે મેહેલાશાહ સાંચ ગામસીમ તથા કામકાજની વાત કરયા પછી મેહેસતી નવલની વાત નીકલતા જણાવયું કે “ મેહેલાશાહ શેઠ, હુંખી તમારા વીચાર સાથે એકમત થાઉં છું કે મેહેસતી નવલનો એકખી દુશમન આ દુનયામાં ન હોવાથી કોઈ ઘેલા આસામીએ તે ખીચારાનું ખુન કરયું છે. આપણુ નાયગામ તથા મદુંગા જેવા દુરના લતાઓ ઉપર રહેનારાઓના જનમાલની સંતાનની માટે વધારે પોલીસની ગાઠવણ ન હોય એ કેટલું બધુ વાધાભરયું છે? પણ સારું થયું કે ખીચારા પીરોળ તમારી સમજી દીકરી હાવાથી ઝાદતાજાના હુકમન તામે થઈ મજુરી પકડી બેઠો છે. હું મઠ કાલજ મહેરમાય તથા પીરોળને મળી આવયો છું. મેહેરમાયે મને જણાવયું કે આવતાં અઠવાડયામાં તેમની દીકરીએ પોતાના ફરજદો સાથે બે

ત્રણ અઢવાડયાંવેર તેમ્મિના બંગલામાં આવી રહેનાર છે, જેથી ખીચારી ઝુગતી પીરોજનને આ નવી વસતીથી થોડુંક સોહોવાવાની વકી રહે છે.”

“અરે સોહોવાય શું? ખીચારીને કંટાલોજ તો! જહાંગીર અવાસવાના છાકરાંમ્મિને તેમની મોહોરદાર આખી દીવસ રમાડ્યા કરી ખીચારી પીરોજનને કંટાલો આપશે એટલુંજ નહી, પણ તેણી આગલ વારંવાર પોતાના છાકરાંમ્મિની બાહોશી અંને ચાલાકીની વાત કરવા કરી ખીચારી મારી દીકરીને થાકવી નાખશે.”

પ્રકરણ ૧૧.

જહાંગીર અવાસવાને ચીંતા—સોરાબજી સુકલયાનું

કુટુંબ.

મેહેલાશાહ તથા દસતુર દીનીયારે આખરે એ વાત પડતી નાખી ખાજી ગામ ગપટા ચલાવવા માડ્યા. પુનાની ખુશાલ રૂતુની વાત ચલાવતાં તેવણું માદ આવી જવાથી દસતુર બોલો ઉઠ્યા કે “મેહેલાશાહ ૪૪, હું તમને જણાવતાં તો ભુલીજ ગયો. ગયા સામવારે ભવાનીપેઠમાં હું કાંઈ સોદો કરવા ગયો હતો, જ્યારે મેં દુરથી એક જવાનયાને ભરાતો ભરાતો ઝડપથી જતો જોયો, જે જવાનયો મને તમારા પેઢા પાડોશી કુજરા ગુસતાદના ખાવાઈ ગયલા દીકરા કાવસ જેવો લાગો. કાવસને મેં અગાઉ અહીંય બરાબર જોયો હતો, પણ એ દીને મને તેનામાં બહુ મોટા ફેરફાર થઈ ગયેલા દેખાયો. તે વધારે લામો થયેલો પણ નાખાઈ ગયેલો સોરાબજી સુકાયલા જેવા દીસ્યો.”

મેહેલાશાહે મનતેજરીયા પુછ્યું “દસતુર, શું અરેબર તમે કાવસનજ જોયો, કોઈ ખાજો તો નહી હોય!”

“કદાચ તેના ચેહેરાને મલતોજ કોમ્પ ખીનો જવાનયોખી હોય, પણ હું તો નજદીક તદ્દન આવીપુરવક છું કે તે કાવસજ હતો.”

મેહેલાશાહે નીચાશીથા પૂછ્યું “ભલાં માણસ તયારે તો તેને પકડી પાડી તેની માથે વાતચીતજ કરતે કેની? નાશી જવાન્દ તેને કારણ કાંય નહી પૂછ્યું?”

“મેહેલાશાહ શેઠ શું મારામાં ઝેટલીખી અપલ ન હતી? હું બહુ ઝડપથી તેની પુછ ગયો, પણ તેણે તો જાણે ઠેકાવજ કાઢ્યા હતો કે મને ઠેકાવવો, જેથી વધારે ઝડપ કરી તે પકોશની ઐક ગલીમાં ધુમી ભમ્પ મારી નજર ચુકાવી શક્યો. ભર ગીરદીમાં, આખરદાર લોકોની આવજાવ વચે-શું હું તેની પુછે શકું?”

મેહેલાશાહે જવાબ આપ્યો ને નહી તેમ તો નહીજ બને, પણ હું પ્રયશ્ન છું કે તમને કાવસ માથે સલાખત થઈ હતે. દમતુર, ખીજી અપત જયારે પૂને જાય તયારે જરા વધારે જાલ કરજો. પણ એ વાત તમારે તેના આવા યુમતાદ આગલ કીવી કે કે?”

“નહી, મહેલા તો મેં કાવ્યું હતું” તે સુખમ્ જતાંને વાર યુમતાદને આ વાતથી વકેક કર્યો, પણ તયાર પછી વધારે વીચાર કરતાં હું એક મેંજ ઉપર આપ્યો કે ઐટલુંજ કહેવાથીખી એ ખાખ્યાગ દુઃખી બહાને કિલકું” વધારે દુઃખ ઉપજશે, જેથી મેં એ વીચાર માંડી કાલ્યા.”

મેહેલાશાહે જણાવ્યું “હા, યુમતાદ પે તેની કોમ્પ દીવસે પોતાના આવા ઐકપરા પેટા માટે મારી સાથની વાતચીતમાંખી સેટેજ પ્રમાને કરતો નથી, જેથી મને લાગે છે કે એની આરેશ હોવી જોઈએ કે કોમ્પએની એની ગમ્પ શુજરી વાત વીશે તેમજ એના કુટુંબ વીશે એને કાંઈખી પૂછવું નહી.”

“દસતુર દીનયારે અભીપરાય આપયો કે “હા, મહેલાશાહે, તમારો આ પાડોશી મનેના કાંઈ અજબ તરાહનો માણસ માનમ પડે છે. આપો જવાન શીજીલો ભણેલો, સારા ખવાસનો એકપુરો દીકરો જોવાઈ ગયો અને તેની શોધ માટે બુદા યુસતાદે સેહેજની ગભરાટ કર્યો હોય, કાંઈ તોફાન મચાવી દીધું હોય, એવું તો આપણે સાંભળ્યું નથી. ખચીત એ ઘણું સખત હાડાંના માણસ હોવા જોઈએ. હું અજબ થાઉં છું કે આવા બુદાપામાં એન પોતાના દીકરા વગર આ નાના બંગલામાં એકલું રહેવાની કેમ ગમતું હશે !”

મહેલાશાહે બદરકારી ભરી રીતે જવાબ આપ્યો “ નહી, યુસતાદને તો જાણે એવાજ પ્રકારની જીંદગી માફકસરની થઈ પડી છે. જીંદગીમાં એકેક પછી ઘણાક સંકટો એ બે ઉપર પડ્યા હશે, જેથી એનું હૃદય ધાડું ધમ ગયલું જાગે છે. એન અવાજ કરોધ જાગે હશે કે શીખવવા ભણાવવા પછી ઉમર પુગવા બાદ દીકરો તેનો થયો નહી, તો એવા દીકરાની દરકાર ન કરી તેનું માઢુંબી પાછું જોવું નહી. કાંઈ સઘજાજ આપો સરખા હશે !”

આગમજથી કરેલી ગોઠવણ મુજબ પીરોજીના મકાનમાં જેહાંગીર અવાસયાતયાભી બાજીટોપજયાનાં બચાં છોકરાંએએ આવીને ત્રણ ચાર અઢવાડયાંના ધામો નાખ્યો હતો. પીરોજી પોતાના નરણા સાથે સભયતાથી વાતચીત કરતી હતી, પણ તેણીને નાની નરણુ માટે બહુ કંટાળો હતો. આ શીશીન તો પોતાનાં ફરજંદોનીજ વાત કરવા કરતી અને એ ફરજંદો પીરોજીના ઓરડામાં જઈ કાંઈ અને કાંઈબી ભાંજફોડ કરી, બેહેસલી નવજની ચીજો જે પીરોજી બહુ પયારી તરીકે ગણતી હતી તે ઉચકમજ કરી, સંખ્યાબંધ જાતના સવાલો પુછી એ બીચારાને બહુ કંટાળો આપતાં હતાં. બુઝરગ મેહેરમાયને તો પોતાના હોતરાએની સંગતમાં પોતાના બેહેસલી દીકરાનો

ગમ બુલવાને કેટલીક મગવડ મલતી હતી, તોખી આ છાકરાએ પીરોજીનાં ઓરડામાં જઈ તેણીને કંટાળા આપ્યા કરે તે તેમને બાવળું ન હતું.

૧૧ા અઠવાડયું ગયા પછી જહાંગીર અવાસયા પણ પાતાના છાકરાઓને મલવાને નહીં તેણે આર વવસ ધામો નાખ્યા આપ્યા. પીરોજી તેણે તરફની બટલી સભયતા બતાવતા હતા, તોત્રી પીરોજીનાં રતણક પોતા તરફ જોતી ધ્રુવજ તેના નથી, અવાકરાધ જહાંગીર અવસયાને પોતાનાં મનમાં ઉપજતો હતો.

એક રાતના આ અવાસયાએ પોતાની સઘની તાપેદાર મોહિરદારને કહ્યું “ શીરીન, તારા બાબીનું તીચકું મને બાવળું નથી. કદાચ તેણી બહુ મગરૂર હોય અથવા તો પોતાના બહેનના આત્મિકતા મનમાં બહુ ગીરફતાર હજી વર રહતી હોય. કામની રીતે પીરોજી મારાથી જાણુ કુર રહવા મોગવા હોય એમ લાગે છે.”

તાપેદાર મોહિરદાર શીરીન જવાબ આપ્યા “ હા જહાંગીરજી, તેમ તમાને લાગે અરે, પણ—પણ — ”

જહાંગીર અવાસયાએ જરા ખોજવાઈ ન કહ્યું “ શીરીન, જાનવી માસની, પણ—પણ કરાને, તવલાવયા શું કરે ક ? ”

શીરીનખી થોડોક ખોજવાઈ ન બાલી ઉઠી “ આ વાત એમ શું કરે છે, જહાંગીરજી ! તુકું માગાડા આગલ તે કાંઈ સઘણું કહેવાઈ દેવાતું હય ? ”

શીરીનના આવા જવાબથી તો જહાંગીર અવાસયાની ઇતેજસ બહુ વધી, જેથી પતાવતથી પુછ્યું “ પણ શીરીન, તું અન હું કામ બુદ્ધા છીયે ? તારા જેવી પહાલા બાયડી મારા જેવા શીદા થયલા ખાવીદ આગલ સઘણી વાત નહીં કરે, તો હું સંસાર વાત બીજા કોણ તરફથી સાંભળવાની આશા રાખું ? ”

ભાલી શીરીને ઉપર તેણીના આવી'દે આ બાલોથી ઘટતી અસર કરી, જેથી તેણીએ ભરમ ખાલી દીધો કે “જીએની જહાંગીરજી, મારી બાબતે હમલ છે.”

જહાંગીર અવાસવાને આ ખબર એક ફટકાસમાન લાગી, જેથી તીરાશ થઈ ને બાલ્યો “આએ સનાતના સમાચાર મારાથી છુપાવતી હતી કે?”

શીરીને જવાબ આપ્યો “નહી, માયજીએ મને કહ્યું હતું કે ખીચારી પીરોળ જાણે શરમાતી હોય તેમ જણાય છે, ઝારઝાર ગડયા કરે છે કે બેઠેમતી નવલ જીવતો હતે તો કેટલા બધા ખુશી થતે અને તેથી એ ખીચારીને ખાતર આ વાત હાલ ખાતરી રાખવી, માટે તે તમાને કહી દેવાને હું અચકાયા કરતી હતી.”

“અરે પણ શીરીને, તુંને કાંઈ અકલ છે! પીરોળને તયાં જો દીકરો આવે તો આપણા દીકરગના મપ્પમાંથી આ મોટા બગીચો જતો રહેતી! હા, ખીચારી પીરોળ શરમાતી તો હશે. માટે દરરોજ દુવા માંગવા કર કે આ ખીના ખાટી પડે.”

બોલા અને ભલી શીરીને જવાબ આપ્યો “જા આ જહાંગીરજી, એમ શું બોલો છો? આપણા છોકરાનું નક્કીય આપણી સાથે, તમે જીભરાયા ૧૦૦ વરસ જીવશે તો લખો રૂપયા ખરચી દીકરાએને લખો રૂપયા આપશે અને તે પરાઈ દોલત કરતાં આપણા વહાલાએ પાસે વધારે તકી રહેશે. ખીચારાં મારાં માયજી તરફ તો નેંધાહ કરો! ખીચારી પીરોળની આ હમલદાર હાલત આંબલી માયજીનું કેટલુંક દુઃખ વીચરાત્ર ગયું છે. તેણે મને આજેજ કહ્યું કે, પીરોળને ત્યાં દીકરો આવે તો તેઓના નવલ પાંચા આવશે એ એવા તેઓ મંગેશ લઈ તેને પોતાથી એક ઘડીખી વીણી રાખશે નહીં. મારાં માયજીને ખાતર હું ધંચકું છું કે તેમની એ ઉમેદ પાર પડે.”

જહાંગીર અવાસયાનું પાકી આવધું નેથી તે બોલી ઉઠ્યો “જા જા ઘેલી, દુનયાદારીનો તને સેહેજાપી અયાલ હોય તયારે કેતી? પેહેલું આપણું અને પછી પારકું! તારાં માય જીવી જીવીને કેટલાં વરસ જીવવાના છે!”

શીરીન તુરત બોલી ઉઠી “ઐ વાય મારા જીભરું માયને કાંઈ બોલતા ના. તેવણુ તો આપણાં સધલાં છોકરાંઐના લગનની ભલામી નોથે અને તેમનાં છોકરાંઐનેપી રમાડશે. ઐમ શું બોલો છો? નહીં રે બા, મારાં માય વગર તો હું ઘેલી સુતી બની જાઉં નો!”

જહાંગીર અવાસયાઐ જવાબ આપ્યો “ઐ તો સઉ કોષ્ટને ઐમ લાગે, પણ દુનયાના કાનુન પ્રમાણે તો સઉ કોષ્ટ મરવાનું છે અને આગલા બધા અનુભવ પછી હું મારાં મેહેરબાન સાસુજન માટેપી શીકર કરું તો તેમાં નવાઈ શી? હું કાંઈ પીરોજનું બુરું ધસછું છું? ખીચારી હજી તો જવાન જમાન છે અને હું કુવા માયું છું કે, હાલનો ગમ જલદીથી બુધી જઈ તેણી ખીજે માટે કુકાણે પરણી જઈ સુખી થઈ જાય. બેહેસતી નવલનું આપણા મંચી ઉપર હેત હવું, માટે આ માટે બગીચો આપણા દોકરાને મલે ઐવી મારી આહેશમાં વું માય પોતેજ ભાગ ન લીયે તો વું માય કામનીજ શું?”

શીરીનને સદા લાગવું હતું કે તેણીના આ જીભરાયા ખાવીંદના બોલવામાં કાંઈ ખામી હોયજ નહી, નેથી જહાંગીર અવાસયાની આ સમજાવતથી તેણી પીગલી અને બોલી ઉઠી કે “હા, તમે કહો છો તેપી ખરું, આપણા મંચી આ બગીચાનો ધણી થાય તો હુંખી ખુશી થાઉં ખરી, પણ પીરોજને તયાં નો ઐક બેઠાની વરંધી થાય, તો મરે રે મારાં માય તથા મારી ઐ ભાભીને કેવા માટે સંતોષ મલશે?”

અને એ વાત હવે હીથાંજ અટકાવવાને જહાંગીર અવાસમાંએ વાજખી ધારણું, પણ સુધ જતી વખતે તેણે પોતાની તાબેદાર મોહોરદારને મજબુત તાકીદ કરી હતી કે, હાલ થયેલી વાતથીતનો સેહેજખી એસારો કાઢનીખી આગલ કરવો નહી.

જે વખતે મેહેરમાયના મકાનમાં તેવણની દીકરીઓનાં દીકરાંઓ ધમચકરી ચલાવતાં હતાં, તેજ વખતે મનજીભાઈ સોલાઈનાનો નાનો દીકરો સોરાખ પોતાના એક આગલ મીત્રના ઘરમાં સારો પગપેસારો કરવા પામી પોતાના એ કાલેજ મીત્રની બેઠેન ઉપર પમારમાં પડ્યો હતો.

આ નવાં કુટુંબને આપણી વારતામાં દાખલ કરવા માટે વાંચનાર સાથ તેની કેટલીક પીછાણ કરાવવી જોઈયે.

સોરાખજી સુકલયા નામના એક સારી આંતવાલા જણીતા વેપારી ગ્રહસ્થ મધ્યમ પુંજ મેલીને મરણ પામયા હતા. તેવણનો ગોવાલયા તલાવથી થોડેક દુર એક સારો બંગલો હતો. જ્યાં તેવણ વારંવાર પોતાના થોડાક અંગત મીત્રોને ચોપટ રમવા તથા ખાનાપીના માટે બોલાવતા હોવાથી, તેવણની પુંજ માટે બહુ માટે વીચાર તેવણના એલખાણલાખાઓમાં ચાલતો હતો. સોરાખજી સુકલયા પોતાની એ જહોઝલાલીના વખતમાં લકવાની ખીમારીને ખીછાણે પડ્યા, અને એ ખીમારીનો ખાટલો પાંચ વરસવેર તેવણ ભાગવી મરણ પામેલા હોવાથી, દવાદાઈ તથા ખીજી સારવાર વગેરેથી તેમજ ઘરની આવક બંધ પડવાથી, તેવણની પુંજના એક સારો ભાગ ધસપાઈ ગયો હતો.

પીરેશનનાં લગન થયાં તેની એક વરસ અગાઉ આ સોરાખજી સુકલયા આશરે રૂપ૦૦૦૦ ની પુંજ મેલી મરણ પામયા હતા. તેવણનાં વીધવા આસીબાઈ મારા વીચારનાં ઘર ચલાઉ, વખત જોઈ વાત કરનારાં આશરે ૫૫ વરસની ઉમરનાં બાનુ હતાં. બાઈ આસીબાઈ પોતાના સારા દયાલુ

અવાશથી તેમજ સારી સમજણથી ઘણાંક પારખી કુટુંબિયાં સારે મરતબો ધરાવતાં હતાં. મરનાર સોરાબજી સુકલયા જમશેદ નામના આશરે ૨૬ વરસની ઉમરનો એક બેટા તથા તેહેમીના અંને મનીજેહ નામની એ બેટાથી ઉતરતી ઉમરની એ બેટીઓ મલી ગયા હતા.

મરનારે ડહાપણ વાપરી સાઈં વસીયતનામું કર્યું હતું, જેની રૂએ તેવણના વીધવા જીવે જગે તથાંવેર તેવણની પુછીનું સમજી વચાજ મેલવી પોતાનું આપ્તું ઘર ચલાવે, અને વીધવાના મરણ બાદ એ પુછીને પોતા ભાગ બેટાને મણે તથા બાકીની પુછી આ એ દીકરીઓને મણે તથા વીધવાનું જરૂરવેરાત તેણી પોતાની મરજીમાં આવે તેમ આપી જાય, એવું તેવણ ઠેડવી ગયા હતા.

આમીબાઈ સમજી હોવાથી ઘટતી કરકસરથી પોતાના કુટુંબનું સાઈં નામ જલવાઈ રહે એવી રીતે ઘર ચલાવતાં હતાં, પણ તેવાજ સારા વીચારનાં ડાકરાં તેવણે મલ્યાં નહી, જોકે પોતાની નાની દીકરી મનીજેહથી તેવાણુ વધારે સંતોષ પામતાં હતાં. જમશેદ વધારે ઉડાઉ હતો અને ઘરમાં સારો ભપકો સપકો કરવા માગતો હતો.

તેહેમીના મરનાર સોરાબજી સુકલયાની વડી બેટી થતી હતી, જેણીની ઉમર ૨૩ વરસની હતી. તેહેમીના મીઠાં સરોવર સરખાં કરતાં સારા ખુબસુરત નાર હતી, સારી મધ્યમ કેલવણા તેવા ઉપ્રાંત ભરવા યુથવામાં કુશલ તેમજ ગાયનમાં બહુ સુંદર સરોદ ધરાવતી હતી. આ તેણીની ખુબીઓ સાથે તેણીમાં કેટલીક ખામીઓ પણ હતા અને તે એ કે, તેણીમાં પોતાના ભાઈના જેવીજ ઉડાઉ તેમજ ઠાલી ભપકા સપકાની શોખીન હતી. તેણીને કરવા હરવાનો, સુંદર કપડાં તથા રીમતી ઝવેરાત પહેરવાનો બહુ સારો શોખ હતો. તેણી ખુબસુરત દેખાવણી હોવાથી, ગાયન વગેરે માટે સુંદર સરોદ ધરાવતી હોવાથી, તેમજ બાલમીતની સાર

શકતી ધરાવતી હોવાથી, તેણીની આસપાસ વખાણનારાઓનું એક શરૂ મંડલ એકઠું થયું હતું.

આ મંડલ પોતાની વખાણ કરતું જોઈ તેહેમીના વારંવાર મનમાં મલકાતી હતી કે, તેના ભાઈના કેટલાક જવાન દોલતનું મંદ મોતરામાંના એકાદ જલદીથી તેણીના હાથની માંગણી કરી તેણી સાથે પરણી જઈ તેણીનું ભરીય સદાનું નીરાંત બનાવશે. કેટલાક પારસી મંડલોનાંખી તેહેમીના વીથે વાતો ચાલતી હતી, અને બાલાતું હતું કે તેના ભાઈના જાણીતા મીતરોમાંથી એકાદ જવાન સાથે તેણીના લગન થવાનાજ, પણ તેહેમીનાના કમનમીએ કોઈ વરરાજા આવનાજ નહીં! ઠાવકા જવાના તેણી સાથે થોડાક માસના સંબંધમાં આવવા પછી થેડો જતા કે તેણી સહય પરણતું તે ખરચતી માઠી ખુવારીમાં પડવા સમાન હતું. આ કારણને લીધે જમશેદના જાણીતા મીતરોમાંથી ઘણાઓ તેહેમીનાની માંનાચારીમાં મજલ મેલવતા, તેણી સાથે ફરવા હરવામાં માન ગણતા, પણ તેણીના હાથની માંગણી કરવાનું તે અપાડાજ કરતા. આથી તેહેમીનાને તેમજ તેણીની માતાને બહુ નીરાશી ઉપજતી હતી.

એક રાતના ખાણું લેવા પછી આ માય દીકરાઓ સાંદરણી ધોરના માટે અગાસી ઉપર બેસી વાતચીત ચલાવતાં હતા. જ્યારે લગનની વાતચીત નીકળતા આસીબાઈએ બલાપો કરવા કે મારે માથેથી આ બે માટા પયરો કયારે ઉચકાશે, તેની રાત ન દીવસ મના રીકર લાગે જ. જમશેદ, તારે માટે તો મને કાંઈમી ધાસતી નથી, પણ તારી બે બહેનાના માયાં વોતાઈ જાય એટલે હું નીરાંતે મરવાને તઈવાર થઈશ. ”

તેહેમીનાએ તાહુકા પુરવો “ પણ માયજી, અમા બે પયરો ઉચકાઈએ કયાંથી? માઈ જોવા બાઈ થયો અને

જમશેદ સારા મીતરોને વારંવાર ઘરમાં ખાણ ઉપર લાવી અમારી કેલવણી અને ખીજી ખુખીઆ તેઓને બતાવે ત્યારે કેની ?”

જમશેદ બચાવ કર્યો “તેહમીના, તું બોલે છે તે તો ખરું, પણ ઘરમાં ફાંકડા મીતરો બોલાવીને મારી ફેંકડો ફેંકે કે ! માયજી, જરાક બંગલો વધારે ફાંકડો મળુ ત્યારે તથા સારા માત્રી રાખી બાંગ વધારે ખુશનુમાં બનાવે, તેમજ દોસત આસનાવો અહીંયા આવે ત્યારે સવાદીશટ પકવાનાનું ખાણું તૈયાર કરાવે, તો ખડેખા દોસતદારોને ઘરમાં બોલાવવાની હિંમત થાય કેની ?”

નાની બેહેન મનીજેદ બોલી ઉઠી “ભાઈ, ત્રીસારાં માયના કાંચ વાંક કહાડે છે ? તું જો ઘટતી કરકસર કરતે હોય, તુંને તેમજ બેહેનને નકામાં મોઢાં કપડાંઓ પાછળ ખરચ કરવાના અસતો દુર થાય, તો માયજીને બંગલો વધારે સુંદર બનાવવાની તેમજ દોસત આસનાવો આવે ત્યારે વધારે સાફ ખાણું કરાવવાની નાણાંની મગવડ મલે કેની ? આજે તો પગ નોઈ પાયરણું તાણવું જોઈયે છે, અને સાફ થયું છે કે માયજી તે મુજબ ચાલે છે, જેવી આપણાં કુટુંબનું આગલું સાફ નામ હજી નીલી રહ્યું છે. પારસી ભાઈની દોસત તો તેના સીવાય બીજા કોઈનેથી ખાલમ નહીં જો ! માયન કુવા માગો કે એવલુની કુનેહથી કુટુંબના નામના ટેક હજી સારી જનવાઈ રહ્યો છે.”

ભાઈએ જવાબ આપ્યો, “બેહેન, તારી શીતસુરી તોપના તલે ઢાંક ! પથર તલે હાથ આવશે હોય તો તે કલવણેજ કાઢવો જોઈયે ! તમારા જેવા બે મોટા પયરાઓનો નીકાલ કરવા માટે જરા બપોડો સપડો કરી, આપણે બહુ મોટા છોક છીયે, એમ બતાવયે ત્યારેજ આજના જવાનવાઓમાંથી કોઈ કશે તો ! માયજીને મદદ હું માન આપું છું, પણ

હું 'અરે'અર કહું છું કે તેવણની કરકસરભરી રીતેને બીધે તમા પથરાઓનો જલદીથી સારે ડકાંણે ઉઠાવ થઈ શકતો નથી."

મનીજેહે પોતાની તકરાર ટેકવી રાખવા માટે જણાવ્યું "તેહેમીનાને તો સારે ડકાંણે પરણવાની ધણીખી તક મળી, પણ મારી બેહેને તે તકોનો લાભજ ક્યાં લીધો છે? સધલા દોસત આસનાવો આગલ બસ કપડાં ચપડાં અને પર્ધા ઉઠાઉ હાથે અરચવાની તેણી વાતચીત કરતી હોવાથી, એ જવાનયાઓ તેણીના હાથની માંગણી કરવાને ખાંચે, તેમાં નવાઈ શી?"

તેહેમીનાએ પોતાની બેહેનના ડીકાનો કડવા બોલોમાં જવાબ આપવાથી, તેણી તો વડી બેહેનની વધુ ખુશસુરતી નોખા અદખાઈથી આ ડીકા કરે છે એવો ઉભરો બહાર પાડવાથી, આસીબાઈએ સેતાન દાવો કરી નાંખવા માટે એ વાત અહીંયાંજ અટકાવી. ઉંઘ બહુ આવે છે, એવું જણાવી આ નાનો સંસારી મેલાવડો અરખાસત કરી નાંખ્યો.

પણ તેહેમીનાને પોતાનેખી 'અર' લાગું કે તેણીના આટલા બધા મીતરોમાંથી ફક્ત એકજ થોડા વખતને મીત્ર તેણી ઉપર શ્રીદા થઈ જઈ, તેણીના હાથની માંગણી કરવાને તર્કમાર થયો હતો અને એ રાતના તેણીએ મનમાં ધાર્યું કે પોતાની ઉપર શ્રીદા થયલા આ જવાનયાને તો હાથમાંથી જરૂર છટકવા દેવો નહી.

તેહેમીના ઉપર શ્રીદા થયેલો આ જવાન મીત્ર વાંચનારને પુરતા જણાતા થયેલા અરજોરનો નાનો બાઈ સોરાખ મનજીબાઈ સોલાઈના હતો, જે તેણીને ખાતરજ અભયાસ છોડી દઈ પોતાના પીતાની પેહેડીમાં નોમયો હતો.

પ્રકરણ ૧૨.

સોરાબ સોલાઈના અને સુકલયાની તેહેમીના.

મરનાર સોરાબજી સુકલયાની સોવામણી પણ ઉઝાઉ અને ભયદા સપકા મોટીની શેખીન વડી બેઠી તેહેમીના ઉપર ખરજોરનો નાનાં ભાઈ સોરાબ મનજીભાઈ સોલાઈના બહુ બહુ શ્રીદા થઈ ગયો હતો અને અભયાસ છાડી પોતાના પીતાના વેપારમાંથી ઈવીજ ઉમેદથી પડ્યો હતો કે, તેહેમીના સાથ જલદીથી તેની શેહાદી થાય.

તેહેમીનાને ઈકપુરે ભાઈ જમશેદ આપણા સોરાબનો કાલેજનો મીત્ર થતો હતો, અને એ ઉવચે કાલેજમાં મીત્રા-ચારીના ગાઠ વધારે બંધાવાથી, વારંવાર સાંજના તેમજ છુટીના દીવસે ઉપર જમશેદના ઘરમાં તે આવતો જતો થયો હતો. બાલકની તેહેમીનાને પેહેલીજ વખતે મલતાં તેનાં મગજ ઉપર કાંઈ અજબ છાપ પડી ગયો, અને એ તરણ મુલાકાતમાં તો તે તેહેમીના ઉપર જાણે શ્રીદા શ્રીદા થઈ ગયો, જેથી તેની મુલાકાત જમશેદના બંગલામાં વધારે અને વધારે થવા લાગી.

તેહેમીના પોતેથી સોરાબ સાથની એ ત્રણ મુલાકાતમાં ચેતી ગઈ હતી કે, દુનયાદારીથી અણુજાણ્યો આ જવાનયો તેણીની ખુબસુરતી, નખરાં તથા લીસી જખાન ઉપર શ્રીદા થઈ ગયો છે. જેથી તેણી સોરાબની હાજરીમાં પોતાનાં ઈમે ઈચ્છા કરવાનો “હુનર” વધારે અજમાવતી હતી.

પણ તેહેમીના શું સોરાબને ખરેખર જીગરમાંથી આહતી હતી કે? નહી. તેણીને ૨૩ વરસની ઉંમરમાં તો દુનયાદારીનો ઠીક અનુભવ મલી ચુકો હતો. તેણીએ પુરતું જોયું હતું કે “આજ પાંચ વરસ થયાં ‘લગનનાં બજાર’ માં હું બાહેર પડી છું, પણ કાંઈ યાગ લાગતો નથી. મારી

હિમેદ કોઈ બહુ દોલતમંદ ફાંકડા સવતંતર જવાનને મારો. આવીંદ કરવાની છે, પણ હમણા વેરમાં તો એવો કોઈ બી જવાન મને 'આલબલેસ બાગ' ના હાલમાં બધું જવાને નીકલી આવ્યો નથી. હજી એક બે વરસની વાર જોઈશું, તેટલાં વેર આ બોલા સોરાબને એમને એમજ કુનેહથી રહેવા દઈશું, જેટલાંમાં જો કોઈ વધારે લાયક જવાન મને આવીંદ તરીકે મલી આવ્યો તો ઠીક, નહી તો સોરાબ તો છેજ. એમી સારાં કુલનો જવાનયો છે, આપ પાસ સારી પુંજ છે, ધંધાખાપામાં પડેલો છે, આપનો સારો વેપાર ચાલે છે, પોતે સારું શીખેલો છે, સારો મદ્યુણી છે, સોહોવામણો છે, અને એવા વર ઠકી શા માટે હું આનાકાનો કરું? તોખી દરેક સમજી જાકરીની ફરજ છે કે જેમ અને તેમ વધારે સારો આવીંદ મેલવવાની બનતી તજવીજ કરવી."

તેહેમીનાના ભીતરના આ વીચારો હતા, અને તેણીના ખવાશ માટે વાંચનારને પુરતો ખયાલ આપવા ઠકી, તેણીના આ ભીતરના વીચારો અહીંયાં રજુ કરયા છે.

ત્યારે સોરાબના મનનાં શું વીચાર ધોલાતા હતા? એ જવાને પુરવું જોયું હતું કે તેહેમીના ઉડાઉ હતી, જેથી એક મધ્યમ શક્તીના આવીંદને તો બહુ ભારી પડે. પણ તેણીની ખુબસુરતી, ગાયનના સુંદર હલક, નખરાં, લેહજતદાર વાતચીત, વગેરેથી મોંઠ પામેલો એક બીનઅનુભવી જવાનયો તેણી સાથે પરણવાની પોતાની ધંતેજરીમાં ઉડાઉપણું એક બધી છે કે નહી તેના ખયાલખી કયાંથી કરે? સોરાબ મનમાં વીચારતો કે "હા, તેહેમીના ઉડાઉ તો છે પણ હું તેણીને પછીઆ આવીશ તો ઉડાઉ થશે કેની? પરણ્યા પછી હું સમજવીશ તથા ધાકમાં રાખીશ, એટલે એક આરતને સુખરા જવાને કેટલો વીલમ!"

બોલો સોરાબ એમજ ધારતો હતો કે "તેહેમીનાનું તો મારી ઉપર બહુ દોલ છે, પણ તેણીની માતા કોઈ થેકયાના જાકરા સાથે પોતાની ધીકરીને પરણાવવાનાં ફાંફાંમાં હાલ

તેહેમીનાને મારી સાથે પરણાવવાની આનાકાની કરવી હશે, પણ તેહેમીનાની મારી માફક મને એટલી તો આહે છે કે થોડા વખતમાં તેણી પોતાની માયને સમજાવી શકાય અને આવતે વરસ તો જરૂર તેણી મીસીસ સોરાબ સોલાઈના થવાની.”

આ હરખમાં સોરાબ પોતાના દીવસો યુજારયો જતો હતો.

તેના મીતર જમશેદ જોધુ હવું કે તેની બેહેન ઉપર તે શીદા થઈ ગયો છે, પણ સેહેજની તે આડે આવતો ન હતો, કારણ કે જમશેદનીની આહેશ હતી કે વડી બેહેનની ઘરમાંથી કાસર પતે તો માયના ખરચ ઉપર કેટલોક ઉગાથો થવાથી તેને વધુ દરમાયો માય તરફથી મળે.

તેહેમીનાની નાની બેહેન મનીજેદની ધ્રુવજીતી હતી કે તેહેમી જલદથી પરણી જાય, તો ખીઆરાં માયના મગજ ઉપરના એક મોટા બોનો દુર થઈ તેવણુ પોતાના બુદ્ધિપો નીરાતે યુજારે.

સોરાબે તેહેમીના સાથના પોતાના સંબંધમાં જોધુ હવું કે જે જવાનો ઘોડા ઉપર બેસીને એસકી જાંગલાના પોચાકમાં ફરવા નીકળતા, તે જવાનો તેણીને બહુ ભાવતા હતા. એ બોલકણી છોકરીએ એકવાર એટલાંવેરની સોરાબને ખુલ્લું જણાવ્યું હવું કે “હું તો કોઈ એવા જવાન સાથેજ પરણીશ, કે જે એસકી ફાંકડો થઈ દર સવાર સાંજ ઘોડા ઉપર ફરવા નીકળતો હોય તથા જે હોંમતવાન રહી અને પોતાનેની એક સારી આરની ઘોડો આપાવી, તેની ઉપર બેસાડી પોતાની સાથે ફરવા લઈ જાય.”

થોડાજ વખતમાં જમશેદે પોતાના બે ઘોડાઓમાંના એક વધારે બુદ્ધિ યતા “જુપીટર” નામના ઘોડાને વચવા કાઢ્યો. આ ઘોડો તેણે ૩૪૦૦ ની કીંમતે ખરીદ્યો હતો અને સારી રવેસે વાપર્યો હતો. આજે તેના ૩૨૦૦ ખી

નહી આવે એવું તે જાણતો હતો, પણ પોતાના નીત્ર સોરાબ આગળ તેણે ડફાસ લગાવી હતી કે મારો “બુપીટર” એવી તો સરસ ચાલના છે કે કોઈ રૂ.૪૦૦ તો તેના સેહેલાઈથી આવે, તોખી એ જતાવરે મારી બજાવેલી સેવા ધ્યાનમાં લઈ ફક્ત હું રૂ.૩૦૦ ધીજ સંતોષ પકડીશ.

સોરાબનો કીડો ચલ્યો, તેને બાવાએ રૂ.૭૫ નો દરમાયો આપવા માડ્યો હતો, જેથી તેણે ધારણ કે હવે તે ફરવા હરવા માટે એક થોડો ખર્ચો થકે એવી હાલતમાં છે. માટે પોતાના નીત્ર જમશેદ સાથે આ થોડો ખર્ચોવાનું તેણે સાટું નડી કરણું, જે સાટું નડી કરવામાં તેન તેહનીનાએ પણ ઉચકર્યો હતો. સોરાબ પોતાના નીત્ર સાથે ખાનગી ગોઠવણ કરી હતી કે આવતી ધવાતો ઉપર તે રૂ.૩૦૦ તેને આપશે.

ગમે તે હોય, પણ સોરાબ સારી વરતણુંકનો તેમજ પોતાના પીતાન સદા માન આપનારો જવાનયો હતો. આ થોડો ખર્ચોવાનું તેણે પોતાના નીત્ર સાથે સાટું તો કરણું, પણ તે ફરવા અગાઉ તેણે પોતાના પીતાન આશુજી કરી હતી કે “બાવાજી તમા મન જે દરમાયો આપો છો તેમાથી એક નાની રકમ મને બચાવી છે, માટે જો તમા મુરંખી રજા આપો તો મારા નીત્ર જમશેદના થોડો પાણીન મુલે રૂ.૩૦૦ ની કોમતે વચાવ છે, તે હું લઉં. ડાકટર વનજીયાહની મને બનામણ કરે છે કે હું દમરો થતો જતો હોવાથી, થોડા ઉપર સવારી કરવાની કસરત કરીશ તો માફ આંગે સાફ રહેશે. બાવાજી, એટલી મને રજા આપશો?”

મનજીમાઈએ પોતાના ઘીકરાને જણાવયું. “સોરાબ, આપણા જેવા વેપારીને એવા લાડ જોઈયે નહી, એકું માફ મત છે. થોડાની સવારી કરતાં સાનકાની કસરત વધારે સુતરી તેમજ સનામત છે, તોપણ જો તારો શોખજ

હોય અને જ્યારે તે પદ્મસા ખચાવયા છે, ત્યારે તો તું એ ઘોડો ખરીદજે, અને આપણા તબેલામાં હું એને રાખી ખવાડીશ. પણ હજીબી હું તને કહું છું કે એ તારા શોખ તરફ મારી તો લાગણી નથી.”

“બાવાજી, એ તરણ મહીના મારે એ શોખ અમલમાં લાવવા પછી જો તમે ના કહેશો તો હું તમને તાથે થઈ એ ઘોડો ખુશીથી વચી નાખીશ.”

“ઘીકરા, તારો શોખ છે, ત્યારે તો જા, વાપર.”

સોરાબને ખરેખર શરમ લાગી કે જે પીતા તેની તરફ આટલા બધા મહેરબાન છે, તે પીતાને તેણે શરમભરેલી રીતે કગવા છે. તેહેમીના માયતી મીત્રાચારીમાં તેને દર મહીને કેટલાક પદ્મસાના ઘસાડો થતો હતો, જેથી પોતાના દરમયામાંથી કાંઈબી તે બચાવી શકતો ન હતો, તે છતાં તેણે પોતાના પીતાને જુદું કહ્યું હતું કે એક સારી રકમ તેણે બચાવી છે, જેમાંથી આ ઘોડો તે ખરીદવા માગે છે !

સોરાબ જણતો હતો કે જો તે પોતાના પીતાને જણાવે કે આ ઘોડો ખરીદવા માટે તો તેણે કરજ કરવું છે, તો તેના પીતા અતીશય ખીજવાઈ જાય, કારણકે કરજને નામેજ તેવણને માઠી કંપારી હતી અને તેવણ પોતાના કરજદાને હમેશ બાધ આપતા હતા કે કરજ કદીબી કરવું નહી, પણ હમેશ પોતાની આવકની હદમાંજ રહેવું.

સોરાબ સારા ખવાશનો તેમજ સારી તરખીયતવાલો જવાન હોવાથી પોતાના પીતાને આવું જુદું કહી કગવા માટે પોતાના મન સાથે બહુ લજવાતો હતો. એ ત્રણવાર તેણે જાણે નીશ્ચય કર્યો કે પોતાના માપ પાસ માફ માંગીને એકસર કરી દેવા કે તે તદ્દન જુદું બોલયો અને તેણે એ ઘોડા માટે તો પોતાના મીત્રનું કરજ કરવું છે. પણ એવો નીશ્ચય અમલમાં લાવવા જય તેટલામાં તો જાણે તેહેમીનાનો

એહેરો તેની માંમે આવી ઉભી રહેતો અને તેહેમીનાનો વીચાર કરતાંજ ખીચારો આ જવાનયો માંમે થઈ જતો.

ઘોડો તો “ ધરડી ઘોડી અને લાલ લખામ ” જેવા સોરાખને માલમ પડ્યો, પણ વાત “ તેરીખી ચુક અને મેરીખી ચુક ” જેવી હતી. બેસનારખી તેવાજ શીખાઉ હતો. જમશેદ જેવા અચ્છા અનુભવી બેસનાર આગલ સોરાખની સવારી માટે મુકાબલો કરવા સમાન થઈ પડતી, કેટલાક મીતરો તરફથી તેટલા માટેજ સોરાખની ઠુકડીઓ વઢીક થઈ હતી, જેથી એકાદ મહીનાનો શીખ પુરો થવા બાદ ઘોડો તો તબેલામાં ફક્ત ધાસ અને દાણાનો ધાન કહાડવાને ઉપયોગી થઈ પડ્યો. પોતાના બાપના ટીકા ન સાંભળવા માટે અઠવાડ્યોમાં એકાદ વખતજ સોરાખ તે ઉપર સવારી કરતો અને તેખી આનાકાનીથી.

પણ ઘોડા ઉપર બેસતો થવાથી સોરાખ પોતાના મનમાં એટલો હરખ તો લેવા લાગો કે, હવે તે તેહેમીનાના હાથ માટે વધારે લાયકના થયો છે ખરો. જેથી તેણે મનમાં ધારયું કે એક દીને જો તક મળે તો તેણી આગલ પોતાના મનની મુરાદ જાહેર કરી દઈ અરજ કરવી કે, જો તેણી કબુલ કરે તો પોતાના પીતાની મંજૂરયાતની તે ઉમેદવારી કરે.

એક દીવસ વાતચીત કરતાં તેહેમીના પોતાની સદ્દાની બાલકણી રીત પરમાણે બોલી ઉઠી “ સોરાખ, મને તો બા તારું ધર ગમતું નથી જો. ગીરગામના લતા ઉપર રહેવું કેવું કદરખીલામણું લાગતું હશે ! રહેવું તો ગોવાલયા તલાવ કે વાલકેશ્વરના રસતા ઉપર, અને જો પુરતી શકતી ન હોય તો કોટમાં રહેવું, બાકી હું તો મરી જાઉં તોખી ખીજ કોષ લતા ઉપર રહું નહી જો ! ”

સોરાખે જવાબ આપ્યો “ શું કરયે મારા બાવાજ સમજતા નહી તે ! તેવણ તો કહે છે કે ‘ જુનું તેજ

સુનું.' આજે ગોવાલયા તલાવ આગલ ફેટલા બધા આલી બંગલા પડેલા છે, તેમાંનો એક જો તેવણ ભાડે છે, નહીં તો ખરીદે, તો કુકુંબની તંત્રરોમતીમાં કેવા સુધારો થાય ?”

તેહેમીનાએ જવાબ આપ્યો “ મરેરે, તારા અને મારા વીચારો આબાદ મલતા આવે છે. જો સોરાબ, તું પરણે તો તારી બધરીનાં બલોને આતર તું કદીબી ગીરગામ કે પડેલ કે નાયગામ જેવા કાંઈ કદરખીલામણા જેવા લતા ઉપર રહેતો ના !”

સોરાબે જવાબ આપતાં તક લીધી કે “ અરે નહીજ તો ! તેહેમીનાને કહું જે, હું તો આ ગીરગામના લતાથી એટલો કંટાલી ગયો છું કે જલદીથી પરણી જઈ તો મારો છુટ્ટો થાય. મારા મનમાં ધારેલી બધરી જો મને કબુલ કરેતી, તો કાલે બાવાને કહીને ધટતી ગોઠવણ કરી નાખું !”

તેહેમીનાએ કાવકાપણું વાપરી તેને નીરાશી આપી વાત ઉડાવી નાખી કે “ સોરાબ, હજી તો તું ૨૪ વરસની જવાન વયનો છે, તારી બે ઝાટી બહેનો પરણવા તગરતી છે અને એટલામાં પરણી જવાનો તું વીચાર કરે, તો તે કાંઈ મારું લાગે ?”

સોરાબ કાંઈ જવાબ આપવા જાય તેટલામાં ત્યાં જમશેદ આવી લાગો અને સોરાબને મારેતી આ જીવ મટામટની વાત તથાજ અટકી ગઈ.

મામલો એ હાલત ઉપર ચાલ્યો જતો હતો અને ધણેક માહોડે વાત ચરવાતી હતી કે મનજીભાઈ સોલાઈના જેવા રોક. અમલી વીચારના વેપારી શેઠના ભાણે દીકરો સોરાબ, તેહેમીના સાથે આખરે પરણે પરા.

એ વાત મેહેલાશાહ શેઠના કુટુંબને કાને પહોં પડી હતી. મેહેલાશાહનાં ધણીમાંણી નાજાંમાય, સુકલયાના કુટુંબને ખરાખર ઝોલખતાં હતાં, કારણકે બેહેસતી સોરાબજી સુકલયા નાજાંમાયના બેચી હોવાથી સોરાબજીની હાથપાલીમાં તો નાજાંમાયને તેવણના ઘરમાં જીવવ્યાવનો સારો ગરોબરો હતો. તેવણના મરણ પછીની નાજાંમાય પોતાની દીકરીને બધને કોઈ કોઈવાર બેહેસતીના વીંચવા આસીબાઈ તથા કુટુંબની મુલાકાત બધ આવતાં હતાં.

નાજાંમાયે પોતાના અનુભવ ઉપરથી તેહેમીના અને મનીજેહ માટે ઘટતો વીચાર બાંધ્યો હતો. તેવણ મનીજેહથી સંતોષ પામ્યાં હતાં, એટલાંવેર કે એક વખત પોતાના ખાવીંદનેબી કહ્યું હતું કે મારો જો દીકરો હતે અને તે મનીજેહ જેવી ખાવડી લાવતે, તો હું ખચીત એવી વહુથી બહુ હરખાઈ જતે. પણ તેહેમીના માટે તેવણને ઉલટાજ વીચાર હતો.

એક દીને સોરાબ, મેહેલાશાહને ત્યાં મલવા ગયો હતો અને મેહેલાશાહ કોઈ મીઠા સાથે અગતનાં કામકાજમાં પોતાની આશીસવાલા ઝિરડામાં રોકાઈ ગયલા હોવાથી તે નાજાંમાય સાથે વાતચીતમાં પડ્યો. ઘરખારની તથા પીરોળને લગતી વાતચીત કરી ધરાઈ રહેવા પછી, નાજાંમાયને જાણે યાદ આવી ગયું હોય તેમ તેવણ બોલી ઉઠ્યાં “ખરેખર સોરાબ, હું તો તુંને પુછતાંજ બુલી ગઈ કે ગામમાં ગપાટા નીકલ્યા છે, તે શું ખરી વાત છે? તું શું સુકલયાની તેહેમીના સાથે પરણવાનો છે કે?”

સોરાબે જવાબ આપ્યો “ગામમાં તો ઘણાંબી ગપાટાઓ નીકલે છે. પણ કાકી, હું તેહેમીના સાથે પરણવા માગું તો તેમાં ખાટું શું? તેહેમીના ખુબસુરત છે, સારી કેલવાયલી છે, સારાં કુલની છે અને હું તો માનું છું કે જેની તેણી સાથે પરણશે તે બહુ સુખી થવાનો.”

“હું, ત્યારે વાત ઝિટલી બધી આગલ વધી છે કે! વીઠીબીઠીબી ત્યારે પહેરાવીછ કે!” કાકીએ તનકો કરી જણાવ્યું.

“નહી, અમાકાંઈ હજી અદરાઓ નથી, પણ અદરાઈએબી તો શું આઈ છે? તેહેમીના માસ કરતાં કોઈ વધારે માતબર ખાતાંદને બાયકની છે, તે હું કપ્પુલ કરું છું; પણ હુંબી તેણીને ખચીત બહુ સુખી રાખીશ.”

“અરે, પણ આ તું સુખી થશે ત્યારે કે? બીજો કયો વધારે માતબર ખાવીદ બસતામાંથી મલવાનો હતો!”

પ્રકરણ ૧૩.

સોરાબનો પયાર—તેના ભાઈની ખોલ.

મહેલાશાહનાં ધણીયાંણી નાનાંમાએસોરાબ સાથે સુકલમાતી તેહેમીના વીથે વાત ચલાવતાં સોરાબે, સેહેજ ઉશકેરાઈ જઈને તેણી ઉપરના પોતાના પયારનો ઉભરો ખાહેર કહાડી દીધો હતો, જેથી આ અનુભવી નાનાંમાએ તેને સલાહ આપી હતી કે “બા, તું તો તેણીને બહુ સુખી રાખવાની ખાહેસ રાખશે, પણ તેણી તુંને સુખી કરશે ત્યારે કે?”

સોરાબે પોતાની માનીતી તેહેમીનાનો વધુ ખંચાવ કરવા માગ્યો કે “કાકી, બીચારી તેહેમીના નકામી વગોવાય છે. બહુ વધારે ખુબસુરત હોવાથી તથા આજ કાલની પારસી છોકરીએ કરતાં વધારે ચબરાક હોવાથી, ઘણાંક કુટુંબોમાં તેણીની અદેખાઈ કરવામાં આવે એ સવભાવીકજ છે. ભાલાં દીલથી એ બીચારી કોઈ જવાન સાથે હસીખોલીને વાત કરે છે, તો તમારી કપટી કુનયા ઠોકીજ બેસાડે છે કે તેહેમીના તેની સાથે પરણવાની! ઝિટલાંમાંજ કાંઈ આવી

રહેવું નથી, પણ એ બીચારીને નકામાં વગોવનારાઓમાં તો ટીકા થાય છે કે કેટલાક સારા જવાનો પોતાની બુલ પોતેજ પકડી પાડી પોતાના બીચારથી હાથ ઉઠાવી દૂર થઈ ગયા છે. કાકી, તેમાં તેઓએ પોતેજ ખાદ્ય છે. તોપણ બીચારી તેહેમીના દુનયાની આ નીંદક જીભલીથી એટલા બધી તો કંટાળી ગઈ છે કે જલદીથી કોઈ સારા જવાન સાથે પરણી જઈ, પોતાના આવીંદને સુખી બતાવવામાંજ ફક્ત રોકાઈ રહી, ફેશનએબલ મંડલીથી જેમ બને તેમ દૂર રહી, એ નીંદક જીભલીએને બચુકની બંધ કરવા માગે છે.”

કાકીએ ઠંડે પેટ તાલુકો મેલયો “સોરાબ, તુંને તારા ભાઈના જેટલો દુનયાનો પુરતો અનુભવ લાગતો નથી. જો તને અનુભવ હોતો તો તેં અત્યાર અગાઉ સાંભલયું હોતે કે એક ઉદાઉ છોકરો સુધરી જઈ એક સારો આવીંદ થઈ શકે છે, પણ એક ઉદાઉ આગલ વધેલી છોડી કદીબી એક સારી મોહોરદાર થઈ શકતી નથી.”

“કાકી, કુવાને મોહોડે ઢાંકણું છે, કાંઈ જગને મોહોડે ઢાંકણું હોય છે? છકેલ આવીંદો કદી સુધરાબી જતા હોય, પણ તે તો આવી સરસ મોહોરદારોથીજ તો!”

“પાંચ સોરાબ, તારા બાવા જાણે છે કે તું તેહેમીના ઉપર આટલો બધો અંજાઈ ગયો છે?”

સોરાબે જવાબ આપ્યો “નહી, મેં ઘરમાં આ બાબદ ઉપર કદી વાત કરી નથી અને મેહેરબાની કરીને તમાબી કરતાં ના. વખતસર સંબલો ખુલાસો થશે.”

“છોકરા, તું ના કહે છે તો હું તારા ઘરમાં કોઈનીબી આગલ આ વાત બોલીશ નહી, પણ તું ધારે છે કે તારા બાવા મનજીભાઈ તુંને તેહેમીના સાથે પરણવા દેશે?”

“હું કાંઈ તે ખાત્રીપુરવક કહી શકતો નથી. હા, બાવા તો બીચારા અસલી બીચારના પારસી હોવાથી તેમને હશલી બોલતી ફરવીહરતી બ્રુટ મોજાંવાલી આવી અબરાક છોડી

વહુ તરીકે ન બાવે એ બનવાનોગ છે, પણ બાવાનો એટલો વીચાર તો હું જાણું છું કે સારાં ખાનદાનોમાંજ પોતાનાં છોકરાંઓને પરણાવવા તેવણ ઈચ્છે છે. તમેજ બોલોતી કે સુકબાનું કુટુંબ શું કદીમ ઉંચાં ખાનદાનનું નથી ?”

“અરે બા, હું તે કયાંના પાડું છું ? ખીચારા બેહેમતી સોરાબજી બુનયાદ માણસ હતા, તારા બાવાના સારા મીત્ર થતા હતા, પણ તેવણનાં મોહરદાર આસીબાઈ પોતાની દીકરી માટે નાની ઉમરથીજ ડેડાવ કરી બેઠાં હતાં કે કોઈ દલવાલા ખાતીંદ સાથે તેણીને પરણાવવી અને એ છોકરી માટે મને પણ અનુભવ મલયો છે કે તેણીખી તેવાજ ખાતીંદ મેલવવાનાં અવતર્યાં મારે છે.”

સોરાબે જવાબ આપ્યો “હા, કદાચ અગાઉ તેમ હોય, પણ હવે વખત ફેરવાઈ ગયો છે અને તેહેમીનાનેખી પુરતો અનુભવ મલયો છે કે પદસાવાલા બેઅકલી સાથે પરણવાના કરતાં ખરા પયારથી પોતા ઉપર શીદા થયલા કોઈ સદ્યુણી શીમેલા જવાન સાથે પરણવામાંજ વધારે લાભ છે.”

“આલ બા, ત્યારે તો તું સુખી થજે. તારો જીવજ એ છોકરીમાં ભરાયો છે, એટલે કાંઈ વધુ બોલી શકાય નહી. ખીચારી તેહેમીના કદાચ જાટીખી વગોવાવી હશે.”

“અચીતજ.”

વાત હીયાંજ અટકી, કારણકે મેહેલાશાહ કામ પુર્ કરીને ત્યાં આવી પુગા હતા.

પયારનો જલમ દેવ વીચીતર હોય છે અને તેજ મુજબ તેહેમીના વીશે કેટલેક ટેકાણેથી એવી તીરાશીભરી વાત માંભ-લયાથી તો ઉલટા સોરાબનો પયાર તેણી તરફ વધવાજ માડ્યો.

થોડાક દીવસ પછી પોતાની શાલગ્રેહના શુભ દીવસે સોરાએ તેહેમીનાની મુખારકબાદી તેણીનાં મકાનમાં સાંભળવા પછી, આશ્ચર્ય કોઈ પીડા વળગેલી ન જોઈ ખોલી દેવાની હિંમત કરી કે “તેહેમીના, તારી મુખારકબાદી માટે તારો બહુ ઉપકાર માનું છું, પણ એ મુખારકબાદી શું કામની? હું તો દુઃખીજ છું. મુખારકબાદી તો એક સાલ મોહોરદાર તરફથી મને તેજ તે ફેલે!”

“સોરાબ, એટલી ઉમરમાં તું પરણવાની વાત કરે છે! હું કબુલ કરું છું કે તું પુરતી ઉમરે પુગેલોખી છે. પણ એક સવતંતર મોહોરદારનું સવતંતરપણે યુજ્જરાન ચલાવવાને તું કયા હજી તકવાર છે?”

મોહડાં ઉપર રતાશ સાથે સોરાએ જણાવ્યું “તેહેમીના, લાભ શું તે તેં મને શીખવ્યું છે. કુતયામાં આમલ વધવા માટે ખંતીલી લડત ચલાવવાની તેં મારાં જીગરમાં એવી ઉશ્કેરણી કરી છે. (બહુ કાલાવાલા કરતો હોય તેમ) તેહેમીના, તેહેમીના, મને કબુલાત આપ કે તું મારી બા—બા—મીસીસ સોરાબ થશે અને હું ખાત્રીપુરવક છું કે તારી બાહેધરી તમે હું કાવીને એ પદસે વધારે સુખી થઈ મારી મોહોરદારનેખી તેવી સુખી બનાવીશ.”

તેહેમીનાથી સોરાબને વધુવાર ઉઝાવી શકાયો નહી. તેણીએ આ જવાનને પોતાનો જમનો હાથ તેના જમના હાથમાં દાખી રાખવા દીધો અને ધીમે સાદે હસતે મુખડે જવાબ આપ્યો કે “હા, સોરાબ, મનેખીભાસે છે કે તું જરૂર કુતયામાં કાવી શકે, કારણ કે એકજ ચીજ ઉપર તારા જેવો પુઠ પકડી રાખનારો કોઈ ખીજો જવાનયો મેં હજી જોયો નથી.”

“ત્યારે બાલ, તેહેમીના, જલદી બાલી દે કે તું મને બચુકનો સુખી કરે છે કે નહી?”

તેહેમીનાએ જાણે નીરાશ થઈ ગઈ હોય તેમ જવાબ આપ્યો “તું મને જ્યારે ડોડતોજ નથી ત્યારે તો મારે

તારી માગણીને તાપે થવું જોઈયે. પણ એક જ કલ્પનાતે કે આપણી આ સગાઈ પું હજી એક વરસવેર કોઈનેખી જણાવે નહી, એનો સેહેજખી પ્રસારો કોઈ આગલ કરે નહી. યાદ રાખજે કે મારાં માય જો એ જાણશે તો મારા ઉપર ઝાડનાં ઝાડ તોડી પાડશે.”

હરખમાં ગરકાવ થયલા સોરાખે જવાખ આમથો કે “તેહેમીના, હું પવીન કલ્પનાત આપું છું કે આ વાત કોઈનેખી જણાવીશ નહી.”

તે જાણતોજ હતો કે તેના ખાવા પોતેખી નાજાંમામતી માફક તેનાં આવાં લગન તરફ ખહુ અણુગમાતી નજરથી જોશે, બલકે કાંઈ નવુંજીનું કરી નાખશે. તેને એટલીજ ધીરજ હતી કે ખાવાની આપીસમાં પગખર થવા પછી, ખાવાને પુરતો ઉપયોગી થઈ પડવા પછી, કાલાવાલા કરી તથા માયાલુ વડા ભાઈને વચે પાડી આ લગન માટે મંજૂરયાત લઈ લઈશું.

ખાવાની મંજૂરયાતનું શું થાય છે, સોરાખનો હરખ શું રૂપ લે છે, તેહેમીનાનાં લગન કેવાં નીવડે છે, તે વગેરે વખતસર જણાશે.

દીવાલીના મોટા તેહેવારો ઉપર કાલેજમાં પડેલી રાખેતાની રજનો લાભ લઈ ખરજોર વલસાડ ખાતે એક પખવાડમાંની આશાએશ યુજરવા ગયો. તે આશાએશ યુજરવાને બહાને ગયો હતો, પણ તેની ખરી નેમ તો કારા અંગલાના માજી માલેક કરવઈયાના કુટુંબવાલાં રૂપાંખાઈની દીકરી તથા ભેણીના ખાવીંદને લગતી બાલ-કાઢવાની હતી.

તેની કાલેજનો એક મીતર વલસાડનો રહેવાસી હોવાથી, તે મીતર ખરજોરને પોતાના પરાણા તરીકે પોતાને ધર તેડી ગયો હતો. એ મીતરના ધરમાં યોડાજ દીવસમાં ખરજોર પોતાના મહતાવડા ખવાશથી તેમજ વાતચીતના પોતાના બોહોલા ભંડારથી ખહુ પલોટાઈ ગયો હતો. મીતરના પીતા

સાથ વાતચીત કરતાં તેને ખબર મળી કે “ સુખાઈવાલા મરનાર નાનાભાઈ કરવખયા ઉરફે નકદુસની દીકરી રૂપાંબાઈ બીચારી બહુ ભલા અવાશની નાર હતી, પણ આવીંદનું કાંઈ સુખ જોયું નહીં. એ ભુંડો આવીંદ આપદાદાના પછસા જીગાર અને દારૂમાં યુમાવી નાખી બીચારી રૂપાંબાઈને સખત માર મારી તેણીની પાઠનું બી સંધલું બાઈ બેઠો હતો. આટલું જતાંબી રૂપાંબાઈ બહુ સંતોષી હતી અને વલસાડના સંધલા પારસીઓ તેણીના ભલા યુથો જોઈ તેણી તરફ મોડું માન ધરાવતા હતા. કમનસીબે રૂપાંબાઈએ સારી સલાહ લેવા વગર અધીરાઈ કરીને પોતાની એકપુરી બેઠી સુનાંન થોડાજ વખતના વલસાડ આવેલા એક એકાકી ફાંકડા જવાન નામે રસતમ કકલયો કેડે પરણાવી દીધી હતી.

“ આ રસતમ કકલયો દેખાવમાં મારો ફાંકડો હતો, વલસાડમાં તે બહુ સારી રીતે રહેતો હતો, છુટથી પછસા ખરચતો અને સંધલાને રોકડું આપી દેતો. પણ તે કયાંથી આવ્યો હતો તે તેમજ તેનું કોઈ સચું વહાલું હતું કે નહીં તે જણાયું જ ન હતું. ઘણાંઓ સાથે તે પસોટાઈ ગયો હતો, પણ કોઈનેબી તે પોતાના કુટુંબ પરિવાર વીથે પરપુછ કરવા દેતો ન હતો.

“ રૂપાંબાઈ એ વખતે એક નાના મકાનમાં આખર દરકારથી પોતાની એકપુરી દીકરી સુના સાથે એકલી રહેતી હતી. તેવણના ઘરમાં માણેકબાઈ નામની એક સારી વરતણુંકની આખરદાર કારભારણ હતી. આ માણેકબાઈના પોતાનાં બાઈ ઉપર તેમજ તેવણની દીકરી ઉપર બહુ બહુ જીવ હતો.

“ સુના અતીશય ખુબસુરત હતી અને વલસાડમાં તેણીના જેવી બીજી કોઈબી એટલી ખુબસુરત નાર વલસાડવાસીઓ મે આગલ જોઈ ન હતી. આવી પુનમના આંદ જેવી સુંદર રૂપ વરસની ભાલા નારને જોઈ રસતમ કકલયો તેણી ઉપર શ્રીદા થયો અને પોતાના એક મીતરની મારફતે તેણી સાથે

પરણવાનું રૂપાંબાધ ઉપર માયું મોકલ્યું. તે મીતરે ખીચારાં ભિલાં રૂપાંબાધને અસતમપસતમ સમજાવ્યું હશે, તેમજ રૂસતમ પોતેખી કાંઈ કુંનેહથી તેવણના ધરમાં જલદીથી દાખલ થઈ શક્યો, જેથી થોડા વખતમાં સુના અને રૂસતમનાં જગન થયાં અને જગન થવા પછી એકાદ માસ અહીંયાં રહી રૂસતમ પોતાની માહોરદાર સાથે મુંબઈ ભણી ઉપડી ગયો.

“રૂપાંબાધને પોતાની એકપુરી દીકરીથી છુટાં પડતાં બહુ બાધું હતું અને માણેકબાઈની ઝારઝાર રડી હતી, પણ ભિલા સુનાએ પોતાની માતાને કાલાવાલા કર્યા કે પતી સાથે તેણીને જવાની પરવાનગી આપવી અને વારંવાર તેણી વલસાડ ખાતે પાછી ફરશે. પણ અફસોસ! ખીચારી સુના આજવેર વલસાડ ખાતે પાછી ફરી નથી. તેણીની ખરી હાલતથી અમા અહીંયાં સેહેજખી વાકેફ નથી, પણ મરનાર રૂપાંબાધના એક અતજગના ખેશી તરફથી હું જે ખબર મેલવવા પામ્યો હતો, તે એ હતી કે છ માસમાંજ ખીચારાં રૂપાંબાધને તેવણની દીકરી તરફથી કલકતેથી કાગલ આવતાં હતાં કે તેણીનો આગંદ રૂસતમ તો બહુ બદમાશ નીવડ્યો હતો, કાચુલની લડાઈમાંથી જે થોડું ઘણું કમાઈ લાવ્યો હતો, તે સઘણું યુમાવી દીધું હતું, પીઠાઓમાં ભટકીને છાકટો થઈ ધરમાં આવી તેણીની ઉપર જુલમ પાડતો હતો અને તે ખીચારી તો પાછી વલસાડ આવીને પોતાની માના ધરમાં પડવાને બહુ રાજી હતી, પણ એ ઘાતકી ખાવીદે એવા તો સખત પોહોરો રાખ્યો હતો કે, તે ખીચારીથી ધરમાંથી નીકળી શકાવું ન હતું.

“આ ખબર મેલતાંજ ખીચારાં રૂપાંબાધ તો જાણે હેપવીજ ગયાં હતાં. તેવણ ઝારઝાર રડવા લાગ્યાં અને થોડાજ દીવસમાં સખત તાપે પડી બહુ દુઃખી થઈ મરણ પામ્યાં.

“તેવણનાં મરણથી આખાં વલસાડ શેહેરમાં અંતઃકરણની

દલગીરી ફેલાઈ હતી, પણ તમા જાણો છો તેમ કુનયામાં
એટલા એટલા નવા બનાવો બને છે કે સંઘર્ષ વીસરાઈ
જવાય છે અને તેજ મુજબ વરસો વીતયા બાદ આ મરનાર
રૂપાંબાઈ અને તેવણની આ દુઃખી દીકરી સુનાબાઈ
અહીયાંના લોકોમાં તદ્દન વીસરાઈ ગયાં છે. વીસરાઈખી
નહી કાંય જાય, જ્યારે એ બનાવને ખાસાં ૨૫ યા વધુ
વરસ થયાં હશે!

“મરનાર રૂપાંબાઈની વક્ષદાર સાથી માણિક તેવણના
મરણ પછી ખીચારી સુનાની ઝાલ કરી તેણીને મદદ કરવા
માટે બંધકે તેણી તરફથી લડત ચલાવવા માટે થોડાજ વખતમાં
અહીયાંથી કબકતે જવાને ઉપડી હતી. માણિકનું થું થયું,
તેખી અમા અહીયાં જાણતા નથી અને વરસો વહી ગયલાં
હોવાથી તેણીખી ખીચારી તદ્દન વીસરાઈ ગઈ છે. ભાઈ
બરજોર, જો મુંબઈ જવા પછી કાંઈ તુંને ખીચારી કમનસીબ
સુના તથા વક્ષદાર માણિક માટે કાંઈ ખબર મેલે તો મને
જરૂર જણાવજો. જો જરૂર હશે તો મારા ગરીબ શકતી
પરમાણે તેઓનાં બલાં માટે ઘટતી મદદ કરવાનેખી હું
તૈયાર થઈશ.”

મરનાર રૂપાંબાઈ, તેવણની દુઃખી બેઠી સુનાબાઈ તથા
તેણીના મુજબ ખાવીંદ રૂસતમ કકલીયાને લગતી આ થોડી
ઘણી વીગતો જાણવાથી તો બરજોરની ઉલટ સુના તથા
રૂસતમને લગતી વધુ ઝાલ કરવાને વધારે ઉશ્કેરાઈ. તેણે
નીશચય કર્યો કે મુંબઈ પાછા ફરવા પછી તક મેલતાંજ
આ કમનસીબ બાઈના પતો મેલવવો, પણ તે જાણતો હતો
કે એ કામ બહુ મુશ્કેલ છે. ૨૫ વરસની મુદતમાં તો કોણ
જાણે તેઓનું થું થું થું થઈ ગયું હશે, નેથી પતો કોણ
આપવાનું હતું? તોખી તેણે ઠેગવ તો કર્યોજ હતો કે
પતો મેલવાને મારે તો બનતું કરવું.

કરીસ્ટમસના તેહેવારે પુરા કરા બરજોર પોતાના મીતર
સાથ મુંબઈ પાછો ફર્યો અને ખચીત તેનાથી છુટાં પડતા

એ મીતરના કુટુંબને મહુ બાયું હતું, કારણકે તેની ચીતભાતથી તેમજ વાતચીતથી એ મદયુણી વલસાડવાસીઓ તેની ઉપર બહુ શ્રદ્ધા થઈ ગયાં હતાં.

એ મીતર પાછલથી આપણી વારતામાં એક બહુ અગત્યો ભાગ બજાવશે, જેથી તેની ઓજાબાણ હજી આપવાની જરૂર જણાતી નથી.

બરજોરે મુંબઈ પાછા ફરીને પેહેલી ઓજા માણેકની કરવા માંડી. તેણે કલકત્તાના એક જાણીતા પારસી કાપડની પેહેડી ઉપર કાગલ બાંધી અરજ કરી કે, આશરે ૨૫ થા વધુ વરસની વાત ઉપર આખરદાર દેખાવની માણેકબાઈ કુમરયા નામની સ્ત્રી કલકત્તા આવી હતી, તેને જગતી ઓજા કરીને મોકલવી. થોડાજ દિવસમાં જવાબ મળ્યો કે હા, એવી એક દુઃખી પારસી બાઈ પોતાના એક બુદ્ધા જેવા દેખાતા ખેશીને લઈને એટલીજ મુદતની વાત ઉપર આવી હતી ખરું, પણ જે બાઈની ઓજા માટે તેણી આવી હતી, તે બાઈ તો તે અગાઉની મુંબઈ ગયલી હોવાથી, નીરાશ થઈ આ માણેકબાઈની મુંબઈ પાછી ફરી હતી. આ કાગલમાં વધુ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે રૂઝતમ કલકત્તા નામનો એક શખસ કરજ કરીને પીનાંગ ખાતે નાસી ગયો હતો અને પોતાની નીરદોશ બહી મોહિરદાર સુનાબાઈને તદ્દન લાચાર હાલતમાં હર્ષયા મેલી ગયો હતો. ખીચારી સુનાબાઈને કલકત્તાના પારસીઓએ ફૂંડ એકઠું કરી આપીને મુંબઈ મોકલી હતી. તેણી ગયા પછી થોડાજ દિવસે આ માણેકબાઈ આવી હતી, પણ આજવેર કલકત્તાના કોષ્ટખી પારસીને ખબર નથી મળી કે ખીચારી સુનાબાઈનું શું થયું તથા તેણીની આ ખિરખાહ મહી ગાયે તેણીની મુલાકાત થઈ કે નહીં ? મદમાશ રૂઝતમ કલકત્તાની ઉપર કલકત્તાના પારસીઓનો બહુ યુસસે ઉશ્કેરાયો હતો, તેને માટે પીનાંગ ખાતે ઓજા કરાવી હતી, પણ તથાથી શંકા પતો લાગો નથી તેથી કલકત્તાના

પારસીઓ એવું માને છે કે કોઈ જાડું નામ ધારણ કરીને, યા તો ખીજી કામના વેશે એ બદમાશ પોતાનું બુદ્ધિ કામ આગલ ચલાવ્યોજ નહોતો હશે.

કલકતાથી મલેરી આ ખબરથી તો બરજોરની નીરાશીમાં વધારો થયો, જો કે એ ખબરથી તો આ કમનસીબ સુના અને તેણીના મુજી પતી માટે જાલ કરવાની તેને વધારે ઉલટ થઈ હતી.

માણિકબાઈ દુમસયાનો પતો જો મલી આવે તો એ જાલ વધારે સેહેલાઈથી થઈ શકે, માટે હવે તેણે માણિકબાઈને શાંધી કાઢવાને પગલાં લેવા માડ્યાં, એવી ઉમેદથી કે તેણીની જાલ વધારે સેહેલાઈથી થઈ શકશે.

એ ખતીલી જાલનું ઝાડું સેવટ આવ્યું અને એક મીતરની કડપાથી માણિકબાઈ દુમસયા મજગામ ખાતેનાં એક ઘરમાં આખરે દરકારથી પોતાના એક બુજરગ બાઈના કુટુંબ સાથે રહે છે એવા તેને પતો મળ્યો. આ બાઈ સાથે એલખાણ પાડીને બરજોર આ માણિકબાઈની મુલાકાત લેવા એક રવાનારને દીને ગયો હતો.

પ્રકરણ ૧૪.

માણિકબાઈ દુમસયાના હાલની પારસી હાલત
વીશે વીચારો.

માણિકબાઈ દુમસયાને વાંચનાર સાથે ગયાં પરકરણમાં એલખાણ કરાવી છે. કન્વર્સનાના કુટુંબવાલા વલ્લભાડ ખાતે પરણેલાં મરનાર રૂપાંબાઈના ઘરના તેવણ કારભારણ થતાં હતાં અને મરનાર રૂપાંબાઈની દીકરી સુના ઉપર તેમના અતીશય પયાર હતો. સુના ઉપરના એ અનંત

પચારને લીધે તો માણિકબાઈ દુમસયા, ઘાતકી પતીના જીવન મમાંથી તે ખીચારીનો છુટકો કરવા માટે, છેક કલકતા વેર જઈ આવયાં હતાં.

એ બતાવને આશરે ૨૫ વરસની મુદત વહી ગઈ હતી, સુના તેવણથી વરસો થયાં તદ્દન દુર પડી હતી અને માણિકબાઈ પોતાના એક બુઝરગ બાઈના કુટુંબ સાથે મજગામ ખાતે એક મારાં સફાઈદાર કુશાદે બંગલામાં રહી ખીજાંજ બજાં કામમાં યુટાઈ ગયાં હતાં. સુનાને માટે હવે તેમને દરરોજ વીચાર આવતો ન હતો, તોપણ પોતાની આગલી માનીતી સુનાને કાંઈ તેવણ તદ્દન વીસરી ગયાં ન હતાં.

માણિકબાઈ દુમસયા આશરે ૬૫ વરસની ઉમરની મારા દેખાવની તેમજ મારાખાંધાની સ્ત્રી હતી. મધ્યમ સ્થિતિના મા બાપન તથા જનમયા પછી, તેનીજ સ્થિતિના વલસાડના એક આખરદાર જવાન સાથે પરણ્યા પછી જવાન વયમાંજ ૨૪ વરસની ઉમરે તેણી રંડાઈ હતી અને પોતાની એ વીધવાપણીની હાલત તેણીએ હમણાંપર ચાલુ રાખી હતી. માણિકબાઈ પાસે પોતાનાં માબાપ તથા ખાવીંદ તરફથી મળી આશરે ૬૨૫ પાર હજારની પુંજ હતી. બાઈ મુંબઈમાં કંટરાકટરના કામમાં બે પાંચે સુખી હોવાથી, પોતાની આ એકપુત્ર બેનને તેવણે પોતાના ઘરમાં રાખી હતી અને તેણી પાસેથી બુઝરાન માટે એક અરધીખી લેવાને તેવણ ના પાડતા હતા, બલકે સરખવસરે પોતાની આ વડી બેનને પુછતા પચ્છતા હતા. આથી માણિકબાઈન પોતાની પુંજનું વચાજ પોતાની મરજી માફક વાપરવાની મગવડ હતી.

પોતાની એ મગવડનો લાભ માણિકબાઈ બહુ સારી રીતે લેતી હતી. પોતાને કાંઈખી ફરજદ ન હોવાથી પાડપાડોશી ખરીબ જરતોમતીઓને તેણી પોતાના બાઈબેન તરફ ગણી, તેમનાં દુઃખમાં દીલસોજી બતાવી તેમના ફરજદોને

પોતાના ફરજદો તરીકે ગણતી. પોતે મહેનતુ ખડતલ જીંદગી યુગરેલી હોવાથી, વીધવાપણું કમનસીબે વરસોવેર સેહેલું હોવાથી, માણિક્યાપ્રત્ને મજગામની ગરીબ પારસી વીધવાઓની બહુ દયા લાગે એ તો સવભારીકજ છે.

આ ભડી બાઈ પોતાની જીંદગીની એકલી રમુજ મજગામના ગરીબ પારસી કુટુંબોને પોતાથી બનતી રીતે વધારે સુખી બનાવવામાંજ સમજતી હતી. પોતાના બાઈની માટી દીકરીઓને વારંવાર સાથે લઈ, તેમજ વારંવાર એકલી, તેણી એ ગરીબ ઘરોની મુલાકાત લેતી, ઘટતો દીલાસો આપતી, બચાં છોકરાંને સારી તરબીયત આપવા માટે પોતાથી બનતી સુચના કરતી, ખીચારી દરદી વીધવાઓને દવાદાર અપાવવાની ગોઠવણ કરતી અને તેમનાં ઘરમાં અનાજ પાણી ભરાવવાને એવી તો કુનેહ વાપરતી, કે એ બાપડાં ગરીબ કુટુંબોને શરમ લાગેજ નહીં કે તેઓ માણિક્યાપ્રત્ની સંપાવતને આભારી હતાં. ખરાં ગરીબોનો ખવાશખી કેવો ઉત્તમ હોય છે, ગરીબોનું મન પણ કેવું મોટું હોયછે, તેનો તેણીએ હવે પુરતો અનુભવ મેલવેલો હોવાથી આ ગરીબોમાં સંપાવત કેવી રીતે કરતી તે માણિક્યાપ્રત્ને બરાબર આવડી ગયું હતું.

પોતાના બાઈનો ઝાઘાની મહેરબાનીથી મોટા બગીચાવાલો સારો બંગલો હોવાથી, કેટલાક પારસી તેહેવારો વખતે તો માણિક્યાપ્રત્નું દુમસયા મજગામના ગરીબ પારસી કુટુંબોનાં ફરજદોને પોતાના બંગલામાં બોલાવી, તેમની ખચછી પરોણાગત કરી, બાગમાં રમ્મતગમત કરાવી, રાતના ૭ વાગે સડિ સડિનાં મકાન બાંકલાવી દેતી. ગરીબો તરફનો આવી ભલી કોશિશથી માણિક્યાપ્રત્નું દુમસયા મજગામનાં સંઘનાં ગરીબ પારસી કુટુંબોમાં બહુ માનીતી હોય તો તે તદ્દન સવભાવીકજ છે.

પણ ગરીબો તરફનો પોતાનો એવો ઉત્તમ દીલયુરદો બાહરે દેખડાવવાને, તેમજ એ ઉત્તમ દીલયુરદાની ખીજ-

એને માહોડે તારીફ કરાવવાને માણિકબાઈ દુમસયા સેહે-
જખી દરકાર રાખતાં ન હતાં. પોતાના એ બલા યુણુની
કોઈનેખી માહોડે વાત થાય તેથીખી તેવણુ શરમાઈ જતાં
હતાં. એવા તેમના મદયુણુને લીધે, તેમજ ગરીબોને લગતી
વાત બાહેર જવલેજ થાય છે એવા કુનયાના કાનુનને
લીધે, માણિકબાઈ દુમસયા મજગામના જતા સીવાય ખીજ
પારસી જતાઓમાં થોડાંજ જાણીતાં હતાં. તેવણુ કોઈખી
મેલાવડામાં પોતાની હાજરી આપતાં ન હોવાથી, કોટ ચા
બાહેરકોટ ચા મંદનવાડી ખાતે તેમને જવલેજ જવું પડતું
હોવાથી, માણિકબાઈ દુમસયાને ખીજ પારસી મંડલોમાં
થોડાંઓજ ખરી રીતે એલખતાં હતાં.

બરજોર સોલાઈના તોખી તેમનું 'કેકાણું' સેહેજ પરપુ-
છથી મેલવી થકયો હતો. તેણે માણિકબાઈના ભાઈની
આશીસમાં એક દીને જઈ પોતાની બાહેશ ખતાવી હતી
કે વલસાડને લગતી કાંઈક આગલી અગતયની તવારી-
ખના સંખંધમાં તેમનાં બેન સાથે કેટલીક વાતચીત કરવાની
હોવાથી, જો માણિકબાઈ તેને પરવાનગી આપે તો, તે
આવતે રવીવારે પાછલા પોહોરના તણુ કલાકે મજગામના
તેઓના અંગલામાં બેઠવા આવે. ભાઈએ માણિકબાઈ તરફથી
આ માગણી ખુશીથી કબુલ કરી અને રવીવારે પાછલા
પોહોરના તરણુ કલાકે બરજોર માણિકબાઈના મકાનમાં જઈ
પુગો.

બલા માણિકબાઈ જવાન બરજોરનો મારો દેખાવ
જોઈનેજ ખુશી થઈ ગયાં હતાં. તેની સોલાઈનાની અટક
જાણુયાથી તેવણુને યાદ આવી ગયું હતું કે, તેવણુની આ-
ગલી માનીતી સુનાના માયના નાયગામના મોટા ખગીયાના
ખરીદનાર મેહલાશાહ સેલાઈનાનો તે અતલગનો ખેશી
હોવો જોઈયે. એથી કેટલીક આગલી વાતચીત કરવાની
તેમજ તથા ખબરો મેલવવાની તક મલકે એવું ધારી
બરજોરને મલયાથી માણિકબાઈ વધારે ખુશી થયાં હતાં.

બરજોરને દાખલ થતાંજ માણિકબાઈએ હસતે મુખે આવકાર દીધો કે “આવો ભાઈ બરજોરજી, ભલે પધાર્યા! તમારાં પગલાં અમારાં ગરીબ ઘરને પાક કરશે ખરાં.”

બરજોરે જવાબ આપ્યો “માણિકબાઈ, એમ શું બોલો છો? તમે પોતેજ એવાં તો બિદાઈ ઉતમ રાહ ઉપર ચાલનારાં તરીકે જાણીતાં છો કે, તમારા મકાનમાં આવવાથી મને પોતાને વધારે સદગુણી બનવાની આશા રહે છે.”

આ વાત માણિકબાઈને ભાવી નહી, માટે તે ટુંકમાંજ જલદીથી પટારી દેવા થકી બોલી ઉઠ્યાં કે “પણ ભાઈ, વરસાદથી કાંઈ બહુ ભીણાઈ તો નથી ગયા? આ સુરદીના દીવસોમાં તનદરોસતીની સંભાલ રાખેલી બહુ સારી.”

બરજોર બોલ્યો, “તમે કહો છો તે ખરું છે અને તેથીજ તમે આવી સારી તનદરોસતી ભાગવી સહે છો. માણિકબાઈ, તમારા મકાનની સફાઈ તથા સારો ટેસ્ટ બતાવી આપે છે કે જેઓ સુધારાવાલામાં ખપી અસલ! વીચારનાઓને હશી કાઢવા માગે છે, તેઓ પોતેજ કેટલા બધા હશી કાઢવા જોગ છે.”

માણિકબાઈએ જવાબ આપ્યો “અઠલના વખતની બાનુઓના સદગુણો ધરાવવા તો દાવો હું કરી શકતી નથી, પણ હું ખરેખર માનું છું કે જ્યુનું તેજ સોનું. અસલની ભલી બાઈઓ પોતાના ગરીબ પાડપાડેશીઓને પુછતી હતી, પોતાના નાકર નફરોના કુટુંબોને સુખી રાખવાની પોતાની ફરજ સમજતી હતી. આજની તમારી શીખેલી અને સુધારાવાલામાં ખપતી બાઈઓમાંથી કેટલી બાઈઓ એવા સદગુણની મગફરી લઈ શકશે? વલસાડ તથા સુરત વગેરે શહેરોની ૧૪૫ સતાં ગામોમાં જો ભાઈ બરજોરજી, તમે ફરી આવશો તો ત્યાંના ગરીબો હેશાન સાથે તમને વાવો, કુવાઓ, ઢેરોને પાણી પીવાના

આવારાઓ બહુ ધરમશાલાઓ તથા અગીયારીઓ બતાવીને જણાવશે કે અમારા ગામનો ફલાણો ફલાણો, મુંબઈમાં ફલાણો શેઠને ત્યાં નોકરી હતો, તે શેઠના ફલાણો ધણીયાંણીએ આ બધાવી આપ્યું છે. મને પોતાને તેનો પુરતો અનુભવ હોવાથી, ગામડાંઓમાં મેં જીંદગી ગુજારેલી હોવાથી, આ સઘણું હું તજરે તજરે જોયલું જાણું છું. હવે બોલો ભાઈ ખરજોરજી, કે આજના વખતની તમારી જવાન પારસી બાઈએ પોતાના ગરીબ જાતભાઈઓ તરફ એવું જ દીલ બતાવે છે ?”

માણિકબાઈના બહા ખવાશની આટલીજ વાતચીતથી ખરજોરની ખાતરી થઈ, તેખી પોતાની મુંબઈગરી હાલની બેનપણીઓનો બચાવ કરવા માટે ખરજોરે જણાવ્યું, “માણિકબાઈ તમારે જો બોલો છો, તે બોલે બોલ ખરું છે, પણ આગલા વખતના જેટલી દોલત ક્યાં પારસીઓ પાસે આજે છે ? આગલો વેપાર ક્યાં પારસીઓના હાથમાં ટકી રહ્યો છે ? વલી આગલ કરતાં હાલ ખરચો તો વધુ કરવા પડે છે અને જેઓ બે પછસે સુખી છે, તેઓ ઉપર જીદાં જીદાં ધરમખાતાઓનાં હાલ આગલ કરતાં બહુ વધારે દયાણો પડે છે.”

માણિકબાઈએ જણાવ્યું “પણ વેપાર ગયો તેમાં વાંક કાણનો ? આગલના વખતની પારસી બાઈઓ પોતાના દીકરાઓને ચાકરી રાખવાની સામે થતી હતી અને ધંધા ધાપામાં પાડવા માગતી હતી. આજની બાઈઓ ક્યાં તેવી ઉલટ રાખે છે ? આજે તો સઘલી બાઈઓ પોતાના બેટાઓને ખારીસટર થા ડાકટર થા ઇજનેર બતાવવાની થા તો સરકારી નોકરીએ દાખલ થયલા જોવાની, તેમજ પોતાની દીકરીઓને એવાઓ સાથે પરણાવવાની ખાહેશ રાખે છે. મારાં બેહેસતન માયજીએ મને વલસાડ શેહેરમાં ૭૦ રૂપયાની સરકારી નોકરીવાલા એક જવાન સાથે પરણાવવાને બદલે નાની દુકાન પોતાના બાપ સાથે ચલાવનારા મારા બેહેસતી

આવીંદ સાથે મને પરણાવી હતી, તે ઉપરથી હું આ બોલું છું.”

બરજોરે જવાબ આપયો. “પણ બાઈ, તે આગસા વખતે હવે વહી ગયોની? આને તો સંખ્યાબંધ પારસી કુટુંબના ઘરોમાં ખાવાના સાંસા તથા ધંધાધાપો ક્યાં કરવા જાય?”

માણિકબાઈએ વધારે ઉલટમાં આવી જવાબ આપયો. “નહી કાંય, તમા ભુલ કરો છો. જ્યાં મરજી હોય ત્યાં ધણા મારગ નીકળી શકે. એક ગરીબ હોરાજીનો છોકરો ૧૦ થા ૧૨ કાંડીની દાબડીએ લઈ રસતે રસતે ફરી બે પઈસા કમાઈ મોટો યજ્ઞ વધી શકે છે. ચણા કુરમરી વેચનારાએ પ્રમાણિક ધંધાથી લગ્નપત્ની થયા છેની? પણ આને તો કેલવણીના કહેવાતા ચલકાતે આપણા પારસી ભાઈઓની આંખજ આંજ નાખી છેની? હું તો કહું છું કે એમાં મુખ્ય વાંક સ્ત્રીઓનો છે અને સ્ત્રીઓનો એ વાંક હાલની અધુરી કેલવણીને લીધે છે. પણ બાઈ, માફ કરજો હું તમા ધારણા કે કામની વાત કરવા આવ્યો અને મેં તમને મારી શીશ્યારીની વામજી સાંભળવા બિસાડ્યા. પણ મને આપણા ખીયારા ગરીબ જાતભાઈઓનું બહુ લાગે છે અને તેથીજ મારા મનમાં દરરોજ એવી બાબતો ઢોલવાયા કરેછે. પણ વાઈ બા, ઠાકી ગયા હશે અને સાંજનો વખત થયેલો હોવાથી તબબખી લાગી હશે, માટે મારે હાથની બનાવેલી ચાનું એક પચાલું લેશો?”

“જેમ તમારી મરજી, જો કે હું તો ધરથી આ પીનેજ આવ્યો છું.”

“ચાન્ના એક કપમાં શું ખીસાદ?” એમ કહી માણિકબાઈએ ગરમ ચાણી સંગાવ્યું અને ટેબલ ઉપર તઈયાર રાખેલા સામાનથી પીતાને સાથે બહુ સફાઈદાર રીતે બે કપ ચા બનાવી, એક કપ બરજોરને આપ્યું તથા ખીણું પોતે

લીધું. બરજોરે ઉપકાર માની તે પીતાં પીતાં પોતાનાં મન સાથે ધારણું કે એવું લેહજતદાર આનું કપ તેણે પોતાની જીંદગીમાં જવલેજ પીધું હશે. તે કપ પીધા પછી અંતઃકરણના હરખ સાથે તે બોલ્યો કે “બાપ માણિક-બાપ, હું ઇચ્છું છું કે મારી બેહેનોબી મનજ્યારે હું ઠાકીને બહારથી આવું ત્યારે આનું એવું જ લેહજતદાર કપ બનારી આવી મારા હાથમાં મેલે. મારી બેહેનો બહુ અચ્છી રીતે આંતરો પાડે છે, બહુ બોલકણી છે, મારી આગલ સારી રીતે આપડીઆ વાંચી મને સોવડાવે છે, વળડે છે તથા ગાય છે, પણ આનું એવું લેહજતદાર કપ તેમના હાથે મેલવવામાં તો હું એટલો બાગ્યશાલી નથી.”

“એબી આજની કેલવણીને કેની? આગલ ચાલતાં એ કેલવણીનું પરીણામ હમણા કરતાંબી વધારે માડું આવવાનું. આજે પારસી ચાકરો શોધયા મલતા નથી. એક સારો પારસી ખાવરચી આજે સેહેલાઈથી ખાવા પીવાનું મેલવવા ઉપાંત રૂ૨૦ નો પગાર મેલવી શકે છે, મરઅ-વસરે કપડાં ચપડાં તથા આશિદાદ મેલવે છે, જ્યારે આજે તમારા એવા કેલવામણા જવાનો રૂ ૧૫ ની નોકરી મેલવવા માટે ઢંકેલા ખાય છે. છોકરીઓને આજે માખાપો રાંધતાં સીધતાં શીખવતાં નથી, ધરના કામકાજમાં પાડતાં નથી, જેથી આગલ ચાલતાં પરીણામ કેવું માડું આવશે, તે તો હું દીવાની જોતની માફક બુદ્ધિ જોઈ શકું છું, પણ આજના પારસીઓની આંખ તે ઉપર ઉઘડતાં નથી. આજના વખતમાં રૂ૫ વરસની છોકરીઓ એ વેત ~~વીચાર~~ પછી બુદ્ધી જવી થઈ જાય છે, પણ આગલા વખતમાં—”

બરજોરે બોલી ઉઠ્યો “અરે, એટલાં દુર કયાં જવો છો? જીવોજી, આજના વખતમાં કેટલી જવાન છોકરીઓ પેહે-લીજી વેતે વીચારતાં મરણ પામે છે.”

માણિકબાઈએ જવાબ આપ્યો “ આગલ તો એવું જવલેજ બનતું અને કોઈ ખીચારી જવાન છોડી નો પેહેલી વેતે વીયાતાં મરણ પામતી, તો મધલે ડેકાંણેથી માઠી દયા બતાવવામાં આવતી હતી. એ તમારી કેલવણીનું પરીણામ? એ કેલવણી પારસી ઘરમાં હરામખોરી, આલ-સાઈ, વધુ ખરચોની શીશયારી અને અનાંત નાતવાની દાખલ કરે છે. પણ વાઈ ખરજોરજી, એ તો પીંજીએ પીંજીએ-ને રનો ર? તમે મને હું ધાઈ છું કે મારા બેહેસતી મુરંખી રૂપાંબાઈના કુટુંબ વીથે પુછવા આવયા છોની? ”

“ હા, બાઈ, તમે ખરાખર તરક કરી. તમને કાંઈ અડ-મણ ન હોય તો બેહેસતી રૂપાંબાઈની કમનમીબ દીકરી સુનાબાઈ તથા તેણીના ખાવીંદ રસતમ કકલયા વીથે કાંઈક વધુ ખબરઅંતર જાણવા હું આવયો છું. ”

“ ખચોત, મારેથી બનશે એટલી વીગત તેઓ વીથે હું તમને આપીશ. એ આગલા દીવસો, જે બેહેસતન રૂપાંબાઈ તથા તેવણની આ કમનમીબ દીકરી માથ બહુ ખુશ ખુશાલીમાં મેં ગુજરયા હતા, તે દીવસોની બલી વાત કોઈનીખી આગલ કરવાને હું ખુશી છું. ઓ! ઓહ! એવાં કુઃખ તો કોઈની ઉપરખી ના ગુજરતો! કેવાં બલાં રૂપાંબાઈ અને તેવણના કુટુંબની આજે શું હાલત!— અરે પણ થોભો! અરે પણ થોભો! બાઈ ખરજોરજી, તમને એ અમ્મદી ખબર અંતર જાણવાનું શું કારણ? તમારા દેખાવ ઉપરથી તો જાણાય છે કે એ ખીચારી કમબખત ઓરતનાં સંકટમાં કાંઈ વધારો કરવા માટે તો ન હશેજ. ”

ખરજોરે મજબુતીથી જવાબ આપ્યો “ કહી, કદીખી નહી. જો સુનાબાઈનો મને પતો આપો તો કેટલીક બાઈઓ તથા શેઠા તેણીને પોતાથી બનતી દરેક મદદ કરવાને આજે તૈયાર છે. ”

માણિક્યાઈએ સવાલ કર્યો “ ભાઈ બરજોર, બેઅડખી માફ હોય તો હું પુછું કે “કારા બંધના” ના હાલના માણિક મહેબાશાહ સોભાઈના તમારા કોણ થાય! શું તમે તેવણના બેટા થાવો છો ? ”

“ નહી, તેવણ તો મારા બાવાના કાકાના દીકરા થાય છે. એ મહેબાશાહ શેકને તો ખબરખી ન હશે કે હું કરવઈયાના કુટુંબને લગતી હાલ કેટલીક બાબમાં રોકાયેલો છું. ”

“ પણ બરજોર, માનજો કે તમારી એ બાબમાં હું તમને કંઈ ઝાઝી મદદ કરી શકીશ નહી. હું તો ફક્ત મરનાર રૂપાબાઈ તથા તેવણની કમનસીબ દીકરી સુનાને ઓળખતી હતી. સુનાબાઈને આજ કેટલાંક વરસ થયાં તો મેં જોઈ પણ નથી. ખીચારાં બેહેસતન રૂપાબાઈના બાબા ખવાશનો એ રસતમ કકલીયાએ જખરો લાભ લીધો હતો. તેના કાંકડા દેખાવથી, ફુલલા દેખાતા જીવથી અને મીઠી જખ્યાંની લભાશથી બેહેસતન ભાલવાઈ ગયાં હતાં અને ખીચારાં સુનાબાઈ ઉપરખી તેરીજ અસર થઈ હતી. એ છાકરીખી જાણે અંજાઈ ગઈ હતી અને મારા દેખતાં મરનારને કાલાવાબા કીધા હતા કે જ્યારે રસતમ તેણી સાથે પરણવા માગે છે, ત્યારે તો તેવણે તેણીને તેની સાથે પરણાવી પોતાને માથેથી પીડા દુર કરવી. હવે ખીચારાં રૂપાબાઈ શું કરે ? પણ હું એટલી ભાલવાઈ ગઈ ન હતી. મને મજબુત શક પેઠા કે આ રસતમ કકલીયો કાંઈ રમત ખેલે છે. માટે મેં બેહેસતનને ઘણાંખી વારમાં, એવું સમજવાને કે સુખમાં કોઈને બખીન એ કકલીયા વીશે ખબર કઢાવવી, પણ તેવણ સમજ્યા નહી. કમનસીબ સુના આ ઉપરથી મારી આગલ આવીને રડી પડી કે તેણીના બાબમાં હું શા. માટે આડે આવું છું ! જોયી તોરાશી સાથે હું સુગી બચી રહી અને ખીચારાં એ છાકરી પરણીને જખરી ફરી. ”

પ્રકરણ ૧૫.

સુનાંતી દુઃખી જીંદગી.

મજગામ ખાતે માણિકખાઈ ડુમસીયાના મકાનમાં તેવણના ભાભા મલતાવડા અવાશથી, ફક્ત એકજ કલાકની વાતચીતમાં બરબોર સાબાઈના તથા જાણે નવો જુનોખી થઈ ગયો હતો. કમનસીબ સુનાને લગતી વાતચીત આગલ ચલાવતાં માણિકખાઈએ જણાવ્યું કે “બદમાશ રસતમ કકલીયા સાથ ખીચારી એ બહુ હરખાઈને પરણી તો ગઈ, તેના સમજાવવાથી ખુંદી માને છોડીને મુંબઈ બણી ગઈ, જ્યાંથી કલકત્તાને રસતો લીધો, પણ કલકત્તા ખાતે થોડાક માસ રહી તેટલામાં તો એ બદમાશની ખુખીને સવાદ એ ખીચારીએ પુરતો આપ્યો. મારાં મેહેરખાન રૂપાંખાઈ ખીચારાં” એ સંઘલી હસીકત સાંભળી હેમતીને મરણ પામ્યાં અને હું એ ખીચારી સુનાને મદદ કરવા માટે મારા એક નાના ભાઈ સાથે છક કલકતેવેરખી ગઈ હતી, પણ એ ખીચારીને મુંબઈ પાછી મોકલાવી દીધેલી હોવાથી, હું નીરાશ થઈ પાછી ફરી. અહીંયાં મને સુનાનો પતો ન મલવાથી આખરે હું મારા ભાઈના આ મકાનમાં ફરીકામ થઈ, જ્યારે આશરે ૨૫ વરસની વાત ઉપર મેં સુનાને દાદરના મેટેશન ઉપર એક દીન જોઈ હતી તે ખીચારી બહુ નખાઈ ગઈ હતી, તોખી તેણીના મેહેરાની ખુબસુરતી એ વધુ સંકતોથી જાણે વધારે પ્રકાશવી જણાતી હતી. તેણીએ મને જણાવ્યું કે “મારો ખાસ હ બહુ ધુરો નીવડ્યો છું અને હિડાકિણાંથી તેમજ દાદર અને જુગારના ખવચનથી પોતાની ખરાખી કરી મારું નખોદ વાળવા પામ્યો છે. માણિકખાઈ, મારાં બદખખત કે મેં તમને સલાહ માની નહી. તે દરરોજ મને મારે છે, મારું સંઘલું ખુંદી લીધું છે અને મારી ઉપર ખાવાના પણ વાખા મારે છે.” એ ખીચારીની આંખોમાં આંસુ આવ્યાં, મેં તાલતભાઈથી તેના હાથમાં રૂબ રૂબની નોંઠના

માર કટકા ઠમાવી દીધા, જે તેણીએ બહુ શરમાઈને લેતાં જણાવ્યું કે “જો મારા પ્લાવીંદને એ જણાશે તો એ રૂપયાની મારી પાસેથી ઝુટી લઈ જે તરણુ દહાડામાં પુરા કરી આવી મારી ઉપર નવો તકારો કરશે. જો તેને માલમ પડશે કે તમે મને આ રૂપયા આપયા છે, તો મને મારીને દરરોજ તમારી પાસે વધુ રૂપયા મેલવવાને માકલવાનો. જો હું તમારું નામ ન જણાવીશ તો મારી ઉપર સેંકડો શકો લાવશે કે હું એ રૂપયા ક્યાંથી લાવી છું? માણિક્યાઈ, તમારે ગમે તો મારાં સામેના કંગાબ મકાનનાં કોઈ દીવસે આવજો, જો કે તેમ કરવાની હું તમને ભલામણ તો કરતી નથી. એ મારો આ ભવનો દુશ્મન તમને એકવાર મારા મકાનમાં આવતાં જોઈ ઘડી ઘડી કંટાલો આપવા વગર રહેનાર નથી.”

“આટલું છતાંપી થોડાક દીવસ રહી હું ખીચારી સુનાને ઘર વધુ નાણું ગજવામાં લઈને મલવા ગઈ, પણ ખબર મલી કે તે ખીચારીને તો તેણીનો ઘાતકી પ્લાવીંદ ફક્ત આગલે દીવસે કેથે બહારગામ લઈ ગયો છે, પણ ક્યાં લઈ ગયો છે તે જણાવું નથી. જે તરણુ અઠવાડયાંવેર મેં વારંવાર એ મકાનની પાછી સુલાકાત લીધી, પણ ફોકટ. સુનાનો ખતો મને પાછો લાગો નહી. આશરે એક વરસ પછી હું મારા ભાઈના કુટુંબ સાથે મહેમના ઓરસમાં ફરવા ગઈ હતી ત્યારે મેં સુનાને કોઈ મારા દેખાવના જવાન પારસી સાથે ત્યાં ફરતી જોઈ. મને દુરથી જોઈને સુના બાણે બહુ ઝુંચવાઈ ગયલી હોય, બહુ શરમાવી હોય, તેમ મને જણાયું. તોખી હું તો હીમત પકડીને તેણીની નજીક ગઈ. મને સુના અ.ગલ આવી વાત કરતી જોઈ તે પારસી જવાન સભષતા સાથે દુર થઈ ગયા. સુના સાથે એર આશીયતની વાત કરતાં તેણીએ મને જણાવ્યું કે “તમને છેલ્લી મલવા પછી મારો પ્લાવીંદ મને ફરજિયાત મારીને મધરાત બહારી લઈ ગયો, જ્યાં કોઈ સીબઝડપનો દાવ કરતાં સપડાઈ જવાથી મને વીલી મલીને તે રાતોરાત કેથે

નાશી ગયો હતો. તયાંના કેટલાક પારસીઓએ મારી દયા ખાઈ મને ખરચ આપી સુખમાં મોકલાવી હતી અને આ પારસી ગ્રહસ્થ મારા કેટલાંક વરસના પાડોશી હોવાથી તેવણે મારી દયા ખાઈ હાલ ખરદાસત કરવા માંડી છે. એવણની મહેરબાનીથી હું હાલ થોડુંક સુખ ભોગવું છું. મારો મુજબ ધણી મને પાછો મલયોજ નથી અને હું ધ્રુવ છું છું કે મારી ઉપર વધું સીતમ ગુજરવાને તે અહીયાં આવે નહીં.”

માણેકખાઈએ ખરજોર આગલ વાત આગલ ચલાવી કે એ સાંજના મેં સુતાને ધણી તાલ તલાવટથી એ પારસી જવાનનું નામ પૂછ્યું તથા તેણી હાલ ક્યાં રહે છે તે જાણવા માગ્યું, પણ તેણીએ મારા એ બે અગતના સવાલો ઉઠાવવાનીજ કોશિશ કરી, જેથી મેં એ ખુલાસો જાણવાની વધારે હઠ લીધીની નહીં અને તેણીના કેટલીક નીરાશ થઈને હું છુટી પડી. મને સુતા ઉપર તે વખતે કેટલોક ગુસો લાગ્યો, જેથી ભાર મુકીને મેં તેણીને જણાવ્યું કે “ સુતા, જ્યારેની તુંને મારી મદદ યા સલાહની જરૂર પડે ત્યારે અચકાતી ના, પણ મજગામ ખાતે મારા ભાઈના બંગલામાં તું જરૂર આવજે અને અમારે જે કટકો રોટલી ખાઈએ, તેમાંથી તુંનેની ખુશીથી ભાગ આપીશું.” મારો ઉપકાર માની તેણી તયાંથી જતી રહી અને તયારથી તે આજ વેર મેં સુતાને પાછી જોઈ નથી અથવા તેણીને માટે કાંઈ સાંભલ્યું નથી.”

સુતાને ભગતી આ વાત ખરજોરે બહુ ઉલટથી સાંભલી હતી, અને તેણે જોયું હતું કે તે પુરી થતાંજ બલાં માણેકખાઈની આંખોમાંથી છુપાં આંસુ ટપકતાં હતાં. એકાદ બે મીનીટ ચુપ બેસી રહેવા પછી ખરજોરે જણાવ્યું “ માણેકખાઈ તમે તો તેણી તરફની તમારી દરેક ફરજ બજાવી છે, જે તમને બહુ સંતોષભર્યું છે, પણ તેણી સાથના એ જવાન, પારસી વીશે તમારે કાંઈ ખયાલ ખાંધયો હશેની? તેવણે માણસ કેવા જણાતા હતા? ”

માણિકબાઈએ જવાબ આપ્યો “ મને માણસોની પરખનો ઠીક અનુભવ છે અને તે ઉપરથી, મેં તો જોયું કે તે બહુ આબરુદાર દેખાવેના આશરે ૩૦ વરસની કિમરનો જવાન અહમ્મદ હતો. તેના એકેરા કિપરથી જણાતું હતું કે તે સારા, સદચરિત્ર દલાલ ખવાશનો પારસી હોવા જોઈએ. તેનો પોશાક સારો પણ બહુ સફાઈદાર હતો અને સુના સાથે પુરતી સખમતાથી તેમજ ઘટતા અંદાજથી તે ચાલતો હતો. ”

“ પણ તમાર પછી સુના તમને પાછી મલીજ નથી કે ? ”

“ નહી, આજની ધડીવેર પાછી નથી મલી. ”

“ પણ માણિકબાઈ, તમારું શું ધારો છો ? હાલ સુના જીવતી હશે કે મરી ગઈ હશે ? આ દલાલ બાગણીના દેખાતા આસામીની મહેરબાનીથી સુખી હશે કે પોતાના મુજબ આવીદના સપારામાં પાછી સપડાઈ દુઃખમાં રીપતી હશે ? ”

માણિકબાઈએ જવાબ આપ્યો “ હું કાંઈ તદ્દન ખાત્રીપુરવક નથી, પણ આશરે બાર વરસની વાત ઉપર વલસાડના મારા એક ખેતીએ વાત કીધી હતી કે, સુના તો કેટલાંક વખતવેર હજારા અને હુમસ ખાતે એકાંતવાસમાં રહેવા પછી મરણ પામી હતી. એ મરણની અફવા તમાર પછી ખીજાં કેટલાંક માટેખી મેં સાંભળી હતી, અને પાછલથી તેની ખાત્રીપુરવક ખબર પણ મને મલી હતી, જોકે હજી હું કાંઈ એમ તદ્દન કહી શકતી નહીં કે સુના મરણ પામી છે. ”

બરજોરે ધતેજરીથી પુછ્યું “ કાંચ કાંચ, એટલે શું ? તમને ખાત્રીપુરવક ખબર મલે અને તોખી કાંચ નહીં માનો ? ”

માણિકબાઈએ જવાબ આપ્યો “ આશરે ૧૨ વરસની વાત ઉપર પેલો પારસી જવાન—મહેમના આરસમાં સુના સાથે મલેલો પારસી જવાન—મને અચ્છુચ મારા ખંડા આગલથી પસાર થતો મલી ગયો. તેના દેખાવમાં દેખાતો

કેટલોક ફરફાર મયો હતો અને વરસો વીતેલાં હોવાથી ફરફાર થવાજ જોઈયે. તે અધાર ઉમરનો દેખાતો હતો અને તેના ચહેરા ઉપર શીકર ચીંતાની નીશાન જણાતી હતી. હું જોકે શરમાલ છું, બેગાના મરદો સાથે રમતે શેરીએ વાત કરતાં મને આંચકી લાગે છે, તોખી ખીચારી સુનાને ખાતર મેં તેવણને મારી આગલ તેડી પુછ્યું કે “મારી ખીચારી ગરીબ મર્ધ સુનાખાઈ કેમ છે?” તે કેટલોક ગુંચવાઈ ગયેલો જણાયો, જણે મને જવાબ આપવાને રાજી ન હોય તેવા તેણે ચહેરો કર્યો. આ ઉપરથી મેં તેને જણાવ્યું કે “ખીચારી સુના અને તેણીની કમનસીબ માતા સાથે મેં મારી જીંદગીનો મોટો ભાગ ગુજાર્યો છે. સુનાને બાલક ઉપરથી ઉછેરી મેં માઠી કરી હતી માટે તે ખચારીનું શું થયું છે, તે જાણવાની હું કાલજી રાખું તો ભાઈ તેમાં શું જોડું છે?” તે પારસી આટલું છતાંખી પુરતો ખુલાસો કરવાને રાજી ન હતો અને બહુ ગંભીર ચહેરો કરીને તેણે મને એટલું જણાવ્યું કે “ખાઈ, હું દલગીર છું કે તમે તમારી એ મર્ધને વધુ વાર જોઈ શકશો નહી. તે તો ખીચારી કચારની મરણ પામી છે.” મેં તેને પુછ્યું કે સુના કયારે મરણ પામી અને કયાં મરણ પામી, જ્યારે તેણે મને ગુંચવાયેલો જવાબ આપ્યો કે પાંચ છ મહીના થયા સુરત શહેરમાં તેણી મરણ પામી હતી. આટલો ખુલાસો કરી તે મારેથી છુટો પડવાની કસદ કરતો હતો, તોપણ મેં તેને થોભાવીને એટલો તો સવાલ કર્યો કે “ખીચારી સુના જ્યારે મરણ પામી તયારે તેણીનો ધાતકી ખાવીંદ તેણીની નજીકમાં હતો કે?”

એ આશામીએ મારા સવાલનો જવાબ આપ્યો કે “તમે શું એમ ધારો છો? નહી, એ મુજી તે વખત હતો નહી, અને પોતાની બાયડીનાં મરણની તેને હમણાવેરખી ખબર મળી હશે કે નહી, તે હું કહી શકતો નથી.” મેં

તેને વધુ અજમાવવા માટે એક વધુ સવાલ કર્યો કે ‘ભાઈ, એટલું તો મને જણાવો કે ખીચારી સુના વધારે દુઃખી થઈને તો મરણ પામી ન હતી ?’ તેના ચેહેરા ઉપર કેટલોક રતાશ ચઢેલો મેં જોયો અને મને જવાબ આપવાને બદલે તેણે કાસબ પટાવવા માગી કે “બાઈ, મને મારા કામનેસર જલદીથી કોટમાં જવું છે અને તરેનને ફક્ત પાંચજ મીનીટ બાકી રહી છે. મને હાલ તો જવા દો અને હું કોઈ ખીજે દીવસે તમારી આગલ આવી તીરાંતે સંઘલી વાત કરીશ.” હું તેને વધુ અટકાવું તેટલામાં રસતા ઉપરથી એક ભાડુતી બગી પસાર થતી હતી, જેમાં હું જાઉં છું એમ કહી તે ચઢી બેઠા.”

બરજોરે બહુ ઇંતેજારીથી પુછ્યું “માણિકબાઈ, પણ પછી !”

માણિકબાઈએ જવાબ આપ્યો “તે દીવસથી તે આજવેર મેં એ પારસીનું માઠું જોયું નથી. જો મને તેનું નામ યા ધંધો ખબર હતે તો હું પાતાલમાંથી તેને લગલી વીગત મેલવવા વગર રહેતે નહી. ખીચારી સુના ખરેખરજ મરણ પામી છે કે નહી, તે ખીચારી ઉપર આ પારસીએખી કાંઈ ગેરમનસાઈ યુજારી હશે કે નહી, તે હું તેટલા માટે ખાત્રીપુરવક તમને કહેવાને સામરથવાન નથી.” માણિકબાઈની આંખમાં એમ બોલતાં આંસુઓ આવી લાગ્યાં હતાં.

તેવણને એ આંસુઓની રૂએ હૃદયું ખાલી કરવા દઈ તેવણ પાછાં શાંત થવા બાદ બરજોરે પુછ્યું “ત્યારે ખીચારી કમનસીબ સુનાબાઈ વીશે તમે એટલુંજ જાણો છો કે ?”

“હા ભાઈ, હું તો ખીચારી ખરેખર દુઃખી અને ઘણું કરીને હાલ મરણ પામેલા સુનાબાઈ વીશે એટલુંજ જાણું છું. વાર હવે તમે મેહેરબાની કરી એટલું મને કહેશો, કે એ ખીચારીની આ સંઘલી તવારીખ જાણવાને તમે કાંઈ

ઐટલા બધા આતુરમંદ દેખાવો છે ? તમારે તો તમારા જાણાવવા મુજબ એ ખીચારીનો ચેહેરા ખી તમારી આખી છ'દ્ગીમાં કદી જોયોખી ન હતો.”

બરજોરે જવાબ આપયો “ મેહેરબાન બેહેન માણિકબાઈ, જ્યારે તમે આવાં ખુદ્દાં ઘેલથી મારી આગલ સધલી વાત કરી છે, ત્યારે હું ખી તમારેથી મારો ભરમ ખાનગી રાખવા માંગતો નથી. તેમ કરતાં હું ખાત્રીપુરવક આશા રાખું છું કે તમે મારી એ છુપી વાત તમારા જીગરમાં જ રાખી મેલવાની મેહેરબાની કરશે ? ”

માણિકબાઈએ જવાબ આપયો “ અલખત, તે તો તમારે ખાત્રીજ રાખવી જોઈયે. ”

“ હાજી, મને ખાત્રી હોવાથીજ હું તમને ખરું કહી દેવાને અમકાતો નથી. વારું માણિકબાઈ, થોડાક માસની વાત ઉપર “ કારા બંગલા ” ની પાકોશના મકાનમાં ખીચારા કમનસીબ નવલ દોલીશિકનાનું ખુન થયું હતું, તે વીશે તો તમારે કંઈ સાંભલયું હશેની ? ”

“ હા, મેં ‘ જામે જમશેદ ’ માં તેની પુરતી વીગતો વાંચી હતી, અને વલી એ કમકમાટ ભર્યા ખુને તે વખતે ઘણી હોહા કરાવી મેલેલી હોવાથી, અહીં આવતા જતા સધલાઓ એ ખુનને બગતીજ વાતો કરતા હતા. ખચીત એ બહુ ગુચવણભરયું ખુન હતું, અને તેનો હજી કાંઈ ખી પતો મલી શક્યો નથી, તેથી ખીચારા મરનારના કુટુંબને કેટલું બધું લાગવું હશે તેનો હું ખયાલ કરી શકું છું. ”

બરજોરે આગલ ચલાવયું કે “ હા, ખીચારી તેની વીધવાના મગજ ઉપર એનો એજ વીચાર હજી કસી રહ્યો છે. તેણી તો એવોજ ખયાલ રાખે છે કે કારા બંગલાના માજી માલેક કરવખ્યાના કુટુંબમાંથી કોઈએ તેણીના ખાત્રીદનું ખુન કરેલું હોવું જોઈયે. એ પીરોળ અમારી અતનગની

જેથી થાય છે, મારી ઉપર તેણીનો માથો વીસવાસ છે અને મેં તેણીને કબુલાત આપી છે કે ખરો ખુની શેઠી કહાડવાને હું મારેથી બનતું કરીશ. આ જોલ કરવાને વસી હું એટલા માટે અધીરો પડ્યો છું કે જો એનો એજ વીચાર પીરોળ લાંબો વખત વેરચાલુ રાખશે તો તે ખીચારીનાં મગજ ઉપરની ખરાબ અસર થશે. કરવખ્યાના કુટુંબમાં મારી જોલ મુજબ સઘલાં આસામીઓ મરણ પામ્યાં હતાં, જ્યારે ફક્ત આ સુનાખાઈ એકલી જીવતી રહેતી ધારવામાં આવતી હતી. પણ આજની તમારી વાત ઉપરથી તો મને ધીરજ આવે છે કે તે ખીચારી ની કેટલાં વરસ થયાં મરણ પામી છે.”

“ મરણ પામી હોય કે. કદાચ જીવતી ની હોય, તો પણ હું તો કદીની માનું નહીં કે સુના આતું જીવુત કામ કરે! હા, કરવખ્યાના કુટુંબ ઉપર જાણે કુદરતનો શ્રાપ ઉતર્યો છે, મારી સુનાની એ કુટુંબની આશયત મુજબ કેટલાક વીખા તમતમતા સવભાવતાં હતી, પણ તેણીના જેવી હું ખમાં સંદોવાયલી મારી આશયત અને ખતલતની એરત એક તદ્દન નીરદોશ જવાનયાતું ખુન કરવાને તખ્યાર થાય તે હું કદી કદી માનું નહીં.”

ખરજોરે ગંભીરાઈથી જવાબ આપ્યો “ હા, તેજ યુગ્મવણ છે તો! ખીચારી મારી જેથીના મગજ ઉપર એ જોટો ખયાલ ફસી ગયો છે.”

માણેકખાઈએ શેકાતુર ચેહેરે જણાવ્યું “ ખીચારી ઉપર કંઈ જેવા તેવા સીતમ યુજ્જર્યો છે! ખાલવયથી જે જવાન સાય રમીને અનંત પયારમાં પડી પરણેલી, તેવા વહાલા ખાવીદને સાત દીવસમાં ખાવું એ કંઈ જેવા તેવા ગજબ છે? એ ગજબ ઉપરથી ખચીત વેહમીઓ કારા ખંગલાને વધારે અવર ગણુયા વગર રહે નહી, પણ ગમે તો મારે નામ આ ખીચારી વીધવાને ખાત્રી આપજો કે કરવખ્યાનું કુટુંબ આતું જીવુત કામ તો કદીની કરે નહી.”

“હા માણિક્યાઈ, હું કાલને કાલ ખીચારી પીરોળ સાથે આ સંબંધી વાત કરીશ અને તેણીને તમારે નામખી વધારે ખાત્રી આપીશ કે કરવડયાના કુટુંબને લગતો ધખારો ખોટો હોવાથી તે પોતાનાં મગજમાંથી દુર કરી નાખવા.”

પ્રકરણ ૧૬.

બરજોરની પીરોળ સાથે પાછી મુલાકાત.

માણિક્યાઈ કુમસયાના ઘરમાંથી છુટા પડવા પછી બરજોર પોતાના મકાનમાં જવા બાદ, તેવણ સાથની આ મુલાકાત વીશે વીચાર ચલાવવા માડ્યો. બરજોરને આ બુઝરમ માણિક્યાઈ વીશે બહુ ઉંચો ખ્યાલ બેઠો, તેણે ધ્રુમછપું કે તેના ઘરમાં તેની બહેનાતી સોબતી તરીકે માણિક્યાઈ જોવી ઉમરે પુગેલી સમજી બાઈ હતે. વલી માણિક્યાઈએ રજી કરેલી વીગતો ઉપરથી તે નકી એવાં સેવટ ઉપર આવ્યો કે ખીચારી કમનસીબ રૂપાંબાઈતી કમનસીબ બેટી સુના જરૂર મરણ પામી છે અને હવે કારા બંગલાના માજી માલિક કરવડયાના કુટુંબમાંથી ખીજી કોઈથી બાકી રહ્યું નથી.

થોડાક દિવસ વીતાં બાદ કરીસ્ટમસના તેહેવારો આવી પુગા અને એ તેહેવારોની લાખી રજ કાલેજમાં હોવાથી, મુકસીલના ઘણાબરા જવાનયાઓ પોત પોતાના માખાપને ઘર બિટવા ગયા હતા. બરજોરની પોતાના પીતાના મકાનમાં કરીસ્ટમસના દિવસો ગુજરવા ગયો હતો.

ખુદ કરીસ્ટમસના દિવસની બે દિવસ આગમજ બરજોર પોતાની માનીતી પીરોળને તેણીના સાસરયાવાલાં મકાનમાં સાંજના ચાર કલાકે મળવા ગયો હતો. તે જાણતો હતો કે પીરોળને તેની આ મુલાકાત બહુ આવકારદાયક થઈ પડશે, કારણ કે તેની બાલની પુરતી વીગતો જાણવાને તેણી બહુ અધીરી થઈ હતી.

કરીમઠમસના તેહેવારે હોવાથી મહેરમાયના મકાનમાં તેવણુની બેઠીઓ સુતા તથા શીરીન પોતાનાં છાકરાંઓ સાથે આવી રહી હતી. બરજોરે દીવાનખાનામાં પણ મેલતાંજ શીરીને તેને આવકાર દીધો અને બેઠ બેઠેનાના બુલકાંઓ ખીચારા બરજોરની આસપાસ ફરી વળ્યાં.

પોતાના ફરજંદા માટે સદા ઉફણાઈ ઉફણાઈ જતી શીરીને એ છાકરાંઓમાંથી પોતાના બે છાકરાંઓને આગલ બેઠીને હરખાવણે એહેરે બરજોરને જણાવ્યું, “જુવાની બરજોરજી, આ મારો દીકરો તથા દીકરી તમને મારા માખાપના દોલીથેઠના કૂઠાંબ ઉપર વડેલા બાગતા નથી?” તેઓને ફર કરી ખીજ બે છાકરાંઓને આગલ બેઠી શીરીને આગલ ચલાવ્યું કે “જુવાની, આ મારો નસતી નકરો ખીજો બપાવોજ છે અને આ જીલુ તો નકરી જાણે મારા જીભરાયા જહાંગીરજીની માયજ!”

બરજોરને છાકરાંઓનો બહુ કંટાણો હતો, તેના જીવ તો પીરોળ સાથે એકાંતમાં વાત કરવા માટે બરાઈ રહ્યો હતો, તોપણ સમયતાને ખાતર પીરોળની આ તરણ સાથે વાતે ઉભા રહેવાને તેન ફરજ પડી અને પોતે સમજ્યું હોવાથી, શીરીનને હરખાવવા માટે તેને આ છાકરાંઓની ચીના કારણુની તારીફખી કરવી પડી હતી. તેના સારાં નસતીય તેટલામાં બુઢાં મહેરમાય આવી પુગાં, જેવણે બરજોરને ધટતો આવકાર દઈ પીરોળને પોતાના પીતરાઈ આવવાની બખર આપવા માટે એક નોકરને તેણીના ઓરડામાં મોકલ્યો.

નોકર પાછો ફરે તથાંવેર બરજોરને તથાં દીવાનખાનામાંજ બેસવું પડ્યું હતું અને શીરીન પોતાનાં છાકરાંઓની કહેવાતી હુશયારીની વાતોથી પાછા કંટાણો ન આપે, માટે તેણે મહેરમાય સાથેજ વાત ચલાવી કે “માયજી, તમે તથા પીરોળ બેઠે સારાં પએ તો હશે?”

મેહરમાયે જવાબ આપયો “દીકરા, સુધ સારીપેઠે હોઉ કે પેલી દુનયામાં જાઉ, તે બધું મારા મનસે સરખું છે. પણ મારી દીકરી પીરોળ સારીપણે છે એ મને ધીરજ છે, જોકે ખીચારી ઝિરડામાંથી જવલેજ બહાર નીકલે છે.”

શીરીને તાઉકો પુરયો “હા, ખીચારી પીરોળને કાંઈખી સોવાવું નથી, પણ વારંવાર હું મારાં છોકરાંઓ સાથે આવું છું, જોથી એ ખીચારીને ધોકુંખી ચેન પડવું હશે.”

શીરીનના આ બોલો પુરા થતાંજ નોકરે આવીજણાવવાથી બરજોર તેઓની રજ બાઈ પીરોળના ઝિરડામાં ગયો, જ્યાં તે ખીચારી એક માટા કોચ ઉપર બેઠી બેઠી બણવામાં મશગુલ હતી. થોડી મીનીટમાં બણવાનું પૂર્ણ કરવા પછી પોતાના પીત્રાઈને ઘટતો આવકાર દઈ તેણી બોલી ઉઠી “બરજોર, હજી તો ગઈ કાલેજ તું તારા બાવાના મકાનમાં રહેવા આવ્યો, તેટલામાં મુજ કમખખતને મલવા આવવામાં તે મને બરેબરે માટું માન આપ્યું છે.”

બરજોરે જવાબ આપયો “પીરોળ, તને મલવા વગર મને કેમ ચેન પડે? તારાં ડુખમાં હું ભાગ લેનારો હોવાથી હું મારી પવીત્ર ફરજ સમજું છું કે તારા જીવને થોડોખી સોવરાવવા માટે મારે વારંવાર તારી હાજરીમાં રહેવું જોઈયે.”

“હા બરજોર, હું જાણું છું કે તું મારો સાચો હેતવંત મીત્ર છે અને મારો બાઈ ન હોવાથી મારા ખરા બાઈનીજ તું ગરજ સારે છે. બાઈ, હવે તું પેલેલેથી માડીને મારી આગલ વાત કર કે તે શું શું જાણ કરી છે અને તે કરેલી જાણોનું શું શું પરીણામ આવ્યું છે.”

પીરોળ પોતાને હજી બાઈ કહે છે, એ સાંભલી બરજોરને બહુ તીરાશી ઉપજી, પણ તે માટે પોતાનો કાંઈખી ઉભરો કાઢવાને તેનું જીગરચાલ્યું નહી. વખતને પોતાના મુકદ્દમે

સોંપવાને આ મંત્રોશી બરજોરે વાજખી ધારણું હતું. તેણે જવાબ આપ્યો કે “ભલાં માણિક્યાઈ દુમસયા સાયની મારી મુલાકાત વીશે તો મેં મારાં છિલ્લાં પત્રમાં તને લખી જણાવ્યું છે. માણિક્યાઈ સાયની લખાણ વાતચીત પછી મારી વધારે મજબુત ખાત્રો થઈ છે કે કમનસીબ કરવઈયાનાં કુટુંબમાંથી હવે આ દુનયામાં ખીજી કોઈખી જીવતું બાકી રહી ગયલું હોય, એવું જણાવું નથી. જો તારા બાવાએ કારે બંગલો ખરીદવા માટે કોઈખી તારા બાવા ઉપર કેહેર હોય, તો ખીચારાં બેહેસતન રૂપાંખાઈ તથા તેઓનાં બે ભાઈઓને હોવો જોઈયે. એ બે ભાઈઓ તો કુવારીજ હાલતમાં મરણ પામયા હતા. બેહેસતન રૂપાંખાઈને મરણ પામવાને વરસો વહી ગયાં છે અને તેવણની આ એકપુરી બેટી સુનાખી કેટલાંક વરસ થયા ખાત્રીપુરવક મરણ પામેલી જણાય છે.”

માણિક્યાઈ દુમસયા સાથે પોતાને થયેલી સઘલી વાતચીત પીરોજીની બહેસતી તેણી આગળ બોલેબોલ રજી કરવા પછી, બરજોરે પાછું મજબુતીથી પીરોજી ઉપર દસાવવા માગ્યું કે બેહેસતી નવલનું ખુન કરવઈયાના કુટુંબમાંથીજ કોઈએ કર્યું હશે, એવો ખયાલ હવે તેણીએ પોતાના મગજમાંથી છોડી દેવો.

પીરોજીએ જણાવ્યું, “હા ભાઈ, સુના તથા તેણીનાં બે મામાઓ વીશે હવે કાંઈખી સવાલ રહ્યો નથી, તેઓને મારા બેહેસતીના ખુન સાથે સેહેજખી નીસખત ન હતી, એ હું કબુલ કરું છું, પણ તેઓનો બાપીકો કીના કોઈ ખીજા આસામી યા આસામીઓમાં તો બાધે ઉતરેલો ન હોય? બરજોર, તુંજ વીચાર કરની કે આ દુનયામાં ખીજી એવું કોણ હોય કે જેને મારા બાવા ઉપર અથવા મારી ઉપર જબરો ધીકાર હોય? તું એટલું તો કબુલ કરે છેની કે મારા બેહેસતી ખાવીંદની સામે આ દુનયામાં એકખી આસામીનસેહેજખી ફરીયાદ કરવાનું કારણ ન હતું.”

બરજોરે જવાબ આપયો. “હા, બેહેમતી નવલનો તો કોઈ દુશ્મન હતોજ નહીં અને તેના કોઈ દુશ્મને આ ખુન કર્યું હોય, એમ હું ખ્યાલ લાવતો નથી. પણ મને હજીબી માટે શક છે કે તારા બાવાની ઉપર કોઈ મજા શખ્સે નીચ કીનો લેવા માટે આ જખુંન કામ કર્યું હશે. એક વકીલના ઘણા દુશ્મને હોય છે, તે તો આપણે જાણ્યે છીએ. ઇનસાફ કરનારને તેમજ ધારાના ક્ષીમાયતીઓને વીરજ બાજુઓવાલા તરફથી ઇણીક ગાલો આવી પડે છે. કલકતાવાલા મરનાર જડજ મીઠ જમડીઝ નેરમનજું ફેવું બર કોરટમાં ખુન થયું હતું તે તો તું બરાબર જાણે છે.”

“હા, બરજોર, તે હું બરાબર જાણું છું અને માણિકબાઈ સાથની તારી સુલાકાત પછી હુંબી તારો મત તરફ ફેટલીક હતું છું કે, મારા બાપની ઉપર વેર લેવા માટે કોઈએ આ ખુન કર્યું હોય. અરે! બાદ, શાને માટે મારા મરનાર વહાલા નવલે મારી માથે પરણવાની ખુલ કરી? આજે મને લાગે છે કે જો નવલ મારી માથે પરણ્યો ન હતો તો બીચારો આજે જીવતો રહી આ કુતયાની માજશોખ ચાખી, પોતાની અનંત વહાલી બુદી માતાને મોટી ટાઢક આપતો રહેતે? હું જો એ બીચારા મથ પરણી ન હતો તો આજે આવાં સંકટમાં, આવાં માહેતમમાં એની બીચારી મા આવીને બાપલાવીનાની થઈ ગઈ ન હતે. મારા બાવાએ પોતાના ધંધાની રૂએ કોઈ માણસને મોટી મહી કરવા માટે, ચોરી કરવા માટે, કગાઈ કરવા માટે યા નાણું ઉચાપત કરવા માટે, ફેટલાક વરસનું બંધીખાનું ભોગવવા મોકલાવ્યો હશે, જેનાં વેર તરફે તે માણસે બંધીખાનામાંથી આવી બીચારા નીરદોશ નવજને મારી નાખી મારા બાવાના કુટુંબનું, તેમજ તદન નીરદોશ મહેરમાયના કુટુંબનું નમોદ વાલ્યું છે. એ સંધલું હું બેહેમતી નવલ માથે પરણી તેવીજ બન્યું છે. હા, બરજોર, જો આ ખુન કરવખયાના કુટુંબમાંથી કોઈએ કર્યું ન હોય, તો આવા કોઈ મજા

બંધીવાને મારા બાપની ઉપર વેર લેવા માટે બંધીખાનામાંથી પાછા ફરીને કરચું હતું. ”

આ બોલો બોલતાં બીચારી પીરોળ બહુ ઉશ્કેરાઈ ગઈ હતી અને આ બોલો પુરા થતાંજ તેણીની આંખોમાંથી નવધાર આંસુ પડ્યાં. રડીને હાઈકું ખુદલું થવા છતાં, તેણી પોતાનું માથું કાચ ઉપર નાખીને તગર તગર જોતી થતોજ, બરજોરે દીલાસો આપ્યો કે “ પીરોળ, હવે તું આ વીચારો દુર કરી નહી દે ? તારી ઉપરનું સંકટ તદ્દન વીસરાવવું તો મુશ્કેલજ છે, પણ આદાની મરજીને તો તુંને શરણ થવું જોઈયે છે. માટે કમભાગ્યની પીરોળ, એક હિમતવાન સ્ત્રી તરીકે તું આ બનાવ જેમ બને તેમ વીસરી જવાની કોશિશ કર અને તારા મરનાર ખાલી દેના ખુનીને સજા કરવાનું તે કીરતારની મુનમશી ઉપરજ મેલ. ખાલી રાખજે કે ખુની મારેવહેલે ખુદલો થયા વગર રહેનાર નથી. જે ધણી આવું અતી કમકમાટભરવું ખુન કરે તે પાછો એવુંજ જખુન કામ કરવાને લલચાવવા વગર રહે નહી અને ત્યારે તે હાલની માફક જરૂર છટકી જઈ શકશે નહી. એકબારગી તે હવે બીજું એવું જખુન ખુન કરશે નહી, તોખી તેનું પાપી હાઈકું ડાંખ્યા વગર રહેનાર નથી અને એ ડાંખતા ચચવાટમાં તે પોતાનું આ મહા પાપ ખુદલું કરી દેવા વગર રહેશે નહી. પીરોળ, હું તને તારા ખરા ઝિરખાહ તરીકે આગ્રહ કરું છું કે આ કમનસીબ વાત જેમ બને તેમ તું વીસરતી જા. તારા પોતાના બેલાં માટે, તારા—તારા તારા—”

બરજોર અચકચો, તેનાથી પોતાનો વાક્ય પુરો કરી શકાયો નહી અને પીરોળખી જાણે શરમાઈ ન તોયે જોવા લાગી. તેણી સમજી ગઈ કે તેણીની હંમેલદાર હાલત વીશે બરજોરને તેની બેહેનાએ કહેલું હોવું જોઈયે. તોપણ જાણે કાંઈ સમજી નહોય તેમ એ વીચાર તેના મગજમાંથી ઉરાડી નાખવા માટે પીરોળને એજ વાત પાછી આગલ

ચલાવવી પડી કે “ભાઈ બરજોર, બાલવું ઘણું સેહેલું છે, પણ તે પરમાણે ચાલવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. ક્રીના અને કપટની વીરધ ઘણાંમો બોલવા નીકલે છે, ખુનનો બદલો ફાંસી હોવો જોઈયે, તે નીચમને નાં આંખે ઘણાંમો તોડવા માગે છે, પણ જ્યારે એક સ્ત્રી અથવા મરદના અતી વહાલાનું આરોજ રીતે મરણ નીપજે ના ખુન થાય, ત્યારેજ તેને અથવા તેણીને માલમ પડે કે કુનયાના ભલાંને ખાતર, સંસારના મજબુત ગાંઠને ખાતર, એવા મુજ ખુનીઓને ઘટતી સજાએ પુગાડવાની આદેશ રાખવી એ ખીજાંઓના ભલાંને ખાતર કેટલું બધું જરૂરનું છે.”

બરજોરે જવાબ આપ્યો “પીરોળ, તે હું ના પાડતો નથી, પણ જ્યારે એ ખુનનો પતો ગમે એવી મહેનત છતાં મલી ન શકે ત્યારે તેની ઝાટી પુઠ પકડી રાખી, જીવતાંની દેહેને શું કામ નુકસાન કરવું? હા, જો થોડાંખી પતો હાથ લાગે નો તેની પુઠ પકડવામાં ઝાડું નથી, પણ તારા જેવી ખીચારી એક નાજુક નાર શું કામ તારા કમનસીબ ભવનેખી તદન ખાલી નાખે છે?”

પીરોળએ કાંઈ જવાબ આપ્યો નહી, પણ પોતાના બહા એશીન તેથી અપમાન ન થાય માટે એકાદ એ મીનીટ તગરતગર આસમાન ગયો જોયા પછી તેણી બોલી ઉઠી “બરજોર, તમને મારા બાવાએ પોતાનાં મકાનમા એ તરણુ દીવસ પોતાની સાથે યુજરવાને ઈજન દીધું હતી?”

“હા, આવતાં અઠવાડયામાં હું તણુ દીવસ કારા ખંગલામાં યુજરનાર છું. એક ખીના જાણવાનોગ છે અને તે એ કે ગોવાળયા તલાવ ઉપર જે ઓરડામાં હું રહું છું, તેજ ઓરડામાં તારા પીતાજીએ કાલેજનો અભયાસ કર્યો હતો અને એ અભયાસથી જ તેવણુ આવા કુતેહમદ વકીલ થયા હતા. એ તરણુ દીવસમાં હું મારા મહેરબાન મહેબાશાહ થઈને પુછીને તેવણુની કાલેજને લગતી તેમજ

એ રહેવાનાં મકાનને લગતી, તેવણના આગલા ગોઠ્યાઓને લગતી તથા તે વખતના તેવણના નીતરોની રમુજને લગતી, સ્થળી વીગતોથી વહેક વધે.”

પીરોજએ ખરેખરી બીતરની લાગણીથી જણાવ્યું “બરજોર, હું આંતરણની કુવા ચુલકે છું કે પુત્રી મારા બાવાની મફક તેવણનાજ જે ॥ ક્તેહમંદુવકીલ નીવડે. સગન તો તેવાજ દેખાય છે. પણ બરજોર તારી એ વાતચીતમાં મેહરબની કરીને મારું કામ મુરી જતો ના. તેવણને પુછી જાજે કે તેવણે કાઈને પોતાની જીંદગીમાં હરડતો ચતર કર્યો હતો કે? તેવણથી જાણવા માગજે કે વકીલ તરીકેની પોતાની બોહાલા ધરાજીના દરમયાનમાં કાઈ એવા વીરધ બાળુના ચાખસ તેવણને મલયો હોય, કે જે તેવણ સામે મોટો કેહર બનાવતો હોય? બાઈ, હું વારંવાર મારા બાવાને એવા સવાલો કરું છું, પણ તેવણ તો એ વાતજ ઉડાવી નાખે છે, એવા આહુચથી કે હું એ ગમખાર બનાવામાંથી મારું ચીત દુર કરી નાખું. પણ તું જો વાત કરશ તો તેવણ તારી આગલ તો જરૂર ખુદલાં દીલથી ખુલાસો કરશે.

તેમ કરવાને કબુલાત આપવા પછી એકની એકજ વાતમાંથી તેણીનું ચીત દુર કરવા મોટે બરજોરે બીજી નાતો ચલાવવા માગી. તેણે સવાલ કર્યો કે “પીરોજ, મીયારા મેહરમાય તારી આગલ હોવાથી તુંને મોટો દીકાસો મલતો હશે?”

“અલબત્ત! મેહરમાય છે તો મારું આટલું જીવતરખી છે. તેવણની હાજરી મને મારા વહાલા ખાલીંદની યાદ દેવડાવે છે અને તેની યાદમાંજ મારી બાકીની જીંદગી સમાયલી છે. વતી અમારી બેઠની ગમગીની એકજ ચીજ માટે હોવાથી એકમેકતરફ વધારે દીકસોજ હોવીજ જોઈયે.”

“હા, પીરોજ, તું બરાબર કહે છે. મેહરમાયનાજ હું તુંને દાખલો આપવા માગું છું. જો, મેહરમાય પોતાની

ઉપરનું આલું મહા સંકટ કેવી ધીરજથી સેહેવે છે. તું ની કાય નહી તેમણનેજ પગલે ચાલે ?”

પીરોજીએ જવાબ આપ્યો “ પણ મહેરમાયન તો પોતાની દીકરીઓ તથા તેઓના ફરજદારી હાજરી કટતીક ટાઢક આપે છે, જે સગવડ મન કયા છે? મહેરમાયન છાકરાઓ દીલાસા સમાન થઈ પડે છે, મન તેઓની મસતી તોફા મોટા કંટાલા સમાન લાગે છે. વતી મન સવપનાઓ દરરોજ મારા વહાલાની યાદ આપે છે. એહસાસન હું દરરોજ સવપનામાં જોવું છું, પણ તેમ સાચ યાડાક વાત કરવા જવું છું એટલામાં તો મારા બાપ ઉધડા જાય છે અને હું પોતાન વધારે નીરાશ પડતા જોવું છું. એ આંખ ઉધડયા પછી મન મારું મધવાપણું વધારે પજવનારું લાગે છે! મને તયારેજ લાગે છે કે હું તો કુનયામાં એકલી અટુલી થઈ પડા છું! મરજોર, ઓછા કોઈને એવું કુનયા નહી બતાવે અને તું તો એવી હાલતમાં કદી નહી આવે, એવી મારા મનઃકરણમાં કુવા છે.”

પાછા દીકા બજમારી જોવાનો બરજોરને ટક મલવાથી તે બાલા ઉઠ્યો “ પણ હું કાઈ મલતું તો મન તે બાવાની નીરાશી ઉપજે કતી? જેમ જેમ વરસા જતા જાય છે, તેમ તેમ હું પોતાન વધારેન વધારે મજબુતીમાં કુમારોજ હાલતમાં ચીવટ થયેલો જોવું છું. કુમારોજીન સંચાર છુપના સમાદ લાગેલાજ નહી, એટલે તેઓન કાઈ બાપા માટે તારા જેટલું તો લાગેજ નહી !”

પીરોજીએ જવાબ આપ્યો “ પણ બરજોર કાઈ સંધલા દહાડા મરખા જાય છે? તારોબી દહાડો આવશે કે જયારે તું ન જાણે તેમ પયારના દેવ તારા જીવનમાં ધુસી જશે અને તે દેવ પોતા સીવાય તારું ચોત કાઈબી બાંછી ચીજ ઉપર લાગવા દેવાના નયા.”

મોટો નીલાસો મેલી બરજોર બોલ્યો “ નહી પીરોજી, કદી નહી. પણ મારા બદબખતની વાતો તારી આંખલ

કરીને હું તને વધારે કંટાળો આપવાને રાજી નથી. તેં મને તારી મોટી મીત્રાચારીનું માન આપ્યું છે અને હું તેનેજ બાયક થવાની કોશિશ કરીશ, પણ મેહરબાની કરીને મારાં ભવીશની મારી આશા માટે તો જોભતીજ ના. ભવીશ મારું સુખી તે જથેજ નહી. હા, કદાચ કુતેહમંદ વકીલ તરીકે હું મારું નામ કાઢું ખરો, પણ સુખી જીવન વગર, મનની મોરાદનાં સુખો વગર, એ મોટી કુતેહમંદી કામની શું? વલી વકીલ થવા પછી મોહોલી ધરાકી મેલવવાને બદલે જો હું માખ મારતો બેઠો, તો મારું ભવીશ તદ્દન કમડાયણું સમજવું. એવી હાલતમાં હું કુખી જીંદગી કાઢું છું અને આકાતી જીંદગીની તેમજ કાઠવાની તીરાશી ઉપજવનારી વકીમાં છું.”

પ્રકરણ ૧૭.

બરજોર અને પીરોજ પાછાં.

બરજોરે પીરોજ આગલ પોતાની શોકાતુર જીંદગી વીશે તક મલયાથી ઉભરે કહાડી પોતાનું હૃદય આજા કરાવેજ તેને યાદ આવવાથી એકદમ બોલી ઉઠ્યો કે “પીરોજ, હું છેલ્લો કામને માટે બે દીવસ પુને જઈ આવ્યો ત્યારે હું આત્રીપુરવક માનું છું કે તારા આવના પેલા માનીતા પાડોશી યુસતાદના દીકરા કાવચને મં તયાં એક દીને સાંજના બવાનીપેટમાં જોયો હતો. તે આગલના જેવાજ દેખાવલો ખુબસુરત છે, પણ મને બહુ નખાણ ગયલો લાગો. તેની સાથ વાત કરીજ તેની હાલત વગેરેને માટે જાણ કરવાની મારી બહુ આકેશ હોવાથી મેં તેને બહુ હાંક માર્યો, પણ પાછું ફરીને જોવાને બદલે, તે વધારે ઝડપથી આગલ વધવાને લીધે મેં તેને મલવાતી વધુ દરકાર રાખી નહીં, કારણ કે મેં ધાર્યું કે તે મને મલવાને ખુશીજ નથી.”

પીરોળએ બહુ ઉભટ સાથ જણાવ્યું “બરજોર, હું ધ્યક્ષ હું કે તેનાં મકાનનો કોઈપણ તરફથી પતો મેળવી પું તેને મલી આવયો હતો, કે નથી તેની ખરી હાલત વીશે જાણવાને જોગવાઈ મળતો. જો તે તંગ હાલતમાં હોય તો હું પોતે તેને બનતી મદદ કરવાને તૈયાર છું, કારણ કે મને એ ખીચારા જવાન માટે બહુ દયા લાગે છે. આ વગરના એ એકલા અતુલા દીકરાએ પોતાના બાપના ઘરમાં કાંઈપણ સુખ જોયું ન હતું. કેવો સુંદર હલક તે ધરાવતો હતો ! વાજાંતરે ઉપર પણ તેનો કેવો સારો કાબુ હતો ? તેને ગાતાં તથા વળડતાં સાંભળવામાં મને તો સદા ઘણી મજા મળતી હતી. યુસતાદ માટે મારા બાવાનું ગમે એવું મત હોય, તેની હાલત માટે મારા બાવાને ગમે એટલી દયા લાગતી હોય, પણ એ યુસતાદની પોતાના બાવા એકપુરા મારા લાયકીવાળા દીકરા તરફની ખરાબ વરણ્યુંક માટે મને તો બહુ અણગમા છે.”

બરજોરે સવાલ કર્યો “પણ યુસતાદ આવો બુદ્ધો ખૂબ થવા આવયો છે તોયે પોતાની એકાંતવાસ જીવનની હાલતમાંયે પોતાના મારા એકપુરા દીકરાને ગમે લગાડી પોતાની પાસેજ રાખવાની સેહેજ પણ દરકાર રાખતો નથી તેનો સમ્મન શો ?”

પીરોળએ જવાબ આપ્યો “મારીબી એજ યુગ્યવણ છે. એવો અકુદરતી બાપ તો મેં ખીજો કોઈપણ જોયો નથી. યુસતાદ આટલો નધો ભણનાર ગણનાર છે અને તોપણ આવાં સખત હમ્મજાને હોવાથી મને વધારે યુગ્યવણ લાગે છે.”

બરજોરે બોલ્યો “પણ તારા બાવા શા માટે એ બાપ દીકરા વચે સમજીતી નથી કરાવતા ?”

પીરોળએ જણાવ્યું “બાવા તો એમજ કહે છે કે એ ખીચારા કુખી માણસની એ ખાંભી છે, દીકરાનું નામ

સાંભલતાંજ તે ઉલટો ઉઘડેરાઈ જાય છે, માટે એ વાત તેને યાદ દેવડાવીને નકામો શું કામ બહાપો કરાવવો જોઈયે? તેમાં ફાયદો તો કાંઈજ નથી.”

કેટલીક ખીજી વધુ વાતચીત કરી. મરનાર નરજના ખુનને બગતો પોતાથી ખનતો વધુ પતો મેલવવાની પીરોજીને કબુલાત આપી, તક મલતાંજ તેણીને પાછો ભિટવા આવવાને જણાવી, નવલ તેણીથી છુટો પડ્યો.

કરીમટમસના તેહેવારે પોતાના પીતા તથા ભાઈ મેહેનો સાથ ચુત્તરયા પછી કાલેજના અભ્યાસમાં પાછો રોકાવા અગાઉ આપેલી કબુલાત મુજબ, રજા પુરી થયાની ત્રણ દિવસ આગમજ બરજોર નાયગમ આતે શેઠ મેહેલાશાહના મકાનમાં રહેવા ગયો હતો.

મેહેલાશાહનાં મકાનમાં પોરેલે દિવસે સાંજના સાહ પીતાં પીતાં નાજાંમાયે બરજોરને પ્રતેજારીથી સવાલ કર્યો કે “બરજોર, તું તો પીરોજીને બરાબર મલી આવ્યો છે, તેણી સાથે લાંબો વખતવેર વાત કરી છે, માટે મને બરાબર જણાવશે કે મારી ખીચારી એ દીકરી પોતાની ઉંચરને માટે ગજબ વીસરી જશે કે નહીં?”

બરજોર એટલેજ જવાબ આપી શક્યો કે “હું ખૂબજી છું કે પીરોજી આ ગમખ્યાર બનાવ કેટલો દીવસેખી રીસરી જાય.”

“હા, માનીખી એવીજ ઉમદ છે, પણ તે દિવસ આવે એવું મને તો જણાતું નથી. ખીચારો બહુ જુવાન છે અને જીંદગીની શરૂઆતમાંજ ખીચારીની ઉમદો એરી તો ભરશટ થઈ છે કે નો એ બનાવ તેણી ખુશી જાય નહીં, તો મને મારી એ દીકરીની જીંદગી માટે માઠી ચીંતા રહે છે. ફુનયામાં માત્ર અત્ર જીવત તો હોયજ તો. નાજા અમનેખી વહાલો હતો, પણ જ્યારે ખાદાયજીએ તેને બોલારી લીધી ત્યારે આપણુ તેના ખંદાનો શે ચારો? જુવાન જીંદગી

થું બાલીને ભસમ કરવાની હશે? મને તો ઘણી હિંસ થાય છે કે મારી એ દીકરી બેહેસતી નવલનીજ માફક કોઈ ખીજને ચલાવી થાય કે જેથી એ ખીચારીની જીવાતી પાછી ખીલી નીકલે અને અમા માબાપને અમારી એ એકપુરી દીકરીની જીંદગી માટે હાલના જેટલી માટી શીકર અને ચીંતા રહે નહી. મેંખી કુનયામાં ઘણું જોયું છે, તેથી મને એટલી તો આશા રહે છે કે એક બે વરસ વીતાં આ બાબદ વીસરાઈ જવાશે અને પીરોળ પાછી પરણી હસતી રમતી થશે. પણ હું માનું છું કે જો પીરોળ પાછી પરણશે તો કોઈ એવાજ જવાનયા સાથ પરણશે કે જેને તેની આગલી જીંદગી સાથ કાંઈખી સંબંધ ન હોય.”

કાકી નાજાંમાયને આ અભીપ્રાય ખીચારા બરજોરની આશાને વધારે કટકો લગાડનારો હતો, પણ તે ધીરજવાલા હોવાથી નાજાંમાયને આ વીચાર સાંભલીને તેણે પોતાની બાગણી સેહેજખી બહાર પાડી નહી.

રાતના આણું લીધા પછી બરજોર અને મેહેલાશાહેને પેટ ભરી એકેક સાથ વાત કરવાની પુરતી અવકાશ મલી. બરજોરે પોતાના એ મુરંખી તરફથી તેવણના અભયાસને લગતી આગલી વીગતો જાણવાને આહુશ બતાવી હતી, જે આહુશ મેહેલાશાહે પુરતી પાર પાડવા પછી, તેવણે બરજોરને સલાહ આપવા માંગી કે “વકીલના ધંધામા હજી સારો લુમકો છે ખરો, પણ તે કાંઈ સંઘર્ષાંમિથી મેલવાતો નથી. તે મેલવવા માટે બહુ સંજુરી અખતયાર કરવી જોઈએ છે, પણ ઘણાંમો તેવી સંજુરી રાખતાં કંટાલી જાય છે. મારા દીકરા તરીકે હું તો તને સલાહ આપું છું કે પુખ્ત અભયાસ કરી પરાક્ષામાં પસાર થવા પછી, તારી એમબરમાં સવારથી તે સાંજવેર હંમેશ બેસી રહેજે અને કદીખી કામ ન હોય તોપણ બહાર જતો ના. સંઘલા મુકદમાંમો ચીપીચીપીને વાંચજે, ધારાનેલગતાં ચોપાનયાંમોને આણું અભયાસ રાખજે અને જ્યારે નસીબદેવી તારું

ખારણું ડાકી તને આંડણો કરવા આવે ત્યારે મોઢું ધોવા જતો ના. એટલે ઘીકરા ખરજોર તને નાનામાં નાની શીના મુકદમાખી નો મલે તો કાંઈખી શીશયારી વગર પુરત ખાપજી કરજે. નાની શીવાલા મુકદમા ઉપરખી ખરી પ્રમાણીક લાગણીથી મેહેનત કરી ફતેહ મેલવવાનીજ નેમ રાખજે અને જો તું એ પ્રમાણેજ વરતશે તો હું તને ખાત્રી આપું છું કે તું બહુ ફતેહમંદ નીવડવાનો. પણ પેહેલાં મને જણાવ કે વકીલના ધંધાનો તને ખરેખરો ભીતરનો શોખ છે કે ?”

“હા મેહેલાશાહ, મને એ ધંધાનો ખરેખરો ભીતરનો શોખ છે અને મારી નબજાઈખી જણાવી દઉં છું કે એ ધંધામા મને મોઢું નામ કાઢવા ગમે છે.”

“ત્યારે ખરજોર, તું જરૂર ફાવશે. મધયમ કાબેલીયતનો જેખી માણસ એક ધંધા બા જામમાં પડી તેની તરફ આંતઃકરણની ઉલટ રાખે, તો તેમાં તે ફાવેલો જોઈયે. તું તો સારાં નસીબે મધયમ કાબેલીયત કરતાંખી વધારે મઠતું મગજ ધરાવે છે.”

વકીલના ધંધાને બગતી પેટ ભરી વાત કરી રહેલા પછી જ્યારે તે વીથે વધુ વાત કરવાનું કાંઈ ખાત્રી રહ્યું નહીં અને જ્યારે તેઓ એકાદ મીનીટ બેસી રહ્યા, ત્યારે ખરજોરને પીરોળને આપેલી કબુલાત માદ આવી જવાથી તેણે નવી વાત છેડી કે “મેહેસવી નવલના ખુન વીથે મં વારંવાર માફ મગજ બહુ કમચું છે, પણ એ છુપાઈ ગયલા ભરમનો કાંઈખી પરદો હજી હું ઝાલી કાઢી શકતો નથી. મેહેલાશાહજી, તમારા બોહોલા અનુભવ ઉપરથી આ ખુની વીથે તમા શું અનુમાન કરો છો ?”

“ખરજોર, હું તો કાંઈ અનુમાન કરતો નથી અને અનુમાન કરવા માટે આપણી પાસે કાંઈખી સાંધન પડેલાં નથી. ડીટકટીવખાતાંના કાબેલ ખાનસાહેબ એવું અનુમાન

કરી ગયા છે કે બેહેસતીને હાથે કાંઈ ગેરખંનસાશી થયલી ધારી કોઈએ આ જાન્યુન કામ કર્યું હશે, પણ હું જ્યાં વેર જાણું છું ત્યાંવેર તો મરનારની જીંદગી તદ્દન સવચ્છ હતી અને કાંઈખી કાલું ધાતું એ નીરદોશ જીંદગી ઉપર પડ્યું હોય એવું હું માનતો નથી. કોઈ ઓરત સાથેખી ખીચારા બેહેસતી નવલે ધાતકી વરતણુંક વાપરી હોય એમ હું માનીજ શકું નહીં, કારણકે તેની બાલવયથીજ હું તેના અતલગના સંબંધમાં આવ્યો હતો.”

બરજોરે દલીલ રજુ કરવા માગી કે ત્યારે બેહેસતીના કોઈ દુશ્મને એ જાન્યુન કામ કર્યું હોય એ વીચાર તો તદ્દન તયાગ કરવો જોઈયે, પણ ત્યારે ખીજો સવાલ ઉભો થાય છે અને તે એકે કોઈ તમારા દુશ્મને તો તમારી ઉપર ક્રીના લેવા માટે તમારા આ ખીચારા નીરદોશ જમાઈને આવો રહેંસી નાખ્યો નહીં હોય? બોહોલા ધરાકીવાલા પેહેલા દરજજના વકીલ તરીકે ઘણા બદમાશોને તમારે તમારા દુશ્મન કરેલા હોવા જોઈયે?”

“હા, જે આસામીઓને તેઓની બુરી ચાલ માટે મારા કુલોને નુકસાન કરવા માટે હું બંધીખાને માકલાવવાને ફનેહમંદ નીવડ્યો હોતું, તેઓ મારી તરફ સારી લાગણી ધરાવતા ન હોય એ તો સવભાવીકજ છે. પણ ગમે એવો મુજ માણસખી તેટલાંને માટે શું આવા એક નીરદોશ આસામી ઉપર જાન્યુન ક્રીના લેવાને તક્યાર થાય? નહીં, તે તો હું નથી માનતો.”

“કાં મેહોલાશાહ શેક, ખીચારા કલકતાવાલા મીઠ જસટીસ નોરમનને એક મુજ તોહોમતદારે એવાજ ખયાલથી રહેંસી નાખ્યો હતો કેની?”

“પણ બરજોર, તે તો એક ઝનુની ફરાવન પડાણ હતો, કે જે એક ખીજા ધરમવાલાને મારી નાખવામાં બેહેસતમાં જવા જેવું સમજતો હતો. પણ આપણે તો પારસી છીયે

અને મને એવો અનુભૂતિ પારસીખી આવું મુજી કામ તો કરે નહીં.”

બરજોરે એવી દલીલ રજુ કરી કે “ ખુની પારસી નહીં હોય, પણ હિંદુ યા મુસલમાન યા ગોવેનીસ હોય અને તેની મતલબ કાંઈ નવલને મારી નાખવાની ન હોય, પણ બુદ્ધમાં તમને ધારીને તેણે નવલને મારી નાખ્યો હોય ? ”

“ ખુની ખીજી જાતવાલો હોય, એ હું કબુલ કરું પણ મને મારવાની તો તેની નેમ હોયજ નહીં, કારણકે હું કાંઈ તે મકાનમાં રહેતો ન હતો. અને જો મનેજ મારવા આવ્યો હોય તો તેને અખર હોવીજ જોઈયે કે તે વખતે હું કાંઈ મુઅમ્મમાં ન હતો. તો પણ હું કબુલ કરું છું કે આ દુનયામાં એવી કોઈખી ચીજ નથી કે જે નહીજ બની શકે એમ આપણે ખાત્રીપુરવક કહી શકયે. પણ આ બાબદ તો બહુ બહુ યુગ્મવલમાં વીતલાઈ ગયલી છે અને તે ઉપર હવે વધુ મગજ કસવામાં કાંઈ સાર નથી. સમજાનાં બનાં માટે તે જલદીથી વીસરાઈ જવી જોઈયે. કદાચ ૧૦ વરસેખી પાપ ખુલયા વગર રહેશે નહીં અને ત્યારે એ મુજી ખુની પોતાના ઘટને ફેજે પુગશે. ”

બરજોરે નીસાસા સાથે જણાવ્યું “ પણ પીરોજી તો એમ કહે છેની કે બેહેસતીના ખુનનો કીનો લેવાયલો જોવા વગર તેણી જખીને બેસનાર નથી. ”

મહેબાશાહે ટીકા કરયા “ મરાઠા લોકનો અવાશ તેણીમાંખી કેટલોક ઉતરેલો બાગે છે, કારણ કે તેણીના મમાવાના કૂટુંબે દખ્ખણમાં ઘણા વરસો યુજ્જરયાં હતાં. એક મુઅમ્મગરે પોતાના અનંત દુઃખ વખતે તે દુઃખ સીવાય ખીજી કાંઈખી ચીજને યાદ કરે નહીં, જ્યારે મારી આ કમનસીબ દીકરી પોતાના આવા મોટા ગમમાંખી કીના માટે તલપે છે ! એ દખ્ખણના પાણીની ખાંમી ન હોય ! મારી ખીચારી પીરોજીની એવી હાલત મને વધારે દુઃખી બતાવે છે, જેથી

તેણીનો કુખી ચેહેરો મારાથી લાંબો વખતવેર નોવાઈ શકાતો નથી. હું ધમધમું છું કે હવે ગર્ભ યુજરી ભુલી જઈ દુનયાના આબતા આવેલા નીચમ પ્રમાણે ધટતો વખત આવે ત્યારે પીરોળ પાછી સંસારમાં પડવાને તૈયાર થાય. તેણી આટલી જવાન જીંદગીમાંથીજ દુનયાદારીના સુખથી દુર રહે તે વીચારજ મારેથી તામોસ થઈ શકતો નથી. તેણીની ખુબસુરતી તથા પાંચ પદ્ધતીની સુખી હાલત મુજબ તો માટે ઠેકાણે તેણી પાછો સંબંધ કરી શકશે. બરજોર, આવા વીચારો જાહેર કરવા માટે તું કાંઈ મનમાં મારે માટે બુદ્ધિ લાવતો ના, કારણકે દરેક સમજી માખાપતી ફરજ પોતાનાં ફરજદારને સુખી જોવાની તથા સુખી કરવાની હોય છે.”

બરજોરે મહેલાશાહના ઉપલા સંખુનો ઉપરથી સપથર જોયું કે તેની જીંદગીની ઐકલી ઉમેદ એ શેઠ તરફથી તો કદીથી પાર પડે નહી, કારણકે તેવણ તો પોતાના પદ્ધતીના કઉવતને લીધે વધારે ઉંચા કૂલનો લોભ રાખે છે. પણ જ્યારે પીરોળ પોતેજ કાંઈ મચક આપે નહી ત્યારે મહેલાશાહની મરજીયાના મરજી કામનીથી શું? પીરોળ તરફનો ઉમેદનો એક નાનો કતરોળી માખાપતી ગમે એવી મહેરબાની કરતાં બહુ વધારે ફાયદાકારક અને આશાવંત થઈ પડે. તેના મનની માઠી ઉમેદનો એકલો આધાર પીરોળ ઉપર હતો, પીરોળ એકલીજ જો આહે તો તેને સુખી કરી યા સદાની નીરાશીમાં રાખી શકે.

બરજોર જે દીને મહેલાશાહની પરોણાગત આખી પોતાના કાલેજના અભયાસમાં પાછા રોકાવા જતાર હતો, તેને આગલે દીને સાંજના “કારા બંગલા” ના કમપાઉંડમાં નાજાંમાય સાય ફરતા ફરતા દુરથી યુસતાદને પોતાના મકાનના બાગમાં એક ખુરશી ઉપર વાચતાં બેઠેલો જોઈ તેણે નાજાંમાયને સવાલ કર્યો કે “આ યુસતાદના દીકરાને હું ખાત્રીપુરવક ધારૂં છું કે મંપુના ખાતે જાયો છે અને

કેવું અચરતીભર્યું કે પોતાનો આવાયલો દીકરો પોતાથી આટલો નજીક રહેવા જતાં તેને પાછો મેલવવાની એ યુસતાદ સેહેજીની દરકાર રાખતો નથી! નાજાંમાય, મહેરબાની કરીને તમારે એ યુસતાદને જાણાવો તહી કે તેનો દીકરો મને પુને મેલયો હતો? જો એ યુસતાદ કહે તો હું પાછો પુને જઈ એ દીકરાના વધુ પતો મેલવી આવું.”

નાજાંમાયે જવાબ આપ્યો. “એ ખીચારો કમનસીબ યુસતાદ પોતાના ખીજાં મંકટોથી એટલો તો સખત હર્મડનો થઈ ગયલો દીસે છે કે, પોતાના એકપુરા આવાઈ ગયલા દીકરા માટે સેહેજીની દરકાર રાખતો નથી.”

“પણ તમારો કાંઈ એ યુસતાદની આગલી તવારીખ જાણતાં હશેની?”

“દીકરા, હું તો ફક્ત એટલું જ જાણું છું કે એ યુસતાદને પોતાની બાપડી માથે કાંઈ ઝાઝું સાઈ હતું તહી અને બાપડી દુઃખી જીગરે આશરે ૧૫ થા ૧૬ વરસની વાત ઉપર મરણ પામી ત્યારે એ યુસતાદ પોતાના એકપુરા નાના દીકરા માથે બહુ બાપાર હાજતમાં આવવાથી મારા જીભરાયા મેહેલાશાહે આગલી ઝોલ ખાણ પીચાણથી દયા કરીને આ સામેનું મકાન એને મુકત રહેવા આપ્યું છે, તથા ખીજી નાણાં મળાંથી પણ મદદ કરે છે. એ યુસતાદ બહુ કુંજરો છે, કામની માથે બેલાતો નથી અને આખા વખત મકાનમાં ભરાઈ રહીને વાંચવા કરે છે યા જાણે છે.”

બરજોરે ઉલટમાં આવી સવાલ કર્યો. “હું એ યુસતાદને જઈને મળીને તાલ તલાવતથી તેના એ દીકરા વીશે વાત કરી આવું તો તમને કાંઈ અડચણ તો નથીની?”

“બરજોર, એમાં અડચણ શું હોય? બાપ અને દીકરા વચ્ચે પાંછા સંબંધ બંધાય, તો હું બહુ ખુશી થાવું, કારણકે આ દુનયામાં દીકરા સીવાય ખીજું કોણ વધારે

કામ લાગવાનું હતું? પણ હું નહીં ધારતી કે એ યુસતાદ તુંને કાંઈ ખી મચક આપે. તું તેમાં અપમાન ના ગણતો, હ'?"

“અરે એમાં અપમાન શાનું? આપણી નેમ સારી હોય તો અપમાન ખી થાય તેમાં શું મુળખો?”

ખીજી કેટલીક વાતચીત કરવા પછી ઘરમાં કાંઈ કામ હોવાથી નાજાંમાય બંગલામાં ગયા અને બરબોર કપડાં પેહેરીને ફરવા નીકળી પડ્યો. યુસતાદના મકાન આગલથી પસાર થતાં તેને હજી બાગમાં ખુરશી ઉપર બેસીને વાંચતો જોઈ બરબોર થીમ પગલે બાગમાં દાખલ થયો અને સભયતાથી સલામ કરી જણાવ્યું કે “સાહેબ મહેરબાન યુસતાદજી શેઠ, કેમ છા, સારી પેઠે તો ખરા?”

યુસતાદે વરતમાનપત્રમાંથી પોતાની નજર બહાર કાઢી અચરત થઈ આ નવા આવનાર સામે જોઈ જાણે તેની હાજરી પોતાને બહુ અણગમતી હોય એવા ખુલ્લો દેખાવ કરી ટુંકો જવાબ આપ્યો કે “સાહેબજી.”

બરબોર એવા કાંઈ હડયો નહીં અને યુસતાદને વાતમાં પાડવા માટે આગલ ચલાવ્યું કે “હું ધારું છું કે તમે મન ભુલી ગયા હશે? હું મનજીભાઈ સોલાખનાનો વડો દોકરો થાઉં છું. તમારા મકાન આગલથી મારા કાકાજીના “કારા બંગલા” માં જતાં તમારે મને વારંવાર જોયો હશે? વલી મહેલાશાહ શેઠેના કદાચ મારે વીશે તમારા સાથ વાત કરી હશે?”

યુસતાદે દેખાઈતી કેટલીક તુંડાઈમરયો જવાબ આપ્યો કે “મારા ઘર આગલથી નેએ પસાર થાય તેએની તપાસ રાખવાનો મારો નીયમ નથી. મહેલાશાહ શેઠે મહેરબાની કરી મને આ મકાન વાપરવા આપ્યું છે, માટે હું તેવણતો આભારી છું, પણ તેથી કાંઈ એવું ઠડવું નથી કે તેવણતા ને પરોણાએ આવે તેએના બેઠા બેઠા હું જોયા કરું.”

ખરજોર આ અપમાન ખરાખર સમજી ગયો. પણ તેણે કાંઈ તેની પરવાહ કરી નહી. તેણે ઐટલુંજ જણાવ્યું કે “ત્યારે તો યુસતાદજી, તમારા મકાનમાં તમને કંટાલો આવવા માટે આવવા થકી હું ક્ષમા માગું છું. પણ હું તો એક બહુ નાજુક બાબદ ઉપર તમારી સાથે વાત કરવા આવ્યો હતો અને તે વાત કરતાં જો એક જીનો થયેલો ધા પાછો દુઃખાય તો હું ધારું છું કે તમો મને માફ કરશો.”

યુસતાદ ચેતી ગયો, તેણે વધારે “જોલાખી” માફ કર્યું અને વધારે ખુલ્લા અણગમતા દેખાવ સાથે ટુંડાઈભર્યો જવાબ આપ્યો “જીના થયેલો ધા વીશે કોઈની સાથે તકરાર કરવાની મારી ખાહેશ નથી. એ મારો ધા અને મારો સંકટો મારી પોતાની મીલકત સમાન છે, જેમાં કોઈ ખીજાએ શું કામ આડે આવવું જોઈયે છે?”

ખરજોરેખી આવું જોઈ ચમટો અમરાવયો કે “પણ યુસતાદજી, તમારા પોતાનાજ ધાની આ કાંઈ વાત નથી, ખરેખર હું તો એક ખીજા આસામી વીશે તમારી સાથે વાત કરવા આવ્યો છું, કે જે આસામી તમને ખચીત તમારી જીંદગીના જોડેજોડ વહાલો હોવો જોઈયે.”

“મને ખીજા કોઈની આસામી સાથે કાંઈની લાગતું વલગતું નથી.”

ખરજોરે ઇંતેજારીથી યુસતાદના મોઢાં તરફ નીહાલીને સવાલ કર્યો “શું તમારા એકપુરા દીકરાની જીંદગી સાથેખી તમને કાંઈ નીસખત નથી?”

તુચ્છકાર સાથેનો જવાબ મળ્યો કે “એકપુરા દીકરા સાથેખી મને કાંઈ લાગતું વલગતું નથી. એ દીકરો પોતાની મરજીથી મને છોડી ગયો અને તે દીવસથી મારો તેની સાથેનો સંબંધ પુરો થયો. આ દુનયામાં હું એકલોજ વસુ છું—હા, આ દુનયામાં મારું ખીજું કોઈની નથી.”

“તમારે તમારું એકલાપણું દુર કરવા માટે જો હું તમને જણાવું કે તમારા એ દીકરાને મેં પુના શહેરમાં જોયો છે, મુકાયલી સોરાયલી હાલતમાં જોયો છે, તો તમારું જીગર તેની તરફ પાછું પીગલે કે ?”

“નહી ! મેં તમને કહ્યું છે કે આ દુનયામાં કોઈબી ખેતી સાથે હવે મારો સંબંધ નથી. હું એકલો અટ્ટોલોળ મારા કુટુંબમાં બાકી રહ્યો છું.”

આ બોલો બોલીને યુસતાદે નયુસપેપરને વાલીને બદલાવના ગજવામાં મેલ્યું અને પોતાના મકાન તરફ નજર કરી જાણે ત્યાં જવાની તૈયારી કરી, જેથી બરજોરને રૂપસદ લેવા સીવાય કંઈ છુટકો રહ્યો નહી.

તોપણ તે બોલ્યો કે “ સાહેબ મહેરબાન, તમારે તો હું જાઉં છું.”

ફકટ જવાબ મેલ્યો કે “ સાહેબજી ” અને યુસતાદે પોતેજ પોતાના ઘરનો રસતો પકડ્યો, જેથી બરજોરને દુઃખી હૃદયે ત્યાંથી રૂપસદ લેવાની ફરજ પડી.

જતાં જતાં બરજોરે યુસતાદ વીથે થું વીચાર બાંધ્યો તે જણાવવાની કંઈ જરૂર નથી.

પ્રકરણ ૧૮.

સોરાબ અને તેહમીના—તેહમીનાએ ફાઉલો બરમ.

મનજીભાઈ મિનાભાઈ સોલાઈનાનો નાનો દીકરો સોરાબ પોતાના પીતાની કાપડની પેઢી ઉપર તેવણના મદદનીશ તરીકે કામકાજમાં બહુ ઉલટથી મંડી ગયો હતો.

મનજીભાઈએ પોતાનાએ નાના દીકરાને પેઢીમાં દાખલ કરતી વખતે તેની એવી ઉલટની આશા રાખીજ ન હતી, પણ એ દીકરાનેબી પોતાને આવી સરસ રીતે મદદ કરતો જોઈ

હરખાઈ જઈને મનજીભાઈએ એક સવારના નાસતા ઉપર જણાવ્યું કે “સોરાબ, ખરું કહું છું કે મેં તો તારે માટે એવી આશા રાખીજ ન હતી. હું તો ધારતો હતો કે તું તથા તારી બહેનો માઠી માઠી ચોપડીઓ વાંચવામાં અને તે ઉપર લકરાર કરવામાં એટલા બધા રોકાયલાં રહેવા માંગો છો, કે જીંદગીનાં જરૂરોમાં કામકાજમાં તમે કોઈ દિવસેથી કૃતેહમંદ નીવડો નહી. દીકરા, હું ખુશી છું કે મારી એ અટકલ ખોટી પડી છે.”

“બાવાજી, એક ઉદ્યોગી પરમાણીક વેપારીનો બેઠા જો પોતાના બાપને એવો કામ ન લાગે તો તેનું જીવતરજ બન્યું. હું જમદીથી પેઢીમાં તમારો જમણો હાથ થઈ પડવા માયું છું.” આવા જવાબ પોતાના પીતાને આપતાં સોરાબનાં મનની એવી મુરાર હતી કે જો પેઢી ઉપર તે ખરેખરો જમણો હાથ થઈ પડે, તો પોતાની માનીતી તેહેમીના સાથ પરણવાની પોતાની આલેશ બાવાજી આગળ રજુ કરાઈ તેવણની નાખુશી હાથ તોખી મંજુરયાત મંજવી દીધે.

પણ તે વાત કરવાનો હાલ વખત ન હતો—પહેલો તો સખબ એ કે તેહેમીનાએ તેની પાસે કબુલાત કરી લીધી હતી કે, એક વરસેવર તેમના અદરાવાની વાત ખીજ દોષ્ટનીખી આગળ જણાવવી નહી, અને ખીજું તો એ કે તે પોતાના પીતાની પેઢીમાં તે એટલોબધા પગભર થયો ન હતો.

પણ સોરાબનો એમણો જીવ તેહેમીનામાંજ હતો. તે પોતાનાં ઘરની આગલી ફરજો વીસરતો ગયો હતો, અને તક મળતાંજ તેહેમીનાનાં મકાનમાં પોતાના કહેવાતા અનંત વહાલા મીત્ર જમશેદજી સુકલપને મળવાને મસે જયા કરતો. ખરજોરની વીદાયગીરી પછી આ નાનો ભાઈખી હવે તો સાથે ફરવા હરવા જવા માટે કામમાં આવતો નથી, એવી ફરીયાદ સોરાબની બહેનો વારંવાર કડવાસથી કરતી હતી. સોરાબ સુંદર હલક ધરાવતો હતો, તેમજ વાયોલીન અને

હારમોનીયમ વગડવામાં અચ્છા ગણાતો હોવાથી, તેની બેહેનોને પોતાના આલખાણવાલા મીત્ર કુટુંબને ત્યાં સોરાબની સાથે જવામાં વધારે આવકાર મળતો હતો, જેથી તેની ગેરહાજરી એ બેહેનોને વધારે પજવનારી થઈ પડી હતી.

મારચ માસની આગેરીના એક રવીવરે અપોરથી સોરાબ પોતાના મીત્ર જમશેદને મલવાને મસે તેહેમીનાનાં મકાનમાં ગયો હતો. તેહેમીનાનાં માતાજી આસોબાઈ દરરોજ અપોરના બે કલાક ઉંઘ એચ્છી કહાડતાં હતાં, જ્યારે તે દીને તેણીની બેહેન મનીજેહ કોઈ એચ્છીને ત્યાં સવારથી ગઈ હતી. બંગલામાં જમશેદ તથા તેહેમીના એખલાંજ હતાં અને જમશેદને બાગબાનીનાંખી સારો શોખ હોવાથી, તેની માંગણીથી પાછલા પોહોરના ત્રણ કલાકે એ ત્રણે જણા બાગમાં ગયાં. જમશેદ માલી સાથે નવા નવા ક્યારા બનાવવાના કામમાં મશગુલ થઈ ગયો, જ્યારે થોડે દુરથી એક મોટાં ઝાડના છાંયા તલે મેલેલા બાજટ ઉપર કોઈ ન સાંભલે તેમ નીરાંતે બેસી વાત કરવાની તેહેમીના તથા સોરાબને સારી તક મળી.

તેહેમીનાએ સોરાબને પેહેલાં તો બહુ ચોકાવનારી અબર આપી કે “મારાં માયના મામી સુતરીઆના સુનાબાઈ પોતાના કુટુંબ સાથે રાખેલા મુજબ ગરમીની માહોમમ યુજારવા માટે મહાબલેશ્વર ખાતે પોતાના બંગલામાં પધારયાં છે અને મારાં માયજીનાં કુટુંબને પણ ત્યાં આવવાનું નોતરું થયાથી, હું આવતા બુધવારે મારી બેહેન મનીજેહ સાથે મહાબલેશ્વર જનાર છું.”

બહુ નીરાશ થઈ જઈ સોરાબે સવાલ કર્યો “તેહેમીના, મહાબલેશ્વરથી ક્યારે પાછાં ફરશી? હું ઈચ્છું છું કે મહાબલેશ્વરમાં એક પારસી હોટેલ હતે, કે જેથી હુંખી મારી ખીગડી ગયલી તનદરૌમતીના સુધારા ખાતર મારા બાવાજીની રજા લઈ એ ત્રણ અઠવાડયાં મહાબલેશ્વરની હવા ધોરવા આવતો.”

તેહેમીનાએ જવાબ આપ્યો “ જો માસ તયાં રહી અમા જીન માસની શરૂઆતમાં સુખમાં પાછાં ફરશું. હા બરજોર, તમે જો કોઈ મીત્રને તયાંની મહાબલેશ્વર આવશે તો મારાં મોઢાં મામીજી સાથે એકજ વખત તમને આજ્ઞાપાણ કરાવયાથી, સુનાબાઈ જરૂર તમને અમારાં બંગલામાં તેડ્યા વીના રહેનાર નથી. સુનાબાઈનો એકપુરો દીકરો દોલીની ધણી બિસરાઉ છે.”

વધારે નીરાશ થઈ સોરાબે જવાબ આપ્યો “ પણ કોણ મીત્રને તયાં આવું? એક હોટેલ હતે તો પછી કાંઈ શીકરજ ન હતી.”

તેહેમીનાએ બહુ હશીને જવાબ આપ્યો “ સોરાબ, તમા કેવા નબળા! માટીડાએ તો હિમત રાખવી જોઈયે! જ્યાં મરજી હોય તયાં ૫૦ મારગ નીકલી શકે !”

સોરાબે ઠાવકા મોઢાં સાથે જવાબ આપ્યો “ હા તેહેમીના, એ કહેવત તો ખરી, પણ બંધીખાનાના બંધીવાનો બહુ આદેશ રાખે છે કે બંધીખાનામાંથી નીકરી જવું, પરંતુ તેઓની એવી અંતઃકરણની મરજી છતાં બંધીખાનામાંથી નીકલી જવા માટે ૫૦ ને બદલે તેઓને એકબી મારગ જડતો નથી !”

તેહેમીનાએ હસતે સુખડે જણાવ્યું “ વાર તયારે હું મહાબલેશ્વર જઈને તમને લખી જણાવીશ કે તયાં આવવાની તમારે માટે કેમ ગોઠવણ થઈ શકે? મોઢાં મામીજી સુનાબાઈ સાથે એકવાર તમારી પીછાણ થશે, તયારેજ તમને જણાશે કે તેવણ કેટલા બધા બોલકણાં તથા હસમુખાં છે. તમારું એક વખત ગાયન સાંભળ્યા પછી મારી પાત્રીજ છેકે સુનાબાઈ તમને આગ્રહની કરશે કે અમારાજ બંગલામાં થોડાક દિવસ સાથે રહેવું.”

સોરાબે હરખાઈને જવાબ આપ્યો “ તયારે તો તારાં મામીજીને વધુ હરખાવા માટે હું જરૂર સરસ ગાયનો ગાઈશ.”

આ સંઘલી વાતચીત વખતે તેહેમીના પોતાનાં ગજવામાંથી સોપારીના કટકાઓ કહાડીને ખાતી હોવાથી, સોરાબે જરા વધુ હિંમતવાન થઈ જણાવ્યું “ વહાલી તેહેમીના, જો તું સોપારી ખાવાનું રકતે રકતે છોડી દીયે તો મને કેટલો બધો વધુ હરખ ઉપજે !”

“ કાંઈ ! સોપારી ખાવી શું એક ઓરતનો સણુગાર નથી ?”

સોરાબે અચરત થઈ પુછ્યું “ તયારે આજના વખતની છોકરીઓ સોપારીના કુચાને કુચા માંદમાં દાખે છે, તે શું એક ફેશનએબલ સણુગાર તરીકે કે ? તેહેમીના, કોમલ સ્ત્રીઓની તનદરોસતીને આ સોપારી કેવું નુકશાન કરે છે તેનો તને કાંઈ ખ્યાલ છે ? મારા એક તખીય મીતરે તો એક વખત મને એટલાં વેર કહ્યું હતું કે સોપારી તો એક જાતના લાકડાંના કટકા છે અને આપણી સ્ત્રીઓમાં ખલીના બુરા રોગનો વધારો કરવા માટે એ લાકડાના કટકાઓ બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે.”

તેહેમીનાએ હશીને જવાબ આપ્યો “ તયારે જમાનાઓ થયા હીંદુ અને પારસી બંનેમાં સોપારી ખાતાં આવયાં છે, તેઓ સંઘનાંજ ખલીથી પીડાય છે કે ! મારાં માયજી પોતાની જીવાનીમાં બહુ સોપારી ખાતાં હતાં, જ્યારે મામી સુનાબાઈ તો હમણાવેર પુશકલ સોપારી ખાય છે અને તોપણ તેવણ આવજની ગાંઠ જેવાં જોરાવર છે ! સોરાબ, આધા પીધાથી કોઈબી ચીક પડતું નથી, એતો ઓટા ધખારો છે. જેઓની દેહ નવલી હોય તેઓને માંદા પડવા માટે એ ફક્ત બહાનાજી તો !”

સોરાબે વધારે હિંમત પકડી જણાવ્યું “ પણ હું તો મારી માહોરદારને વધુ સોપારી ખાવી જોઈ ગભરાયા વીના રહું નહી.”

વધારે હશતે સુખડે તેહેમીનાએ નખરાં કરી જણાવ્યું
“અને જ્યારે હું મીસોસ સોરાબ સોલાઈના થાઉં, ત્યારે
હું ‘માઈ’ છું કે તમા તો મારો સોપારીનો બવાજમ એકદમ
બંધ કરી નાખશો!”

“નહી તેહેમીના, હું મારાં ભણીશનાં ઘરમાં જુલમી
થવાનો વીચારજ રાખતો નથી, પણ એટલું તો ખરું
કે મારી માહોરદારને પટાવીસટાવી કાલાવાલા કરી, એ બુરી
ટેવ છોડાવવાની મારાથી બનતી મહેનત કરું ખરો.”

“તે તો હવે પછી જોવાનું છે!”

પણ તેહેમીનાના એટલાં બધાં નખરાં તથા સોરાબની
સાથ રાખેતા કરતાં વધારે હશીને તેને વધારે “મામ”
કરવાનો સખખ શું? તે સખખ જલદીથી જણાઈ ગયો.
ખીલાડી કોઠલામાંથી જલદીથી બાહર નીકળી પડી!

તેહેમીનાએ નખરાં વધારે ચાલુ રાખીને સોરાબને
જણાવ્યું “સોરાબ, મહાબલેશ્વર જવા પછી થોડા દીવસમાં
દરીદામ થવા બાદ હું જ્યારે તમને બખીને જણાવું ત્યારે
મારા સમ જો, ત્યાં આવવાને બુલતા ના. આપણને ત્યાં
કેવી મારી મજાહ પડશે, તેનો વીચારજ મને બહુ હરખાવે
છે, પણ ફક્ત એકજ ખીજ વીચારથી મારો જીવ મદાનો
ઉદાસને ઉદાસ રહે છે.”

સોરાબે બહુ પ્રતેજનીથી સવાલ કર્યો “તેહેમીના, તુને
શાંતી ઉદાસી હોય? મને જણાવી દે અને તે દુર કરવા
માટે મારાથી બનવું કરવાને હું કદી ચુકાશ નહી.”

તેહેમીનાએ તક આવેલી જોઈ ઠંડે પેટ ખુલાસો કર્યો
કે “સોરાબ, હું ‘માઈ’ નાણાં સંખંથી બનેટ તમારી સનસુખ
આને ખુલ્લું કરવા માયું છું. જો બનેટમાં આવલું
પાસું હોય તો તમા મને મદદ કરશો કેની? હા, ‘માઈ’ બનેટ
માઠી રકમની જાટ બતાવે છે અને તે કોણ પ્રેરે?”

બહુ અચરત થઈ સોરાબ બોલી ઉઠ્યો “ તેહેમીના, તું કરજમાં ! ”

“ હા, કમનસીબે હું કરજમાં છું, એ તમને કદાચ અચરતી ભરખું લાગતું હશે. નહી કાંચ અચરતીભરખું લાગે, જ્યારે કેટલાકો કહે છે કે પાન સોપાનીનો મખવાસ તથા નાણાં મંખાંધી કરજ એ તો ફક્ત મરદાનીજ બદીઓ હોવી જોઈએ ! હા, અમા સ્ત્રીઓ કયાં વેપાર કરયે કે વેપલામાં જાટ આવે ? પણ આજના વખત પ્રમાણે કુટુંબના નામનો ટેક રાખવા, તમારા જેવા એક જવાનને સુંદર ખાયડી માટે વધુ મગર કરવા, ખીજ જવાનોની અદખાઈમાં લાવવા માટે કપડાં ચપડાં ઉપર મોટા ખરચ કરવો પડે છેતી ? આજે સ્ત્રીનાઈ કાપડના ભાવ કોણ પૂછે છે ? વેલાલી કાપડ ઉપર વધુ મારો અને હુંડયામણને લીધે કાપડ કેટલું માધું થઈ ગયું છે, તે કાંઈ તારાથી છુપી વાત છે ? મારની આગલ ધંડાં ચીતરવાની જરૂર શી ? જોતી સોરાબ, મારા બેહેસતી બાવાજીના વશયતનામાની રૂએ તેવણની રોકડ પૂંજનાં વયાજ તથા મીલકતના ભાડાંમાંથી મારાં માયજીને દર મહીને રૂપ૦૦ મલે છે, જ્યારે બાકીની આવક મારા ભાઈ લે છે. ભાઈ ધરના ખરચમાં તો કાંઈ ફાલો આપતા નથી, જેથી બીચારાં માયજીને આખું ધર ચલાવવું પડે છે અને તેવણે એવો નીચમ રાખ્યો છે કે અમા બેઉ બેહેનોને દર મહીને પચાશ પચાશ રૂપયા આપવા, જેમાંથી અમાએ અમારાં કપડાં ચપડાં વગેરેનું સંધલું ફેડી લેવું. ”

સોરાબે ડુઃખી હાડે સવાલ કયો “ ત્યારે તેહેમીના, આ તારું કરજ કપડાં ચપડાંને લીધેજ વધી ગયું હશે ? ”

“ હા, કપડાં ચપડાં, બુટ અને એવી ખીજ એક ફરનાર ફરનાર છોકરીને મંડલીમાં ટેકાપી રાખવા માટે જરૂરની સંખ્યાબંધ ચીજોની ખરીદીથીજ તો. હા, હું કબુલ કરું છું કે કમનસીબે મેં એવી ખરીદીઓ બહુ ઉડાઉ ધોરણ

ઉપર કરી હતી, પણ હવે મહાબલેશ્વરની આ છેલ્લી મોજ માટે જરૂરનાં કેટલાંક નવાં કપડાં ખરીદવા પછી હું ખચીત મારા માસીક લવાજમમાંથી મારી રકમ બચાવતી રહીશ અને પરણ્યા પછી એવો ખર્ચ તો બહુ જીજ થવાનો. મહાબલેશ્વર જમ્મયે અને ગવરનરની પાર્ટીમાં યા કોઈ માટે ખાંચરેની પાર્ટીમાં જવું પડે, તો નવાં કપડાં વગર બહુ નબોજી તો જરૂર લાગે ! ”

પોતાની ભવીશ્યની કહેવાતી મોહોરદારના એશકી કાંકડાં કપડાંએ માટેના આવા વીચારો જાણવાથી દેખાઈતા દુઃખી થયલા સોરાખે સવાલ કર્યો “ મારી મદદ કેવા પરકારની પુને જોઈયે છે ? ”

“ વલી કેહેવા પ્રકારની ! જો તમારાથી બની શકે તો ૩૫૦૦ ની એક રકમ મને ધીરે અને દર ત્રણ ત્રણ મહીને હું ૩૧૦૦ ના હકતામાં તે પાછી વાલીશ. ”

ખીચારા સોરાખની પોતાની નાણાં સંખ્યા હાલતખી ક્યાં ચલતી હતી ? તેહેમીનાને ભેટો આપવા માટે તથા તેણીને ખુશી રાખવા માટેના ખીજ જરૂરજોગા ખર્ચ માટે, તેના માસીક દરમાયા ઉપર માટી કાતર ચાલતી હતી અને વલી તેણીના ભાઈ પાસેથી ખરીદેલા ધોડાનું નાણું તો હજી પગાર કરવાનું હતું. ખીચારા સોરાખ પાસે આ ધોડાનું નાણું પાછું પગાર કરવા ફકી બચાવી બચાવી સંઘરેલા ફકત ૩૪૦૦૦૦ હતા અને બાકીના ૩૧૦૦ તે ક્યાંથી લાવે ? તેણે વીચાર કર્યો કે તેહેમીનાએ આ પેહેલીજ માંગણી કરી છે અને જો ના પાડશું તો સંઘસો ભરમ દુર થઈ જશે, એટલે તેહેમીનાના મનમાં આવશે કે ૩૫૦૦ ની નાની રકમખી તે ધરાવતો નથી. ૩૫૦૦ની રકમ તો તેણીને આપવીજ જોઈયે પછી ૩૧૦૦ ની બાકીની રકમ કાલા ચોરને ત્યાંથીખી તુરત મેલવવી.

બીચારા ગમરાયલા સોરાએ તેણીને જવાબ આપ્યો કે
“તેહેમીના તારી હાલની હાલત માટે રૂપ૦૦ ની રકમ હું
ખુશીથી કાલ પરમ દીને તુંને આપીશ, પણ હું ધન્યહું
હું કે હવે તું તારો ખરચ ઘટતી કરકસરથી ચલાવે.”

તેહેમીનાએ જણાવ્યું “કરકસરના ભાશાંણુ કરતાં તો
ધણાએને આવડે છે પણ કોઈ મારગ બતાવી શકતું નથી.
વારું હું ભવીશ માટે વધારે મંભાજ રાખીશ, પણ આ
જરૂરી રૂપ૦૦ ની રકમ આવતી કાલેજ મને આપે તો
હીક.”

“હા બનતાંવેર હું કાલેજ તુંને આપીશ.”

આ અણગમતી વાત આગલ વધે તેટલામાં તો જમશેદજી
કામ પુરું થવાથી તે ત્યાં આવી પુગો અને એ વાત અહીયાંજ
અટકી. બીજી કેટલીક વાતચીતમાં વખત ગુજરવા પછી
માંજના ૬ કલાકે સોરાએ ત્યાંથી નીકળી પોતાને ઘર ગયો.
જે હરખ અને ખુશાલ વીચારો સાથ તે બપોરના પોતાને
ઘરથી આવ્યો હતો, તે કરતાં જુદાજ મામલા સાથ તેણે
ઘર પાછું જવા માડ્યું હતું. પોતાના પીતાની અછી તાલીમથી
કરજને નામેજ તેને માઠો ધામતી હતી અને એક ઘોડો
ઉછીકો ખરીદવા માટે દરરોજ ચીંતાતુર રહી તે પસતાતો
હતો. એ કરજ જબદીથી ભરી દેવાને તે તલપી રહ્યો
હતો તેટલામાં તો તેહેમીનાએ તેને નવા કરજમાં પડવાની
માગણી કરી હતી.

પોતાની ભવીશની ખાચડીના આવા લખલુટ ખરચથી
ભવીશ કેમ જશે તેને લગતા કેટલાક ખયાલોથી તે યુંચવાઈ
ગયો હતો, પણ તેને વધારે શીકર લાગતી હતી તે એ
હતી કે આ ખાચીના રૂપ૦૦ ક્યાંથી લાવું. વસી થોડા દીવસ
રહી ગોઠવણ મુજબ જમશેદ પોતાના વેચેલા ઘોડાના પદ્મસા
માગશે તો તેનું કેમ? આવા યુંચવાયલા વીચારોમાં તે
બહુ દુઃખી હઈડે પોતાને ઘેર આવી પુગો.

કુઝ ઉપર ડાહમ રાતના આણા ઉપર તેની બેહેનોએ તેહેમીનાના અંગલામાં આખી બપોર કેમ ગુજરી તેને બગતી વાતો ચલાવવા માડી. આ વાત તો જેમ તેમ ટુંકમાં પતાવી કાઢી, ત્યારે માઠી બેહેન ગુલાંએ ખાવાનું ધ્યાન એમણું કે “ખાવાજી, ભાઈ તો હરખ સાથે દોસતદારને ઘર બપોરથી ગયા પણ દોસતદારની બેહેનોએ તો રાતના ખાઈને જવાનું જીકાઈએ નોતરું દીધેલું બી લાગતું નથી !”

આ એમટાથી સોરાળનું બહુ પાકી આવણું, પણ કરે શું ? તે એટલોજ જવાબ આપી શક્યો કે, “બેહેન, તું કેમ જાણે કે તેઓએ મને નોતરું દીધું નહીં ? હું તો ખાવા તથા બેહેનોની સાથે ઘરમાં ભેગું ખાણું લેવાને વધુ પસંદ કરીને આવ્યો, પણ મને એવી અપર ન હતી કે વડી બેહેનના આવા એમટાને ભાગ થઈ પડીશ.”

તેટલામાં તો મનજીભાઈએ દીકરાને સલાહ આપવાને વાળખી ધારણું કે “સોરાળ, તું સુકલયાના કુટુંબમાં બહુ વધારે ધરોળરા રાખે છે તે મને વધારે પસંદ પડતું નથી. જમશેદ સુકલયાની સાથે તારી ધણી મીત્રાચારી હોય તે તારા બચીશને માટે હું કાંઈ સારું પગલું ગણું નહીં.”

સોરાળે જવાબ આપ્યો “પણ ખાવાજી, તમારું ભુકી જવો હો કે હું અને જમશેદ શાલામાં તેમજ કાલેજમાં નાનપણથીજ સાથે હતા અને તયારથીજ અસુને એક એકને વધુ પડેશ પડ્યો હતો.”

ખાવાએ ચીમકી લગાવી કે “હા દીકરા, એવા જો નાનપણથીજ તે મીત્રાચારી કીતી ન હતા તો આજે તું ગરાડબુએટ થઈને બહાર પડ્યો હતો કેની ? એ જમશેદની મીત્રાચારીમાં તો તું કાલેજનો અભ્યાસ ભુકી ગયો.”

સોરાળે જવાબ આપ્યો કે “ખાવાજી, ગરાડબુએટ નહીં થયો તે સારુંજ કેની, કે તમારી પેહેડીમાં જોડાઈ વેપાર વણજમાં પડી વધારે સારું બચીશ જોવાની આશામાં છું !”

બાવાએ ખુશી થઈને જવાબ આપ્યો “હા, વેપારી થવાની આલેશ છે તે તો બહુ સારું, પણ સારો વેપારી થવા માટે તો સઘણું ધ્યાન કામકાજમાંજ રોકાવું જોઈયે. દીકરા, એ જમથેદ સુકલયાને ત્યાં તું જા, પણ નજદીક દરરોજ જવાનું છોડી દે અને એટલાની સંભાલ રાખજે કે પેલી છકેલ તેહેમીના તુંને મુરખ નહીં બનાવે.”

સોરાબનું બહુ પાકી આવધું, પણ કરે શું? તે હમણા તો નાચાર હતો. તેટલાંમાં વહી નાની બેહેન ખતીએ વધારે પાકવી પલેયર કર્યું કે “બાવાજી, તેની તો કાંઈ ધામતીજ ના રાખો. સુકલયાની તેહેમીના એક કાપડયાના દીકરાને કદીખી પસંદ કરવાની નથી. એ છોકરી પોતાને માટે મોટું મત રાખે છે અને બહુ મોટા ખાંચરે પરણી જવાની ઉમેદમાં તલપેતી છે. માટે તમે કાંઈ ભાઈ વીથે નકામી ચીંતા ના રાખતાં.”

પ્રકરણ ૧૯.

તેહેમીનાના શોખો.

મનજીભાઈ સોલાઈનાના મકાનમાં એ રવીવારે રાતનાં આણાં ઉપર સોરાબનું તેની બેહેનોએ સુકલીઆની તેહેમીનાના બાપમાં પુરતું પાકવયા પછી, એ વાત ઉડાવવા માટે મનજીભાઈએ પોતાની નાની દીકરી ખતીન જણાવ્યું કે આગલા દીવસના વરતમાનપતરો બરાબર વાંચેલાં ન હોવાથી તેમના એરડામાં એક સારું મુત બાવવાની તસદી ભેટી. આ ફરમાશ કરતાં મનજીભાઈએ ઠીકા કરયા કે “દીકરી ખતી, જોદા ખાતર પેલા ચીંતામનવાલાં મુતમાંનું એકુ બાવવાની તસદી ભેટી ના, કારણકે દીવસના જોવા માટે તે સારાં શોખાનાં ગાંઠયા જેવાં છે, પણ રાતના વાંચતી વખતે તો તે મને તદ્દન નકામો માલમ પડે છે.”

પોતાની બહેનો ઉપર થોડોક ક્રોધ લેવાની આ અચ્છી રકમ મલેલી ધારી, સોરાબે બાવાનાં મતને સ્વીકારી વધુ ટીકા કરવા માંડ્યા કે “એ ચીત્રામનનાં મુનો માટે તો બાવાજી બોલોજ ના ! હું અચરત થાવું છું કે એ હરામમાં પદસા નાખી દેવાની કોણે શ્રેયસ્કામ કરી હશે !”

હું પેટ ચુલાંએ તાલુકો મેલ્યો કે “હા બાપ, મને પણ હવે તેમજ લાગે છે. ખચીત તારી તેજ વખતે સલાહ લેવી જોઈતી હતી. સુકલીઆની તેહેનીનાએ દરરોજ માથું આપ જઈને એમાંનાં અરધી ડજન મુન ખરીદવાને જાણ અમોને ફરજ પાડી હતી. તેહેનીનાએ એ મુનાની તારીફ પર તારીફ કરી હતી. સુતરીઆનાં સુતાઆઈના બંગલામાં એ મુનો દીવાનખાનાંની કેવી રીતે વધારે છે, તેનાં પીજલુમરખાં ભાથાણા કર્યાં હતાં, તે સાંભળવાને બાઈ, પુખ્તી હાજર હોતે, એવું હું હવે ધમકું છું.”

સોરાબને ખરડે પાણી ઉતરયું અને તે ઓરડામાંથી ચાલી જાયો. પણ પોતાના ઓરડામાં જતાંજ પોતાની બહેનો તથા બાવા ગાયના આ છલેલો “દેખાવ” તો તે તદ્દન વીસરી જાયો અને માનીતી તેહેનીનાએ જે માટી રકમ ઉછીકી માંગી હતી, તે રકમ પુરી કરી આપવા માટે, જે રૂ૧૦૦ નો ખાડો પડતો હતો, તે ખાડો ક્યાંથી પૂરવો તેના વીચારમાં મચયુજ થઈ ગયો.

આખરે એ કલાકવેર વીચાર કર્યા પછી તે એવાં સેવટ ઉપર આવ્યો કે તેના બાવાની પેઢીમાં નરભિરામ મહેતાજી છે અને જેવળુ પાસે એ પદસાની નાની પુછ સંગરેલી કહેવાય છે, તેની પાસે ખીજે દીને સવારના જઈ આટલી રકમ ઉછીકી માગવી.

આ નરભિરામ મહેતાજી બુલેશ્વરની જીની મારફેટની સામેના એક માલામાં રહેતા હતા. ખીજે દીને સવારનાં પોતાના ડોડાવની રૂએ સોરાબ નરભિરામના માલામાં ગયો.

નરભિરામ તુરતનાજ સનાન કરી પોતાનાં કપાલ ઉપર બેઠા બેઠા ચાંદલો કરતા હતા. પોતાના શેઠના દીકરાને જોઈ નરભિરામ ખુશ ખુશ થઈ ગયા અને પોતાનાં મકાનમાં ને એકજ ખુરશી હતી, તે સોરાખને બેસવા આપી કાંઈ અહીંયાંવેર તસદી લઈ પોતાના માથાને પવીત્ર કરવાનાં માનનું કારણ સોરાખને પુછ્યું.

સોરાખે જાણે તદન બેદરકાર હોય તેમ જવાબ આપ્યો “અરે મહેતાજી, કારણ શું હોય? કાંઈજ નહીં તો. જરા અહીંયાંથી પસાર થતો હતો તે શેખ થઈ આવ્યો કે નરભિરામના માથા ઉપરની જઈ જરા તેને ગળગલી તો આડે.”

“અરે સોરાખજી શેઠ, ગભરામ કાંઈ? તમારાં પગલાં ફોણનાં ધરમાં છે? મારું શાક અને રોટલી તો તમને નહીં ખપે, પણ જરા પાનસોપારી તો લેશો.” એમ કહી મખવાસની એક અતી સરાઈદાર ઠાણી તેવણે સોરાખ સનમુખ ધરી.

સોરાખે જવાબ આપ્યો “ચાલો બા, કાંઈ સાઈં સાઈં ખાસુદીપુરી જમાડતા નહીં તો તમારી મરજી, પણ મહેતાજી તમારાજ હાથે એક મખલદી જેવી પાનની પતી બનાવી આપો.”

મહેતાજી પાનની પતી બનાવવામાં રોકાયા ત્યારે સોરાખ પોતાના ખરે ભરમ બોલી દેવાની તક લીધી. તે બોલી ઉઠ્યો કે જુઓની નરભિરામ, હું કાંઈ તદન અમસ્યો નથી આવ્યો. હું તો તમારી પાસે એક મહેરબાની માંગવા આવ્યો છું.”

મહેતાજીએ જવાબ આપ્યો “અરે બોલોરે સોરાખજી શેઠ, તમારું કામ શું છે? જો મારાથી બની શકતું હશે તો ને કહેશે તે કામ અબ ધડી બજાવી આપીશ.”

“કામ કાંઈ ઘણું મોટું નથી. તમારે મનસે તો તે બહુ નીરજીવ ગણાશે. ફક્ત એટલુંજ કે મારો આવતો

પગાર થાય ત્યાંવેર એક નાની રકમ મને તમારી કનેથી ઉઠાડી જોઈએ છે. બાવાજી મને જે લવાજમ આપે છે તે આવડતે જીદા જીદા ધણાક ખરચમાં તદ્દન ખરચાઈ ગયેલા હોવાથી અને એક અલી મુંદર ક્રોમલી ધડીયાલ પાણીને મુલે મલતું હોવાથી, હિયાંવેર આવેલા હોવાથી તમારી પાસે કકત હું ૩૧૫૦ની એક રકમ લેવાને આજ્યે છું. કેમ નરભિરામ, બોલો તમારાથી બની શકશે કે? નહીં બન તો કાંઈ મુજકો નહીં. પેટી પરથી ઉપાડું, પણ બાવા પાસે માંગતા મન શરમ લાગે છે. નેવણ કહેશે કે આટલાં બધાં ધડીયાલ છે અને હજી વધુ ધડીયાલનું ચેટક! માટે નરભિરામ, બાવા આગલ તો બોલશેજના હં!”

નરભિરામ જવાબ આપ્યો “ અરે તમે ના કહો છો તો માહોડામાંથી એક હરક પણ નીકળશે નહીં. લેવાની શેઠ, ૩૧૫૦ ને બદલે ૩૨૦૦ જોઈતા હોય તો તેના લેવો. એટલી રકમ તમારા પગ આગલ ધરવાને તમારો ગરીબ મહેતો તૈયાર છે. હું જાણું છું કે મનજીભાઈ શેઠના બેટા પોતાનો કોલ કદીબી તોડશે નહીં; તેમજ કદીબી બુલી જશે નહીં કે એક બુદ્ધ મહેતાના નાના પગારમાંથી જીવ બાલીને એકઠા કરેલા થોડાક રૂપયા એ મહેતાની બુદ્ધી નાતવાન વચ વાળતે હાથીના પગ જેવા કામના છે.”

જોઈતું નાણું આવું સહેલાઈથી મલે છે તે જોઈ મનમાં બહુ હરખાઈને સોરાબે જવાબ આપ્યો કે “ સાબાશ નરભિરામ, તમે મારી ગરજ મારો છો તે હું કદીબી બુલવાનો છું? પણ મહીનામાં દર મહીને પચાશ પચાશ રૂપયાના હકતામાં હું તમારું નાણું પાછું વાલી દઈશ.”

મહેતાજીએ પેટી ઉઘાડી જીદી જીદી નાની નાની પેટીઓમાં બહુ સંતાડીને પાંચ પરની અંદર વાંતાલેલું નોટાનું એક બંડલ કહાડી તેમાંથી પચાશ પચાશની ત્રણ નોટા કાઢી આપી જણાવ્યું “ લેવો સોરાબજી શેઠ, મારી ખાતીજ

છે કે તમે ત્રણ મહિનામાં મારા આ સકમાર્જના પદ્ધતિ પાછા વાલીજ આપશે. પણ તમે મનમાં કાંઈ નહીં લાવો તો તમારો હું ગરીબ નીમક ખાનાર નોકર મારા બાંપા અનુભવ ઉપરથી સુચના કરવાની રજા બહુ છે, જુવાનીમાં પદ્ધતિ પાછીના મુલે ખરચી નાખવા કરતાં સંગરી રાખેલા મોટી ઉમરે બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે.”

સોરાબે નોટા પોતાના ગળવાંમાં ઠસાવી જણાવ્યું કે “નરભિરામ, સલાહ આપવાનો હાલ વખત નથી, તોપણ થાદ રાખજે કે તારાજ વીચારો જેવા મારાખી વીચારો છે. થોડોક ઠરીકામ થવા પછી એમજ કરીશ.”

સોરાબે પોતાના મહેતાના મકાનમાંથી રૂપસદ લીધી અને જતાં જતાં તેને પોતાની વરતણુંક માટે પેતે બહુ સરમાવાનું કારણ જોયું. કોઈનું ખી કરજ કદી ખી ન કરવાની પીતાની હમિંસની સલાહ તે જાણતો હતો, જેથી તે બહુ સરમાયો કે એક ખરચાલુ છોડીના શોખને ખાતર તેણે પોતાના પીતાની જાણ વગર એક મીત્રનું કરજ કરવા ઉપાંત પીતાની પેહેડીના એક મહેતાનું વઢીક કરજ કરવાની બેઅદખી કરી હતી અને તેને વધારે લાજ લાગી કે તેના પીતાની જાણમાં એ સઘલી બેઅદખી આવશે, તો તેવણ બહુ બહુ દુઃખી થશે અને તેહેમીના સાથ પરણવાની આશા વધારે ઓછી થશે.

આ વીચારો તેના મનમાં બે ત્રણ કલાકવેર ઘોભાયા ખરા, પણ પેહેડીમાં જવા પછી, તે સાંજ કચારે પડે તેની બીરમાં પડ્યો અને પોતાની માનીલી તેહેમીનાના હાથમાં આ જોઈતું નાણું મેલવાથી તેણી ફેટકી બધી હરખાઈ જશે, તે હરખ જોવાની ઉલટમાં આ ઉપલો એવ તો તે તદન વીસરી ગયો. આખરે સાંજ પડી અને તે રાખેતા કરતાં વધારે હરખાયલાં હાઈડાં સાથ તેહેમીનાના મકાનમાં ગયો. બુઢાં આસીખાઈ કોઈ એસીને તયાં મલવા ગયાં હતાં, જેથી તેહેમીના સાથ નીરાંતે વાત કરવાની સોરાબને

વધારે તક મળી હતી. એ સાંજના તેહેમીનાએ વધારે નાખરાં કરી પોતાને હાથે આહનું એક સુંદર કપ બનાવી તેવાજ નાખરાં સાથે સોરાબના હાથમાં મેલી જણાવ્યું કે “તમારે માટેજ મેં આશ મેહેનત બધા આ આહ બનાવી છે, જે હું ધારું છું કે તમો બહુ દરખ સાથે મેહેનત બધ પીશો.”

સોરાબે બહુ ઉપકાર માની તે કપ લીધું અને પીતાં પીતાં તેહેમીના તરફથી નાણાંની માંગણી થવાની પ્રતેજ્ઞાથી વાટ જોવા લાગ્યો. ખીજી તરફથી તેહેમીના ધારતી હતી કે સોરાબ પોતેજ એ વાત છેડે તો સાફ, માટે કેટલોક વખતવેર તેનો કાંઈ પ્રસારો કર્યો નહી. જ્યારે સોરાબે તો તે વાત છેડીજ નહી ત્યારે રમે મા આવી જાય તો આ બાબદ પડવીજ રહી જાય, માટે અધીરી થઈ તેણે એ સોરાબના હાથમાંથી ખાલી કપ પાછું લેતાં રાખેતાના નાખરાં સાથે જણાવ્યું “સોરાબ, કાલે જે તમોએ મને માયાબરી કબુલાત આપી હતી, તે તમને આજે યાદ રહી હતી કે?”

સોરાબે હુજતે હાથે પોતાના બદીયાનના ગજવામાંથી એક પડીકું કાઢી તેહેમીનાના હાથમાં મેલતાં જણાવ્યું “યાદ નહી રહે! તારો કાંઈ ખી હુકમ હું તો તુરતજ બજવવાને તબપેલો રહું છું.”

આ નોટાનું પડીકું જલદીથી પોતાના પોલકાના ગજવામાં ડાસાવી દઈ તેહેમીના બોલી “તમો કેટલા બધા મારી ઉપર માયાલુ છો! ખરેખર આએ તો તમોએ મારી બહુ માટી મુશકેલી તાલી છે. પણ આ રૂપા મને આપતાં તમને તો કાંઈ અડચણ ખમવી પડતી નહી હોય?”

ખીચારા બોલા સોરાબે જવાબ આપ્યો કે “તેહેમીના તારો હું શુભામ હોવાથી તારી દરેક આદેશ પાર પાડવાની મારી ફરજ છે!” આપો જવાબ આપતાં સોરાબ મનમાં તો દરખાશે હતો કે તેહેમીના તેની ઉપર વધારે શ્રદ્ધા થશે,

પણ આ જવાબથી તો તેહેમીનાએ પોતાના મનમાં ધારણું કે “એ ખીચારોખી મારા જેવા કરેકો બાગે છે, કારણ કે જો એની પાસે નાણાંની સગવડ હોય તો એ એવા જવાબ આપતે કે “એટલી થું, પણ એથી વધારા થણી રકમ તેહેમીના તારી ઉપર કુરખાન કરી નાખું!”

ગરીબ ખીચારો સોરાખ!

તેહેમીનાનો ખરચાણ શેખ પુરો પાડવા માટે પરણવા અગાઉ પોતાના ગળ ઉપાંત આ રકમ કાઢી આપવા પછી સોરાખે તેહેમીનાને જણાવ્યું કે “હું બહુ ધન્ય છું છું કે તું માહાબલેશ્વર જવાને બદલે મુંબઈ જ રહેતે!”

“હા, હું ખી ધન્ય છું છું કે તમોને હું છોડી જઈ નહી. પણ ગરમીના દહાડામાં મારી નાણુક દેહ મુંબઈમાં વધારે લથડી જાય છે, માટે આવી મુંદર ટેકડીની લેટેકીઆ ભાગવી વધારે કઠિવત મેલવવાની આવી તક છોડી દેવાખી ગમતી નથી. આવા મકાનમાં મુલું રહેવા ક્યાં ગમે છે?”

સોરાખે સવાલ કર્યો “કાંય તેહેમીના, આવા સારો બંગલોખી તુને ગમતો નહી કે?”

“શાનો સારો બંગલો! મુઠ્ઠ દરરોજ એકજ જાતની જીંદગી અને કાંઈ ખીજી ધરમાં રમતગમત નહી. જો મારા આટલા બધા દોસત આસનાઓ તથા એશીઓના કુટુંબમાં જવા આવવાનો માહાવરો નહી હતે કેની, તો હું એક દીને આવી જાતની જીંદગી ગુજારવા કરતાં તો કાંઈ ખાઈને મારો આંકો બાવી મેલતે!”

તેહેમીનાના આવા ભયભર્યા બોલવાથી સોરાખને પોતાના બીજા માટે વધારે ગંભીર વીચાર થોડોક વખત આવ્યો, પણ આવી અતી ખુબસુરત, સીધા સરોવર જેવા કદની નારના નખરાં આગલ તે એટલો તો શીદ થયલો હતો કે, કાંઈ ગંભીર વીચાર કરવા માટે તેનું મગજ ખાલી રહેતું નહી. સોરાખે સવાલ કર્યો “તમા ક્યારે જાઓ છે?”

“આવવી કાસે અપોરની મધરાસ મેલ તરેનમાં. તમારી હમણાની મહેરબાનીથી મારી મધલી મુશકેલી દુર થઈ ગઈ છે.”

“વાર, જેમ અને તેમ જાલદી પાછાં ફરજો.” તેઓ છુટાં પડ્યાં અને તેહેમીનાની જુદાઈ ખીજેજ દીવસથી સોરાબને ન અમાય તેવી લાગી.

તેહેમીના તરફથી જે કાગલો મહાઅલેશ્વરથી થોડે થોડે દીવસે આવવાં લાગ્યાં તેમાં એ માજીલી છોડી પોતાને તયાં મજતી મજાના ઘણા રસીલા હેવાલો લખતી હતી. કેટલીક મહીઓ તથા ખીજ દોસતો સાથ તેણીને જીંદગી તયાં બહુ લેહેઝતદાર લાગતી હતી, એવું વાંચતાં વાંચતાં સોરાબને ખીચારાને બનાવો વટીક થવા લાગો. આથી આખરે એ માસની અધવચમાં એક અઠવાડયાંની રજા લઈ તે મહાઅલેશ્વર ગયો અને તયાંનાં પારસી હોટેલમાં ઉતારો લીધો. ખીજેજ દીને તેને સુતરીયાના સુનાખાઈ તરફથી વલતે દીને તેવણનાં બંગલામાં આજીવ લેવાને હાજર થવાને નોતરું થયું.

એ આજી દીવસ સોરાબે બહુ ધંતેજરીથી અને અનાંત ઉલટ સાથે પસાર કર્યો હતો. માંજના પાંચ વાગાથી ત્રીમત્રાક થવા માંડી બરાબર ૭ કલાકે—નોતરાંની ચીઠીમાં લખેલા વખતે—તે સુનાખાઈના બંગલામાં જઈ પુગો. પોતાની હાજરીથી તેણે જતાંને વારજ તેહેમીનાને જાણીતી કરી હતી, પણ તેની આ માનીતી રમતયાલ છોડી ખીત્રીકની રમતમાં ખીજ દોસતઆસનાઓ સાથે એટલી બધી તો રોકાઈ ગઈ હતી કે ૧૫ મીનીટથી વધુવાર ખીચારાસોરાબને બહાર બેસી રહેવું પડ્યું. આખરે એક ખીજ નોકરે પાછી ચાલ આપ્યા પછી તેહેમીના સોરાબને લેવા માટે બહાર આવી અને અંદર સોરાબને લઈ જતાં જણાવ્યું.

“મરે રે, હું તો તદન રમતમાં ભુલીજ ગઈ માફ કરજો
હું : સોરાબ કે તમને આટલો વખતવેર આઠી થવું
પડ્યું હશે.”

ખીચારા સોરાબને કેવું લાગ્યું હશે, તેનો વાંચનાર
પુરતો ચીચાર કરી શકશે. અંદર જવા પછી તેહેમીનાએ
બંગલાના માલિક સુતરીયાના સુનાબાઈ સાથે આ નવા
પરોણાની મુલાકાત કરાવી.

સુનાબાઈ એક વીધવા બાઈ હતાં અને પોતાનાં નાનાં
કુટુંબ સાથે ચાર પર્ષસાનું કઠિવત હોવાથી, બહુ સારી
સુખવાસી માણસી જીંદગી ગુજરતાં હતાં. તેવણ વરસમાં
૬ થા ૭ માસ પુને, મહાબલેશ્વર તથા માથેરાન તો જતાંજ
જતાં અને એ સંઘલી વખત દોસતઆસનાઓનું સરઘસ
પણ જતું. સુનાબાઈ માટેનાં ઉંચાં કદનાં ખુબસુરત દેખાવનાં
આશરે ૬૦ વરસની ઉમરના બોલકનાં વીધવા હતાં.
તેવણની વાતચીતમાં ડોઈનેખી મજાહ મજલી, તેમ તેવણ
ખીજઓની વાતચીતમાં પુરતી મજાહ પેતાં.

સોરાબ સાથે પોતાની ઓલખાણ થતાંજ સુનાબાઈએ
અસલી ઓલખ કાઢી કે “દીકરા, તું તો મને ઓલખતો
ન હશે, પણ તારા બાપ બપાવાના કુટુંબને વરસો થયાં હું
ઓલખ્યું છું. મારા બપાવાને ગરમીના દીવસ દુમસ ખાતે
ગુજરવા બહુ ગમતા હતા અને હમેંશ તેવણ તારા બેહેસવી
બપાવા મેનાબાઈનો દુમસનો બંગલો બાઈ તયાં બે ત્રણ
મહીના રહેવા જતા. મારા બપાવાની સાથે અમાખી જતાં
હતાં અને બેહેસવી મેનાબાઈ હસવાના બાવેબાવ પડાવતા
હતા. તારા બાવાખી અમારી સાથે હમેંશ રમતા હતા.
પણ આજે આશરે ૨૦ વરસ થયાં મેં તારા બાવાને
જોયાખી નથી, જો કે તમારી દુકાન ઉપરથી અમારે
તયાં ઘણું કાપડ આવે છે તથા માફ માફ ખાતું તમારે
તયાં ચાલકુંજ જાય છે.”

સોરાએ જવાબ આપ્યો “ માયજી, એવીજ મહેરબાની અમારી પેહેડી ઉપર કાયમ રાખજો.”

તેટલાંમાં બાવરચીએ ખાણું તરફ તરફ છે એવું બાઈ સાહેબના કાનમાં જણાવવાથી બાઈ સાહેબે ખાણું કાઢવાનો હુકમ કર્યો અને તુરંતજ સંઘલી રમત ગમત બંધ પડી.

સંઘલાઓએ ખાણાંના મોટા હાલ તરફ રૂપસદ લેવા માંડી, જ્યારે એક બહુ એસકી ફાંકડા જવાને તેહેમીના આગળ આવી તેણીની સાથ બહુ હસી હસીને વાતો કરવા માંડી. સોરાબનું તો પાકી પલેયર થયું હતું, પણ કરે શું? તેનાં સારાં બાયગે ખાણાં ઉપર તેહેમીનાએ તેની પાસેજ એક લીધી હતી, નહીં તો બચારો બહીને તદ્દન ખાખ થઈ જતે.

ખાણાં ઉપર એકા પછી સોરાએ તેહેમીનાને પેહેલા સવાલ એજ કર્યો કે “ જો ત્રીમત્રાક એસકી ફાંકડા જવાને સાથ હમણા તું હસીહસીને વાત કરતી હતી તે વાઈ કોણ? કોઈ હમણાંજ વેલાતથી ખારીસટર પાલીસટર થઈ આવ્યોય કે?”

તેહેમીનાએ બેદરકારીથી જવાબ આપ્યો “ એ તો પંજા પેશાવરવાલા પેશોતન પસતાકયાનો દોકરો દાનવાર. ખારીસટર તો હજી થયો નથી, પણ એની ખાહેશ બહુ છે કે બાવા વેલાત મોકલે તો તયાં કાંઈ નવું જીનું કરી આવે ખરો.”

સોરાબનું પાકી આવડું હતું માટે તેનાથી એસટા થોભાવી નહીં શકાયા નેથી તે બોલ્યો કે “ સાઈં થયું કે હજી વેલાત જતો નથી, નહીં તો બચારા વકીલ ખારીસટરોના બાર વાગી જત! જો એ વેલાત જાય તો મારા બાઈ બરજોરને તો હું પેહેલી બલામણુ કરું કે હવે વકીલ થવાનાં ફાંફાં મેલી દે!”

તેહેમીનાએ જવાબ આપ્યો “ ઠીક છે ત્યારે હું દી ત્રીમારને એ સંઘલું કહીશ, નેથી બોહિંસનો મારયો એ.

બારીચટ્ટર થવાને બદલે વેલાલી કાપડની ઝેક માઠી કુકાન કહાડશે ખરો !”

સોરાબે મહાબલેશ્વરી પટેલાને પુરતો ધનસાફ આજુ પછી ખીજો સવાલ કર્યો કે “વાર તારા દીનીયારજીને તો આપણે તેની પેલી ખીજી સહી સાથે હસતો બોલતો મેલી દબાયે અને હવે હું તને પુછું કે તું અહીંયાં હજી કેટલો વખત રહેવાની છે ?”

હસીને બતકની ટાંગ કાપતાં તેહેમીનાએ જવાબ આપ્યો “આ બંગલામાંનું સુંદર ફરનીચર, પેલા દીવાનખાના, આ ખાણાંના ઝોરડાનો બપોકો, આવી સવાદીશટ વાણીઓ અને છેલ્લું તથા સઉથી અગતનું આવી બોલકની તથા મારાજ જેવી માણલી સહીમીલીઓ અને દાસતો વગેરે સાથે સુખમના અમારા બંગલાનો શોકાતુર દેખાવ અને સુતરા ખાણાંપીણા સાથે સોરાબ તમોજ સુકાબલો કરો અને પછી તમોજ બોલો કે વહાલાં સુકલયાના સુનાખાઈનો આવો નાદર બંગલો છાડીને કોઈનેથી ગોવાલયા તલાવના બંગલામાં જવાની ઉતાવલ હશે કે ! મને તો આ પુરતો વરસાદ અહીંયાં પડવા પછી બુઢાં સુનાખાઈ સુખમ બહીનો રસતો પકડે નહી તથાંવેર પગ કાઢવાખી ગમે નહી જો ! આ વખત વરસાદજ નહી પડે અને છેક જુલાઈ માસની આખેરીવેર હાલનાજ જેવી ગરમી ચાલુ રહે તો કહેવું સાચું !”

આટલું છતાંખી પોતાની માનીતી તેહેમીના વીશે સોરાબને કાંઈ ખીજો ખયાલ આવ્યો નહી, નોકે “છેલ્લું અને સઉથી અગતનું” એવા તેહેમીનાના બોલોથી તેને જખરો ચટકો લાગે હતો ખરો.

પ્રકરણ ૨૦.

તેહેમીના અને દીનીયાર પસતાકયાના અચલુચ
લગન—દીનીયારનો આપઘાત.

સુતરયાનાં સુનાખાઈના મહાખલેશ્વર ખાતેના બંગલામાં સોરાખને જે રાતના ખાણું ઉપર નોતરયો હતો, તે ખાણું પુરું થયા પછી મુઘલાંઓ પાછાં રમતગમતમાં રોકાઈ ગયાં હતાં. આ રમતગમતમાં આગેવાન બાગ લેનાર તરીકે સોરાખને તેની માઠી નીરાશી વચ્ચે તેની માનીલી તેહેમીના તથા પેશાવરવાલા પેશોતન પસતાકયાનો દીકરો દીનીયાર જણાયાં. એક કોચ ઉપર બેઠાં બેઠાં સોરાખ અંતઃકરણથી ધ્રુચ્છવા લાગ્યો કે આ દીનયાર આ દુનયામાં અવતર્યોજ ન હતો અથવા તો તેના ખાષે તેને પેશાવર ખાતેજ રાખી મેલવાનું ડાહપણ વાપર્યું હતે.

રમતગમતની ધુધમાં તથા ખીજ સહીમીલીઓ સાથ વાતચીતમાં તેહેમીના એટલી બધી તો રોકાઈ ગઈ હતી કે, ખીયારા સોરાખ તરફ તેણીએ આડી નજર પણ ફેંકી ન હતી. સુતરયાનાં સુનાખાઈની સાથેજ ખીયારો કોચ ઉપર બેસીને ગામચીમતી તથા કુટુંબપરીવારની વાત કરવા કરતો હતો. સુનાખાઈ બુઝરગ હોવાથી ખાણું પછી ઠા કલાકમાં તો મધરાત વેર એક ઊંઘ એચી કહાડવાને પોતાના ઓરડામાં ગયાં અને આપડો સોરાખ તદ્દન એખલો પડી ગયો.

આખરે તેહેમીનાને તેની હાજરી યાદ આવી ગઈ, જેથી પોતાના માનીતા મીતરોને થોડોક વખત છાડી તેણી સોરાખની નોડમાં આવીને બેઠી. આવતાંનેવાર તેણીએ ટીકા કરવા કે ઓ વાય સોરાખ, મુવું એખલું તે કેમ બેસી રહેવા ગમે છે? જ્યારે આવા દોસત આમનાઓની વચ્ચે હોઈયે ત્યારે તો હું પાંચ મીનીટ મુંગી બેસી રહેવું તો માફ માફું ગંધ મારવા વીના રહે નહી. એકજ જણની સાથ

વાત કર્યા કરવામાં મગ્ન થું? તમોને આવી સરસ કંપની નહીં ગમે તો પછી તમારો જીવ કેમ વેરાતો હશે!”

ખીચારા દુઃખી સોરાબે જવાબ આપ્યો કે “એ તો માથુસ માણસનો શોખ! કોઈને કેવી સંગત ગમે અને કોઈની ઠીકણ જીભલીનો કેવો પટપટારો હોય! હું ધારું છું તેહેમીના, તુંને આ ઘેરમાં સવાઈદ પકવાનોના તણ તણ વારના આણું કરતાં આ મીતરોની સંગતમાં વધારે મજા હ મળતી હશે.”

“અબખતો! છોડીએને જ્યાં સહીમીલીએ અને દોસત આસનાએની સંગત મળી, ત્યાં ગમે એવાં સવાઈદ પકવાનો થું ખીચાદમાં? અહીંયાં જેવા હું દીવસ યુગ્મરું છું, તેવાજ જો દરરોજ યુગ્મરવાના હોય, તો હું ખરું કહું છું કે મને દરરોજ જો ફક્ત એકજ વખત આણું આપવામાં આવે તોખી હું ખુશી યાઉં.”

સોરાબનું હવે બહુ પાકી આવડું, નથી તે હીંમત પકડી બોલ્યો “તેહેમીના, જો તું યુસસે ન યાય તથા મનમાં નકામું આડું ન લાવે, તો હું તને ખુદલું કહું કે આવી સંગતમાં તું દીવસો વેર રહે તે મને તો નથી ગમતું. પુરતી ખાત્રી બીનાના બાહેરથી ધોતાધોતા દેખાવના આસામીએ સાથ ગમે તેવી છુટથી હસવું બાલવું, તે કોઈખી દુનયાનો વાજખી ડર રાખનારી છોકરીને જાને નહીં.”

“દુનયાનો દર! સોરાબ તુંખી આવું ‘નોનસનસ’ બોલે! આપણુ દેશીએ થું હજી જંગલી છીએ કે એવા સાંકડા વીચાર રાખ્યે? આવું પીવું, પેહેરવું, ફરવું હરવું તે સઘલું પોતપોતાની મરજીનું હોવું જોઈયે! બસ હમ્મયું પાક હોય, દીલમાં દગો ન હોય, તો પછી દુનયાનો દર શાનો રાખવાનો જો!”

વધારે દુઃખી થયલા સોરાબે જવાબ આપ્યો “આ તો હું આજે તદન નવી શીલસુશી શીખ્યો! તું એવી શીલસુશી ધરાવે છે એવો મને આગળ ખબર ન હતો.”

તેહેમીનાએ તનકો કરી જવાબ આપ્યો “હાં! તમે મને થું એવું જણાવવા માગો છો કે નહીં તો તમે મારી સાથે અદરાતે નહીં! લેવાની કાંઈ ભાંજતા હોવા તો આજેજ ભાંજો!”

અચીત આ તો એવી હદ આવેલી હતી કે તે કાજ તોડવામાં સોરાએ પોતાનો બાબ જોયો હતો, પણ તેહેમીનાના એ તનકામાં એવી લેહેઝત હતી, તેણીની ખુબસુરતી એ તનકા સાથે એવી વધારે ખીરાજતી હતી, કે સોરાખના જીગરમાં તેણી સાથે પરણવા માટે હવે પછી મોટા ભાગે આપવાનો જોખમ એડવો કે નહીં એડવો તેની મજબૂત લડાઈ ચાલતી હતી. એ લડાઈનું એવું સેવટ આવયું કે હજી થોડો વધુ વખત ચાલવું.

પાછી દોસતી કરી નાખવા માટે સોરાએ તેહેમીનાને પઠાવા માડી કે “તેહેમીના, મારો એવો કાંઈખી ખયાલ નથી, હું તારી સાથે હથું નહીં તો કોણની સાથે હથું? મને કોઈ કોઈ વેલા તારું પાકવવા ગમે છે, કારણ કે જ્યારે તું થોડીક ખીજવાયય કેની ત્યારે તારો એહેરો વધારે દીપી નીકલે છે. વારૂ આ દીનયારજી પસતાકયાનું કુંકુંખ પણ અહીંમાંજ રહે છે કે?”

“નહી, એના માખાપ તો પેશાવર ખાતે છે, જ્યારે મહાખલેશ્વરમાં એ પોતાના મામાને તયાં થોડાક દીવસ યુજીરવા આવ્યો છે. દર વરસ એનેખી માથેરાત મહાખલેશ્વર જવા વીના ચાલવું નથી. ખીચારો કુખી હોવાથી એનેખી એમ ટકડીએપર રહેવાથીજ સોહોવાય છે. એના માએ એની ખાલવચમાં મોટી ભુલ કરી હતી. ભભાં મનીએ ખીચારાને સુરત ખાતે વસતી પોતાની એક બેહેનની દીકરી સાથે જ્યારે એ ૧૦ વરસનો હતો ત્યારે અદરાવ્યો હતો. એ છોકરીને કાંઈ જખતાં વાંચતાં આવડે નહીં, સુધરેલી મંડળીમાં ફરેલી નહીં, માટે સાવધ જેવી રહી ગઈ છે

અને તેવી ખામડી કાંઈ આવા ફાંકડા જવાનને પરવડે? કુટુંબમાં માઠી ખટપટ ચાલે છે, છોકરીની માય કહે છે કે જો તેણીની એકપુરી દીકરીનું કારણ તોડવામાં આવશે તો તેણી કુવો પુરી મરી જશે અને દીનયારની માય કહે છે કે 'જો તું મારી મહેનતાં કુટુંબને એવું ખરાબ લગાડશે તો કોઈ દિવસે પણ અમા તારાં મોહોડું નોખશું નહીં અને તને ઘરમાંથી હાંકી મેલશું.' ખીચારો દીનયાર સુડી વચે સુપારીના જેવી હાલતમાં આવી પડ્યો છે અને તેથીજ પોતાના માખાપથી તેમજ સુરતી માચીના કુટુંબથી દુરનો દુર અને તેમ ફરતો ફરે છે. જોયો તમારો પારખી નંચાર!"

કેટલીક વધુ વાતચીત કર્યા પછી મેલાવડો વીખરાવા માંડ્યો અને સોરાબે પણ તયાંથી રૂખશદ લીધી. જતી વેળાએ એવી ગોઠવણ થઈ હતી કે ખીજે દિવસે સુતરયાનાં સુનાખાઈએ પંચગણી ખાને જે માઠી પીકનીક કરી છે, તે માટે જવારના ૬ વાગ્યામાં સોરાબે હાજર થવું.

ખીજે દિવસે આ પીકનીકમાં સોરાબ હાજર થયો હતો, જ્યાં એક માઠી ટાલી એકઠી થઈ હતી. ખાણાપીણા ઉપાંત ગાયન વગેરેની લેહેરત તયાં ચલાવવામાં આવી હતી. સુનાખાઈની માંગણીથી સોરાબે કેટલાંક ગાયન ગાયાં હતાં અને તેના અતી સુંદર સરોદથી આખી ટાલી ઉપર માઠી અસર થઈ હતી. સંઘજાએ સોરાબને આવો સુંદર સરોદ ધરાવવા માટે સુખારકબાદી આપવા લાગ્યા અને તેહેમીતાના ઘણાંએ ઉપકાર માનવા લાગ્યા કે આવા સારા માત્રને સુનાખાઈના ખંગલામાં દાખલ કરી તેણીએ ઉપકાર કર્યો છે. પારઠી સાંજના પુર થયા બાદ મહાખલેશ્વર બણી પાછાં ફરતાં જે ટોંગામાં સોરાબ ખીજા બે રાંક જવાનયાએ સાથ બેઠા હતા તે ટોંગાના ટટુઆએ મચતી કીધાથી ટોંગો ભાંગી ગયો. ખી માતરો જલદીયા ઉતરી પડ્યા પછી તેઓ તદન ખચી ગયા હતા, જયારે ઘોડાવાલો ખડું સખત ધાયલ થયો હતો. સોરાબનો જમણા પગ

જખરો ઇખકાયો હતો, પણ થોડા વખતમાં કલતર નરમ પડી અને તે પોતાના મકાનમાં ખીજી ગાડીમાં જવા પામ્યો. રાતના કલતર ખહુ વધયાથી તખીખને બોલાવવામાં આવ્યો, જેને ધાસતી આપી કે હાડકું મારવાયું છે અને હાડવખ્દની વધારે જરૂર ધારવામાં આવે છે.

ખીઆરા સોરાખને ખીજે દીને સવારનો સવાર સુખખ માકલાવી દેવો પડ્યો હતો. જતી વેલાએ તેની છેલ્લી સારવાર કરવાને માતો તેને મીઠા સખ્ખુનાથી દીલાસો દેવાને તેહેમીનાએ દરકાર વઢીક રાખી નહીં.

સોરાખ પોતાના પીતાના મકાનમાં આ પગની અડચણથી એ માસવેર ખીજાંણે પડ્યો અને માદાને થમ્મ ખાહેર નીકલી થકે તેટલાંમા તે તેને ખખર મૂકી કે તેહેમીના સુતાખાઈ સુતરયાના કુટુંબ સાથે પુન રહેતી હતી. જ્યાં તેહેમીનાના માપ પણ પોતાના છોકરાંએ કહીત જમ્મ રહ્યાં હતાં.

એક રવીવારની સવારના વરતમાનપત્ર વાંચતાં લગનની ટીપમાં નીચલાં નોડાંતાં લગન વાંચી સોરાખ ગાફેલ જેવો બની ગયો હતો :—

“રોજ ૭ મો, માહા ૧૦ મો, તા૦ ૨૯ મી આગસ્ટ.

“દીનીયાર પેશુતન પમતાકીયા (ઉમર વરસ ૨૭) તે તેહેમીના સોરાખજી સુકલયા સાથે (ઉમર વરસ ૨૪.)”

કેવી દગલખાજ છોકરી! જે છોકરી ઉપર તેણે પોતાનું જીવન શ્રીદા કીધેલું, જે છોકરાએ તેની સાથે પરણવાને કબ્જાત આપેલી, જે છોકરાએ તેની પાસેથી એક રકમ ઉછીકી લાધેલી, જે છોકરીએ હમણાંવેર તેને પોતાના બવીશના ખાવીદ તરીકે ગણેલો, તે છોકરી તેને કાંઈખી જણાવતા વગર અચખ્ખુઅ ખીજા સાથે પરણી ગઈ!

વરતમાનપત્રમાં આ લગન વાચતાંજ સોરાખની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં, પણ રડી રહેવા પછી તેનું હૃદય

પુરવું ખુલ્લું થવા બાદ આ બાબદ ઉપર તેને પુખ્ત વીચાર કરતાં જણાયું કે જે ખરાબ થયું છે તે સારાને કાળેજ થયું છે. હવે તેને લાયકું કે ઐસી ઉછાછલી છકેલી છોડી સાથે પરણવામાં તે પોતાના માબાપના ચતરૂ થવા ઉપરાંત પોતાનું નખાઈ પોતેજ માનતે. તેણે બારેહકતાનાં પાંડ માન્યો કે ઐસી ઐસરતથી તેના આટલો જલદીથી તેમજ સેહેલાઈથી છુટકો વયો. તેણે વધુ સુકરચુજરી ઐસલાં માટે કરી કે તેહેનાના સાથે તેના અદરાનવાની ખીના સારાં નસીમે ખીલા કાઢવાની ખબર ન હતી, નહીં તો કે તે જગના જખરી હસીમા આવયો હતો.

નાસતા ઉપર પસતાં તેણે પોતાની વડી બહેન યુલાને તેજ અઠવાડીક પત્ર વાંચતી જોઈ. થોડા વખતમાં યુલાનું ધ્યાન તેજ પ્રગટ વચલાં જગન ઉપર એંચાયું, જે તેણીએ બહુ હસીનપોતાના પીતા તથા બહેન આગલ વાચા સંભલાવ્યા.

યુલા એ જગન વાચી રહી ઐસલે ખતા બોલી ઉઠી કે “એ ખીચારો દીતાયાર પસતાકયો ખરેખરો કમનસીય!”

યુલા ન તાહુકો સુકયો કે “બહેન, તું કેમ ધારે છે કે તે કમનસીય હશે? કાય નહીં તું સુવાન લીયે કોણ અન હું મુઢન દીયે કોણ ઐવા ખનાવ નહીં હાય?”

મનજીભાઈ આ સધલી રમુજ સાબજયા કરતા હતા અને આખર તેવણે આ વાત ખંચ કરવા માટે સંવટવા ચુકાદો આપયો કે “જે હાય તે ખરું! આપણન તેમાં શું? હું ઐસલાં માટે ખુશી છું કે ખીચારો વધુ જવાના ફસતા તેમજ વધુ નીરદોશ છોડીએ ઐસી ઉછાછલી સંગતમા ખીગડતાં અટકી.”

જેમ તેમ નાસતો પુરો કરીને સોરાખ પોતાના પીતાના ઐસરામાં ગયો અને તે ઐસરાનું બારણું ખંદરથી ખંધ કરી તેવણ પાસે માફ માંગી બહુ હેપતવનારો ખુલાસો કરી દેવા માંગયો. તેણે આખોમાં આંસુ લાવી જણાવયું

કે “ મેહરબાન બાવાજી, તમને એક કરતાં વધુ બાબદખાં
 ઠગવા માટે હું ખરેખર લજવાડું છું, પણ આજે તે
 સમયો ખુલાસો કરી દઈ, મારું હૃદય મુલતુ યે નાખી,
 તમારી પાસે માફ માગું છું. આ દગલનાજ તેહેનીનાની
 સાથે હું છુપી રીતે અદરાયલો હતો. તેણીએજ મારી
 પાસેથી સાત નસીબે ખુલાત લીધી હતી કે મેં વરસવેર
 અમારા અદરાવાની ખીના કામનની જણાવવી નહી. મારાં
 નસીબે આ કલુજાત મેં આપી, જેથી દુનયાની હશીનાથી
 હું આજે છટકી ગયો છું. તેહેનીના પરણ્યા ગયતા હાવાથી
 એમની ખરાબ છાડીથી જલુકના છુટો થઈ જવા માટે હું
 તે કારતારના પાડ માનું છું. જે ઘોડા મેં તેણીના બાઈ
 પાસેથી ખર્ચદયો હતો, એવું મેં તમારા આગલ કહ્યું હતું, તે
 સમયમાં જુડું હતું, કારણકે હજી મેં તેના પછંસા હજી
 તેને આપવા નથી. એ ઘોડો કશા કામનો પણ નવા અન
 હું યેથી નાખીશ. ત્રીજી નીચ વરતણુક જે મેં મજાવી
 છે તે આપણી પેહેડીના તરબીમ મહતાજ પાસેથી રૂપ૦
 ની રકમ ઉછીડી લેવાની છે. એ કરજખી મેં આ ખરાબ
 છોકરીને ખાતરજ કર્યું હતું અને તેનાખી હું આજે
 પચતાવો કરું છું. મેહરબાન બાવાજી, મન મારો આ
 ખરાબ ચાલ માટ માફ કરવાની કૃપા કરો અને હું તમને
 આજથી પરીત કલુજાત આપુ છું કે એમી બદવાતણુક
 હવેથી હું કદી કદાખી મજાવાશ નહીં અને મનજીભાઈ
 સોલાઈનાના મારા નામન જેબ આપે તેવા હું તેવણના
 દીકરો નીવડીશ.”

સોરાબની આંખોમાં પાછાં આંસુ આવી ગયાં, તે
 પેતાના પીતાને પગે પડ્યો અને કાચ ઉપર બેસી જઈ માથું
 પેતાના હાથોમાં સંતાડી રડવા લાગો.

મનજીભાઈ જણતા હતા કે તેવણના આ દીકરો સોરાબ
 મારો ખવાશ ધરાવે છે, પણ એક હુલડ છાડીના પયારની
 ગરમીમાંજ તેણે એમી ભુલા કરી હતી. તેના પચતાવો

પણ અંતઃકરણનો છે એવું માની તેણે બહુ ગંભીર ચેહેરે જણાવ્યું. “સોરાબ, તારી આ વસ્તુ તુંને બહુ ખરાબ મારગે બધું જતે અને તારું ભરીય મદાનું ખનખ થવા ઉપરાંત તારા આપના કુટુંબના સારાં નામનાની હીલું લાગતે. એ બદનામીમાંથી આપણો છુટકો થયો છે, માટે તે ખારે હકતાલાનું હું હજારો હજાર નમન કરું છું. દીકરા, તું જેવી કબુલાત મને આજે આપે છે, તેવીજ તું જરૂર પાલજે અને હું આ બનાવો ત્યારેજ વીસરી જઈશ. હું તારા આ સંજલું કરજ શીટાડું છું, પણ મારી સલાહ પાછી યાદ રાખજે કે કદી કદીની કરજ કરતો ના. જા હવે મને તુંને કાંઈની વધારે કહેવું નથી અને એટલાંથીજ તું પુરતો બાંધ લેજે.”

હા, એ તદ્દન પુરતો બાંધ હતો. સોરાબ તેહનીનાનો ખ્યાલજ તદ્દન ભુત્તા ગયો હતો અને બહુ ઉલટથી પોતાના આવાની પેહેડીના કામમાં વલગી જઈ પોતાની પેહેડા તથા પીતા સાથે કુરસદના વખત યુજીરવા લાગો. તેને કામમાં બહુ ઉલટથી મંડી ગયેલા જોઈ, ત્રણ વરસ રહી મનજીભાઈએ પોતાની પેહેડીમાં પોતાના ભાગલા તરફે દાખલ કર્યો હતો.

ભાગ્યે થવા પછી એક દીને પોતાનાં બંગલામાંથી પોતાના પીતા સાથે ગારીમાં પેહેડીએ જતાં સોરાબ “જા મે જ-મથેદ” ગાયવામાં રોકાયો હતો. મદાન ભણી આવી પુગતા એ પતમાં પ્રગટ થયલા તાચલા ફરો ઉપર તેનું ધ્યાન એમ્થાયું:—

“એક પારસી જવાનનો આપઘાત—કારોતરે ગઈ કાલે બાબુલાના તલાવ આગલ કોઈ દાનયાર પેશુતન પસતાકીયા નામના પારસી જવાનની બાસ ઉપર જુરી ભરી હતા. મરનાર આગલા રાતના અસુરેથી આ તલાવમાં પડ્યો હતો, જે પડવાનો ધપકારો સંભલાતાંજ કેટલાક રાહદારીઓએ દોડી આવી તેને કાઢવાની કોશિય કરી હતી.

કેટલીક મહેનતે લાસ કાઢવામાં આવી તો તેનો પ્રાણ તદ્દન ગયો જણાયો. કારોનર સનમુખ પડેલી જાની ઉપરથી જણાય છે કે મરનાર બહુ કરજદાર હાલતમાં હતો અને પોતાની બાયડી તેહમીના સાથે હમેશ મારામારી કરવા કરતો હતો. તે કડવી ફરિયાદ કરતો કે તેણીના બખ્સુટ ખરચ્યા તે ખુબાર થાય છે. પણ બાયડીનીજ કસુરથી તે ગરીબ હાલતમાં આવ્યો હતો. એવી કાંઈખી જાની જુદી સનમુખ પડી ન હતી. જુદાંએ અભીપ્રાય આપ્યો કે પોતાના માગનારઓના તગાદા તથા બાયડી સાથની ખટપટથી કંટાળી મરનારે તલાવમાં નાખીને આપઘાત કર્યો છે. ”

સોરાષિ એ ફકરો બે વાર વાંચ્યો અને પછી એક હરફની બાજવા વગર એ વરતમાનપત્ર પોતાના પીતાના હાથમાં આપી, એ ફકરો વાંચવાની એલતેમાથ કરી.

મનજીભાઈએ આ આપઘાતનો ફકરો વાંચવા પછી એટલુંજ જણાવ્યું કે “ જાલમખેટ ખોત ખરાબ ! ”

તેટલામાં ગાડી રેલિડીના દરવાજા ખાગલ આવી ફરાર અને આ બતાવ વીગરા જવામાં આવ્યો.

એ બતાવ સાથે આપણી વારતામાંથી મુકબલાના કુટુંબની કાંઈ હજી આખેર આવતી નથી. એ કુટુંબના સંબંધમાં એક બાજો વધારે અગત્યના બતાવ હવે પછી આપણી વારતામાં જોવામાં આવશે.

પ્રકરણ ૨૧.

જમશેદ અવાસયા.

ખ્રીસ્ટી નવું વરસ મહેલાશાહના મકાનમાં યુગ્ગરવા પછી ખરબોર સાબાઈના પોત્રની કાષેજના અબયાસમાં

પાછો ઉમંગથી મંડી ગયો. પોતાના મકાનમાંથી કાલેજમાં જવા સીવાય તે જવલેજ બહાર નીકળતો હતો. પીરોળને આપેલી ક્યુનાતવાલું કામ પાર પાડવાને તે બહુ આદેશમંદ હતો પણ કામખાત નવી વીગત તેને ત્યાં વરસ પછી મલેલી ન હોવાથી એટલે મામમાં કાલેજનું વેકેશન પાછું આવ્યું ત્યાં વેર અભયાસ સીવાય ખીજ કોઈની આબદ ઉપર તેનું ધ્યાન રોકાયલું ન હતું.

તે જેમ અને તેમ જલદીથી એમ. એ. થઈ એલ. એલ. ખી. ની પરીક્ષામાંથી પસાર થવાની કાલજી રાખતો હતો અને તેના ગેઝટમાં અને ઉમતાદાને આત્રી હરી કે બરજોર માનવંત પદ્મમાં સાથ એ પરીક્ષામાંથી બાહર પડશે. તેનું ધ્યાન એ મુજબ અભયાસમાં રોકાયું હતું, તેપણ પોતાની માનીતી પીરોળને તે કોઈ દિવસે ભુરી જતો ન હતો. તે દરરોજ બહાર પો કસો કે પીરોળ ઉપરના તેના અનેત સવચ્છ પચારના તેવાજ જવાબ મલે એવી તેને વધી વધારે અને વધારે એછી બાગે છે. અનુભવી નાજાંમાયે તો પ્રસારે વટીક કર્યો હતો કે પીરોળ જો કદીની પાછી પરણવાને તર્કપાર થાય તો પોતાની આગલી જીંદગીમાં કોઈ દિવસેની મંખમાં ન આવેલા કોઈ બાહ્યશક્તિ દ્વારા કુલના ઉંચી નીચતા જવાનવા કેડેજ પરણવાની. વલો મહલાશાહના ચીતાર પણ તેણે જાણી લાધો હતો કે તેવણ પોતાની દીકરીને તેણીની મોટી કાલતને અનુસરવી મીને કોઈ પહેલા પંકતીના બહુ કુલવંત કુટુંબમાં પાછી પરણી જોવા પ્રયત્નતા હતા. વલો પીરોળની કાંઠાવાલી બાહ હતી. તેણીએ પોતાનું ચીત પોતાના મરનાર પતાના ખુતીને એલી કહાડવામાજ રોક્યું હતું, જે કામ બરજોરથી પાર પડેલું તેણી જોવા પ્રયત્નતા હતી, પણ એ કામમાં બરજોરે હજી રહેલ મેનવેલી ન હોવાથી પીરોળ તેની તરફ આગલ કરતા કોઈ વધારે પ્રીતની નજરથી જોય એમ તેના લાગું નહી.

બરજોર એ મુજબ પોતાનાં ભવીશ માટે કાંઈખી સારી ઉમેદ વગર અભયાસમાંજ ફાંખી હાથે રોકાયેલો હોવાથી, તેને તેની જીંદગી વધારે કડવાશવાલી બાગવા માડી.

એક રવીવારે સવારના તે ખુલ્લી હવામાં ફરવા જતો હતો, એટલામાં તેના કદીમ ઇમરત માંજ જમશેદ અવાસયો મલી ગયો. આ એ મીતરો આશરે એ વરસે અચ્છુત પાછા મલેલા હોવાથી એકમિત્રને જોઈ તેઓ બહુ હરખાઈ ગયા હતા અને બરજોર બેહોંશ કરી આંખો દીવસ વાત કરવા માટે તેને પોતાના મકાનમાં તેડી ગયો.

આ જમશેદ અવાસયો આશરે ૩૦ વરસની ઉમરનો, અતી ખુબસુરત દેખાવનો, સારા કુલના, અનંત આબાક જવાનયો હતો. અને એ વરસ થયાં તખ્તીય થઈને સાઈ નામ કહાડ્યું હતું. મેડીકલ કોલેજમાંજ તેણે પોતાના ઉંચા અભ્યાસથી પોતાના ઉમતાદે તથા ખીજાઓને એવાં તે માટે વાસ્તવ મેલવયો હતો કે જો તે તખ્તીયના ધંધામાં પડ્યો હતો તો પોતાજ વખતમાં બહુ મોટી ધરામી મેલવતો થયો હતો. એમ માનવાને બહુ મજબુત કારણો હતાં.

પણ જમશેદ અવાસયો પૈસાની પુંજ કરવા કરતાં વીદ્યાની પુંજ કરવાનો વધારે શોખ ધરાવતો હતો. તે પોતાનાં માઆપનો એકપુરો દીકરો હતો, અને માઆપ શાંચ પૈસે સુખી હોવાથી, તેની સધરા હાજતો સરતી હોવાથી પૈસા કમાવાની તેને પોતાને બાલ્ય થઈ ન હતી.

તેના એકલો શોખ તખ્તીયી વીદ્યામાં વધારે કુશલતા બતાવી તામ કહાડવાના હતો, કાલેરા, ખાહી, રગતપીત, ખરાબ ઠાસ વગેરેના અકસીર ઉપાયો શીધી કહાડવાનું જાણે તેમ એટક લાગ્યું હતું. તખ્તીયી બાબદોને લગતાં યુરોપીયન પુસ્તકોના અર્થને અભ્યાસ કરવા પાછલ તે મંડલો રહેવા ઉપાંત કામેલ દેશી હકીમો તથા વજીહો સાથે

બિલાઈ જઈ તેઓના નુસકાઓ વગેરે જાણી લેતો અને ગોસાંઈઓ વગેરેમાંથી ફરી તેઓની જરીબુટીની દવાઓની આશયતો જાણવાની કાલજી રાખતો.

જમશેદ અવાસયો ખરેખર એક વીદવાનજ ખતવા માંગતો હતો અને તેથી તેનામાં કાબેલીયત હતી. તેનાં માતપીતા વલસાડ ખાતે રહેતાં હતાં. જવાન વયમાં તે અબયાસ અરથે મુંબઈ એક ખેતીનાં મકાનમાં આવયો હતો અને તે તથા ખરજોર સાથેજ કાલેજમાં જોડાયા હતા. ખેડૂત એકમેક સાથ બહુ માત્રાચારી બાઝી અને થોડા વખત પછી જો કે જમશેદ મેડીકલ કાલેજમાં જવાથી તેઓ છુટા પડ્યા હતા, પણ તક મળતાંજ એકમેકને મળતા હતા. આ તો કાગળપતરોનો વેહેવાર ચલાવતા હતા.

જમશેદના પીતા સાથ વાંચનારને આગલ ઓલખાણ કરારી હતી. એક વખત કીમટમસને ટાંકણે મરનાર રૂપાંબાઈ તથા તેવણની દીકરી સુતાને લગતી વીગત મિલવવાની આહ્વેશથી ખરજોર પોતાના મીત્રની સાથ વલસાડ ગયો હતો, જ્યારે પોતાના દીકરાના આ ઇમટ મીત્રને જમશેદના બાપ સોરાબજી અવાસયાએ રૂપાંબાઈને લગતી પોતાને જણાયલી સઘલી વાગતો પુરી પાડી હતી, તે વાંચનારને યાદ હશે.

ઉપર જણાવ્યું છે તેમ આ જમશેદ સોરાબજી અવાસયો બહુ દેખાવણી તથા ખુબસુરત હતો. તેનું કદ લાંબું હતું, તે શરીરે બહુ મજબુત હતો, અને જો કે પોશાકને માટે બહુ બેદરકાર રહેતો હતો તેથી તેના દેખાવથી તે કોઈને ખી પોતા તરફ ખેંચવા વગર રહેતો ન હતો. દુનયાદારીની આ પોશાકની જાણે તેને કાંઈની દરકાર ન હતી. તેનું સઘલું ધયાત તખીખી વીદયાના વધારા પાછળ લાગેલું હતું, એવી ઉમેદથી કે માણસ જાતનાં નખોદયાં મેટાં દરદોના કાઢ વધારે સુતરા ઉપાયો શોધી કાઢી આ દુનયામાં નામ કાઢી જવું.

ઐવી તારીફલાયક માઠી ઉમદાવાલો આપણે આ નવો મીત્ર જન્મશેષ્ટ સોરાબજી અવાસયા છે.

એક મીતરો કેટલીક મુદત પછી પાછા મળવાથી બહુ હરખાઈ ગયા હતા અને ઐકમિકને લગતી જુદી જુદી વાતો સાંભળવામાં તે રવીવારનો અરધોઅરધ દીવસ નીકળી ગયો હતો. પરજોરના ઐરડાની સફાઈદાર હાલત, ત્યાં ગોઠવેલાં સુતરાં ફરનીઅર માટેના તેના ટેસ્ટ, પશચીમ બાજુ ખુલ્લી હોવાથી ત્યાં આવતી સુંદર સહેકાઓ વગેરેથી હરખાઈ જઈ જન્મશેષ્ટ તેનાં આ મકાનની બહુ તારીફ કરવા માંડી. પરજોરે ઉપકાર માનતાં જણાવયું “જન્મશેષ્ટ, મને હરખ ઉપજે છે કે મારા અભયાસ માટે સંવેદો આ ઐરડો તને ઐટલો બધો બાવે છે.”

“બાવે છે ઐટલુંજ નહીં, પણ જાણે હું તારી અદેખાઈ ઐવા સારા શાંત ઐરડામાં રહેવા માટે પ્રેરું છું. નીગંતે અભયાસ કરવા માટે તો અરેખર ઐવાજ ઐરડા નોપયે. કોણ જાણે શું હશે કે અમા તખીબાની મરજતમાં ઐવાં સુંદર મકાનમાં રહેવાનું હોતું નથી, જ્યારે હું જોવું છું કે બારીસટરો મા વકીલોનાં મકાનમાં ઐવાજ સારા ટેસ્ટવાલાં હોય છે.”

પરજોરે જવાબ વાલયો “દોસત જન્મશેષ્ટ, તું જમી તેમ બોલતો હોય, પણ ઐટલું તો ખરું કે મારા કાજજી મહેલાશાહ સોલાઈના પણ ઐજ ઐરડામાં રહેતા હતા અને તેવણે જેમ ફરનીઅર ગોઠવયું હતું, તેમજ ગોઠવવાની મનખી લલટયઈ. મને લોભ થયો કે મહેલાશાહ વકીલના ધંધામાં આટલા બધા ફાવી લખોપતી થયા, તો હું કાં નહીં તેમજ ફાવવાની પ્રશ્નિષ પ્રેરું? પણ દોસત, ખીજ કેટલાક મીતરો બે છે, તેઓ તો કહે છે કે હવે વકીલના ધંધામાં રહેવું છે શું?”

જન્મશેષ્ટ જવાબ વાલયો “ઐવું બોલનાગાઓ માઠી બુલ કરે છે. હા, ઐક ધંધામાં કાંઈ સધલાઓજ ફાવે નહીં.

કેટલાકો ફાવેલી અને બીજા કેટલાકો નીશફલ થાય, અને એ તો દરેક કામકાજ અને ધંધાવાપાસ ચાલતો આવેલો નીયમ છે. એક માણસની ક્તેહના આધાર તેની પોતાની ઉપરજ રહે છે. આપણે કાલેજમાં સાથે હતા તમારનું જ મેં મત બાંધ્યું હતું કે તું જેની કામમાં પડશે તે કામમાં ફાવવાનો, કારણકે આ જીંદગીમાં ક્તેહ માટે શાંત ખુલ્લું મગજ અને મક્કમ ડરાવ જરૂરના આગેવાન માધના ગણાય છે. તારામાં એ સાધના મેં તેજ વખતથી જોયા હતા અને તેથી તારી ક્તેહ માટે હું આવો આવીપુરવક છું.”

બીજી કેટલીક વાતચીત કરવા પછી જમશેદે સવલ કર્યો. “તમારે શું પેલા લખાપતી વકીલ મહેલાશાહ સોલાખનાબી આજ આંરણમાં રહીને અભયાસ કરતા હતા કે? લોકો કહે છે કે એ વકીલ બહુ બાહોશ છે, તેમ નસીબ દેવીની સાચી પ્રસંતા ધરાવે છે. વારં એવગુનાજ મકાનમાં આશરે નવ દશ માસની વાત ઉપર પેલું માઠી ચરચા ઉઠાવેલું ખુન થયું હતું ની!”

હા, તેવણનાજ એક મકાનમાં એ ખુન થયું હતું અને તેવણની એકપુરી દીકરી પરણ્યા પછી તેણીના નીરદાશ આવીંદનું માત્ર સાતમે દિવસે એ ખુન થયું હતું.”

પ્રજીયેર ઉપર લાંબો થઈ અલેટાખન જમશેદે ખેદરકારીથી સવાલ કર્યો “ખરજોર, તું તો એ ખુનની સંબંધી વીગતથી જાણીતો હશે, મેં તે જા વાત નો કર કે હુંની જાણું કે તે એવું ને શું શું મવણભરયું ખુન હતું કે તેણે આખાં મુંબઈ શહેરમાં તેમજ આમાં ગુજરાતના ગામોમાંની માઠી ચરચા કરી મેલી હશે. મેંની તેની કેટલીક બાગતો તે વખતે સાંભળી હતી ખરી, પણ તે તો “સેકંડહેન્ડ” વીગત હતી!”

ખરજોરે આ ચરજ સવીકારીને બેહેસતી નવજનાં ખુનને લગતી માંડીને પેહેલેથી તે છિલ્લે પર મચલી વીગતો પોતાના મિત્રને કહી સંભળાવી. ચીપી ચીપીને આ વાત

કરવામાં બરજોરની ઉમદ એ હતી કે તેનો આ કાબેજ
મીન ખુનને ખાતો કાઢવા માટે કાઢ નવા ઉપાયો સુચવી શકે.

મુઝલું સાબલી રહેવા પછી જમશેદે સવાલ કર્યો
“અને આશરે ૧૦ માસ થવા આવેલા છતાં ખુનનો
કાંઈખી પતો હજી મલી શક્યો નથી કે?”

“કાંઈખી નહીં!”

કેટલોક ગંભીર ચીચાર કરી જમશેદ બોલ્યો “અમીત
આતો ખીચારા મહેલાશાહને માટે ચીંતાતુર મામલો
ગણાય. જે તમે લોકો માનો છો તેમ મહેલાશાહના
કોઈ દુશ્મને તેવણની ઉપર કીના લેવા માટે તેવણના આ
વહાલા જમાઈનું ખુન કર્યું હોય, તો હું અનુમાન કરું
છું કે તે મુંજી સખસના કીના એટલામાંજ અટકવાનો
નહી. એવા અનુની કીના વધુ ભોગો લેવા વગર સંતોષ
પામે નહી, જે કીનાના સપાટામા હવે પછી કદાચ
મહેલાશાહ પોતેખી આવી જાય અથવા તો તેવણની આ
એકપુરું ખુબસુરત વીધવા બેઠી પીરોજીખી આવે! પણ
બરજોર, એટલીખી ખાત્રી રાખજે કે તાંઈ બહુ મજબુત
કારણ વગર કોઈ સખસ આટલો બધો કીનાઓર થાય
નહી. કોઈ અતીશય માટી ગેરખનસારી વગર દુશ્મનાઈ
આત્રી માટી પ્રકારના વેરમાં બદલાઈ જાય નહી.”

બરજોર એટલીજ ગંભીરાઈથી જવાબ આપ્યો “જમશેદ,
હુંખી એવુંજ મત ધરાવું છું, પણ આવા સખત કીનાનું
મુલ શું હશે તે હજી અમા ખોલી કાઢી શક્યા નથી.
આખરે નીરાશ થઈને મેં તો એ બરમ ખુલ્લો થવાની
સંકલ્પી આશા છોડી દીધી છે.”

જમશેદે પોતાના મીત્રને સલાહ આપવા માંગી કે “તું
જણાવે છે તેમ મરનાર નવલ તો એક ફરેસતા સમાનજ
નીરદોશ જવાનયો હતો, તો આ જબુત કામ મહેલાશાહનાજ
કોઈ વેરીએ ફરેલું હોવું નોઈયે, જેથી મહેલાશાહ, તેવણનાં

મોઢેરદાર તથા તારા જણાવવા મુજબ તેવણની આ અતી ખુબસુરત જવાન વીધવા છોકરી પીરોળ ખુનીની તબવાર ઉપરજ જાણે હજી બટકતાં રહ્યાં છે એમ હું માનું છું. તેવણને બહુ સંભાળથી રહેવાની બલામણુ કરજે.”

ખીજી કેટલીક વાતચીત થવા પછી જબદીથી તક મળતાંજ પાછા મળવાની ઉમેદો આપીને જમશેદ અવાસ્યે તે રવીવારે સાંજના પોતાના મીત્ર બરજોરથી છુટો પડ્યો.

ખીજે દીને સવારનાં બરજોરને પોતાના પીતા તરફથી એક પત્ર મળ્યો કે પીરોળએ આગલી સાંજના એક ખેટાનો જનમ આપ્યો છે અને મા તથા દુધમજ બાલક અને જણુ સારી તંદરોસતીમાં છે. વલી આ ચીઠીમાં એટલું વધારવામાં આવ્યું હતું કે પીરોળએ તરતજ પોતાના વહાલા દીકરાનું નામ પાડી દીધું છે અને તે નામ બરજોર કરી છે.

આ ખબરથી બરજોરની આંખોમાં હરખનાં આંસુઓ આવી ગયાં. એ હરખનાં આંસુઓના બે સખખ હતા. પહેલો સખખ તે એ કે પીરોળએ પોતાના દીકરો જનમતાંજ તેને બરજોર નામ આપવાની કાબજી રાખી હતી, તેજ તેની તરફનો તેણીનો સારો વીચાર બતાવે છે. ખીજો સખખ તે એ કે ખીચારી એકલી અટુલી પડેલી પીરોળને તથા એક ખેટાની વરતી થયેલી હોવાથી પોતાના વહાલા મરહુમ પતીની એક ખીજી જીવતી મુરતી તરીકે એ બચાના પયારમાં પીરોળ પોતાનું માટું દુઃખ રક્તે રક્તે હવે વીસરતી જશે, એવી તેને વધારે આશા લાગી.

પીરોળને તથા એક ફરજદની વરતી થવાથી તેટલોજ હરખ ખીચારાં બહુ દુઃખી બુઢાં મેહરમાયને પણ ઉપજ્યો હતો. એ મેહરમાયે પોતાનાં મન સાથ એવા સંતોષ બીધા કે તેવણનો દીકરોજ જાણે પાછો આવ્યો છે અને એ બાલકને ઉછેરવામાં તેવણની બુઢી જીદગીના બાકીના દિવસો

વધારે સારી રીતે યુજરશે એવા સંતોશ લઈ, આ નવાજેશ માટે તેવણે તે કીરતારની અંતઃકરણથી ખંદગી કરી, પોતાની ખીણ ધરમ સંખંધી ફરજો બજાવી. પણ પીરોજને ત્યાં થયેલી આ ફરજદંતી વરધીથી, જહાંગીર અવાસયો એકલોજ બહુ ખીજવાઈ ગયો હતો. બેહેસલી તવલતા આ નાના ખંતેશને આ ખખર સાંભળીને આડાં ને ઉભાં થઈ આવ્યાં હતાં. મરનારનાં વસાયતનામાં મુજબ પીરોજને ત્યાં જો કાંઈ ફરજદંતી વરધી ન હોય, તો મરનારનો માટો ખગીયો તેવણની નાની માનીલી બેહેન શીરીન જહાંગીર અવાસયાના વડા દીકરાને મળવો જોઈયે. ખંધા જહાંગીર અવાસયો તો એ માલકત મેનવવા માટે તબક્કા રહેલો હતો, પણ જાણે કુદરત તેની આડે આવી.

“મારા બચાનાં મખમલી આવી માટી માલકત ગઈ છે” એવા મારા બલાખમાં જહાંગીર અવાસયો પડ્યો હતો અને જ્યારે તેની તીરદોશ બોલી બાયડી શીરીને પીરોજને જોઈ આવ્યા પછી ખખર આપી કે “જી ભરાયો બુચો તથા પીરોજ બેઉ બહુ સારી પેઠે છે,” ત્યારે આ જહાંગીર અવાસયાએ પોતાની બાયડી આગળ ઉભરે કાઢ્યો. તે બોલ્યો કે “જી અભાગણી થેલી, આપણા દીકરાનું તો તને કાંઈ જાગતુંજ નથી. જે સુંદર બચાએ આપણો મંચી માટો થઈ વાપરતે, તે તેના માલમાંથી છીનવી લેવાયો છે અને તોખીતું આટલી બધી બેદરકાર!”

શીરીન છછણી પડી અને બોલી ઉઠી કે “જી બા જહાંગીરજી, તમે એમ શું કોલા બાલો છો! મારા દીકરાનાં નસીબ તેની સાથે. બીચારી પીરોજને કેટલો હરખ ઉપજ્યો છે તેના તો વીચાર કરે? મારાં માથેને આજે ૯ મહીના પછીજ મેં થોડાંખી સુખી જોયા છે.”

જહાંગીર અવાસયાએ જણાવ્યું “અરે એ છોકરાને જીવવા તો દે. બચાને માટું કરતાં લોહીનું પાં થાય છે. બાપ વગરનાં છોકરાઓ કોઈજ જીવે છે.”

શીરીને ઉશ્કેરાઈ જઈ જણાવયું “ જાઓ જાઓ તમે તો
એવાજ રહી ગયા છો! મારાં માથાના આ નવા
દીકરાના ખાસ નથી, તો બાદાએજીની તેન માથે કે કેની?
મરૂં રે મરૂં મારો જ ભરાયો ખરજોર નરોજી દોત્રીશકના
તો ૧૦૦ વરસના ઉવા માથે લેતો આવ્યો કે. મરૂં રે
મરૂં એની ઉપરથી! ” એટલું બોલી આવજણા લઈ શીરીને
એરડામાંથી ચાલી ગઈ. જહાંગીર અવાસયો બહાપામાંજ
બેઠા કે એના જેવા મુરખ ખાચડી ખીજી કોઈની ન હશે!

આ બતાવતે આશરે ૧૧ માસ ચીતા પછી ખરજોર
પીરોળની જુલાકાત તેણીના મકાનમાં ગયો હતો. પીરોળ
હજી શીરી હતી, પણ આગલ કરતાં દેખાતી વધારે
સંતોષી જણાતી હતી. તે પોતાનાં દુધમલ બાલકને રમાડવામાં
મથુબન થતી હતી. ખરજોરને જોતાંજ તેણીએ પોતાના
આ બેઠાને નેની નજદીક ધરી હરખાયલે એરે જણાવયું
“ ભાઈ ખરજોર, મારાં નાના ખરજોર ઉપર તારો હાથ
ફેરવ કે એમા તારા જેવા હુશયાર તથા ભલો નીવડે. ”

ખરજોરે ખુશીયા આ દોઢ માસનાં નાનાં બાલકને
પોતાની ગોદમાં લઈ રમાડ્યો, અને દીકા દીકાને જોવાપછી
અભીપરાય આપ્યો કે પોતાનાં બેહેસતી બાપના જેવાજ
નીકલવાનો. આ બાલકની તંનદરોસતી બલવવાને લગતી
કેટલીક સારી સુચનાઓ ખરજોર તરફથી સાંભળવા પછી
પીરોળએ માથા આગલો ફૂકલો કહાડ્યો કે “ કેમ ભાઈ,
પેલા બાબદ ઉપર કાંઈ વધારે સાંભળયું કે? કાંઈ વધારે
નવી બાલ થઈ શકી કે નહી? ”

ખરજોરે ડુઝી એરેરા કરી જવાબ આપ્યો “ પીરોળ,
કાંઈ નહી, એમ મને લાગે છે કે હવે કાંઈની એ લ કરવા
જેવું બાકી રહ્યું નથી. કરવખયાનાં કુટુંબ વીશે આપણી
બાલ હવે પુરી થઈ એટલે પછી હવે પતો મેલવવાનું કાંઈ
બાકી રહ્યું નહી. ” પીરોળએ માથું કમલાવીને જવાબ
આપ્યો “ ખરજોર મને તો તારી ઉપર બહુ માઠી માઠી

આશા હતી, પણ તેં તો તદન તીરાશી આપી. ડીટેક્ટીવ આતાંના અમલદારોને તો બહુ બહુ કામ પડ્યું, તેઓનું ધ્યાન તો આ મુકદ્દમા ઉપરથી પેલા મુકદ્દમા અને પેલા મુકદ્દમા ઉપરથી ઓલા મુકદ્દમામાં રોકાય, જેથી તેઓ તો ઝાઝો દરકાર ગણે નહીં, પણ મારી આ આફતમાં તારી તરફથી હું આશા નહીં રાખું તો કોણ તરફથી રાખું? બેર એમ તો એમ.”

બરબોરે રડમસ જેવા થઈ જવાખ આપ્યો, પીરોળ, તું જાણતી હોવી જોઈએ કે તારે આતર જો મારો જમણો હાથખી કાપી આપ્યો પડે તો તેમખી કરવાને હું તમ્બચાર થાવું. એટલું છતાં હું શું તારું એટલું કામ નહીં કરું? મેં તો મારાથી બનવું સઘલું કર્યું છે અને જ્યારે ખીનો કાંઈ મારગ જોતો નથી ત્યારેજ મેં તને આ જવાખ આપ્યો છે.”

પીરોળ પાછી ઉશકેરાઈ ગઈ અને તે ઉશકેરણીમાં બોલી ઉઠે કે “બરબોર, તને ક્યાં ખબર છે કે મારા બેહેસાનું ખુન તગર સજ થવે પસાર થયું છે તયાંવેર મનતીરાંત મલતી નથી. બેહેસાને મારેથી ખુંચી લેવામાં આવે અને તેવાણેના મુજી ખુની આ કુતયામાં તીરાંતે ફરે તે વીચાર રાતની મારી ઉંઘખી છીનસી લે છે.”

એવા પ્રકારનો કેટલોક ઉભરો કાઢવા પછી ખ્યાને વધારે રમાડવાને મહે બરબોરે વાત વીસરાવા માંડી અને ખ્યાં સાથ તેણીને પાછી રમતમાં નાખી, તેણે તયાંથી રૂખશદ લીધી.

ખાંબલામાંથી નીકળવા અગાઉ બરબોર મેહરમાયને તેવણના ઓરડામાં મલવા ગયો હતો. તેવણને મલવાને સખખ એ કે પોતાના ધસટ મીત જમશેદ આપેલી ચીંતાથી પીરોળનાં શાસુને જાણીતી કરવાને તેણે વાજખી ધાર્યું. તેણે મેહરમાયન જણાવ્યું કે “માયજી, મારો મીત માણસ

જાતના અવાશની પરીક્ષામાં બહુ કુશલ છે, માટે તેની ધાસતીમાં વળુદ હોવી જોઈએ કે ખુની નો જીવનો હશે તો નીરદાશ પીરોળ, યા તેણીનાં કુધમલ બાલક ઉપરખી કીનો લેવાને ધણું કરીને તલપેલો હોવો જોઈએ.”

મેહેરમાયનંબી આ ધાસતીમાં દેખાઈતી વળુદ લાગી, જેથી તેવણે જણાવ્યું કે “મારા મશાનના સંપ્રભા નોકરો બહુ વફાદાર છે અને તેવણને ખાનગી ચેતવણી આપીશ કે પીરોળ યા તેણીનાં બાલકને કદીખી વીઠાં નહીં રાખે. બેહેસતીની વરસી જવા પછી મારો જીવ નથી આહતો તોખી પીરોળને લઈને હવાના ફેરફારને મસે ખંડાલે બે માસ રહી ચોમાસાના દીવસો તેણી સાથે પુના ખાતેના મારા કાકાના દીકરાના અંગલામાં ગાલી કાઢીશ. તેટલામાં ખુની પકડાઈ જાય તો ખાદાની બહુ મેહેરખાની.”

પ્રકરણ—૨૨.

મેહેસાશાહ શેઠની આગલી કારકીરદી વીશે ખોલ—
લે.લો દાલો.

પોતાના મીત્ર જમશેદ અવાસીયાએ જે ધાસતી આપી હતી, તે બરજોરના મગજ ઉપર બહુ મજબુતીથી ઠમી ગઈ હતી કે, નો બેહેસતી નવલનું ખુન અને ત કપટ તથા ધીક્ષારની અગનમાં કોઈ બદમાસે કર્યું હશે તો તે બદમાસ હજી વધુ ખુન કરવા વગર સંતોષ પામનાર નથી. પોતાના કાબેલ તખીબ મીતરે આપેલી એ ધાસતીથી બરજોર ગભરાટમાં પડ્યો કે રખે કોઈ દીવસે ખીચારી પીરોળ યા તેનાં કુધમલ બાલકનુંખી ખુન થાય.

એ ધાસતીને બીધેજ બરજોર પાછો વધારે ઉભટથી મરનાર નવલના ખુનીનો પતો મેલવવાના કામમાં અભયાસમાંથી સેહેજખી કુરસદ મલતાં પડ્યો.

ડીટકટીવખાતાંના ખાનસાહેબ સાથે તેને મારી મીત્રાચારી આ ખુનીની ઝાલના સંબંધમાં જ પડી હતી, જેથી એક રવીવારે મંજના તેણે ખાનસાહેબને પોતાના અભવાસના મકાનમાં આહુતું એક કપ સેવા તથા પાનસોપારી સેવાને મોતર કીધું હતું. ખાનસાહેબને બહુ લેહેઝતદાર આહુતું કપ પાવા પછી, ડુનપાદારીની અપ્પર અંતર વીથે કેટલીક વાતચીત કરવા બાદ ખરજોરે યુની વાત પાછી કાઢી. ખાનસાહેબે તો પાછો પોતાનો મજબુત શક રજુ કર્યો કે આ કરપીન ખુનના ભીવમાં એક ઝિરતનો હાથ તો સીધો અથવા આડકતરી રીતેખી હોવાજ નોખઝમે.

ખરજોરે મવાલ કર્યો “ ત્યારે ખાનસાહેબ, શું તમો એમ ધારો છો કે એક ઝિરતે પોતાને બેહેસર્તી નવલના જીગરમાં પેલી છરી ઝાસી હીધી હતી ? ”

જવાબ મલ્યો કે “ નહી, ઝિરતે તો તે છરી જાંકી નથી, પણ કોઈ ઝિરતને ખાતર આ જખુન કામ થયું હતું. ઝિરતો પોતાની ગેરમતનાશીતા કાને લેવા માટે પોતાના હાથ લેહીમાં ખરડવા નથી, પણ તેઓ મરદાને બચભીત યુનાહો માહોખતની ધુમ્મમાં કરવાને ઉશકેરે છે. ઝિરત મારેની માહોખત અને અદખાઈ એ બેને બાઈબંધ તરફે અમા ડીટકટીવો ગણાયે છીએ અને હું એમ ધારું છું કે તમારા એસીનું ખુનખી કોઈ એવી અદખાઈને લીધેજ થયલું હોવું નોખઝમે. ખીચારા બેહેસરી જવાને કદાચ તાની વયમાં કાંઈ ભુલ કરી હોય, તેપરથી આવો માહેતમભર્યો ખનાવ અનેલો બાગે છે. ”

ખરજોરે અભીપ્રાય આપ્યો કે “ ખાનસાહેબ, તમો એવી બાબદમાં મારા કરતાં બહુ બહુ લાભો અનુભવ ધરાવો છો, પણ મારે તમને ખાતરી આપવી નોખઝમે કે બેહેસર્તી નવલની જવાની તદ્દન નીરદોશપણામાં યુજરી હતી. મારો એસી પીરોળ સાથે તે બાલવમયાજ પયારમાં પડ્યો હતો અને

એક ખીળ ઉપર તેઓનો એવા તો સવચ્છ પયાર હતો, કાહાણી ક્રીડામાં દરશાવવામાં આવે છે તેવા પયાર હતો, કે એવા પયારમાં ચપ્પુર થયેલો એક નીતીમાન સારી ખસલતનો જવાનયો કોઈ ખીજી ઓરત ઉપર નજરખી ફેંકે એ કેમ આપણે માની શકીએ ?”

આનસાહેબે જવાબ આપ્યો “ મરનાર જવાન માટે તમા તથા મહેલાશાહ શેઠની એવીજ ઉંચી સરડીશીકેટ આપો છો, ત્યારે તો મારે એટલુંજ કહેવું જોઈએ કે તે ખીચારો તદ્દન નીરદાશ હશે અને આ ખુન મહેલાશાહ શેઠ ઉપરજ ક્રીડો લેવાની મતલબથી થયેલું હોવું જોઈએ. નવલને એવી નેમથી મારી નાખેલો લાગે છે કે પીરોળ વીધવા થઈ પેલી ગાંડી જેવી થઈ જાય તો તેના આપને દુઃખમાં ગીરફતાર થયેલો જોઈ ખુની તેની ઉપરનું પોતાનું વેર વહેલું ગણે. એ સીવાય આ ખુનની નેમ તીથે હું ખીજી કાંઈખી વધુ અટકલ કરી શકતો નથી અને હવે પછી કરે એવી સેહેજની આશા લાગતી નથી.”

ખીજી ફેટલીક વાતચીત કરવા પછી પાન સોપારી બઈ આનસાહેબ વીદાય થયા, અને બરજોરે ખાત્રીપુરવક માન્યું કે આ ખુન નવલના કોઈ દુશ્મને નહી, પણ મહેલાશાહ શેઠનાજ કોઈ દુશ્મને કર્યું છે. વલી આનસાહેબે કહેલી વાતખી તેની ઉપર મજબુત ડમી હતી કે કોઈ ઓરતને ખાતરજ આ ખુન થયું છે, જેથી બરજોરે એવા ખયાલખી શકમંદ ગણ્યો કે મહેલાશાહે વફીલના ધંધામા કોઈ બંધવાને સંખત સજ્જ કરાવી હશે, તેણે આ ક્રીડા લીધી હોય.

આ ખુનનો પટા મેલવવા માટે તેટલા માટે બરજોરે એવા નીશ્ચય કર્યો કે મહેલાશાહની આગલી જીંદગીમા કાંઈ કમનસીબ બનાવ બનયા હતા કે નહી, કોઈ ઓરતને તેવણની સાથે અટપટમાં પડવાનું કારણ મેલ્યું હવું કે નહી તેની જાણ કરવી.

મહેલાશાહ સોલાઈના પોતાના સવદેશ સુરતથી વકીલના ધંધાનાં કેલવણી લેના માટે, તેમજ એજરીનવટન ઇનસ્ટીટ્યુશનમાં ચઢી કેલવણી લેવા માટે મુંબઈ આવવા તયારે, બરજોર ગોવાળયા તલાવ ઉપર જે મકાનમાં હાલ અબપાસ કરવા માટે રહેતો હતો તેજ મકાનમાં, બનકે તેજ ઓરડામાં વરસોવેર રહ્યા હતા. માણેક પોંચારો પાન મતલો નામનો એક પારસી માણસ બરજોરન તેમજ એ મકાનમાં રહેતા ખીજા વીધ્યારથીઆને ખાવા પીવાનું વગેરે તથ્યાર કરી આપતો હતો. અને બરજોરે સાબલયું હતું કે મતલાનો ખાપખી અગાઉ એજ કામ કરતો હતો. રાતના મતલો ખાણું બાવયો તયારે બરજોર વાત છંડી કે “મતલા, તું તો બુઢો થતો જાય છે તોખી ખાવરની ગાઠ જેવો રહેયો છે હં!”

મતલાએ જવાબ આપ્યો “હા શેઠ, એમ તો છે ખરું! અમી ગરીબ મનીખનાં હાડકાં નાની વયથીજ કામકાજમાં રગડાયલાં, તેથીજ માઠી ઉમરેખી અમી આવા ધસડમોડો કરી શકયે. મારો ખાપ દોલો મારી અગાઉ અહીંયા આશરે ૩૦ વરસવેર શીખવા આવતા છાકરાઓને તેમજ આસપાસના રહેવાસીઓને સંધીસીંધી ખાણું પુરું પાડતો, તેમજ તેઓના ઓરડા સાફસુફ રાખતો હતા. દોલાએ મન બચું હતો તયારથીજ એ કામમાં પાડયો, અને ખીચારો જયારે દેહ ન આબવાયો અને પગે તદન અડી જવાથી ખાટલે પડયો તયારેજ આ કામકાજ છોડી દઈ સંઘણું મને સોંપી ગયો છે.”

બરજોરે હસીને સવાબ કર્યો “મતલા, તારો હાંખરો હજી જીવે છે કે?”

મતલાએ મગફરી સાથે જવાબ આપ્યો “હા શેઠ, જીવે છે અને જો તાંટીયા પાધરા હોય તો ચાર માર વેર હાંજાઓ ધસડી જાય એવો હજી સારો ખાધો ધરાવે છે. મારા

આપને તમે ઓળખતા નથી, પણ તે તો તમારા
આનંદનવાલા મહેલાશાહ વકીલ શેઠની હંમેશાં જાળ
તારીફ કરે છે. તે કહે છે કે મહેલાશાહ શેઠ નેવા કુલ્લા
તેમજ અઠંગ અભાયક કરનારા અને ગરીબો તરફની
બહુ સભ્યતાથી વરતનારા આજના વખતના પોરમાઓ નહી.
જો બરજોરજી શેઠ, ગમે તો એક દહાડે મારા બાપા આગલ
આવો, તો એ બુદ્ધો પોતે ઉકુણાઈ ઉકુણાઈ જઈ તમારી
આગલ મહેલાશાહ શેઠની ખુશીની અણીથી તે પછી વેરની
તારીફ કરવાનો.”

બરજોરને ખીજે નોઈતું હતું તેજ મલી આવયું. જ્યારે
બુદ્ધો દોલો મહેલાશાહ વકીલન આટલો બધો ઓળખે છે
તથા વરસો વેર તેવણની નાકરી કરી હતી, ત્યારે તો
તેની પાસેથી કાંઈ જાણવાનોગ ખબર કદાચ એથી કાઢી
શકાયે, એવી ઉમિદથી બરજોરે મતલાની આ માંગણી
કુંતળથી સવીકારી. તેવણે જણાવયું “વારું મતલા, તારો
બાપ કયાં રહે છે?”

“અરે સાહેબ, કાંઈ બહુ દુર નથી, નજીકમાંજ છે!
શંકરશેઠની વાડીની પાછલી બાજુએ ખજુરાંઓની વચે જે
ધર ઉભું કરેલું છે તયાં હું ખી રહું છું, મારો બાપખી
રહે છે અને તથાજ સોકોન માટે અમે પકાવયે છીયે.”

બરજોરે જણાવયું “ત્યારે તો આવજી કાલે સાંજના
૪ કલાકે હું તથા જરૂર આવીશ, અને તુખી તયાં તારા
બાપા આગલજ મને ઓળખાણ કરાવવા માટે થોભજે.”

મતલાએ આ ખુશીથી કબુલ કરયું.

ખીજે દીવસે સાંજના બરજોર પોતાની ઓળ આગલ
મલાવવા માટે પોતાના નાકર મતલાના આ ઇલાણી આપેલાં
મકાનમાં ગયો. એક ખુલ્લી હવાવાળા ચાર સફાઈદાર
નાના ઓરડામાં સફેદ કુખ નેવા ચાદર ખીજાવેલી ખાટલી
ઉપર બુદ્ધો દોલો પડેલો હતો, જ્યારે તેની સામે એક

પુરશી ઉપર મતલો થેઠા થેઠા વાત ચલાવતો હતો. બરજોરને જોતાં વારજ મતલાએ તેને આવકાર દઈ બેસવા માટે પુરશી આવી, અને પોતાના બાપને જણાવ્યું કે “લે દોલા, તું ઘડી ઘડી કહ્યા કરતો તો કે તારા માનીતા મહેલાશાહ શેઠના જવાન મળા બરજોરજી શેઠને તુંને દેખાડવા માટે લઈ આવ તે આ રહ્યા શેઠ.”

જવાન ખુબસુરત દેખાવતો તેમજ સભ્યતાભરી વસ્ત્રો કવાલો બરજોર ચાલી ચલાવીને પોતાના મકાનમાં આવ્યો. તેથી બુદ્ધો બોલો દોલો બહુ બહુ હરખાઈ ગયો અને “આવો શેઠ આવો” કરી ખાટલી ઉપરથી ઉઠી બેસવાની કોશિશ કરી. દોલાથી બેસાતું નથી એવું જોઈ બરજોરે તેને ઘેલાસો દઈ સુધ્ધ રહેવાનો આગ્રહ કર્યો, એવું જણાવીને કે “જો તમા સુધ્ધ રહેશો નહીં તો હું ચાલી જઈશ.”

દોલાને પોતાની ખાટલી ઉપર સુધ્ધનેજ વાત કરવાની ફરજ પડી અને બરજોરે એવી તો સભ્યતાથી તથા માયાભરી રીતે તેની સાથે વાત ચલાવી કે એક જમ્મા જાણે કેવા જુના દોસત હોય તેમ નવા જુના થઈ ગયા.

બરજોરે બુદ્ધને જણાવ્યું કે “દોરાબજી, તમારો દીકરો કહે છે કે મારા બાવાના કાકાના દીકરા મહેલાશાહ સોલાઈના, જેવણને અમા કાકાજ કહીયે છીયે તેવણને તમા બરોબર ઓલખો છો ?”

બોલા દોલાએ જવાબ આપ્યો “અરે ભાઈ દોરાબજી શાના! મને તો દોલાના સાચાજ નામથી બોલાવજો. એ નામમાંજ હું ખરી મગફરી જઈ છું. હા, તમારા કાકાજી મહેલાશાહ શેઠ તો મારા મુરખી જેવા હતા અને તેવણને નહીં કંઈ હું ઓલખ્યું? તેવણ આજે તો મને ભુલી ગયા છે, મારા બંગલામાં રહી ગાડી ધોડે ફરતા હોવાથી, પોતાના બીમારા આગલા દોલા આકરને તો વીસરી ગયા છે, પણ

તેવણની આગલી ધણી મહેરબાનીઓ મારી ઉપર હોવાથી હું તેવણને કેમ વીસડું? મારા એ શેઠની પાંચ વરસવેર મેં દરરોજ નોકરી બજાવી હતી અને કાંઈ સેંકડો રૂપિયા મેં તેવણના આધા હશે.

બાલો દાલો બોલકણો છે, માટે કુનેહમરી વાતચીતથી તેની પાસથી પટાવીને સંઘલું બાહરે પાડશું, એવા વીચારથી બરબોરે સવાલ કર્યો “ત્યારે પાંચ વરસ વેર મહેબાશાહ શેઠ એકજ ઓરડામાં બથુકના રહેતા હતા કે?”

દાદાએ જવાબ આપ્યો “હા, ચાર વરસવેર તો બથુકના એ ઓરડામાં રહ્યા, અને સીસાટીમાં તેમજ બાજે કેકાણે શીખવા જવા સીવાય કદીબી ઓરડામાંથી બાહરે નીકળતાતા નહી, પણ ત્યાર પછી ફેરફાર થવા લાગો. મહેબાશાહ શેઠ સવારના ગયલા છેક રાતના અસુરેથી આવવા લાગ્યા, કેટલીક વખત તો રાતના દશ દશ વાગે આવવા લાગ્યા, પણ આપણાંથી કેમ પુછાય? કોઈ કોઈ વખત મારી પાસે સવાદીટ પુડીંગો અને પદ્મો બનાવીને પોતાની સાથે હેલકરી પાસે તેવણ ઉંચકાવી જતા હતા. આપણે જોયું કે કાકાજી તો કાંઈ ઉપર નીચે નજર કરતા હશે! પણ આપણા આપનું શું જાય? આપણને તો રોકડું ને પુરતું હામ મલે અને જવાનજમાન શીએબા કેલવામલા શેઠ પડ્યા, ત્યારે પોતાની મરજીની કોઈ બાઈ સાથે પરણવાના ધરાદો રાખતા હોય તો મારેથી કેમ વચે પડાય?”

“પણ મહેબાશાહ એ કોણને ત્યાં જતા હતા, એ પુડીંગ અને પદ્મ ક્યાં મોકલાવતા હતા, તે તને ખબર પડી હશેની?”

બાબા દાદાની કેથી આખ ઉંઘડી. તે બરબોર તરફ ટીકી ટીકાને જોવા લાગ્યો, એવા ખ્યાલથી કે પોતાના મોટા કાકાની આગલી છંદગી માટે એટલું બધું ચીવીચીવીને પુછવાનું કારણ શું? થોડોક વખત રહીને બાણે લજવાઈ જઈને બાલો દાલો બોલી ઉઠ્યો “બરબોરજી શેઠ, માફ

કરેનો. તમારા મારા કાકાજી જેવા અહમથ આશામી વીશે આવી છુટથી વાત કરવાની મેં બેઅદબી કરી એ મારે માટે સાઈ નથી.”

બરજોરખી વફીલ થતો હતો એટલે તેને કાંઈ પુછવું પડે નહી. તેણે મીઠાસભરયા બોલોમાં દીલાસો આપ્યો “દાલા, તારું આ બોલવું તારે માટે મને વધારે ઉંચી વીચાર બેસાડે છે. નોકરો જો રાખવા હોય તો તારાજી જેવા વીશ્વાસુ માણસ રાખવા જોઈએ. જોની મહેલાશાહ શેઠ તો મારાખી મુરખી જેવા થાય છે, જેથી તારે ખાત્રી રાખવી કે તેવણને ભગતું હું તને કાંઈ પુછું તે તેવણને નુકશાન કરવાની નેમથી તો હોયજ નહી. હુંખી વફીલ થાઉં છું, માટે મારા કાકાજી વફીલ થયા ત્યારે તેવણને શું શું મુશ્કેલીઓ નડી હતી, તેવણે જીંદગી કેમ પસાર કીધી, તે વગેરેની વીગતો પુછવાની શું મને ઉભટ નહી થાય ? વાઈ અમારા તારા જેવા નોકરે મારા કાકાની બહુ સેવા બજાવેલી હોવાથી તથા તારો દીકરો મારી તેવીજ સેવા બજાવતો હોવાથી, તારા ધરપણમાં અમારે તને બુલવો ન જોઈએ” એમ કહી બરજોર પોતાના ગજવામાંથી તદ્દન નવી ચલકતી દેખાવલી દશ દશ રૂપયાની પાંચ નોટો કાઢી દોલાના હાથમાં મેલી.

ગરીબ દુઃખી માણસને પૈસા કેવા કામના હોય છે ! આટલો જ માણસને સેહેવવો પડે, તે માણસને રૂપો ની રકમ હાથીના પગ જેવી ! દોલાએ આ તદ્દન નવી નોટો લેવાને આનાકાની તો કરી, પણ તેની સંધલી નજર તેમાંજ હતી. બરજોર તે બરાબર ચેતી ગયો હતો, તેથી બોલેલું કરી કે “દાલા, જો તું આટલી નીરજીવ રકમ લેશે નહી તો હું અહીંથી ચાલી જઈશ અને કોઈ દીવસેખી તારી સાથે બોલાશ નહી.”

બરજોરે એ નોટો બુદા દોલાની હથેલીમાં મેલી મુઠી વાલી અને દોલાએ એવું જણાવાને પોતાના તકયા તલે

તે સેરવી દીધી કે “જવો બાપ, તમે તો મને મણો શરમમાં નાખો છો. શું કરું તમારો સખુનખી ના પડતો નથી.”

બરજોરને વધારે હીંમત આવી જેથી ખીજાં એવાજ નોટના પાંચ નવા કટકાઓ પોતાના હાથમાં ગાળી જણાવ્યું કે “જો મારા કાકાજીને લગતી મધલી આગલી વીગતો જાણવાની મારી હોંમતું પુરી પાડશે તો આ નીરજીવ રકમખી ધનામ તરફે તારીજ ગણજે. જોની દોહા, દુનયા બેહોલી છે અને તું મારી આગલ વાત નહી કરશે તો ખીજે ઠકાણીથી શું હું મલવી નહી શકીશ?”

વધુ નોટો જોઈ દેલો વધારે પીગતયો, અને જણાવ્યું કે “તમે જોવા બ્યાલુ શેઠથી કાંઈખી વાત છુટી રાખવાને હું વાજખી પાગતો નથી. પણ જો શેઠ એટલા મહેરબાની કરજો કે હું જે વાત કરું તે મારે નામ એ મહેલાશાહ શેઠ આગલ કરી ના દેતા. તેવણખી મું નીમક વાધુંસ, જેથી તેવણ મારી ઉપર રીસે ભરાય તે મને જોવા મમે નહી. અરે પણ હોયજ તો, મુલાતીમાં તો મહ કાંઈ બને.”

બરજોરની ઉલટ આ સખુનો માંભરીને મધલું જાણવાને બહુ વધારે ઉશ્કેર મું તેણે તુરંતજ બવાખ આપ્યો કે “દોહા, હું તને પવીત કબુલાત આપું છું કે મારો જાન જાય તોખી કદીખી તેં કદેલી વાત હું મહેલાશાહ આગલ કરતર નથી, તેમજ તારું નામ તો કદી કદીખી તેવણ આગલ ખાલતાર નથી.”

આ વાતચીત ચાલતી હતી તે અગાઉ મતલો તો પોતાના ખીજાં કામકાજને લાગે ઓરડામાંથી કચરનો જતો રહ્યો હતો. બરજોરે આપેલી કબુલાતથી ભાલા દોલને ધીરજ આવી, અને તે બોલી ઉઠ્યો કે “બમ, બમ, તમારી આ કબુલાત પુગતી છે અને મારા ખખી જ દે મારી વાત તમારેકે માહે પાડશે નહી. તેમજ મહેલાશાહ શેઠને મારું નામ જણાવશે નહી. તેવણ અગાઉ દરરોજ માંભરતા

ઔરડામાં આવી કદીખી બાહર નીકલે નહીં તે હવે દરરોજ આખા આખા દીવસ અને અરધીરાતવેર બાહર રહેવા લાગ્યા, મારી પાસેથી સવાદીષ્ટ પકવાનો રંધાવીને બધા જવા લાગ્યા, જોયી તેવણ ક્યાં જાય છે, તે જાણવાની મારી ઉલટ કુદરતીજ ઉશકેરાઈ, અને એક દીવસે એક ઘાટીને ઓલખી રાખી તેને લાલચ આપી તેને ક્યાં બધા જવામાં આવે છે, તે મેં પુછી લીધું. બાંયખલાથી થોડેક દુર એક એકાંતવાસ જગા ઉપરની એક નાની બંગલીમાં એક બાઈ રહેતી હતી જ્યાં મારા જવાન શેઠ મહેલાશાહ તેણીની મુલાકાતે જતા હતા અને ત્યાં તેણીની સાથ વારંવાર ખાણું લેતા હતા. મેં તે બાઈના એક મુસલમાન નોકર સાથે દામતી પાડી આ ખખર મેલવી હતી. આ નોકરને ખખર ન હતી કે તે બાઈનો ખાવીંદ હાથાત છે કે મરણ પામયો છે. વલી મેં આ મુસલમાન નોકરને બહુ કુનેહથી સવાલો કર્યા, પણ મહેલાશાહ શેઠ અને આ બાઈ વચ્ચે સેહેજખી આડો સંબંધ હોય, સેહેજખી તેઓની વરતણુંક માટે શક રાખવામાં આવે, એવો ખ્યાલખી બાઈવાને તે વફાદાર મુસલમાને સાફ ના પાડી. તે નોકરે મને જણાવ્યું કે મારા બાઈને ભેટવા એ પારમી શેઠ સીવાય બીજા કોઈખી આવવું નથી અને તેવણ પોતેખી સવાર અને સાંજના બંગલીની આસપાસના નાના બાગમાં ફરવા સીવાય બીજે કુથેખી કદી બહાર જતા નથી. ”

બરબોરે અધીરાઈથી બેલા દોહાને સવાલ કર્યો “પણ તેં તો એ બાઈ કેવાં હતાં તે જોવાની કોશિશ કરી હશેની?”

“હા મેં તો ઘણીખી કોશિશ કરી પણ તે પાર પડી નહીં. બાઈ બંગલીમાંથી બાહર નીકલે તયારે કેની? મારા મુસલમાન મીતરે મને જણાવ્યું હતું કે બાઈ આશરે ૩૦ વરસની ઉમરના હતાં, તેવણના ચેહેરો આગલી અનંત ખુબસુરતીની નીશાનીઓ દેખાડે છે, પણ માંઠ માટાં સંકટે તે ચેહેરા ઉપર શીકાસ અને ઉદાસીએ જાથુકના ગલબો

કરેલો લાગે છે. તેવણ બહુ સાદા રહે છે અને કોઈની પ્રકારનું એંચાણ કરવા માટે સેહજની બાહેરના દેખાવ કરતાં નથી. એક વખત એ મુસલમાન નોકરે હાલવેથી થેકને બાઈ સાથે વાત કરતાં સાબલયાં હતાં કે “આપણો સારો સંદાનો ખુશાલીનો વખતની નજદીક આવી પુગશે, પણ તે ઈશ્વરની મરજી ઉપર છે.”

બાઈએ જવાબ આપ્યો કે “હુંની મારી હાલની કંઝાલ હાલતમાંથી—સદાની ચીંતાનુર હાલતમાંથી—કુર થઈ એ મારા વખત માટે ઈતેજસયા રાહ જોવું છું, પણ એ મારો વખત જલદીથી આવે એવી ખસારત થતી નથી. જે મારાં નસીબ હોય તે ખસે.”

એ ઉપ્રાત બોલા દોબાએ બાહોશ બરજોરને પોતાના બોલાપણામાં બીજી કેટલીક વધુ વાગત આવી હતી, જે જો ક યુએવણુમરી હતી, તોપણ બરજોરને તો કેટલેક દરજ્જે વધુ બોલ કરવાનું ઉપયોગી થઈ પડી હતી, જે વીશે આપણે હવે પછી બોલીશું.

પ્રકરણ ૨૩.

બરજોર અને ધરવાલા સાજનભાઈ—બરજોરને

મલેલો કેટલોક ભરમ.

બોલા દોબાએ મહેલાશાહ વકીલની જવાન છંદગીના સંબંધમાં જે કેટલીક વાગતો પોતાના બોલાપણામાં બરજોર આગળ રજુ કરી હતી, તે એ બાહોશ જવાનને મોટા વીચારમાં નાખતારી થઈ પડી હતી. દોબાએ બરજોરની વધુ ઉજટપાલટ તપાસમાં જણાવ્યું કે એ મુસલમાન નોકર મને એટલું જ ફકત જણાવી ચકયા કે યા તો તે બાઈના આવીંદ કથેનારી ગયો છે, યાનાની મુદતની બંદીખાનાની

સજા ભોગવવા ગયો હશે, યા તો મહેલાશાહ શેઠ પોતે પરણેલા હોવાથી આ બાઈ ઉપર પોતાના પયાર છતાં તેણી સાથે તેવણુથી પરણી શકાયું ન હશે.

બરજોરે પોતાની તપાસ વધુ આગલ ચઢાવી કે “દોહા, જ્યારે એ મુમત્તમાન નાકર સાથે તને આટલો બધો વેહેવાર પડ્યો, ત્યારે તો તે વારંવાર ભાંચખસ જઈ વધુ બાલ કરવાની કોશિશ કામ નહી કરી? તારા બેલવા ઉપરથી તો તું ખી બહુ ચટપટ્યો માલમ પડે છે?”

દોહાએ જવાબ આપ્યો “આશરે પાંચ માસવેર એક અથવા બીજાં કારણુત લાધે તેમજ મારા અપ્પત માંદગીને લીધે મારાથી તયાં જવાઈ શકાયું ન હતું, પણ જ્યારે સાચો ધર્મને એક રસીવારે હું તયા ગયો ત્યારે જોતું છું તો એ નાનું મકાન તદ્દન બંધબસ પડેલું હતું, અને “ભાડે આપવાનું છે” કરી બહાર પાટવું મારવું હતું.”

દોહા પાસેથી હવે કાંઈ વધુ વીગત મલી શકતી નથી, એવું જોઈ આટલી વીગત ઉપરની સંતોષ પકડી બરજોરે પોતાના હાથમાંના રૂપ૦ ના પાંચ કટકાઓ દોહાના હાથમાં દસાવી બીજી બેર આરીયત પુછી, પાછા આવવાની કબુજાત આપી રૂપ૦૨૬ લાવી.

બરજોર આ બેલા દોહાના મકાનમાંથી દરીયે કીનારે ફરવા ગયો, અને એક ગરાબ પણ પૈસા માટેના બાલચુ નાકરે આપેલી વીગત ઉપર પુષ્પત વાચારમાં મથાયુલ થયો. તેને બાચું કે પોતાના માબાપ તથા બીજાં જેથીએથી બહુ દુર મુબલ્લ શહેરમાં એક એકાંત એરડામાં રહેતાં મહેલાશાહ પકીલ પોતાની જવાનીમાં બહુ કંટાલી ગયા હશે, જ્યાં એક ખુબસુરત જવાન અબલાના સંકટાથી તેણી તરફ તેવણુનું દાલ એસાયું હશે, અને બાઈખી જો કુખી હોય તો પોતા તરફ આવી દીલસોજી બતાવનાર તરફ બહુ જલદીથી એસાઈ જાય, એ સવભાવીક છે. તેણે પોતાનું

મગજ આગલ દોડાવયું કે “ પણ ભાના દોહાએ આપેલી ખબરો ઉપરથી સેહેજખી ઠરતું નથી કે મેહેલાશાહ વકીલ તથા એ અંગણી સ્ત્રી વચ્ચે કાઠખી આડો સંબંધ હતો. તેઓ બેઉ વચ્ચે નીરદોશ પયાર ખાઝયો હોય, અને કદાચ મેહેલાશાહના મનમાં એવો પાતી વીચાર પેઠા હોય કે એ ઓરતના ખાતીંદના મરણ પછી તે પોતાની અદરાયતી સુરતી મોહોરદાર તજ દઈ તેણી સાથે પરણે. હા, એ વીચારમાં એ ખાઠખેખી મારા માઠા કાકાને ઉતજન આપયું હોય, અને એ ઉમેદ અને ઉમેદ ઉપર તેઓએ આશરે ત્રણ ચાર વરસની મુદત આવી ચુસત મીત્રાચારીમાં ચુબરી હોય એખી ખતવાનોગ છે. પણ એ ઓરતના ખાતીંદ તો મરતો નથી એવું જોઈ મેહેલાશાહ ઉપર સારી અસર થઈ હોય, અને પોતાની ડડવેલી સુરતી મોહોરદાર સાથે તેવણુ પરણ્યા હોય, અને એ ખાઠખેખી સારો ખવાસ ખતાવી મેહેલાશાહને પોતાની ડડવેલી મોહોરદાર સાથજ પરણવા દીધા હોય અને પોતે પરદેશ જઈ એકાંતવાસમાં રહી હોય એ પણ ખતવાનોગ છે. ”

પોતાના મનમાં કરેલી આ અટકલ ઉપર પાછો કેટલોક વખતવેર હરીપાકત કરવા પછી ખરજોર એવા સેવટ ઉપર આવયો કે “ હા, મારા એ અટકલજ ખરી હોવી જોઈયે, કારણ કે જો એ ઓરત તથા મેહેલાશાહ વચ્ચે કાઠખી ખરાખ સંબંધ ફેલાયો હોતે અને તે પછી મેહેલાશાહ તેણીને તજ દઈ પોતાની કબુલેલી સ્ત્રી સાથે પરણ્યા હોય, તો આ મુંબઈ જેવા મોટાં શેહરમાં તે ચરચા ફેલાયા વગર રહે નહી. પણહું અટકલું છું તેમજ હોય તો એ કમનસાખ ઓરતના એવા ઉતમ ખવાસ માટે હું તેણી તરફ ખરેખરા માનની નજરથી જોવું. એવા ઉતમ ખવાસની સ્ત્રી પોતાની પાક દામાનને મેહેલાશાહ સાથની ગમે એવી મીત્રાચારીમાં સેહેજખી દાધ લાગવા દે નહી; તેમજ મારા માઠા કાકા

મહેલાશાહની નીચી વીથિ મને ઐટલો બધો તો વીશ્વાસ છે કે તેવણુ કદીખી ખરાબ કામમાં પડે એવું હું માનીજ શકું નહીં. હું ખાત્રીપુરવક માનું છું કે મેં કરેલી ઉપલી અટકલજ ખરી પડવાની ?”

એ મુજબ પોતાની કરેલી અટકલ વીથિ જવાન ખરજોર સોભાઈના આટલો બધો ખાત્રીપુરવક થવા પછી, તેના મગજમાં એક ખીનો વધારે અગતનો સવાલ ઉભો થયો અને તે એ કે “ અગરજો મેં અટકલ કરી છે તેમજ ખરેખર બનયું હોય, તો સવાલ એ ઉઠે છે કે ખીચારી કમંતસીય પીરોજનના ખાવીંદના ખુન સાથે એ બનાવને નીચળત શું હોય ? જો કાંઈખી નીચળત હોય તો તે ઐટલીજ કે આ ઐરત જેને હું બહુ સદગુણી ગણી તારીફ કરું છું, તેણીનો ખરાબ ગુસો આખરે ઉશકેરાઈ આવ્યો હોય અને પોતાના આગલા માનીતા મહેલાશાહને પોતાની માહોરદાર તથા દીકરી સાથે બહુ દાલતમંદ, સુખી તથા આખાદ નોઈ, પોતે એ બગલાની ધણીયાંણી થવી નોઈવી હતી, એવા વીચારથી કદાચ તેણીના જીગરમાં અદેખાઈના આતશ સલગી ઉઠ્યો હોય, અને તે અદેખાઈએ સખત કીનાનું ૩૫ પકડીને તેણી પાસે પોતાના આગલા આશક ઉપર કીનો લેવડાવવા માટે તેના નીરદોશ જમાઈનું કરપીન ખુન કરાવયું હોય.”

ખરજોરે ખુનના સંબંધમાં વલી આવી અટકલ કરી હતી, પણ દુરતજ તેને યાદ આવી ગયું કે “ એક ઐરત આવું જલુન કામ કરે એ તો બનવાનોગ લાગતું નથી, અને ખાનસાહેબ જેવા કાબેલ ડીટેક્ટીવે પણ મજબુતીથી કહ્યું છે કે ઐરત પોતાના ગમે એવા કીનાથીખી આવું ખુન કરી શકે નહીં, પણ તેણી તરફથી કેઈ કીનો લેવા બહાર પડે. કાંય નહીં તેણીના ખાવીંદે પાછલથી મહેલાશાહ ઉપર મજબુત શકે લાવી આ જલુન ખુન કરયું હોય ?

અથવા તો કાંઈ નહીં તેણીના બાપ અથવા ભાઈએ પોતાની દીકરી યા બહેનનો હક લુટાયો છે, એવું ધારી બીચારા નીરદાશ નવલ ઉપર કીનો લીધો હોય? હા, એખી બહુ બનવાનોગ ભાગે છે, માટે હું ઇચ્છું છું કે મહેલાશાહ સાથે આગલ- માઠી મીત્રાચારી રાખેલી આ સ્ત્રીના પતો મને મલે, કારણકે તેણીની કમનસીબ તવારીખમાં કાંઈખી વધુ ભરમ સમાયેલો હોવા નોંધાયે.”

બરજોર અંધાર બહુ પડવાથી ધર ગયો, પણ અભયાસ તેને કરવા ગમયો નહી, અને રાતના તેને નીરાંતે ઉંઘ આવી નહી. તેનું સંઘર્ષુ ચીત મહેલાશાહ વકીલની આ આગલી માનીલી સહી યા તો માથુક કાણુ હશે તેને લગતી વધુ વીગત કેમ મેલવરી તેના ઉપાયો જાલી કાઢવામાં રોકાયું હતું. ચરપટ્યો બરજોર બીજે દીને ભાંચખલા ખાતેનું એ એકાંત મકાન જેમાં આગલ તે ઝિરત રહેતી હતી, એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું, તે જોવા ગયો. જાલ કરતાં જણાયું કે ત્યાં તો એક રામોસી પોતાના કુટુંબ સાથે રહેતો હતો. જે મકાન વીશે ભાલા દોલાએ જણાવ્યું હતું તે મકાન તો ખરેખર બંધ હતું, અને તેની બહાર “ભાડે આપવાનું છે” કરીને પાટયું માર્યું હતું. સીપાઈની ખાયડી તરફથી જાલ કાઢતાં જણાયું કે થોડેક દુર વસતા એક મેમન થેકનું એ તથા આસપાસના ખીજાં ૭ મકાનો છે, જે મકાનોની દેખરેખ રાખવા તથા ભાડું ઉંઘડાવવાને તેણીના ખાવીદને આ રહેવાનું ઝુંપડું આપીને નોકરીએ રાખ્યો છે.

આ ખખર મેલવીને બરજોર મકાનના માલિક શેઠ સાજનભાઈની સુલાકાત લેવા ગયો. શેઠ સાજનભાઈ કાસમખલી એક માતખર જાલ ગ્રહસય હતા, અને વપાર વણજમાંથી પરવારી પોતાના ખચરવાલ કુટુંબ સાથે એકાંત સુખી જીવગી ગુજારતા હતા. તેવણે બરજોરને પોતાના

દીવાનખાનામાં બેસાડી પાનસોપાઈની યાલી તેવણ આગમ મેલી ઝરઆશીયત પુછી, સબયતા સાથ મુલાકાતનું કારણ જાણવા માંગ્યું.

બરબોરે જાણવા માંગ્યું કે “પેલાં સામ દેખાતાં નાલીયેરીના મોટાં ઝાડોનાં છાપડાં તલે આવેલા બેઠાં નાના બંગલાનું બાકું શું?”

શેઠ સાજનભાઈએ જવાબ આપ્યો કે “કયા? પેલી ‘પોલી લોડન’ નું કે? હા શેઠ એ તો બહુ રમકડાં જેવી બંગલી છે, અને તમે જો ફુલફલાદીના શોખીન હોવો તો બહુ અચ્છો બાગ ત્યાં બનાવી શકો. જો એકાંતવાસ છાંદગી તમે ભોગવવા માંગતા હોવો તો, શેઠ એ કરતાં વધારે માફ મકાન બીજું કયું તમને મલવાનું હતું, અને બાકું છે ત્યારે ફક્ત ૩૩૦!”

બરબોરે ખુલ્લું જણાવી દીધું “સાજનભાઈ શેઠ, ખરી રીતે તો હું તમારી એ બંગલી અથવા બીજું કોઈપણ મકાન ભાડે લેવા આવ્યો નથી. હું તો ફક્ત તમારા એક આગલા બાકુતના સંબંધમાં કેટલોક ખુલાસો જાણવાની આદેશથી અહીંયાં આવ્યો છું, જે ખુલાસો જો તમે પૂરો પાડશો તો હું તમારો બહુ આભારી થઈશ.”

સાજનભાઈ શેઠને આથી નીરાશી ઉપજી. તેવણે તો હરખ લીધો હતો કે કેટલાં વરસ થયાં નકામી પડી રહેલી બંગલાનું બાકુત આખરે આવ્યું ખરું. તોપણ સમયતાને ખાતર તેવણે સવાલ કર્યો “કયું બાકુત? છેલ્લાં રહી ગયો તે ગોરા કે? કાંઈ તમને ખા નવાડી ગયો છે કે?”

“નહી શેઠ, હું તો નજીક ૨૫ વરસની વાત ઉપર એ બંગલામાં કેટલાંક વરસવેર રહી ગયનાં તમારાં બાકુત વીશે બોલું છું. તેવણનું નામ મહેન્દ્રાશાહ શેઠ છે. આપણાં શેઠરના જાણીતા મહેન્દ્રાશાહ વકીલને એમણે છોડેલી?”

સાજનભાઈએ જવાબ આપ્યો “મહેલાશાહ અને પેટેલાશાહ સાથે મને શું લાગતું વલગતું છે? મને કાંઈ પરમીઆ સાથે જોડે વહેવાર નથી. હું તો આજે દેટલાંક વગર થયાં બાહેધી આવીને અહીંયાં ઈરાંતવાસમાં બાલગોપાલ સાથે રહું છું. (કેટલાક વખત યાદ કરીને) આશરે ૨૫ વાસની વાત ઉપર તો અહીંયાં બેહેરામશાહ કાકુખાં નામે પારમી રહેતા હતા, એટલું મને યાદ આવે છે.”

બરજોરે ધારયું કે મહેલાશાહે પોતાની કાંઈ મતલબને ખાતર જુદું નામ આપ્યું હશે, જેથી વીના કારણે ખરો ભરમ ફેડા ન દેતાં આ સાજનભાઈને અધારામાંજ રાખવા માટે તે બોલી ઉઠ્યો કે “હા, હા, તેજ.”

ધરવાલાએ જણાવ્યું “તેવણ મારું ભાડું તો પાઈએ પાઈ ચુકવી આપી ગયા છે, મહેજાબી વધી અમને પડ્યો ન હતો, પણ તેવણ તમારા દોમતદાર હોય તો પ્રજેનો કે હું કાંઈ કાચો ન હતો. હુંબી ચેટી ગયો હતો કે તેવણનું નામ કાંઈ બેહેરામશાહ કાકુખાં ન હતું, પણ ખરેખર તો કાંઈ ખીજુજી નામ હશે. પણ આપણાં આપનું શું ગયું? આપણને તો ભાડું મલે એટલે બધું પ્રશ્ન થયું. એટલું તો ખરું કે એવા મારા કાંઈબી ટીકટીક વગરના ભાડુના કાંઈ સંઘલાંએને મલતાં નથી.”

બરજોરે સવાલ કર્યો “પણ તેવણની સાથે એક બાઈબી અહીંયાં રહેતાં હતાની?”

જાળ શેઠે જવાબ આપ્યો “હા, એક બાઈ અહીંયાં સાથે રહેતાં હતાં ખરાં, પણ તેવણ એ શેઠના ધણીપણી હતાં કે બેહેન હતાં કે કાંઈ ખીજાં ગયાં હતાં, તે હું શું જાણું? બેઉ જણાં એકમારગી હતાં, કોઈની તામ્રમાસમાં પડતાં ન હતાં, જેથી તેઓના સંબંધમાં કાંઈબી કતવાર થતી ન હતી. એક સવારના તેઓના એક નોકર અચાનક મારી પાસે આવ્યો, અને બે આખા માસનું ભાડું

મારા હાથમાં મેલી જણાવયું કે શેઠ તથા આઈ હવા ધોરવા માટે કામના બાહરગામ ગયાં છે, જ્યાં કેટલાક માસ તેઓ રહેનાર હોવાથી, તેઓએ તમારું મકાન ખાલી કર્યું છે. પાછા આવવા પછી જરૂર પડશે અને મકાન ખાલી હશે તો પાછું ભાડે રાખશે.”

બરજોરે ઉભટ સાથ સવાલ કર્યો “પણ સાજનભાઈ શેઠ, ત્યાર પછી તેઓના સંબંધમાં વધુ તમારે સાંભળ્યું નથી કે?”

જવાબ મળ્યો કે “એ શેઠ તો મારા મુનીમના જણાવવા મુજબ પોતાના ગામમાં પરણેલા હતા, જે પરણેતર આવડી સાથ મુખ્યચેતમાં દહાડા મુજરે છે, જ્યારે તે બાઈનું શું થયું તે અહીંયાં અમા કોઈની જણતા નથી.”

“શેઠ, કાંઈ વધુ વીગત તમા આપી શકશો? તેમ કરવામાં તમને કાંઈ બાવાનું નથી, પણ મને તો ખચીત બહુ મોટો લાભ થશે.”

સાજનભાઈએ જણાવયું “સાંભળ્યું તો ખીચું કાંઈ નથી, પણ પાછલથી એટલું જણાયું કે એ બાઈની કેથી પરણેલી તીકલી, કારણકે એક દીને તમારીજ માફક સાંજનાં અધાર ધોર થવા પછીએક અરવસતી દેખાવનો છાકટાપણાંની મવાહી આપનારો, દેખાઈતી રીતે બદ ચાલનાં શખસ મારા મકાનમાં આવયો, અને મને કેટલીક અધીરાઈ સાથ પુછવા બાગયો કે, બેહેરામશાહ કાઠુખાં નામના એક શખસને પેલા સામી બંગલી મેં ભાડે આપી હતી કે નહી? તેનું મેં હું વાસ મારવું હતું, તેના ચેહેરાજ કહી આપતો હતો કે ત બહુ જનુની છે, જેથી મેં તેને ટુંકમાંજ પતાવયો, એવું જણાવીને કે હું ભાડુતોને બગતી કાંઈ પીડામાં પડતો નથી, પણ મારો રામીસો એ સંધ્યું કામ કરે છે. તેણે બગાર વધારે ઉશકરાઈને જવાબ આપ્યો ‘વારું એટલી તો જાલ કરીને કહો કે એ ભાડું એ ધણી આપતો હતો

કે તેની સાથ રહેલી પક્ષી બદમાશ ઓરત આપતી હતી ?' મેં તેને જણાવ્યું કે હું કાંઈ વધુ જાણતો નથી, પણ એટલું જ જાણું છું કે મરદાને અમા ભાડાં માટે જોખમદાર ગણાયે છીએ, અને ઓરતોની જોખમદારી ઉપર મારાં મકાનો ભાડે આપવામાં આવતાં નથી. જેમ તેમ મેં તેને કહાડવા પછી તે ખીજે દીને સવારના પાછો આવ્યો. તે એ વખતે કાંઈ છાકટો ન હતો, જેથી મેં તેને બેસાડી તેનું ધીરજથી સાંભળ્યું. પણ કાકા તો બહુ ઉશ્કેરાઈ ગયા હતા, અને કહેરે મોઢાં તન શું ભાવે તેમ ઝુતાપ્પંધ ગાલો મારાં એ માજી ભાડુત અને બાવડીન દેવા લાગ્યો. તેણે જણાવ્યું કે 'જે ઓરત એ બેહરામશાહનું નામ રાખનાર શખસ સાથ રહેલી હતી, તે તો મારા પરણેતર બાવડી થાય, પણ મને તજી દઈને એવા આસામીની સંભાલ તમે ગઈ છે. તમને ખબર ન હશે કે એનું નામ કાંઈ ખરેખર બેહરામશાહ નથી, પણ ખીજું જ છે, જે વાજતેગાજતે પોતાની મેલે બહાર પડશે.' તે એ પછી ઝાઝાર રડવા મંડી ગયો, જે ઉપરથી દયા બાવીને મેં તેન વાઈતનું એક ગલાસ પાચું, અને થોડુંક ખાણું આપ્યું. મેં તેન પુછ્યું કે ત્યારે મારાં ભાડુતનું ખરું નામ શું? તથા તમારું નામ શું, પણ એ સીધા સવાલોના તેણે જવાબ આપવાને વામોટામા કર્યા, જેથી કોઈની ખાતરી વાતમાં વચે પડવાને મેં દરસત ધાર્યું નહીં."

બરજોરે સવાલ કર્યો "પણ શેઠ, તમને એ મલવા આવેલો શખસ બદમાશ જેવો દેખાતો હતો, એ ઉપ્રાંત કાંઈ ખીજી તેની વધુ નીશાન આવી શકશે?"

"નીશાની તો એટલીજ આપી શકું કે મારા વીચાર પ્રમાણે તે કોઈ સારા માણસનો દીકરો તો હોવ. જોઈએ, પણ જુગાર, છંદખાજી, તથા છટપાણીથી તે ખાતમ હાલત ઉપર આવી પડેલો જણાતો હતો. કાકા તો એટલી હદ

ઉપર આવેલા મને જણાયા કે યોડાક પૈસામાં જાણે ખુન વટીક કરે. આપણુ તેન દુકાનજી ડામયા, અને ચોડીયાનન તાકીદ કરા, કે એ ફરયા આવે તો જણાવવું કે થેઠ ઘરમાં નથી, જોયો તેણે આપણને વારંવાર તસદી આપવાની છાડી દીધી.”

“વાર થેઠ, તેની ઉમર કેટલી હશે?”

થેઠ ઝાઝનભાઈએ જવાબ આપ્યો. “જ્યારે તે મને પહેલા મળવા આવ્યો ત્યારે હું ધ.ર. છું કે તેની ઉમર આશી ૩૬ વરસની હશે, અને એ બતાવન હાલ આશરે ૨૫ વરસ થયલા હોવાથી, જો હાલ તે જીવતો હોય તો તેની ઉમર ૧૧ થી ૧૨ વરસની હોવી જોઈયે.”

“શું તે મજબુત કાઠીના હતો કે?”

“નહી. તે મજબુત કાઠીના તો ન હતો, પણ તેનું શરીર કહી આપવું હતું કે જવાબમાં તેની દેહે બહુ મજબુત હશે, પરંતુ ખરાબ વયસનોયા તે બહુ નાતવાન થયલા દેખાતો હતો. તેના બળબળા એહરાબો જવાબની તેની ચારી ખુમસુરવાની પણ કટવાક ગવાહી રાખુ કરતો હતો. વતી તેના એહરા ઉપરથી મં અનુમાન કરયું કે તે અતીશય આરામજી હોવા જોઈયે.”

“પણ તેના યુસા વધુ કાણુની ઉપર હતો? એ કહેવાતા બેહરામચાહ ઉપર કે પેલી અંરત ઉપર?”

“અલબત્ત મરદ ઉપર. બેહરાચાહને તો તે વધારે ઝુરાયું થ ગાલા દેતો હતો. બેહરામચાહ બહુ કેલવાયલા જણુતા હતા, અને તે ઉપરથીજ નન અ કમનચોબ આસામી કહેતા હતા કે ધુન પડી એના કેલવણી ઉપર, એના બદમાશોજ કેલવણીના નામગ હીલ્લું બગાડ છે તો. તે એક ખાવીદ તસક બહુ અદેખા પડ્યો હતો, પણ પોતાની ખાવડી ઉપર પોતા કરતાં વધારે કાબુ અલાવનાર એ બેહરામચાહનું

કાટલું કાઢવાને જાણે તબપેણા હતો. વાઈ શેઠ, તમને મેં આટલી બધી ખબર આપી, અને હવે મારી પાસે કાંઈ વધુ ખબર રહેલી ન હોવાથી હું તમારી તરફથી જાણવા માયું છું કે તમારું નામ શું અને આ જુની પુરાણી વીગત જાણવાની તમને ઈટલી બધી કાંચ કાલજી ?”

બરજોરે પુરવી સંભવતાથી જવાબ આપ્યો “સાજનભાઈ શેઠ, તમારે મને આટલી બધી અગતની ખબર આપવા પછી જો મારું હું નામ તથા કામ તમારાથી છુપાવું તો હું બહુ ખરાબ માણસ ગણાઉં, જેથી મારે જણાવવું જોઈયે કે હું મહેન્દ્રાશાહ વકીલનો પીત્રાઈ થાઉં છું. તમને યાદ હશે કે આશરે એક વરસની વાત ઉપર એ મહેન્દ્રાશાહ વકીલના જમાઈનું બહુ જાન્યુન જુન નાયગામ આતેના તેવણના બંગલામાં યશું હતું. આ જુનના પતો હજી મલી શક્યો નથી. એવું માનવામાં આવે છે કે કોઈ હરડતા પણ છુપા વેરીએ મરનાર નવલ ઉપર કીનો લેવા અથવા તો તેના સસરા ઉપર કીનો લેવા આ જાન્યુન કામ કર્યું હતું. ખીચારો મરનાર તો એકબી કુશમન ધરાવતો ન હતો, પણ તેના સસરાએ પોતાના ધંધાની રૂએ ધણાં કુશમનો કર્યા હશે, અને તેઓમાંના એકે ખીચારો તીરદાશ નવલને મારી નાંખ્યો હશે, એવા ખ્યાલથી એ મુંજી જુનીને ઝાલી આપવા માટે મને મરનારનાં વીધવાએ રોક્યો છે. તમારી સાથની વાતચીત ઉપરથી હું ધારું છું કે હવે હું કેટલોક પતો મેલવી શકીશ. મારું કર્જો મને બહુ વખત થઈ ગયો છે, અને તમારો પણ જમવાનો વખત થયેલો હોવા જોઈયે માટે હું રજા લઉં છું અને મારું કાંઈ વધુ કામ હોય તો સુખેથી ફરમાવજો.”

બુઢા સાજનભાઈ શેઠ જવાબ આપ્યો કે “એક તીરદાશ વીધવા ઉપર પડેલા સંકટમાંથી તેણીને ધનસાફ અપાવવાની તારી કાલજી બહુ તારીફલાયક છે અને એવાં

કામમાં તુંને જોઈલી મદદ આપવાને હું તારૂં રહીશ,
એવી ખાત્રી રાખજે.”

બરજોરે ઉપકાર માની તથાંથી રૂપસદ લીધી.

પ્રકરણ—૨૪.

જમશેદ અવાશયાની નવી મીત્રાચારી.

બાંધપણ ખાતેના જમ્મૂ મીલકતદાર સાજનભાઈની મુલાકાત બધ પોતાને મકાને જવાપાદ બરજોર એક ઘણેર ઉપર પડી જુદા જુદા વીચારોમાં મશગુલ થયો. બુદ્ધિ સાજનભાઈએ આપેલી અબર તેને બહુ અગતની લાગી. તેને બાથું કે જો ઘટલી મેહેનત કરવામાં આવે તથા નસીબ દેવી ચારી આપે, તો એ અબરમાંથી બેહેસલી નવલનાં ખુનનો કાંઈ પતો મળી શકે ખરો.

એ મસલી અબરો મેહેલાશાહ વકીલ વીથેના ઉંચા વીચારોમાં અબલ કરનારી હતી, માટે કાંઈખી પગલુ ભરવું તો બહુ સંભાલથીજ ભરવું, નહીં તો એ સુખી કુટુંબનું નષ્ટાદ વધી જશે, એમ બરજોરે વીચારીને તે મુજબ ચાલવાનો મકમ ઝુઝાવ કર્યો હતો.

મેહેલાશાહ વકીલ વીથે કુનયામાં એક તુકારોખી વીરૂષ જાભાતો ન હતો. જેઓ મેહેલાશાહના થોડાખી સંબંધમાં આવ્યા હતા, તેઓ તેવણની નીવીમાન વરતણુંક તથા પોતાનાં માહોરદાર અને બેઠી તરફના અનંત પમાર માટે બહુ ઉંચો વીચાર ધરાવતા હતા. એ શેઠની જવાનીમાં કાંઈ ગફલતી થઈ ગઈ હોય, એ જવાની માટે એ જાણીતા શેહેરીને સેહેજખી નીચું જોવું પડે એવા કોઈને અચાનખી ન હતો. અનં બાલા દોલા તથા સાજનભાઈ તરફથી આટલી વીગતો જાણવા છતાંખી, મેહેલાશાહ વીથે કાંઈખી બદલુમાન

ભઈ જવાને સમજી બરજોરે પણ હજી આનાકાતી કરી. તેણે ધારયું કે એક ભલા ગ્રહસથને ફક્ત એટલીજ ખપ્પર ઉપરથી નકામી ગેરખતસાધી કરવી જોઈયે નહી. વધુ જાણ તો થવીજ જોઈયે, પણ મહેલાશાહના ભલાં નામને ખાતર, તેવણનાં વહાલાં મોહારદાર તથા નીરદોશ બેટીને ખાતર, બહુ કુનેહ અને સંભાલથી એ જાણ થવી જોઈયે છે, એવા ઠેકાવ ઉપર આવતાં બરજોરે પોતાનાં મન સાથે વીચારયું કે, જો મહેજખી અનસારો નાજાંમાય અથવા પીરોળના કાન ઉપર પડશે, તો ખીચારા મહેલાશાહના સુખનો સદાનો નાશ થશે અને એ જો ખાઈઓના દુઃખમાં વધારે મોટો વધારો થશે. બેહેસવી નવલનું ખુન જો કોઈએ અનંત કીનાતી અગનમાં કર્યું હોય, તો સાજનભાઈએ ખપ્પર આપેલા પેલા બદમાસ જનુની શખસેજ કર્યું હશે, એવા પક્ષા ઠેકાવ ઉપર બરજોર આવ્યો. પણ તેની ઉપર યુનાહ પુરવાર કરવો કેટલો બધો મુશ્કેલ થઈ પડે તેખી તે સમજતો હતો, તેમજ એવો યુનાહ પુરવાર કરવા જતાં મહેલાશાહના ભલાં સવચ્છ નામને કેવી નકામી ઝાંખ ભાગે, તેનો બરજોરને વધારે વીચાર આવતો.

પોતાનાં મગજને વધારે કસવા પછી, સઘલી આસપાસની બાબદો ઉપર તોલ કરવા પછી, બરજોર આખરે એવાં સેવટ ઉપર આવ્યો કે “ મહેલાશાહ વકીલ પોતાની પુર જીવાતીના વખતમાં આ ઝોરતની ખુબસુરતીથી કદાચ લોભાઈ તેણી ઉપર ખરા પયારમાં પડ્યા હોય અને જો તેણીનો મુજી ખાવીંદ મરી જાય તો પોતાની વહાલી મોહારદારને તજી દઈ તેણી સાથે પરણવાનો હલકો વીચારખી તેવણે કર્યો હોય. પણ મહેલાશાહ અને તેવણની તે વખતની આ માનીતી ઝોરત વચે કાંઈ આડો સંબંધ હોય, એમ તો હું કદી માનતો નથી. મહેલાશાહ શેઠના સદયુક્તો ધયાનમાં લેતાં, કદાચ એમખી ખતવાજોગ છે કે ફક્ત દયા તરીકેજ એક જાલમી મુજી ખાવીંદના પંજમાંથી

કુર રાખવા માટે આ ઓરતને તેવણે નાણાં સંબંધી મદદ કરી હોય અને તે મીત્રાચારીમાંજ ફક્ત તેણીના ઘરમાં વારંવાર આવજવ કરતા હોય, જેથી તેણીના મુજબ આવી દે અદેખાઈના મારયા, ઓટા શક બાવીને પોતાના મુદાઈ ઉપર કીના લેવાને ખાતર છેક વીંશ થા પચીશ વરસ રહીનેખી તેવણના નીરદોશ જમાઈનું કમકમાટભરયું ખુન કર્યું હોય. જે હશે તે થોડક વધુ ઝાલ કરતાં જણાઈ આવશે, પણ એ કુટુંબના સારાં નામને ખાતર હવે આ ઝાલ કરવામાં બહુ કુનેહ અને સંભાલ મને વાપરવી પડશે. મારે પેહેલાં તો સાજનભાઈએ જણાવેલા પેલા છાકટા બદમાશને ઝાલી કાઢવો જોઈયે. પણ ૨૫ વરસની મુદત વહી ગઈ છે અને એવો છાકટો છંદખાજ માણસ હજી જીવતો હશે તયારે કે !”

આ સંભાલભરી ઝાલકરવાની પુરતી તક મળે તે અગાઉ કાલેજનું ગરમીનું મોટું વેકેશન આવી પુરું, અને બરજોર પોતાના ઈશ્ટ મીત્ર જમશેદ અવાસયાનાં નોતરાંને માન આપી એ અઠવાડયાં વનસાડની પાડોશનાં આવેલાં તીથલ ગામમાં યુજ્જરવા ગયો. એ એ અઠવાડયાં તીથલ ખાતે યુજ્જરી પોતાની તંનદરોમતીમાં સારો સુધારો કરી મુખ્ય પાછાં ફરતી વખતે બરજોર પોતાના મીત્રને નોતરું કર્યું કે “ખીરાદર, હવે ખીજાં એ અઠવાડયાં મારા પીતાજીના બંગલામાં તું રહેવા આવે તો મારાં કુટુંબને ખચીત તારી વાતચીતમાં મોટો સંતોશ મળશે. મહેલાશાહ વકીલ પણ તારી સાથે ઝાલખાણ પાડવાને ખુશી છે, અને તેવણના બંગલામાં પણ આપણે ત્રણ ચાર દીવસ રહીશું.”

જમશેદ જવાબ આપ્યો કે “નાશક ખાતે શ્રીધર સાધુ પુરતદાસન મને મળવા જવું છે, પણ તે અગાઉ ખુશીયા હું એ અઠવાડયાં તારાં કુટુંબની પરેણાગત આખવામાં યુજ્જરીશ. મનેખી મહેલાશાહ વકીલ સાથે ઝાલખાણ

પાડવા ગમે છે. તેવણને માટે તેવણની તારીફમાં મેં બહુ બહુ સાંભળ્યું છે, માટે એવા કાચેલ ગ્રહસયની મીત્રાચારી કોઈ દીવસે કામનીજ થઈ પડશે. વહી તારાં પીત્રાઈ પીરોળ સાથેની એલખાણ કરાવશે કેની? મેં એ ખીચારી જવાન વીધવા બાઈને કોઈ દીવસેની નજરે નોઈ નથી, પણ કકત તારી વાતચીત ઉપરથીજ હું પીરોળને જાણે જોવાને અધીરો થયો છું.”

“હા, હું તારી એ અધીરાઈ બહુ ખુશીથી તરપત કરીશ. તેણીને જોવા પછી તું ખી કહેશે કે તારી આખી જીંદગીમાં તે ખીજી કોઈ વધારે ખુબસુરત તથા સખરાક છાડી નોઈ નથી. વીધવાપણના પોશાકે તેમજ આવીંદના મરણના મહા દુઃખે તેણીના દેખાવમાં મોટા ફેરફાર કરી નાખ્યો છે તોખી તેણીના સીદા ગમના દેખાવમાં, મારી માનીતી પીરોળ મને તો બહુ વધારે ખુબસુરત લાગે છે.”

જમશેદ અવાસયાએ હસતે મુખડે જવાબ આપ્યો “તયારે તો તું ખાત્રી રાખજે કે હું ખી તારી કાતી પીરોળ ઉપર શીદા થઈ જઈશ. પણ એટલીખી ધીરજ ધરજે કે હું મારાં મનમાંથી ભુલી જઈશ નહીં કે મારા માનવંત મીત્રના હક ઉપર તરાપ મારવાની મારે કદીખી બેઅદખી કરવી નહી.”

આ સખુનોનો ભરમ ખરજોર તુરત ચેતી ગયો, જેથી એક નીશાસો મેલી નીરાશી સાથ જવાબ આપ્યો કે “વાહલા ખીરાદર, ખચીત મારા મનની ઉમેદ તો તું ધારે છે તેવીજ છે, પણ તે ઉમેદ પાર પડવા માટે મને સેહજખી આશા લાગતી નથી. તું પોતેખી મને તથા પીરોળને થોડો વખત સાથે જોવા પછી એવાંજ સેવટ ઉપર આવશે. ગયાં ખ્રીસ્ટી નવાં સાલને દીને પીરોળની માતાએ મને જણાવ્યું હતું કે ‘અગરજો પીરોળ કોઈ દીવસેખી પાછી પરણવાને તઈયાર થશે તો તે પોતા સાથ આગલ

કદી સંબંધમાં આવેલા નર સાથે તો નહીજ. મને ભાસે છે કે મારાં કાશીજી નાજાંમાયે આ બરાબરજ અટકલ કરી હતી. પીરોળનો પેહેલો પયાર પોતાની બાલવયના રમત ગમતના ગોઠયા ઉપર હતો અને દુનયાનો આટલો નીચમ તો પુરવારજ થયેલો છે કે, એક ઓરત બેવાર એકજ પ્રશ્નના પયારમાં પડે નહી. હું માનું છું કે પીરોળ નો પાછી પરણવાને તક્યાર થાય તો પોતાની બાલવયના કોઈ ગોઠયા સાથે તો નહીજ પરણવાની.”

પોતાના દુઃખી મીત્રને જમશેદ અવાસયાએ દીલાસો આપ્યો કે “બરજોર, કોણ જાણે છે કે એમજ બનવાનું? ખીરાદર, તૂંને હજી દુનયાનો પુરતો અનુભવ નથી. એક ઓરતના જીગરનું માપ કાંઈ દુનયાના મુકરર થયલા નીચમાંથી કરવાનું નથી. હવે એમ થશે અને પછી તેમ થશે, એવાં અનુમાનો દુનયામાં ખીજી ચીજો ઉપર લાયુ પડી શકે. પણ ઓરતનાં જીગરના બાબમાં તો કદીખી નહી. એક ઓરતનું જીગર તેણી ઉપર બહુ શીદા થયલાં માણસ તરફ વરસાવેર સંગેમરમરના પથર જેવું થંડું અને સખત રહે, પણ એવું સ્ત્રી સખત જીગરખી એક તુકારામાં મામ થઈ જાય અને તેમાંથી તેજ આસામી તરફ અનંત પયાર ફેંકાય, એખી બનવાજોગ છે. અમા તખીમો નવા નવા અખતરાએ યા શીધો કરતાં એક સ્ત્રી અગતના અમજા તખલુસ મદા યાદ રાખયે છીયે અને તે એ છે કે ‘કદી તરાશ થતો ના.’ ખીરાદર બરજોર, મધલા આશકોએ પણ પોતાને તીરાશ કરતી માથુકોના બાબમાં પણ એજ તખલુસ ધયાતમાં લેવા જોઈયે છે.”

આખરે ગોઠવણ થવા મુજબ બરજોર પોતાના મીત્ર જમશેદ અવાસયાને તીયજયી પોતાની સાથેજ પોતાના પીતાના મકાનમાં તેડી લાવ્યો. મનજીભાઈ તથા તેવણતી દીકરી આ ચાર પાસ દીવસના વસવાતમાંજ પોતાના આ નવા પરોણાના મજતાવડા ખવાસ, તેની કાબેલીયત તથા તેના

વાતચીતના મોટા ભંડારથી બહુ ખુશ થઈ ગયાં હતાં. હા, બરજોરની બેઠેનો બરજોરના આ મીત્રથી ભીતરમાંથી ખુશી તો થઈ હતી, પણ તેઓની આશીયત મુજબ આ મીત્રનીખી ખાંખીઓ તો તેણીઓના મોહિતમાંથી નીકળીજ!

બુલાં બાલી કે “ભાઈ, તારો આ મીત્ર ફાંફડો તો બહુ છે, કાબેલખી દીસે છે, પણ જાણે આખી કુનયાનું સાહીત્ય વાંચ્યું હોય તેવું ડોલ ધાલે છે!”

બરજોરે હસીને જવાબ આપ્યો “બેઠેન, હું દબગીર છું કે મારો આવો મીત્રખી તુંને ગમતો નથી.”

“નહી, નહી, એમ નથી; તારો મીત્ર બધી રીતે પસંદ કરવા જોગ છે, પણ તે એમ ધારતો હોય કે છક કાબેલમાં અપવાનાં તેનાં ડોલથી સમજાઈ જાય છે. આજે જાણ્યું છે, તો તે માટી લુબ કરે છે.”

ખતીએ અભીગ્રાય આપ્યો કે “પણ જોની બેઠેન, આ જમથેદ અવાસયો સારો ખુબસુરત છે, તોપણ કપડાવપડામાં કેવો ચીડેહાલ! કદાચ એવો અભીમાનીમાં હશે કે ઈંગલંડના વખણાયેલા, કાબેલ આશામીઓ ચીડેહાલ કરતા હતા, માટે એખી જો ચીડેહાલ કરે, તો એખી તેવાજ કાબેલ આશામીમાં ગણાય!”

બરજોરે વાતનો છેડો આણ્યો કે “મારી વહાલી બેઠેનો, તમારો કદીખી કોઈખી આશામીથી પુરેતાં સંતોષ પામવાનાં નહી!”

આ વાતચીત પછી ખીજે દીવસે બરજોર પોતાના મીત્રની સાથે પીરોજને બેઠવા માટે તેણીના મકાનમાં ગયો હતો. તેણીએ તેમજ તેણીના સાસુ મહેરમાયે બરજોર તથા તેના મીત્રને બહુ દીલોજનીભરવો આવકાર દીધો હતો. જમથેદ ઉપર આ પેહેલાંજ મુલાકાતથી પીરોજ વીશે બહુ સારી અસર થઈ હતી. અરસપરસની એરઆશીયતને લગતી તથા કુનયાદારીની ખીજ કેટલીક વાતચીત કરવા પછી

મહેરમાય પોતાના ઓરડામાં કાંઈ કામકાજને અરથે ગયાં
અને ઇંતેજાર લપટી પીરોળએ બરજોરન સવાલ કર્યો
કે “કેમ બાઈ, કાંઈ વધુ જાલ કરી કાંઈ પરીણામ
મેલવ્યું કે?”

બરજોરે જવાબ આપ્યો “હા, કાંઈ નવો પતો જડ્યો
છે ખરો, જેથી ખુનીન જોતી કાઢવાની કાંઈક થોડીક આશા
હવે મને આવી છે એમ મારે કલ્પન કરવું જોઈયે, પણ
એ સીવાય મને કાંઈ વધુ ખુનાસો પુછતાં ના.”

પીરોળના મોઢા ઉપર મોટા સંતોષ પંચરાયલો જણાયો
અને એવા સંતોષ વચે તેણી જોતી ઉઠી “જે પતો
ડીટકટીવ ખાતાના અમજદારો મેલવી શક્યા નહી, તે પતો
મારો બરજોર બાઈ મેલવી આપે, તેજ મારાં કુટુંબનાં
બરજોર માટેના ઉંચા વીચારની વધુ સરડીશીકટ છે, બાઈ
જમથેદજી! બરજોર, જો આખરે તું આ કામમાં ફાવશે
તો હું સદા તારી અનંત હેશાનમંદ થઈ રહીશ.”

“પીરોળ, જોદાને ખાતર તું મારી એટલી બધી તારીક
હમણાંવીજ ના કર. મને મલેલો પટો તદ્દન જોડાખી હોય,
હું કદાચ બાળએની હણમાખી આ જાલ કરતાં આવી
પડું, માટે ખુની પકડાવા પછી મારી તારીક કરજે, હમણા
નહી. કેમ નાના બરજોરની સારી તંનદરોસતી રહે છે કે?”

પીરોળએ પોતાના લાડકવાયા બેઠાને નોસમાં બોકી
લઈ જણાવ્યું કે “જોદાની મહેરબાનીથી મારો આ નાનો
બેટો અમન સેહેજખી ચીંતામાં રાખતો નથી. એની
સંગતમાં મારો તવા સાસુજીના સંધલો વખત સોવાઈ જાય
છે, અને તેજ અમને અમારા મોટાં કુખમાં જોદાયજીએ
એક મોટા દીલસો આપ્યો છે.”

જમથેદ અવારવાએ આ બાલકને પોતાના હાથમાં લઈ
બહુ અચ્છી રીતે રમાડી જણાવ્યું કે “બેહેન, તમારો
બાલક સારો મજબુત બાધાનો છે, એવી હું તમને ખાતરી

આપું છું, પણ બાદાને ખાતર હાલની કેટલીક અધીરી પારસી-માતાઓની માફક એ બાલકના સ્વભાવ હતો આવે તથાવેર કુધ સીવાય બીજો કંઈની બોરાક એને આપવાની બુલ કરતાં ના.”

જમથેદે તે બાલકને વધારે રમાડીને તેની માતાના હાથમાં આપ્યું અને પીરોળએ પોતાના બેઠાને પાછો લેતાં ખુશ થેહેરે ટીકા કરવા કે “જી, તમનબી બચાંઓને રમાડવાના સારો શોખ છે, એ નોખને હું ખુશી છું.”

જમથેદે જવાબ આપ્યો “બચાં નોખને કોણુ નહીં હરખાય? મને બચાંઓ રમાડવાનો શોખ છે એટલુંજ નહીં, પણ એક બચાંના થોડા દિવસના પડોશ પછી હું તમને તેના ભરીશ વીથે કેટલોક ખયાલ પણ આપી શકું. મારા વહાલા દોસત બરજોરના નામરાસોયા આ બાલકની ભરીશની ખાસીયત વીથે હું એને ત્રણ ચાર દિવસ બરોબર રમાડવા પછી કેટલુંક ખાત્રીપુરવક કહી શકીશ.”

પોતાના બાલકને નોસમાં એક બોકી બાળને પીરોળ બોલી ઉઠી “જી, ત્યારે તો તમા અમારા ગરીબ ઘરમાં મારા બરજોરની સાથે આવતા રહેશે, તો હું અને મારાં સાસુજી ધણાં ખુશી થઈશું.”

કેટલીક વધુ વાતચીત કરવા પછી ચાહનું કપ પી બરજોર અને જમથેદે તે મકાનમાંથી રળ બહાર પોતાના મકાનમાં જવા નીકળ્યા. બગીચામાંથી બહાર નીકળવા પછી ગાડીમાં બેસતાંનેવાર બરજોરે પોતાના મીત્રને પેહેલો સવાલ એ કર્યો કે “કેમ જમથેદે, મારી પીત્રાઈ પીરોળને તે હવે નોખ છે અને તેણી વીથે તું શું વીચાર બાંધે છે?”

“બરજોર, વીચાર તો એટલોજ કે તારા અમીપ્રાથ સાથે હું બેલેમોજ મનતો યાડું છું. પીરોળ બહુ ખુશમુરત જવાન નાર છે, એમ તો કોઈની ના પાડશે નહીં.”

અરજોરે વધુ ખુલાસો પુછ્યો કે “વાર જમશેદ, તું શું ધારે છે? શું પીરોજીનું જીવન પોતાના આવીંદના મરણ સાથે સુનું થઈ ગયું છે? કોઈ ખીને ડોકાણે તે પમારની અગતમાં પાછું ઉશકેરાય નહીં?”

જમશેદે વીચાર કરીને જવાબ આપ્યો “માણસાઈ અવાસમાં મરણેલું જ નથી કે આવી એક જવાન ખુબ મુશ્કેલી નારનું જીવન આટલી ઉંમરમાં સુનું મારી જાય. તેણી ઉપરના ગમે એવાં સંકટ છતાં સમ્પત્તિ ગરમી સામે એ જીવન તવાવા વગર રહેના નથી. પોતાનાં વહાલાં બાલક ઉપર પીરોજીનો જે અતંત પ્યાર છે, તે જ બતાવે છે કે તેણીના જીવનમાં હજી રાખેલાં જીવનની ગરમી જલવાપલી છે, જે ગરમી બાલકની વધતી જતી ઉંમર સાથે વધારે ખીલવાતી. વખતના વેહેવા સાથે પીરોજીનું જીવન કોઈ નવા પ્યાર માટે નમતું જાય તો હું કોઈ અચરત થાઉં નહીં. વહાલા અરજોર, તે વખત કદાચ મોડો આવશે, પણ આવશે તો અરોજ એમ તું ખાત્રી રાખજે. માટે ધીરજ ધર, ખીરાદર!”

અરજોરે હસીને જણાવ્યું “દામત, તું તો શીલસુદ છે! શીલસુદે કલપના શકતી વધારે વાપડી શકે છે, પણ મને તો અહીંયાં દુનયાઈ અનુભવતી જરૂર છે.”

“હું શીલસુદ છું કે દુનયાઈ અનુભવ કરાવનારો માણસ છું, તે થોડા વખતમાં પોતાની મેષે માલમ પડશે.”

મનજીભાઈના મકાનમાં ખીજી એક અઠવાડિયું યુજારવા પછી મહેલાશાહ શેઠના આશ નોતરાંથી અરજોર પોતાના મીત્ર જમશેદને બધને તેવણના “કાલા બગલા” માં એક અઠવાડિયું યુજારવા ગયો હતો. જમશેદે મહેલાશાહ શેઠની વાતચાતી ઘણી સાંભળી હતી, પણ તેવણ સાથે વાતચીતના સંબંધમાં તો આ પહેલી જ વખત આવ્યો હતો. પહેલે દિવસે પેઠ બસીને વાતચીત કરવા પછી રાતના સુવા જતાં

જમશેદ પોતાના હાથે મીત્રને જણાવ્યું કે “અરેઅર આ કાચેલ માણસ વકીલના ધંધામાં આવી માટી દોભત મેલવે તેમાં કાંઈની નવાઈ નથી. એનું મગજ તદ્દન ખાલકું શાંત દેખાય છે. પણ મને ભાસે છે કે એ મગજ ઉપર કાંઈની છુપો બોનો પડેલો છે. કદાચ પોતાની એકપુરી વહાલી દીકરી ઉપર પડેલા ગળખનો એ બોનો હોય, યા તો કાંઈ ખીજ જન્મભયત હોય. કોઈની રીતે મેહેલાશાહ તદ્દન સુખી છુંદગી ગુજગતા હોય એમ હું ધારતો નથી.”

બરજોરે જવાબ આપ્યો “મનેબી એમજ લાગે છે, પણ એ બોનો શું હશે તે આપણે કયાંથી ધારી શક્યે? પુરવી નીરાંત મેલવા પછી આપણે નવલના ખુનના સંબંધમાં કાંઈ વધુ મસલત કોઈ દિવસે ચલાવશું. હાલ તો મારી આંખોમાં જખરાં કોપરાં આવે છે.”

અને થોડા વખતમાં આ બે મીતરો ભર ઉંઘમાં પડ્યા.

પ્રકરણ ૨૫.

જમશેદ અવાસયાની ગુસતાદ સાથે મુલાકાત.

મેહેલાશાહ વકીલના “કાલા બંગલા” માં પેહેલી રાતના બહુ નીરાંતે ભરઉંઘ બરજોરે તથા તેના મીત્ર જમશેદ અવાસયાએ કહારી હતી. ખીજે દિવસે નાસતો કરવા પછી જમશેદ અવાસયાને નાજાંમાય પોતાનો માટો આંખો બંગલો સંધલે ઠોકાંણે ફરવીને ખતાવી, સુખશાંતીને ભગતા નવા નવા ઉપાયો લેવાની તેની સુચનાઓ સાંભળવામાં ઉલટ સાથ રોકાયાં હતાં, ત્યારે બરજોરને મેહેલાશાહ સાથે દિવાનખાનામાં થોડીક ખાનગી વાતચીત કરવાની તક મળી હતી.

પોતાના મીત્ર જમશેદને લગતી કેટલીક મગરૂરીભરી વધુ હકીકત મેહેલાશાહ આગલ રજુ કરવા પછી, બરજોરે પુછ્યું કે “પણ મેહેલાશાહજી, બેહેસતી નવલના ખુનના

મંબધમાં કાંઈ નવી રોશણી પડે એવો બનાવ આપણે છેલ્લા બેટવા પછી બન્યો છે કે ?”

“કાંઈજ નહી. પણ બરજોર, નાનાં કહેલી હલી કે તુને પુના ખાતે કાવસ મળ્યો હતો એ શું ખરી વાત ?”

મહેલાશાહે તો ખુનને બગતી વાત વીસરાવી નાંખવા માટે બરજોરને આ સવાલ કર્યો હતો, પણ બરજોરે તો તે ઉમટથી પકડી પાડ્યો, કારણ કે તેને કેટલીક વધુ વીગતો મેળવવાની હતી. તેણે જવાબ આપ્યો કે “હા, હું આત્રીપુરવક માનું છું કે મેં કાવસને પુનાના બવાનીપેટમાં બે વખત જોયો અને એક વખત મેં તેને બેઠીને વાત કરવાની કોશિશ કરી પણ એક વખત તે મને ઉડાવવા પામ્યો. હું સમજી નહી શકતો કે તે આપણનેખી શાને માટે એટલો બધો ઉડાવતો હશે? તેનો બાપ યુસતાદ તો પોતાના એક પુરા દીકરાના બાબમાં ખચીત ધાતકી જણાય છે, પણ આવો સારા ખવાસનો મામાલુ દીકરોખી આપણાથી એટલો દુર કાં નાશતો હશે ?”

મહેલાશાહે જણાવ્યું “બરજોર, તું ભુલ કરતો હશે તે કાવસ નહી હશે, પણ કોઈ ખીનો આશામી તુને કાવસ નેવો બાગો હશે.”

“પણ કાવસને બેટવાની એજ વાત તમારા પાડોશી યુસતાદ આગળ મેં તે દિવસે કરી, તમારે તેવણુ આટલા બધા છછણી પડ્યા તેનું કારણ શું? એવો ધાતકી બાપ તો મેં ખીનો કોઈખી જોયો નથી.”

મહેલાશાહે જણાવ્યું “નહી નહી, યુસતાદને હું કાંઈ ધાતકી કહું નહી. ફક્ત તેનો ખવાસ કાંઈ ઝોર જાતનો છે. તે મક્કમ ઉડાવતો માણસ છે જેથી પારકાઓ તેને ધાતકી ધારે છે.”

બરજોરે જણાવ્યું “એમ હોયખી, પણ એક જુદા થમલા બાપે તો પોતાના વહાલા એકપુરા દીકરાની ગમ

એવી ખાંખીઓ ઉપર ફટલીક નાકતીની નજરથી જોવું જોઈએ છે.”

મેહેલાશાહે જવાબ આપ્યો “બરજોર, કદાચ વધારે ખુદા થવા સાથે હવે પછી ગુસતાદતું જગર વધારે પીગલીને પોતાના એકપુરા દીકરાને પાડે. પોતાની ગોદમાં દાખવાને તવલે એથી આ દુનયામાં બનવાજોગ છે. સગાં વહાલાંઓની ખટપટમાં આપણ પારકાઓ નહીં પડે તેટલું ઠીક. એ તો એકનાએકજ કાંઈ દીવસમી થવાના, એમ હું માનું છું. વાડં બરજોર, પીરોળ તુને કેમ લાગે છે? કાંઈ ગમ વીસરતી બાંધ છે કે નહીં?”

બરજોરે જવાબ વાલ્યો “તમારી દીકરી તો બસ એકજ વીચાર લઇને બેઠી છે કે મરનાર પતીના ખુનીને સજાએ પહોંચેલો જોવો. ખાચારી પીરોળ તો એવી હઠ લે છે કે એ ખુન કરવધવાના કુટુંબના કોઇ આશામીએજ કરેલું હોવું જોઈએ.”

મેહેલાશાહએ નીરાશીભર્યો જવાબ વાલ્યો “હા, ખાચારી મારી એ દુઃખી દીકરીને કાંઈ એજ ધખારો લાગો છે. પરણવાની અગાઉથી તે કોઇ કોઇવાર અમને કહેતી હતી કે કરવધવાના કુટુંબના કોઇ આગલા વડવાનો ભુત આ બંગલામાં ભમે છે. બેહેસતી નવલનાં ખુન પછી તે એમજ માને છે કે મેં આ બગીચો ખરીદ્યો, તેના ચચવાટમાં એ કુટુંબનાં કોઇ બાકી રહેલા આશામીએ મારી ઉપર કાનો લેવા એ ખાચારીના વરને રેહેંસી નાખ્યો છે.”

બરજોરે જણાવ્યું “પણ હવે એ કુટુંબનો કોઇખી બાકી રહ્યો હોય, એવું તો મજબુત ખોલ કરવા પછી જણાવું નથી, અને તોપણ તમારી પીરોળ પોતાનાં મનમાંથી એ ખ્યાલ છોડતી નથી.”

મેહેલાશાહ બોલ્યા કે “પાપ વધુ લાંબો વખતવેર છુપું રહેનાર નથી. આજે નહીં અને બે વરસ પછીખી તે ફુટવાતું,

જમારે જે હશે તે જણાઈ આવશે. પણ હું તો માનું છું કે કોઈ ઘેલા આશામીએ કોઈ બીજાના મકાનમાં દાખલ થવાને બદલે જુલમાં આ મકાનમાં દાખલ થઈ બીચારા તદ્દન નીરહોશ નવલને મારી તાપ્યો છે.”

તેઓ બેઠી જણા વાતચીત કરતા કરતા ઓરડામાંથી બાહર નીકળ્યા અને નાળાંમાય તથા જમશેદ સાથે જોડાઈ તેઓની વધારે ઉપયોગી વાતચીતમાં ભેલાઈ ગયા.

સાંજના આઠ પીઠા પછી ક્યાં ફરવા જવું તેની આ બેઠ મીતરે મસલતમાં પડ્યા હતા. જમશેદે સુચના કીધી કે “દોસત બરજોર, તેં મને ગુસ્તાદને માટે બહુ બિશકર્યો છે અને હું તો કાંઈથી કરીને તેને ભેટવા માંગું છું. તારી વાતચીત ઉપરથી મને લાગે છે કે એ પારસીનો ખવાસ કાંઈ ઓર જાતનો છે. તે જબરો ધાતકી યા ખારીયેલ દીસે છે અને માણસ જાતના જુદા જુદા ખવાસની ખોલ કરવામાં હું મોટી બિલટ રાખતો હોવાથી, કાંઈથી કરીને મને આજે ગુસ્તાદ આગલ લઈ જા.”

“દોસત જમશેદ, તુંને ખ્યાલ નથી કે એ ગુસ્તાદ કેવો ફરડો આશામી છે. તે આપણને જોઈને ફફડવા વગર રહેવાનો નથી. નકામું કાંઈ અપમાન અપમાન કરે તો ક્યાં નવી પીડામાં પડ્યે.”

જમશેદે વધારે બિલટમંદ થઈ જવાખ આપ્યો “દોસત, જેમ તું તેના વધુ કરડાપણાંની મારી આગલ વાત કરે છે, તેમ તેને ભેટવાની મને વધારે ઉલટ થાય છે. ૯૯ માં પડ્યે તો ૯ લાકની આશા રાખવીજ નોંધ્યે, તેમ તે અપમાનથી કરશે તો શું મુજકા? હું તેને કેવો રમડી દમશ તે તો તું જોજો. તું કહે છે તેમ તેની એક ઉમરે પુગેલી સારી ખસલતની બેહેન છે કેની? ત્યારે જોજોની કે તે બેહેનને કેવી સારી વાતોથી આપણી તરફથી માં મોમ બનાવી દઈ છું.”

હારેલા બરજોરે જણાવ્યું “ત્યારે તો જેમ તારી મરજી.
લે હું તો આવવાને તબ્યાર છું. અપમાન કરશે તો તારે
ખાતર સાંખી જઈશું.”

બેઠ મીતરો પોશાક પેહેરી ફરવા જવા નીકળ્યા, અને
ગુસતાદના મકાનનો દરવાજો આવતાંજ તેમાં હેરાઉ લીધું.
મકાનમાં દાખલ થતાંજ તેઓએ ગુસતાદની બેઠનને એક
કોચ ઉપર કાંઈ સીવવા બેઠેલી જોઈ, જ્યારે એક ઇજર
ઉપર પડ્યો પડ્યો ગુસતાદ નયુસપેપર વાચતો હતો. તેઓને
ઓરડામાં દાખલ થતાંજ જોઈ ગુસતાદની બેઠન નાલીબાઈએ
સારીની સોડ કરી તેઓને બહુ સભ્યતાભર્યો આવકાર
દીધો. વરતમાનપત્રમાંથી ગુસતાદે મોટું કાઠી જોતાં બરજોરને
જોઈ, જાણે તેઓની હાજરી બહુ અલુગમની હોય તેમ
નયુસપેપરમાજ પાછું મોટું ખોસી પાછું વાચવાં માડ્યું.
ખાંધો જમશેદ એતી ગયો, પણ તેણે તો ઠેકાવજ કર્યો
હતો કે ગમે એવું અપમાનમી યાવો, પણ તાલ તજાવતયા
ગુસતાદને વાતચીતમાં પાડી તેના ખરા ખાસની પરીક્ષા કરવી.

નાલીબાઈના આવકારને ડોકું નમાવી જવાબ આપવા
પછી બરજોર બોલ્યો કે “નાલીબાઈ, કેમ જા, સારાપેટે
તો ખરાં ? મારો આ ઇસ્ટ મીન નાયગામના લતાથી
તદન અણખણો છે, પણ ગઈ કાલે તમારો બહુ સુદર
બાગ જોઈ હરખાઈ જઈને કાલતુ મારું માથું ખાઈ ગયો
છે કે એ બાગ તથા તમારું નાનું સુદર મકાન બરાબર
જોવા માટે તમારી ઓલખાણ કરે.”

નાલીબાઈએ જવાબ આપ્યો “હાજી, આંબાજી, તમારાં
પગલાં કોણને તયાં ? મોટી ખુશીથી અમારો બાગ તમે
જુવો.”

નયુસપેપરમાંજ ધ્યાન રાખીને કરડે સાહાદે ગુસતાદ
બોલી ઉઠ્યો “અમારો બાગ તથા અમારું મકાન કાંઈ
રસતે ચાલતાઓને દેખાવવા માટે “એકઝીપીશન” સમાન

નથી. તોપણ નાઝીયાઇ, જ્યારે એઓ આવયા છે ત્યારે તો એઓને તમારા સ.વ ફરવા.”

પોતાના લાઇએ ચાલી ચઢાવી આવેલા પરોળાઓને આવું અપમાન કીધું, તેથી બાચારા નાઝીયાઇને તો બહુ લાગ્યું, જેવા એ દીકરા સારી દેવા માટે તેણીએ બરજોરન જણાવ્યું. “બરજોરન, તમારા જીમરાયા આ દોસતદારને એવળુ (ગુસતાદ) કાઢ બેનાના શખસ સમજવાઠ હાં (પોતાના લાઇન) અર ગુસતાદન, એવળુ તો આ બરજોરનના દોસતદાર તમજ શેઠ મેહુનાશાહ વડાલનાબી દોસતદાર યાવજ નો.”

અચળી તક મગલી જોઇ જમશેદ અવાશીયાએ ગુસતાદની ખુરશીની છેક નજદીકવર જઈ ખુરા ચેહરે જણાવ્યું. “બાઇન, મેહુનાશાહ શઠના દોસતદારના અપવાના હું દાવો કરવાની બેઅદબી તો કરી રાકુ નહી, કારણકે હું તો “કાલા બંગલા” આમાં આ મારા પેલ્લીજ સુઝાકાત છે. હા, હું મેહુનાશાહ શેઠના લાલ પરાણો છું, પણ ત મારા જાણી માત્ર બરજોરની મેહુરબાનાયા.”

ગુસતાદનું ધ્યાન નયુસપેપરમાંથી દુર કરાવવા માટે, આવું જોઇ બરજોરે પોતાના મીન જમશદને ગુસતાદ સાથે ઓલખાવવા માટે તેને નગતી સઘજા વીગતા કહી અને કુંજરા ગુસતાદને થોડાંબી સમયતાન ખાતર નયુસપેપર ખોલા ઉપર મેલી એ વધતુ સાબલતુ પડ્યું. જમશેદને લગતી વીગતા સાંભલવા પછી કુંજરા ગુસતાદની વરતણુંકમાં થોડોક ફેરફાર થયો, યાન તણ પોતાના ઘરમાં આવેલા આ બે પરોળાઓ તરફ સંહજ સભયતા બતાવવા માંડી. એવું જોઇને પુછવા પરછવા વગર આ બે સાહજો તો ગુસતાદની નજદીકના ખુરશીઓ ઉપર બસી ગયા, અને જમશેદ મીઠી વાતો ચલાવવા માંડી. બગીચાના સુંદર રોપાઓ તથા ફુંડાઓ ઉપરના તેની સરેહા સાંભલી, ગમે

એવા કુંજરા યુવતાદનેની તેની વાતચીતમાં દખલતો રસકસ બાગો.

આવી થોડીક વાતચીત કરવા પછી જમશેદ ઉઠીને ઠંડ પડે યુવતાદનું પુસતક ખાનું જોવા માંડ્યું. કપડોમાંની કેટલીક ચોપડીઓ ઉપર એમથી તેમ નજર ફેંકવા પછી થોડીક ચોપડીઓ કાઢીને પાતા ફેરવવા પછી જમશેદ બોલ્યો “યુવતાદજી શેઠ, તમે તો કાંઈ જાણરા વાંચનાર માનમ પડે છે. તમારું પુસતક ખાનું અચીત ફકડ છે.”

યુવતાદે ગંભીર ચેહેરે જવાબ આપ્યો “હા, હું બહુ વાંચું છું ખરે. મારી ચોપડીઓ તથા મારો ખાગ એજ ફકત મારી જીંદગીની એકલા રમુજ છે.”

એકાદ બે ચોપડીઓ ઝાલી જોવા પછી જમશેદ હશીને બોલ્યો “યુવતાદજી, તમને કીમયા તથા જાડુન બગવી ચોપડીઓ ઉપર કાંઈ વધારે ભાવ માનમ પડે છે.”

જવાબ મલ્યો કે “તવારીખ તથા મુસાફરીને બગતાં પુસતકો મને સઉથી વધારે ભાવે છે. તે પછી જાડુ અને કીમીયાને બગવી ચોપડીઓની વાંચવા ગમે એ તો સવભાવીકજ છે. બુલવર લીટન મારો માનીતો “એન-થર” છે.”

જમશેદે હશીને જણાવ્યું “હું તેજ કહેવા જતો હતો, કારણકે તેનાં ધણાં પુસતકો અહીયા જોવામાં આવે છે અને વલા તે પુસતકો વધારે ધસાઈ ગયલાં બાગે છે. બુલવર લીટનની તમારાજ માફક કીમીયાને બગવી વીગતો જાણવાનાં સારા શોખ રાખતો હતો ખરો!”

આ મુજબ જમશેદે તો જાણે વાતચીત પોતાના હાથમાંજ બાંધે લાંબી હતી, અને તેની અવી કુતહમસી વાતચીતને બાંધે કુંજરા યુવતાદનેની જાણે જવાબ આપવાની ફરજ પડતી હતી. ખરજોર તો મુંગો મુંગો બેસીને સંઘણું સાંભળવા કરતો હતો, પણ બોલકણાં નાહીઆઈથી કાંઈ

એમ મુઠું બેસી રહેતાં પરવડે? જમશેદ સેહેજ મુગો રહેતાં તેવણે ખરજોરને સવાલ કર્યો “કેમ બાવા, ખીયારા પીરોળને મલી આવયા છા કે?”

“હાજી, ત્રણ દહાડાની વાત ઉપર અમા બેઉ મીતરો તયાં જઈ આવયા હતા.”

નાલીબાઈએ ખીયો સવાલ કર્યો કે “કેમ તમને શું જણાય છે, ખીયારા પીરોળનો જીવ કુનયાની મોજમજાહમાં થોડાખી પાછા પડ્યો છે કે નહીં? ખીયારા અહીંયાં આવે કેની તો હું તો એક વખતની વાતચીતમાંજ સંધલું ચેતી જાઉં, પણ કહે છે કે ‘કાલો બંગલો’ અને તેની આસપાસના મકાના તો એ ખીયારાને ઊરના જેવાં અતી કડવા બાગે છે. ખરજોરજી, બુચાના જનમ યવા પછી એ દોકરાની સંગતમાં અખાઈ રહી પીરોળ પોતાના માઠા ગમ થોડા થોડાખી વીસરવી થઈ છે કે નહીં?”

ખરજોરે જવાબ આપ્યો “હા, સુધારાની શરૂઆત થતી મને જણાય છે ખરી. બાલકનો જનમ મારા એ પીત્રાઈને પોતાની કંગાલ જીંદગીમાં થોડાક ઉલટ લેતી કરે છે.”

નાલીબાઈએ એવરણું બધું જણાવ્યું “એ જી ભરૂં તમારા સખુનાને! હજી તો ખીયારા જીવાન જમાન છે અને જો બહેસવાનો ગમ ભુલી જતી થાય કેની, તો એક બે વરસમાં પાછી પરણીને સુખી થઈ પોતાના માખાપનેખી સુખી કરે. કેમ બાઈ બોલયા નહીં?”

બાઈએ ધાર્યું કે વલી આ કયાં નવી પીડા બાગી! પણ જવાબ તો આપવા જોઈએ નેથી જોલાખી માઠું કરી બોલયા કે “હા, મને બાગે છે કે માડે કે વહેલે પીરોળ એ ગમખાર બતાવ ભુતી જશે ખરી. ધણી ખરી સીએ કોઈખી બાબદ ભુતી જવાની જાણે કુદરતીજ શકવી ધરાવે છે.”

જમશેદ કાંઈ મુગો રહે ! તે તો વધુ અભયાસ કરવાને માટે જ આવયો હતો ? જેથી તે બાકી ઉઠ્યો કે “ હા, ધણી ખરી સ્ત્રીઓમાં કુદરતે તે ખીચારીઓનાં બનાંને ખાતર એવી શકતી મેલી છે ખરી, પણ સધલાં માણસોમાંખી કાંઈ એવાજ ગુણ મેળયો નથી. સેવો ગુસ્તાદજી શેઠ, તમારોજ દાખલો સેવો. હું ધારું છું કે કાંઈ માટો ગંભીર ખતાવ તમે જવેદાન સુધી ભુત્રી જવો નહી. ”

વધારે જોખાખી માઠાં સાધનો જવાબ મેળયો કે “ ભાઈ, મારી જીંદગીમાં કાંઈ એટલું બધું બન્યું નથી કે જેથી હું થોડુંખી ભુલી જાઉં. મારી જીંદગીમાં થોડાજ ખતાવો બન્યા છે, અને તે એટલા બધા અગતના ખતાવો છે કે મારી યાદદાસત શકતીને ધણો બેનો ખમવો પડતો નથી. ”

રાંધણીમાં કામ હોવાથી, લોખાન પાણી કરવાનું હોવાથી, નાલીખાઈને એરડામાંથી જવું પડ્યું અને ગુસ્તાદ પોતાની ઉપર ધર બેઠાં આવીને ડસેલા આ બે “ પરાણા ” એ સાથ એકલો પડી ગયો. તેણે તો કાંઈખી વાત છેડી નહી, એવી ઉમદથી કે આખરે કંટાલીને આ પીડાઓ દુર થશે.

પણ પીડા તો પગેજ વલગી રહેવા માંગતી હતી !

જમશેદ ઠંડે પેટે ગુસ્તાદનું પાકવયું કે “ ગુસ્તાદજી શેઠ, માનતા હોવો તો માનજો પણ હું તો તમારા સંકાષ્ઠદાર મુકામ અને મધ્યમધતા ખાગ ઉપર જાણે મોહીત પડ્યો છું. આ સાંમે ખુણામાં ગીતાર તથા તંબોરો પડેલાં છે તે ઉપરથી, જો એ અદખી ન હોય તો, હું એવું અનુમાન કરી શકું કે, તમન તમારા એ તંત્રાસમાં એ વાજંતરો સારી રમુજ આપતાં હશે ખરાં ? ”

ગુસ્તાદનું પાકી તો બહુ આવયું હતું, જેથી જરા વધારે કરડો જવાબ અજમાવી નોંધ્યો કે “ જ્યારે તમે સધલું પુછવાનીજ આને અહીયાં આવી હઠ લઈ બેઠા છો, ત્યારે મારે જણાવવું પડે છે કે હા, મને એ વાજંતરો ઉપર સારો બાવ છે. ”

“અધી જમશેદ વધારે બેઅરબ થયો, અને બોલ્યો કે
“તમારે તો જગ વળડવાની કરવા કરો તો બહુ મહેરબાની.
આજે ક્યા પારસીઓ મારું ગીતાર વળડે છે! અમલી
તેજ સોનું નો!”

અસતાદને ગીતાર હાથમાં લઈ તેનો ઉપયોગ કરવાની
ફરજ પડી. તેણે તે વાજાંતર લઈ બહુ ગંભીર ગાયન,
આંખમાં આંસુ લાવે એવું ગાયન, તેની ઉપર વળડી
સંભળાવ્યું.

આ ગીતાર ઉપરથી તેનો હાથ અટકતાંજ અચાંચી તક
મલેલી જોઈ કાવકા જમશેદ ટીકા અજમાવી જાયો કે
“તમારા આવા સરસ ગીતારની માથ જો કોઈ સુંદર સરોદ
ધરાવનારો જાનાર હોય કેની તો આ વાજાંતરની બહુ બહુ
વધારે લેહેજત મલે, હ! મેં સાંભળ્યું છે કે તમારો
એકપુરો દીકરો કાવસ બહુ સરસ હલક ધરાવે છે. ખરી
વાત કે?”

આ સવાલ સાંભળતાંજ અસતાદ લાલચોલ જેવો થઈ
ગયો અને પોતાની એક ઉપરથી ઉઠી ઉભી થઈ, જાણે
આ બે આશામીએને બહાર કાઢવા માંગતો હોય તેમ
કેટલાક અસા સાથે બોલી ઉઠ્યો “મારા કુટુંબની ખાનગી
બાબદ વીથે કાંઈથી મને પુછવાનો કોઈનેથી હક નથી.”

તાણો નકામો બગડી જશે અને કદાચ જલદીથી બાહર
જતા રહેવું પડશે એવું જોઈ તેને વધુ બોલતો અટકાવવા
માટે જમશેદ પોતેજ બોલી ઉઠ્યો કે “અરે મારું કરજો
અસતાદજી શેઠ, ખચીત મારી ભુત થઈ ગઈ, પણ હું
તમને પુછું કે બેહેસલી નવલનું ખુત થયું તે રાતના તમે
ધરમાંજ હતા કે?”

ઉશકેરાયલા અસતાદે થોડોક નરમ પડીને જવાબ આપ્યો
કે “હું મારાં મકાનમાંથી કદીથી બહાર જતો નથી.”

“તે તો તમારા ઈશાંતવાસ ખવાસને અનુસરતું છે, પણ એ રાતના કાંઈ તમને સંસારોળી નહીં થયો? વાઈ કોઈની ઉપર તમને શક ગયો હશેની?”

ગુસ્તાદ તરફથી કરડો જવાબ પાછો મળ્યો કે “જો મને કોઈની માણસ ઉપર શક હતે, તો તમા ધારો છો કે હું તુરતજ પોલીસને તે જણાવમા વગર રહેતે?”

જમશેદ વહી પાછો ઠંડે પેટે જવાબ આપ્યો “અરે હા, માફ કરો, એવા વીચાર કરતાં તો હું તદન બુઝીજ ગયો. પણ તમા એટલું તો કલ્પુજ કરશો કે કાલા ખંખ-ભામાં જેની પરાણા આ ખુન પછી પેહેલીવાર આવે, તે આ ખુનને લગતી સઘળી ખબરો ચીની ચીનીને પુછવા વગર રહે નહીં. તેટલા માટેજ મારાથી આ સવાલ થઈ ગયો, બાકી બીજું કાંઈ મનમાં લાવતા ના, હ!”

પ્રકરણ—૨૬.

શું ગુસ્તાદ ઘેલો છે?

કુંજરા ગુસ્તાદનાં મકાનમાં કાષિબ ડાકટર જમશેદ અવાસીયાએ ગુસ્તાદના ખરા ખવાસ તથા તેની આશયતથી વખારે વાકેફ થવા માટે તેને વાતચીતમાં હજી વધુવાર રોકી રાખવાને જીદા જીદા સવાલો પુછવાનું ચાલુ રાખ્યું.

જમશેદ બોલ્યો કે “ગુસ્તાદજી શેઠ, આવું અતી કમકમાટીભર્યું ખુન થાય અને તેની નેમ ન જણાવા ઉપરાંત આજે આસરે દાઢ વરસ થયાં ખુની પકડામા વગર નીરાંતે ફરતો રહે, તો આ બતા ઉપર આવનાર કોઈની માણસ ફક્ત અજમખીથીજ તેને ભગતા સવાલો પુછે એ તો તદન સવભાવીકજ છે, એમ તમા પોતેની કલ્પુજ કરશો ખરા.”

શુસતાદે જવાબ આપયો. “છેલ્લાં ઘોઠ વરસમાં આ કમનસીબ બાબદ ઉપર મેં જેટલું બધું સાંભળ્યું છે તથા જેટલા બધા સવાણના જવાબો આપ્યા છે, તેથી કહું છું કે જો તમામ્ની મારી જગાએ હોવા તો તમામ્ની મારી માફક બહુ કંટાળી જવા વગર રહેા નહી. સઘલાએને મેં જો જવાબ આપયો છે, તેજ જવાબ તમનેમ્ની આપવાની મને ફરજ પડે છે કે મેં કાંઈમ્ની જોયું નથી, ખુનવાલી કમનસીબ રાતના મેં કાંઈમ્ની સાંભળ્યું નથી અને ખુનના સંબંધમાં હું કાંઈમ્ની જાણતો નથી. (સેહેજ ઉશકેરાઈ જાને) જો ખુન ખુન કરવા આવયો હશે, તે કાંઈ મારતી ગાડીએ આવયો ન હશે, અને તેણે મારું પારણું ઠાકીને જણાવ્યુંમ્ની ન હશે કે ‘શુસતાદ, જોને હું ખુન કરું છું.’” તે મકાન આ પાસે રહ્યું, અને તમા જોઈ શકશે કે કોઈમ્ની આશામી આહે તો ઝાડીએ કુદારી બંગલામાં જઈ શકે. એટલુંજ હું જાણું છું અને તે સીવાય બીજો ખુલાસો હું શું કરું?”

પણ જમશેદને તો વાત આગલ ચલાવવાની હતી, જેથી તેણે નવો સવાલ કરયો કે “આ બતા ઉપર તમા બહુ મુદત થયા રહેતા હોવાથી, તમને કાંઈ ખબર હશેતી કે મહેલાશાહ શેઠ અથવા તેવણની એકપુરી બેરી સાંધે કોઈને કાંઈ કીનો કે કપટ હતો કે? કોઈ એવા ખારીએલ કીનો છે, એવું હતું કે જેથી એ ધાતકી આશામી પોતાનો ખાર પુરતો વલેલો ગણે?”

“હું તો એવા કોઈ માણસ વીશે જાણતો નથી અને આ ખુન વીશે એવા ખમાલ મેં કદી કરયો નથી. બિદ અને ભરમને છેક એવા ઉંડાણ ગારમાં બઈ જવાનું કામ તમ્નીએ તથા ડીટેક્ટીવોનું છે, નહી કે મારા જેવા એક દુઃખી દરદી બુઢા આશામ્નીનું.”

જમશેદ કાંઈ ખાંડ્યો જામ એવો ન હતો, જેથી હાજર જવાબ તેની પાસે તઈવાર હતો કે “હા તમા કહેો છો તેમ્ની

અરે, પણ જ્યાં કાંઈની નેમ વગર એક ખુન થયલું જણાતું હોય ત્યાં છેક ઉંડાણ ગારમાં જવાની ફરજ પડે છેની! છે. ઉંડાણ જઈને જુદી જુદી અટકલો કરયે તોજ એવા ખુનનો પતો મેલવી શકાય. કેમ બોલો શેઠ યુસતાદજી, મારું કહેવું અરે છેની?”

થોડોક વખત વીચાર કરી એકદમ જમથેદ તરફ તગર તગર જોઈ યુસતાદ બોલી ઉઠ્યો “તયારે મીઠ જમથેદજી અવાસયા, આ ખુન વીથે હું શું ધારું છું, તે હું તમને કહું?”

આ સંખુનો સાંભળતાંજ બરજોર બહુ આતુરમંદ થઈ પડ્યો અને ખુનને લગતો કાંઈ નવોજ ખુલાસો સાંભળવાની ઉમેદ ઉપર અધીરો દેખાયો. જમથેદ અવાસયાએ તો ઠંડે પેટે જવાબ આપ્યો “કહેશો તો તમારી મહેરબાની.”

“તયારે સાંભલો સાહેબ, હું ધારું છું કે મરતાર નવજની છાતીમાં છરી ભોંકનાર કોણ હતો તે આ દુનયા ઉપર કોઈ કદી જાણી શકશે નહીં. તે કીરતારની જનાબમાં એ ખુની જઈને પોતાના આહરમની મામદાદની વખતે ઉભો રહેશે તયારે તેનું આ પાપ તથા એ પાપ કરવાની તેની મતબબ તેની સામે અપરાધ તરીકે બાગેબુલંદ રજુ કરવામાં આવશે. તમે તથા હું અને ખીજા જેઓ મરણ પામીને તે કીરતારની જનાબમાં જઈશું અને એ બનાવ જાણવાની ઉમદ રાખીશું તો ત્યાંથી તે જાણવાની તક મળશે. કેમ બરાબર છેકેની?”

આ સાંભલી ખીચારો બજોર તો બહુ નીરાશ થઈ ગયો, કારણકે તે તો કાંઈ અગતનો ભરમ ખુદલાયવાની આશામાં હતો, પણ ઠંડા માટલાં જેવા જમથેદ ઉપર યુસતાદના આ ખુલાસાથી કાંઈખી અસર થઈ નહીં. તેણે તેવાજ શાંત સવભાવે જવાબ આપ્યો કે “હા યુસતાદજી, તમે કહો છો તે મનેખી અરે લાગે છે. જે એક છુદી વાત યાને જે ખુન આશરે દોઢ વરસવેર ઢંકાઈ રહ્યું છે, તે

આપણું સંબંધોમાં પંચાયતના અથવા ખીસનીવાલા દોષમાં જઈ શકે ત્યાંવેરખી સંતાઈ રહેવાનું. પછી કદાચ ખુની પોતે ભરમ ફોડી દે તો કોણ જાણે. જાને એવા નીચ કીનો સેવા, એવા કીનાને ખાતર લોહી રેડવું, તે કેવુંકે બહાદુરીનું કામ હોય તેમ કેટલાક આશામીઓ એવા કીનો સેવામાં ખી મોટી કીરવી છે અને પોતે રાજાખુશીથી તે આશકારા કરી દે છે. તેમ બનશે તો કદાચ આપણે આ ખુનનો ભરમ ખુલેલો જોઈશું. ચાલો સાહેબ, તમને વખત થતો હશે. હવે વધુ કંટાળો ન આપતાં તમારી રૂબરૂ આંખોએ છીએ અને અમારી આવી પરોણાગત કરવા માટે તમારો તથા બેહેનનો ઉપકાર માન્યે છીએ.”

ગુસ્તાદે સેહેજખી જવાબ આપ્યો નહીં અને બેઠે મીતરો સલામ કરી ઘટવી તાઝીમતવાઝ સાથે એ મકાનમાંથી બાહરે નીકળ્યા.

ગુસ્તાદના મકાનનો બાહરનો દરવાજો છોડતાંજ અધીરા બરજોરે પોતાના મીત્રને પેહેલો સવાબ એ કર્યો કે “કેમ ખીરાદર જમશેદ, આ ધાંખરા વીથે તું શું ધારે છે?”

“હું તો બહુ ધારું છું, પણ મારાં મત વીથે પુરતો વીચાર કરવાને મને પુરતી અવકાશ મળવી જોઈએ. વારું, એ ગુસ્તાદનું માયું ગયેલાંની વાત તમારે કદી સાંભળી છે કે?”

બરજોરે અચરતી સાથે જવાબ આપ્યો “ગુસ્તાદનું માયું ગયું હતું? એ તો આ મકાનમાં આશરે ૨૦ વરસ થયાં રહે છે, પણ કદી તે થોડો વખત ખી ઘેલો થયો હોય, એવું તો મેં આજવેર સાંભળ્યું નથી. જો એનું કાટરયું કદી ખી ગેપ થયું હોતે, તો મેહેલાંશાહ અથવા નાજામાય મને તે જરૂર જણાવવા વગર રહેતેજ નહીં!”

જમશેદ અવાસમાં એ ગંભીરાઈથી જવાબ આપ્યો “પણ મને લાગે છે કે એ ખીચારાનું બેશું કેટલુંક ગેપ થયું છે

અથવા તો જાનવીથી વધારે ગેપ થવાની આશા બતાવે છે. એ માણસની આંખોમાં ઘેનાપણું મં સપથટ નોયું છે. કદાચ આગલી જન્મલીયતો મા પોતાની ઉપરની એક યા ખીજી આફતોથી એ હોય, પણ કોઈખી રીતે એનું કાટરયું થોડા વખતમાં ધસી પડવાની ચેતવણી એની આંખો આપે છે ખરી. કાંઈ આગલાં મહા સંકટો યા પાપો દાખી રાખવાની કોશિશોથી એનું ભેજું હવે ખરાઈ ગયલું લાગે છે. યુસતાદની આગલી તવારીખ નો કોઈ મને જણાવે તો હું વધારે અચછું અનુમાન કરી શકું.”

પોતાના મીત્રનો આ અભીપ્રાય સાંભળી ખરજોર કાંઈ નવી યુગ્મવણમાં પડેલો જણાયો. નજીક ૧૦ મીનીટવેર આ મીત્રો એકબી ખીજો બોલ બોલયા વગર આગલને આગલ ચાલયાજ ગયા અને એટલો વખતવેર ખરજોર પોતાનાં ભિજાંને જીદી જીદી અટકલોથી ધણી તસદી આપી. પાછા ફરતાં તે બોલી ઉઠ્યો કે “વહાલા જમશેદ, તેં જે મત આ યુસતાદ વીશે બાંધયું છે, તે ઉપરથી હું કયાંવેર અટકલ દાડાવી શકું તેનો કાંઈ પુતું ને ખયાલ છે? પીરોળના બેહેસતી ખાવીંદનું ખુન કોઈએ નીચ કીનાથીજ કરયું છે એવાં સેવટ ઉપર હું, ડીટકટીવ અમલદાર, પીરોળ પોતે, તેમજ બેહેલાશાહખી આવયા હતા. પણ તારા હમણાના અભીપ્રાય ઉપરથી તો મારા એ મકમ ચાચારને પું દલતો બનાવી દે છે. તમારે તો બેહેસતી નવલનું ખુન કોઈએ ઘેનાપણાંની અસરમાંખી કરયું હોય ખરું! યુસતાદનાં મકાનમાંથી આ પડોશનાં મકાનમાં કાંઈ માટી અડચણ વગર જવાઈ શકાય, એખી આપણે આજે નોયું છે.”

જમશેદ હસીને જવાબ આપ્યો. “ભાઈ ખરજોર, પું તો કેયો યુસતાદ જણાવયું તેમ ઉંડાણ ગારમાં છેક જાનવી નવી નવી અટકલો કરવા પડ્યો છે. હું કયાં કહું છું

કે આ યુસતાદ તદન ઘેલો છે, માને કોઈનું ખુન કરે એવી ઘેલી હાલતમાં આવેલો છે. જે ઘેલાપણાંની અસર યુસતાદમાં હૃદયાવી ભાગવતી મને લાગે છે, તે “મલે નકોલીયા” નામના એક જાતનાં ઘેલાપણાંની છે. વરસોવેર જાણે દુનયાદારી તજી દઈ એકાંતવાસ રહેવાથી અને એક છુપો ગમ મનમાં ને મનમાં રાખી તે ઉપર મનમાં ને મનમાંજ વીચાર કરવાથી આ “મલે નકોલીયા” ની અસર થાય છે, એમ અમારી તખીખી વીદ્યા શીખવે છે.”

જમશેદના દીકા પુરા થાય તેટલામાં મહેલાશાહ શેઠનો બંગલો આવી પુગો અને વાત અહીંયાંજ અટકી. પણ ખરજોરને એન પડ્યું નહી. તેનેખી જાણે એવું ભાગવા માંડ્યું કે યુસતાદ ઘેલો હોવાજ નોખયે. તે વીચાર કરવા ભાગો કે એવો કયો બાપ હશે કે જે પોતાના એકપુરા દીકરા તરફ યુસતાદના જેવો ધાતકી હોય અને તેનું માદું જોવાને માટેખી ના પાડે? હા, ખરો ઝાહયો માણસ તો એટલો બધો સખત ન હોય, એમ ખરજોરને હવે વીચાર આવવા માંડયો. તેણે ટૂંકાવ કર્યો કે રાતના આણું લેવા પછી પેહેલી તક મજતાંજ પોતાના વહાલા મીતરે યુસતાદ વાંચે આપેલી આ અતી ચોંકાવનારી ખબર મહેલાશાહ શેઠને જણાવી, તેણેનો વીચાર શું છે તે જાણવો.

રાતના આણું લીધા પછી નાજાંમાય પોતાના માનીતા નવા મીત્ર જમશેદ સાથ પોતાની દીકરીનાં વહાલાં બાલકની જાતન કેમ કરવી, તેને લગતી કાંઈક વધુ સમજ તેની પાસે મેલવવાનાં રોકાયલાં નોખ ખરજોરે મહેલાશાહ સાથ ગયાલરી ઉપર જઈ આ વાત છેડી. તે બોલયો કે “આજે સાંજના તો હું અને મારો મીત્ર તમારા યુસતાદનાં મકાનમાં આહના કપની લેહેઝત આખી આવયા.”

“ખરેખર! તે કેમ અને! યુસતાદ એવો કુંજરો છે કે કોઈખી પરોણાને પોતાનાં ઘરમાં આહ પાવા બઈ જઈ વાતચીતમાં રોકાતો હોય એવું તો મેં આજપર નોયું નથી.”

બરજોરે હસીને જવાબ આપયો “હા, તમે તો ૨૦ વરસ થયાં એવું જોયું નથી, પણ મારા જોલકણા મીઠી જીભના મીઠ જમશેદની કુનેહથી અગા તો યુસતાદનાં દીવાનખાનામાં આહનું કપ પીવા આવવા ઉપ્રાંત આશરે દોઢ બે કલાક વાતચીત કરી આવી, તેનું પુસતકખાનુંખી ઉચલાવી આવવા છીયે.”

મેહેલાશાહે દેખાઈતી ઉભટ સાથ સવાલ કરયો “તમારે જોલ બરજોર, કે તારા કાબેલ તખીબ મીતરે યુસતાદ સાથના બે કલાકના સંબંધ પછી તેને વીશે શું મત બાંધ્યું છે?”

બરજોરે હવે ગંભીર થઈને ધીમે સાહાદે જવાબ આપયો કે “જમશેદ તો એવું માને છે કે કુંજરા યુસતાદના એહેરા તથા તેની રીતભાતોમાં ઘેભાપણાંના ચીનદ તેને જણાયાં છે; આગલાં, હાલના અથવા તે હવે પછીના ઘેભાપણાંના ચીનદ જમશેદને લાગે છે, પણ એ ત્રણમાંથી કયું ઘેભાપણું છે, તે મારો આ કાબેલ મીત્ર હજી પારખી શકતો નથી.”

મેહેલાશાહના એહેરામાં બરજોરના આ સખુનો સાંભલતાંજ કેટલોક ફેરફાર થઈ ગયો, પણ રાતના સીલા અંધારાનો વખત હોવાથી એ ફેરફાર બરજોર જોઈ શક્યો નહી. જાણે એકાદ બે મીનીટવેર વીચારમાં રોકાયા હોય, તેમ પાછા સથીર થવા પછી મેહેલાશાહે બહુ ગંભીર થઈ સવાલ કરયો “આ નવાઈ જોવા ખ્યાલ બાંધવાને તારા મીત્રને શું સખબ મલયો?”

બરજોરે જવાબ આપયો “શીઝીયોલોજી તથા આતમ જ્ઞાનને બગતા પોતાના અભયાસ ઉપરથી યુસતાદ સાથની વાતચીત ઉપરથી જમશેદે આ મત બાંધ્યું છે. તમારે ગમે તો તમે પોતેજ જમશેદની સાથ વાત કરોની? મને લાગે છે કે ખીચારા યુસતાદની ખરી હાલત તમારે તો જાણીજ નોઈયે.”

બેરકાશીબરયો જવાબ મેહેલાશાહે આપયો કે “તારો મીત્ર ડાકટર જમશેદ અવાસયા જે કાંઈ કહે તે સાંભળવાને હું ખુશી થઈશ, પણ તેના વીચારથી મારી ઉપર અસર

ધામ, એમ તો બનવાનોગ બાગવું નથી. આજના વખતના જવાન ડાકટરો વધુ અભ્યાસના ઉંડાણમાં પડવા જતાં કોઈ ચક્રમ કલપનાઓની કરી દે છે. ડાકટર જમશેદે ગુસ્તાદ વીશે એવું મત બાંધ્યું હશે અને કદાચ ગુસ્તાદે તમો તેના મકાનમાંથી નીકળવા પછી પોતાની બેઠેન આગળ જમશેદને વીશે કાંઈ જીકુંજ મત જાહેર કર્યું હશે ! ”

પણ આવી દલીલોથી બરજોરના મગજ ઉપર ડસેલો વીચાર દુર થયો નહી. તે બોલ્યો કે “ મહેબાશાહ કાકા, ગમે તે હોય પણ હું તો ધ્રુવ છું કે ડાકટર જમશેદની પોતાનીજ સાથે આ સવાબ ઉપર તમો તકરાર કરો. દોઢ વરસની વાત ઉપરના માહેતમબરમા બનાવ પછી આપણેથી બનતી દરેક સંભાલ રાખવી જોઈયે છે કે, જેની ઉપર આપણે પુરતો વીધાસ રાખી શકીયે નહી, તે જો આપણી નજદીકમ વસતો હોય તો તેનાથી બહુ સંભાલમાં રહેવું જોઈયે છે. ”

મહેબાશાહે ડુઝી થયલા જેવા સાહાદ સાથ જવાબ આપ્યો કે “ બરજોર, તું એટલાંવેર તો ધાતકી નહી થશે કે મારા બેહેસતી જમાઈ નવલનું ખુન આ કમનસીબ ગુસ્તાદે કર્યું હતું એમ તું માનતો હોય. ”

“ તે તો બ્રાહ્મ જાણે ! કોઈખી રીતે તે ખુન થયું હતું અને તે ખુન હજી પકડાયું નથી. પીરોળના પીતા તરીકે તે ખુનનો પુરતો પતો મલે તથાંવેર તમોએ તો જાંપીને બેસવું ન જોઈયે. ”

મહેબાશાહથી આ ઠીકા તામોશ કેમ થઈ શકે ? તેવણે ચીમકી બગાવી કે “ દીકરા બરજોર, હું ઉમેદ રાખું છું કે મારી દીકરી તરફની મારી ફરજ થું છે તે મને શીખવવાની તુંને જરૂર પડે, એવી હાલત ઉપર હું હજી આવયો નથી. ”

આ ચીમકીનો ચચવાટ બરજોરને પુરતજ બાગો. તે ચેલી ગયો કે તેનાંથી કાચું કપાયું હતું, જેથી આ વાત તથાંજ ઉડાવી નાંખવા માટે મહેબાશાહે સમજવામાં બુલ

કરી હતી, એવું જણાવી ખીજી વાત કરવા માંડી અને તેટલામાં જમશેદ તથા નાનાંમાય ત્યાં આવી જવાથી, એ કમનસીબ વાત વધારે પડવી નાંખવાની તેઓને સારી તક ખી મળી હતી.

તોપણ ખીને દીવસે દીવાનખાનામાં જમશેદને એકલા મહવાની તક મલતાંજ મહેલાશાહે યુક્તતાદને બગલી વાત છેડી. આગલી સાંજના પોતાના અનુભવ વીશે પોતાના મીત્ર બરજોરે મહેલાશાહેને કહેલી સઘલી ખીના તેવણ તરફથી જણાવા પછી ડાકટર જમશેદ અવાસયાએ ખુલાસો કરીધો કે “મારા ટીકાના ખરા અરથમાં બરજોરે ફેટલીક સરાહખાત યા ભુલ કરેલી જણાય છે. ખરી ખીના તો એ છે કે મને બાગે છે કે પોતાની આગલી કાંઈ જાંજલીયત તથા કાંઈ ખરી યા ઝાટી ગેરખનસાશીને બગલી વીગત ઉપરજ એકાંત બેસી વીચાર અને વીચાર કરતાં આ યુક્તતાદનાં મગજ ઉપર ફેટલીક ખરાખ અસર થઈ છે. તે ખીચારાના મગજે પોતાનું સમતોલપણું જામણું દખાય છે અને જો કે તે તદન ઘેલો થયેલો છે, એમ તો કહેવાય નહી, પણ “મલે નકાલીયા” ની અસર તેની આંખોમાંથી મપટ જણાય છે. હું તમને કુકત એટલીજ ભલામણ કરું છું કે મારા આ વીચાર વીશે કાંઈ વધુ લખાણ ન કરતાં એ ખીના છુપીજ રાખીને તમા પોતે ધટલી જાલ કરો.”

મહેલાશાહે જણાવયું “હા, મારાથી ખનતું હું કરીશ. કોલાખાની દીવાનશાહાના તખીખ મારા મીત્ર થાય છે. “ઝાંડ બાંડજ” માં અમા બેઉ જણા વચે અતલગનો સંબંધ છે અને હું તેવણની આગલ આ સઘલી વાત કરી તાલતલાવટથી યુક્તતાદનાં મકાનમાં એક દીને તેવણની મુલાકાત કરાવી, એ પ્રતિજ્ઞ તખીખને પોતાનું મત બાંધવા દર્શ. તેવણખી જો તમારાજ જેવું મત આપશે તો પછી આપણે કાંઈખી ઘટતાં પગલાં લેવાને બાકાત રાખશું નહી.”

જમશેર જવાબ આપ્યો “ અચીત તમારા આ વીચાર તદ્દન નેક છે. ઈશ્વર કરતાં બે વીચાર ભલા અને વધી ડાકટર—દીવાનાઝીને ભગતોલાખા અનુભવધરાવતા હોવાથી, તેવણની સલાહ આત્રીપુરવક તેમજ વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે.”

નાસતો તર્કવાર છે. ઈવું નોકરે આવીને જણાવતાંજ આણંતા ઝીરડામાં જતાં મેહેલાશાહે જમશેરની પીઠ ડોકીને જણાવ્યું “ આત્રી મારી ચેતવણી મારે હું તમારે બહુ આભારી થયો છું. જે ખીચારાઝી મારે આધારે રોય છે, તેઝીના ભલાંમાં હું સદા કાલજી રાખ્યું છું અને મારી આગલી મીઠાચારીને ખાતર આ ખીચારા પડતી હાલતમાં આવેલા યુસતાદના ભલાંમાં તો હું ખાશ બાબ લઉં છું.”

પ્રકરણ ૨૭ મું.

દુઃખી કાવસ સાથે નાજાંમાયની મુલાકાત—કાવસનો

મકમ ઠેકાવ.

રવીવારને દીને જ્યારે ખરજોર તથા તેનો મીત્ર જમશેદ અવાસયા મેહેલાશાહે શેઠના “ કાલા બંગલા ” ની પરીણાગત આપ્તતા હતા, ત્યારે રાખેતા મુજબ પીરોજ પોતાના વહાલાં દુધમલ બાલકને લઈને તે દીને અપોર પછી બે કલાક પોતાનાં માતપીતાને ભિટવા આવી. પીરોજને સુંદર કુલોનો બહુ મોટો શોખ હતો, તેણીની મુખ્ય રમુજ તેણીના હાલના વીધવાપણાંના વખતમાં, પોતાના બાલક સાથે ગેલ કરવા ઉપ્રાંત બાગમાં ફરી સઘલાં ઝાડો તથા ફુંગાંઝી તપાસવાની હતી. જેથી ચાહ વીધા પછી આ દીવસેખી પીરોજ પોતાના પીતાના સઘલે ઠેકાણેથી બહુ વખાણવામાં આવતા બાગમાં પોતાની માતા તથા જમશેદ અવાસયા સાથે કરવા નીકલી

હતી. તેઓની પછવાડે આયાની કેડ ઉપર બાલક બરનોરને મળી બાગમાં ફરવવા લીધે હતો.

આ બાલકને વારંવાર જન્મશેદ બહી તગર તગર નોંચા કરતો નોંધ, પીરોળ તેને પોતાની ગોદમાં પાછો બધ વળુ ચાર નોંચમાં બોઝીઓ બધ હરખ સાથે બોલી ઉઠી કે “બાઈ જન્મશેદજી, હું પાઈ છું કે તમી આટલા ઉંચા તથા કદાવર બાંધાના હોવાથી મારો બાડકવાયો જાણે તમારી શકતીથી ડરી તમારી સાથે સાઈ રાખવા માટે તમારી તરફ નોંચા કરે છે.”

આ ટીકાથી નાજાંમાય તથા જન્મશેદ બેઉ હસી પડ્યાં. બાલકણાં જન્મશેદે તાલુકો પુર્યો “નહી નહી, એમ નહી પણ મને બાસે છે કે મારા માતીતા થઈ પડેલા બુચા તથા મારી વચે જાણે કાંઈ લાચુબક સંપાન સંબંધ પેવસ થયો છે. વારંવાર પમાર પેહુબાજ દેખાવે ધર કરી ખસે છે, તેમ આમા એક બીજાને પેહુબા નોતાંવાર એક બીજાને સાહાતાં શીખનાં છીયે.”

બરનોરને તેની માતા પીરોળએ “બોઝી” નું બાડકવાયું નામ આપ્યું હતું અને એ “બોઝી” ને તેની માતાના હાથમાંથી પોતાના હાથમાં બધ બહુ અચછી રીતે રમાડી તે બાલકને હસાવતાં હસાવતાં જન્મશેદ બોલી ઉઠ્યો કે “નોયું કેતી માયજી, કે નાનાં બાલકોની નો એકવાર કોઈની ઉપર પ્રીતમાં પડે છે તો તેના પીછા છોડતાં નથી. બેહેન પીરોળન કહું કે, મને બાલકો રમાડવાના બહુ શોખ છે. ગરગામડાઓમાં હું જુલ જુલ મોહિલા ફક્તોઓમાં રમતાં બાલકોને રમાડી તેઓને પેપરમીટ અથવા બદામ ચા એવી કાંઈ મીઠાશની ચીજ આપી તેઓને બહુ માતીતો થઈ પડું છું, જેથી ગામડાઓની મારી ઉપર ખુશી ખુશી થઈ જાય છે અને ખચીત મને કુદરતીજ બચાઓમાં ફરી તેઓને રમાડી પહાવી તથાના લોકો પાસેથી મારી મતલબને

અનુસરતું જાણી સેવાની અમઘી જોગવાઈ મલે છે. એ સંબંધના કુલ જેવાં બાબકોના પ્રતાપ છે, પણ હું અચીત કહું છું કે તમારા આ “બોઝી” એ મારી સાથે જેવી દાસતી બાધી છે, તેવી એટલી નાની ઉંમરનાં કોઈ બીજાં બાબકે બાંધેલી મને તો યાદ નથી.” અને જમશેદ પાછું તે બાબકને કુદાસ નચાવી હસાવવા માડ્યું.

રાતના આછું બધ પીરોળ પોતાનાં બાબક સાથે પોતાના બંગલામાં વાદાય થવા પછી, બીજાણાં ઉપર સુતાં સુતાં જમશેદન તેણીને જગતાજ વીચારે આવવા બાગા. તે પોતાનાં મન સાથે વીચારવા બાગો કે “કોઈ બીજીની મંડલીમાં મને પીરોળ સાથેની વાતચીતના જેટલી મજા હા સંતોષ મળ્યો હોય, એવું મને યાદ આવતું નથી. બાગબાનીના મન શોખ છે, જે શોખને કેટલાકો તો લખ વટીક કહે છે, પણ પીરોળને આને સાંજના બાગમાં જુદા જુદા કુલો વગેરે તપાસીને બાગબાનીને લગતું પોતાનું જે જ્ઞાન તદ્દન નીરદાશપણમાં બતાવ્યું હતું, તે જોઈને હું કહી શકું કે બાગબાનીના શોખ માટે મારા જેવા તો ક્યકંઈ આ દુનયામાં પડ્યા હશે. વલો આ પીરોળને મારીજ કાણી માણસ જાતની આશીયત તથા ગુણોની પરીક્ષા કરવાનો શોખ બાગે છે, જો કે વીદ્યા કુતરના પુરતા અભયાસ વગર તેણી મારા જેટલાં જ્ઞાનની હાલત ઉપર આવી શકી નથી. આવા ઉંચા ટેસ્ટની જવાબ ઓરત મારી તરફ વધારે દીલસોજી બતાવે, મારી સંગતમાં વધારે બાબ લેતી જણાય, તો તેમાં અજબબ જેવું શું? મને જાણે એવું બાગે છે કે આને બપોરથી તે રાતવર જેવા મેં ખુશાલ રીતે વખત ગુજાર્યો, તેવીજ રીતે જો દરરોજ વખત ગુજારવાનો હોય, તો હું વધુ શોખ જાબ કરવાનું મુકી દઈ એકજ ટેકાણે મારા ધંધામાં મંડી જાઉં. પણ કદાચ મારા અતી વહાલા માત્ર બરજોરના મનની ઉમેદ ઉપર હું ત્રાપ મારતો હોઈશ, માટે મારે એ બાબદ ઉપર હવે સહેજબી વીચાર

કરવો ન જોઈયે” અને જમશેદ અવાસયો થોડા વખતમાં બર ઉધમાં પડ્યો.

ખીને દીને બરજોર તથા જમશેદ મહેબાશાહ તથા નાજમંમાયનો તેઓની આટલા દીવસની પરીણાગત માટે મોટો ઉપકાર માની તયાંથી રૂપસદ લીધી. તેઓ મનજીભાઈ શેઠના બંગલામાં ગયા, જ્યાં બે દીવસ રહેવા પછી જમશેદ સખલાંની રજા બંધ વલસાડ ગયો અને કબુલાત આપી ગયો કે આવતા મંગલવારે બરજોરના ભાઈ સોરાબની સાલગરેહ હોવાથી તે દીને સવારના પાછો ફરી આજો દીવસ તયાંજ રહેશે.

જમશેદ જવા પછી બરજોરની બેહેનોએ ભાઈનું પાકવવાને, મોહ ભાવતાં થોણા મારવાને કાંઈ બાકી રાખ્યું નહીં. યુલાં તણુકો કરીને બોલી ઉઠે કે “અપ્પા રહ્યા બધે મોટા ભાઈઓની અમા બેહેનો યાદમાં, એવા જ ભરાયા સારા ભાઈઓ ધરાવા માટે મગફરી લઈએ અને તોપણ એ ખંધા ભાઈઓ તો, દોસત આસનાવો મણે એટલે કાંઈ મચકળી આપે નહીં! ભાઈ બરજોર, જમશેદ અવાસયાને ખાતર આવા સોના જેવા પંદર દીવસ થયા તું એક દીવસેખી અમને સાથે કેથેખી ફરવા હરવા બંધ ગયો નથી. અમાઉ તો સાંજને છોડે તથા દર સતી અને રવીવારે કોઈને કોઈ સળાં વહાલાંને તયાં યા જાહેર બાગ બગીચાઓમાં તું અમને સાથે લઈ જતો હતો.”

બરજોરે જવાબ આપ્યો “બેહેન યુલાં, કાંઈ સખલા દીવસો સરખા હોય છે? અમાઉ અને હાલની હાલત વચે કેટલો ફરક!”

ખતી બોલી ઉઠી “અરે ફરક શાનો? કાંઈખી નહીં! એ તો તમો આજના જવાનયાઓ રોબ બતાવતાં શીખ્યા છો! તમને તો સખલું બાહેરનું દેખાવલું ભાવે છે, તો પછી ગરીબ બેહેનોની કદર તે કયાંથી હોય? સતી તારા

માનીતા દોસતદાર જમશેદ તો જાણે આપણાં બંગલાને પોતાની સંગવડનું હાટેલ બતાવ્યું છે ! ”

બરજોરે ગભરાઈને પુછ્યું “ ઓહ બાપ, બાપ ! ખતી, વલી તને શું ઓછું પડ્યું ? ”

“ વલી ઓછું શાનું પડે ? એક સાધારણ અકલનું માણસખી એતો નોંધ શકે. જેહનાં એ જમશેદજી શેઠ તારી સાથે અહીંયાં આવયા, તમાર પછી પીરોળને ત્યાં ગયા, તમાર પછી “ કાલા બંગલા ” માં રહેવા ગયા, પાછા અહીંયાં આવયા, અને હંડે પેટે કહી ગયા છે કે આવતાં અઠવાડયામાં પાછા આવીશું ! આવે તો બહુ મુબારક છે, એવી તારી સંગત મને તો બહુ બાવે, પણ તારા અમારી સાથેની હરીકામ પાંચ દીવસ રહી તારી અને પોતાની સંગતની અમનેખી રમુજ આપે કેની ? ”

બરજોરે બહેનને નરમ પાડવા જણાવ્યું કે “ બહેન, તેમાં ખીચારા જમશેદની કસુર નથી. મેં એ સઘલી ગોઠવણ કરી હતી અને મારે ખાતર એ ખીચારાએ એ સઘલી ગોઠવણ એક બાલે કબુલ કરી હતી. ”

બહેને જવાબ આપ્યો “ પણ હું કયાં એની માટી કસુર કહાડું છું ! અમારી સંગતને એ બાધ ગણતો ન હશે, કારણ કે એને તો ખીચારાને મહેરમાયના બંગલો વધારે બાવે છે. બાપ, અમા કાંઈ લીસાં નથી, હં ! ”

બરજોરે સવાલ કર્યો “ વલી બહેન એ નવો ટુકડો શું ? ”

“ ટુકડો એટલોજ કે તારા દોસતદાર જમશેદજી, પીરોળ ઉપર બહુ શ્રીદા થઈ ગયા છે ! તારા જેવો હુશ્યાર માણસ શું હજી એવો નથી ગયો ? ”

બરજોરે હસીને બોલ્યો “ જા, જા, ખતી, તુંખી ખીટો તેનો ખીલો ઉપારજ કરે જો ! જમશેદ પીરોળની હજી પૂરી પાધરી ત્રણ વખતખી સુબાકાત કીધી નથી અને તેકમાંજ પીરોળ ઉપર શ્રીદા થઈ ગયો કે ! ”

અલીએ જવાબ આપ્યો “જમશેદ જેવા ચક્રમ અવાશના ખાહોમ જવાનને પચારના દેવ સાથે દાસલી કરવા માટે પણ વખતની મુલાકાત શું ઝાઝી પડી કે?”

“પણ જોહેન, તુંને ઈમ માનવાનો મય્યબ કેમ મળ્યો?”

અલીએ જવાબ આપ્યો “તારા દાસતદારની વાતચીત, તેના દુઆવ વગેરેથી અમારે ચેતી ગયાં. ગાંધ કાલે પીરોળ વીશે વાત કરતાં તેણે ઈટલા બધા તો મને ચીપી ચીપીને મવાલો પુછ્યા અને તે મવાલો કરતાં તેના ચેહેરા ઉપર મેં ઈવે તો ફરકાર જોયો. કે હું ચેતી ગાંધ કે ડાક્ટર માહેબની કાંઈ આડીમીઠી નજર થાય છે ખરી! પીરોળ જોહેમલી નવલ સાથે પરણવા અગાઉ નવલને ઈલાઅલી હતી કે. શું જોહેમલીનો તથા પીરોળનો પચાર ખાલવમથી બાઝ્યો હતો કે, વગેરે વગેરે, ઈવા તો હસવાનોગ મવાલો તેણે મને પુછ્યા માંડ્યા કે હું શું તેનાં મતનો ભરમ ચેલી નહીં જાઉં? જોજે બાઈ, તુંનેખી ખાત્રી કરવાની આવતાં અકવાડમાંમાં તક મળશે. સોરાબની સાલગરેહને મસે તારો ઈ મીત આવતા મંગલવારે અલીયાં આવનાર છે, પણ તેની મધલી મતજબ તારી સાથે પીરોળના બંગલામાં જવાની બાગે છે. મંગલવારે માંજતાજ મા તો ખીજે દીને કાંઈ તાલતલાવટથી તારી સાથે, તે પીરોળને ઘર જવા માંગશે.”

બરજોરનો દુઆવ ગંભીર થઈ ગયો અને તેટલીજ ગંભીરાઈથી તે જોહ્યો કે “જોહેન, તું કહે છે તેમ ઉબટમાં હોયખી, કારણ કે હું જાણું છું કે મારો જમશેદ જો કોઈખી બાબદમાં ઉબટમાં આવી જાય છે તો તે ઉબટને હદબાહેર બઈ જાય છે, પણ કદત જે વખતની મુલાકાતથી આવો પોતાના તખીખી ધંધાની વધુ જોહમાં ચક્રચુર થઈ ગયેલો આશામી ઈકદમ પચારમાં પડી જાય, ઈ તો મને ખતવા જોગ બાગતુંજ નથી.”

ગુલાંમિ વચમાં તાપસી પુરી કે “તે તો આપણે જોઈશું.” વખત પોતાનું કામ બજાવશે અને જે હશે તે થોડા વખતમાં વધારે સંપદ જણાઈ જશે. હાલ તો ખીચડી કલાકનો વખત થયો છે અને ચાલો આણું ઠંડું પડી જશે.”

બરજોર તથા તેનાં કુટુંબ અને જમશેદ અવાસમાને હાલ પડતાં નાંખી આપણે કુંજરા ગણાતા ગુસતાદના કુંખી દીકરા કાવસ તરફ જરા નેધાહ કર્યે.

નાજાંમાયના એક દુરના બુદ્ધ સંગાનું મરણ પુના આતે નીપજેલું હોવાથી, તેવણને પુને જવાની જરૂર જણાઈ હતી અને મેહેલાશાહે એ તકનો બાબ બધું તેવણની સાથે એક માલીકા તરીકે બરજોરને મોકલ્યો હતો, કે એક કાંકરે એ પછી મારવામાં આવે. જે જવાનયો બરજોરને પુના આતે થોડાક માસની વાત ઉપર એ વખત મલ્યો હતો પણ તેને જોતાંજ છટકી ગયો હતો, તે જવાનયો ગુસતાદનો દીકરો કાવસજ હતો કે નહીં, તેની આત્રી કરવાને મેહેલાશાહે વધારે તબયટમાં પડેલા જણાતા હતા. કાવસને નાજાંમાય બરાબર પીછાણતાં હતાં, નાજાંમાયે કાવસને તેની જવાન વચમાં ધણી રીતે નવાજ્યો હતો, માટે મેહેલાશાહે ધારણું કે બરજોર તે જવાનને જો નાજાંમાયને દેખાડાવશે, તો તુરત તેવણ એમણી શકશે કે તે કાવસજ છે કે કોઈ ખીજો. જો તે જવાન કાવસજ હોય, તો શું ઘટતાં પગલાં લેવાં, તે માટે મેહેલાશાહે બરજોરને ચોકસ આનગી હુકમો આપ્યા હતા.

નાજાંમાય બરજોરની સાથે પુને જવા પછી બેહેસતી બેસીનાં પાંચરણાંમાં પોતાની પુરતી હાજરી આપવા પછી, બેહેસતીનું દશમું પુરું થાય તમાંવેર તેવણ તથાંજ રહેવા માંગતાં હતાં. બરજોર અંતથી આજો દીવસ રખડીને પુરતી પરપુછ કરી કાવસને પટો મેલવી શક્યો. તે પટો મેલવવા પછી ખીજેજ દીને સવારના તે નાજાંમાયને બધને

તે કાવસના ધરમાં ગયો હતો. નાજાંમાયનું પણ કાવસ ઉપર અતીશય હેત હોવાથી, તે ખીચારાનું કાંઈ બહુ થવું હોય તો તે કરવાને, બની શકવું હોય તો તેના આપ સાથે પાછી મીત્રાચારી કરાવી આપવાને, તેવળુ આદેશમંદ હોવાથી ખરજોર સાથે તેવળુ ખુશીથી ગયાં હતાં.

૨વીવાર પેઠામાં એક નાનાં મકાનમાં એક આખરદાર કૂંક પુંછના પારસી કૂટુંબનાં પેટાંમાં કાવસ એક નાની ઝિરડી બાંડે લખને રહેતો હતો અને એ પારસીનાં ધરમાંજ આજુ વગેરે લેતો હતો. આ પારસી પોતાની કૂદી બાવડી સાથે આ ધરમાં આખરદારકારથી રહેતો હતો અને તેઓને પેટેની કાંઈ ફરજંદ ન હોવાથી તેઓની કાવસને ઘીકરા સમાન સહાતાં હતાં. સવારના ૮ વાગ્યામાં પોતાને એક ફાંકડી ગાડીમાં એક બહુ આખરદાર ખુબસુરત દેખાવના અધાર ઉમરનાં પારસી બાઈ, એક દેખાવજ પારસી જવાન સાથે મલવા આવ્યાં છે, એવું સાંભળી કાવસ તો ચોકચો હતો. તેણે તેઓ ડોળુ હશે, તેની અટકજ કરવાને કાંઈ વખત મલે તેટલાંમાં તો આ બાઈ તે જવાનયા સાથે કાવસના ઝિરડામાં ચાલેમ દાખલ થયાં.

આ પરીણા ડોળુ હતાં, તે કાવસ જોતાંજ તુરત ચેતી ગયો. પોતાની જવાન વયમાં પોતાની ઉપર નાજાંમાયે જે જે હેત કરવું હતું, ખવાડીપીવાડી કેટલોક લાડ વડીક લડાવયો હતો, તે કાવસને ધાઈ આવ્યું અને તુરતજ તેની આંખમાં પાણી આવી ગયાં. તે દોડી જઈ નાજાંમાયને પગે પડ્યો અને તેવળુને એક આવી. નાજાંમાયે તેની પીઠ પસવારી પોતાની પાસેજ ખસાડ્યો અને તેની ખબર અંતર પુછી.

પાછાં આંખમાં આંસુ લાવી નાજાંમાયના હાથ પોતાની આંખમાં દાખી કાવસ જેમ તેમ બોલી શક્યો કે “માયજી, મહેરબાન નાજાંમાય, મેં તો ધારવું હતું કે તમા મારા

જેવા એક કંગાલ નાશી ગયલા ફુકતાને કચારનાં બુલી ગયાં હશે. પણ નહી, મારાં મિહરબાન નાજાંમાય, હું પાછા ફરાયો છું, કારણકે તમારી તો મારી ઉપર હજી મિહરબાની બાગે છે.”

નાજાંમાયની આંખોમાં પણ પાણી આવી ગયાં હતાં અને તેણે કાવસની પીઠ પસવારી જણાવ્યું. “કાવસ, તું નાનો હતો ત્યારથી તે નજીક ૧૮ યા ૧૯ વરસનો થયો ત્યાંવર મારી પાડોશમાં પહોંચાયો અને હું તુંને બુલી કેમ જાઉં? તારા હાલ માટે અમારે વારંવાર દબાવી રાખી છે અને તુંને પાછા તારા બાપની ગોદમાં આવેલો જોવાને અમારે વારંવાર ધમક્યું છે. મારા બરજોરે જ્યારે થોડાંક અઠવાડયાંની વાત ઉપર અમને કહ્યું કે તારા જેવા એક જવાનયાને તેણે ભવાની પેઠમાં જોયો હતો, ત્યારે મને ભાસ્યું કે તે તું જ હશે અને આજે હું તુંને તક મળવાથી મળવા આવી છું. તું જો અમારી સાથે મુબાઈ આવે તો અમા બહુ ખુશી થઈશું, નહી તો મારા બરજોર આવવી કાલે તારી આગળ આવી મારા જીભરાયા મિહેલાયાહે કાંઈ તુંને કહેવા કહ્યું છે તે કહેશે. તુંને વધુ સુખી જોવાને અમા સઘલાં ધનતેજર છીએ.”

કાવસે આંખોમાં પાછાં આંસુ લાવી પોતાની બેઠક ઉપરથી ઉઠી નાજાંમાયને પાછા પગે પડીને જણાવ્યું. “મારાં બેહેસલી માયનાં મરણ પછી મારાં માતાજીની ગરજ સારનાર મિહરબાન નાજાંમાય, તમારા આવા ભજા ખવાસ માટે હું તમારો વધારે આભારી થયો છું, પણ મને ખુલ્લું જણાવવા દેવા કે મને કશાંનીખી હાજત નથી. હું હાલ જે હાજતમાં રહું છું તેથી હું પુરતો સંતોષી છું અને મને કાંઈની વધારે હવે જોઈતું નથી.”

નાજાંમાયે તેને પાછા પટાવીને કહ્યું. “જા બા કાવસ, એમ બેલાં ના કહાડ. અમા કાંઈ જુદાં છીએ? ખબર

કાઠાડવા સુખ્ય તું આખરૂં દરકારથી રહે છે ખરો, પણ કાંઈ પુરતો સુખી નથી, માટે અમારી મદદ કબુલ કરવામાં તું ને શરમાવું શાનું નોંધ્યે? ”

કાવસનું હાઈડું કેટલુંક ખુદલું થયલું હોવાથી તેણે હવે જરા વધારે મક્કમ જવાબ આપ્યો કે “ મહેરબાન નાજાં માય, મેં મક્કમ ડોડાવ ક્યારનો કર્યો છે કે કાઈનીંબી તરફથી હવે મારે મદદ કબુલ કરવી નહી. આદાની મહેરબાનીથી મારે યુજરાન થાય તેટલું હું કમાઉં છું અને જ્યાંવેર મારા હાથ પગ સહાયતા છે, જ્યાંવેર હું પોતે કમાઈ મારે યુજરાન કરી શકીશ, ત્યાંવેર હું હરામનું કાઈનુંબી લેનાર નથી. આ ખીયારા બુદા સોરાબજી પુણેગર તથા તેવણનાં ભાઈ ધણીયાંણી સુતાબાઈને પેટ કાંઈબી ફરજાંદ નથી. તેઓબી મને દીકરા સમાન આહે છે, તેઓ મારી પાસેથી એક અરધીબી લેવાને ના પાડે છે અને તોપણ હું તેઓને મારા ખાણુંબીના માટે તથા આ ઓરડાના બાજાં માટે દર મહીને અસુક રકમ લેવાની ફરજ પાડું છું. મહેરબાન નાજાં માય, તમારી આવી મહેરબાની માટે હું તમારો મોટો ઉપકાર માનું છું, પણ મને મદદ કરવાની તો વાત કરશેજ ના. ”

નાજાં માય સમજી નહી શક્યાં કે હવે શું કરવું. કાવસ આટલો બધો સવતંત્ર થયો છે, પારકાંતી રોટલી ખાવાને આવો મજબુતીથી ના પાડશે, તેવા તેવણને તો ખરાબજ ન હતો. માતર એટલુંજ તેવણ બોલી શક્યાં કે “ દીકરા, ઉતાવળયો ના થા, જરા ધીરજથી વીચાર કરજો અને મારા ખરજોરનું આવરી કાલે સાંભલીને પછી તારો સેવટનો જવાબ આપજો. આ મકાનજ કહી આપે છે કે તું સુખમાં દીવસ યુજરતો નથી. તારો દેખાવ ગવાહી આપે છે કે તારી તંનદરોસતી અહીંયાં પાધરી રહેતી ન હશે. તારા જેવા કાવસા બાંધાના જવાનવાને તો વધુ સુખ સગવડ નોંધ્યે, માટે તું હજીબી ધીરજથી વીચાર કરી મારા ખરજોરનું

સંભળજે. વાઈ' મને ઈટલી કબુલાત આપ કે આવતી કાલે તું બરજોરને મંત્રીને તેનું સંબંધ ધીરજથી સંભળશે.”

બહુ દુઃખી થમણે હાઈ કાવણે નીત્રાસા સાથેના જવાબ આપ્યો. “મેહરબાન નાજાંમાય, તમા કહો છો તો હું તમારે ખાતર જરૂર આવતી કાલે આ બાઈનું જો કહેવું હશે તે ધીરજથી સંભળીશ, પણ ઈટલી ખાતરી રાખજો કે મારો મકમ વીચાર હું કદીખી ફેરવનાર નથી. હું અહીંયાં સુખી છું, પરસેવા ઉતારી મેલવેલી રોટલી મને વધારે મીઠી લાગે છે અને જોદાન ખાતર મને એ હાલતમાંજ અહીંયાં રહેવા દેવા.”

ખીચારાં નાજાંમાયને વધારે તકરાર કરતાં આવડતી ન હતી. તેવણને બરજોર ઉપર મોટા વીથાથ હતો અને મનમાં તેવણને એવી ખાતરી હતી કે, બરજોર ખીજે દીને પોતાની બાહોશીથી કાવસને પીગલાવવા વગર રહેશે નહી. મોટે તેવણ ઈટલુંજ બોલ્યાં કે “વાઈ, તું કાલે બરજોરને મંત્રીને સંબંધ તેનું સંભળજે તો ખરો.”

એ પછી તેવણે કાવસ સાથે ગામઝીમને લગતી ખીજ કેટલીક વાતચીત કીધા પછી, બરજોર સાથે ત્યાંથી રાખસદ સેતાં તેવણનું હાઈડું પાછું ભરાઈ આવ્યું. અને કાવસને પોતાની ગેદમાં દાખી તેની પીઠ એક વાર પાત્રી પગવારવા વગર તેવણ છુટાં પડ્યાં નહી. દુઃખી કાવસની આંખોમાં પણ પાછાં પાછી આવતી ગયાં હતાં.

નાજાંમાય જવા પછી કાવસ ગારગાર રડ્યો અને તે દીવસે તેને આશીસમાં પણ જવા ગમયું નહી, પણ આજી દીવસ પોતાનાં ખીજાણાંમાં પડી રહી, આગલા બચગીના વખતના વીચારોમાં મશયુલ થઈ પોતાનાં નસીબને કડુવા ન દેતાં, જોદાના હુકમ ઉપર સંખુરી રાખવાનો મકમ કેકાવ જાલવી રાખવા મોટે બંદગીમાં ઘણા વખતોવર મશયુલ રહેયો.

પ્રકરણ ૨૮.

કાવસનો મેહેકાશાહ સામેનો કરોધ.

ખીજે દીવસે ગોઠવણ મુજબ ખરજોર, પુના ખાતેના કાવસના મકાનમાં તેને સમજવા માટે ગયો હતો. આગલે દીવસ નાનાંમાય સાથની વાતચીત પછી કાવસ બહુ દુઃખી થયેલો, આ ખરજોરની મુજાકાતને પોતાની મરજી સીધું સરણ થવા માટે તક્યાર થયેલો, દેખાઈતો ફરજયાત રીતે તક્યાર થયેલો, ખેડો હતો.

ખરજોર ત્યાં જઈ પુગતાંજ કાવસે તેને સભચતાભર્યો આવકાર દીધો, પણ તેના ચેહેરા ઉપરથીજ દેખાતું હતું કે ખરજોરની હાજરી તેને કાંઈ ગમતી ન હતી.

પોતાને ભિટવા આવનારને ઘટલી સમચતા સાથે એકઠા આવી ખરજોર કાંઈ વાત કરે તે આગળ દેખાઈતા દુઃખી સહાદે કાવસેજ પેહેલો સવાલ કર્યો કે “મને ફાવવા માટે આટલીબધી તસદી લેવામાં તમને શું લાભ થયો?”

ખરજોરે જવાબ આપ્યો “ભાઈ કાવસ, તેં મારું શું ખગાડ્યું છે કે હું પુને વીના કારણે ફાડે?”

“વલી ફાવયો નહીં તો ખીજું શું? તમો શું મને એમ કહેવા માંગો છો કે નાનાંમાય ગઈ કાલે અકસમતથીજ અહીંયાં મને જોડેને ચઢી આવયાં! મારી ખતરી છે કે હું કોણ છું તેની તમને બાગેરી નકમી ખંસયા પુરત કરવા માટેજ, તમો મારાં રહેઠાણને બગતા ખાલ કરીને તેવણને અહીંયાં લાવયા હતા. જેમ તમારી મરજી, પણ જેણે તમારું ખગાડ્યું નહીં હોય તેને વીના કારણે એવું દુઃખ દેવામાં ખાલ રાજી નથી, હં!”

ખરજોરે કરગરીને જવાબ આપ્યો “ભાઈ કાવસ, ત્યારે પુને વીજાણીતેજ નથી. કાંઈની બુરી નીજથી મેં કામ

કર્યું નથી, પણ બહુ કરવાની નેમથીજ હું નાજાંમાયને, હા, જાણીયુછને અહીંયાં બાવયો હતો. મને ખપર મલી હતી કે નાજાંમાયની અંતરણથી તમારી ઉપર પ્રીત છે, તેવણુ તમને એક ખરા દીકરા માફક ચાહે છે અને તેથી મેં ધાર્યું કે તેવણુની સાથની આવી મુલાકાતથી તમા કુખી તો નહીજ થયો. વલી ખચીત તમા કોણુ છો તેની ખાત્રી કરવાની મને ખંચયા લાગી હતી ખરી.”

“અરે બાઈ, કાંઈ પારકી પંચાત ! હું કોણુ છું તે જાણવું અને ન જાણવું તેમાં તમારો શી દી ઉંચડયો !”

“નહી બાઈ કાવચ, મને તેમાં ઘણું લાગતું વલગતું હતું. મહેલાશાહ વકીલ તરફથી એક ઉદાર દીલની માંગણી મને કાવચ યુક્તાદને કરવાની હતી અને તેથી બહુ જરૂરનું હતું, કે મારે ખાત્રી કરવી જોઈયે કે અરેખરા કાવચ યુક્તાદનેજ હું તે માંગણી કરું છું અને નહી કે કોઈ અબાહેદા શખસને.”

મહેલાશાહ વકીલનું નામ સાંભળતાંજ કાવચના ચેહેરામાં કેટલોક ફેરફાર થઈ ગયો હતો. તેના ચેહેરા ઉપર એકદમ કેટલોક રતાશ ચઢી આવેલો ખરજોરે ખુદસો જોયો અને એવા રતાશત્રાજા ચેહેરા સાથ વધારે સુરમાં આવી કાવચ મકમ સાહાદે બોલયો કે “મહેલાશાહ વકીલ યા મહેલાશાહ સોબાઈના પાસેથી કાંઈખી મહેરખાની હું કદીખી મવીકારનાર નથી. તમારા મહેલાશાહ વકીલ પાસેથી ફક્ત એકજ ચીજ હું માગું છું અને તે એ કે મારાં કામમાં વચે પડવું નહી. નાજાંમાયની દીલસોજી માટે હું તેવણુનો આભારી છું, પણ જ્યારે તેવણુને એવી દીલસોજી છે ત્યારે તેવણુનેખી કહેજો કે મારી ઉપર મહેરખાની કરીને મને મુવેલો મારેલો જોમનો તેમ રહેવા દે. મારી આગલી જીંદગી મારી નજરની સનમુખ પાછી બાવવામાં તમા થોડું અરેખર મને બહુ મોટું ગુકર્શન કર્યું છે, એમ મને કુખ સાથ જણાવવું પડે છે.”

વધારે કરગરેલા એહેરા સાથે ખરજોર બોલયો “ ભાઈ કાવસ, ખાદાને હાજર નાજર જણીને મને માનવે કે આવું પગલું ભરવામાં મારી એકજ નીટા હતી અને તે એ કે તમારું બહુ યયલું જોવું.”

ખીજવાઈ જઈને કાવસે જવાબ આપ્યો “ પણ મારાં બહાં સાથે તમને શું લાગતું વલગતું છે? પરંતુ ખાજીક થવું હોય તો ખીજ મારગો શોધો; એક મારા જેવા દુરદરાજ પડેલા દુઃખી આશામીને કાંઈ વધારે હેરાન કરે છે? તમારી એવી ચટપટી વરતણુંકથી તમો મને કાંઈ ખી લાભ કરી શકશો નહીં, પણ મને વધારે ઝળ કરશો એટલું જ હું કહું છું. મારી હાલની જીંદગીથી હું તદ્દન સંતોષી છું, દુઃખોમાં હું ઘડાઈ ગયેલા છું. મારા મિહરબાન ધરવાલા મારા ખરેખરા એકલા મીત્ર છે અને હવે કાંઈ ખી વધુ મીત્રની મને જરૂર નથી—હું કહું છું કે મને દરકાર નથી.”

ખરજોરે વધારે નીરાશ થઈને જણાવ્યું “ કાવસ, તમા મારી ઉપર વધારે ધાતરી થાવો છે, પણ મારો બચાવ કરવાની મારાંમાં વધારે તાકાત નથી. હું ફક્ત મને સોપેલો પેગામ હવે તમારી આગળ રજુ કરી મારા મિહરબાન ખાટા કાઠાજી મેહેલાશાહની દીલસોજીનો ખ્યાલ આપું છું. મેહેલાશાહ તમારું બીચ સાઈં થયલું જોવાની, બીચમાં તમારાં યુજરાનનાં સાંધણુ નકી થયલા જોવાની, અંતઃકરણની આદેશ રાખતા હોવાથી તેવણુ તમને દર મહીને રૂપ૦ ના દરમાયો આપવાને રાજી છે અને જો તમો કબુલ કરો તો કબકતા ખાતેની મેસરસ વેનડાઈક ખીકરસપેટવાલી સોલીસીટરોની પેહેડીમાંથી રૂ૧૫૦ ની ચાકરી તમને અપાવવાને પણ તઈમાર છે. ભાઈ, એવણુ જ્યારે તમારી તરફ આવી બહી લાગણી બતાવે છે ત્યારે બેમાંથી એક ખી માંગણી કબુલ કરી કાં નહીં વધારે સુખી થતા?”

તણકો કરી એમણમાં કાવસે સવાલ કર્યો. “મારી ઉપર આવી મારી નવાનેશની મહેરબાની કરવાનો મહેલાશાહને શું સખખ પડ્યો?”

“સખખ એટલેજ કે તમારા બાવા, મહેલાશાહના બહુ જીના મીન થાય, તમારાં મરનાર માતા માથે પણ મહેલાશાહને મારી પીછાંણુ હતી અને તેથી પોતાનાં મારા આબાદ વખતમાં પોતાના આગલા દોસ્તદારની પડખામાં તેવણ તેના કુટુંબને માહે થવાની પોતાની ફરજ સમજે છે, તે સીવાય બીજું શું હોય?”

“ત્યારે તો તમારા મહેલાશાહ શેઠને કહેજો કે પોતાના ગજવાંમાં બહુ ખર્ચરયા કરતા પૈસા તરફનો તેવણનો એવા તુચ્છકાર તેવણને બહુ માનભર્યો છે, પણ સખખત ખીજ નજીકનાં જિને કરવાની છે, મારા જેવા દુર પડેલા એવણના મારગમાંથી કદી ન આવતા જવાનમાને આવી સજાવીને શું કામ સખખત કરવા આવ્યા છે? તમારા મહેલાશાહને વધુ કહેજો કે પોતાના સોબાઈતાના કુટુંબમાં જેના ખરેખરા હાજતમંદ હોય તથા નખલી હાજતમા હોય, તેના ઉપર પોતાના પૈસાની રેલછેત્ર કરો. બાકી હું તો તેવણની એક કુટી બદામ પણ લેનાર નથી. કહેજો કે આજિને આરગમાં હું બુખે તવાઈ જઈ રીખીને મરશ, તેવણ તેવણના હાથમાંથી પાઉંના એક નાના ટુકડો વડીક લેનાર નથી. તમને શું છે? તમે તમારે મને કહેજો સખખું ખુદલે ખુદલું જણાવી દેજો. એવણ તરફ મારી કેવી લાગણી છે, તે એવણની જાણમાં આવે, એવું તો હું ખચકુજ છું.”

કાવસના મહેલાશાહ વીથેના આવા સખખત વીચારેથી ખરજેર તો જાણે સમજીજ ગયો હતો, પણ તે વીથે હાલ વીચાર કરવતો વખત ન હતો. તે એટલેજ જવાબ આપી શક્યો કે “મહેલાશાહ વડીલ મારા મોઠા કાકા થાય

અને તેવણુ તરફ સદા મોટા માનની નજરથી હું જોતો હોવાથી, હું કેમ તેવણુને આપું કહેવાની બિચારાની કશું?"

“તે તો તમારું કામ છે, તમારે ગમે તો કહેજો અને ગમે તો ના કહેતા, પણ મારું તમારા કાકા વીથેનું મત તો જ્યારે તમા આટલીબધી હિમાયત કરવા આવયા છે ત્યારે રજી કવું જોઈએ કેની? તમારી નજરમાં કદાચ હું નયુનો ગણાતો હોઈશ, પણ મહેરબાની કરીને એકદમ મત આંધી દેતા ના. તમારી નીંદા બહુ ભણી છે, એ હું તરત કલ્પન કરી દઉં છું, પણ હું એટલુંજ માંગી બઉં છું કે મને જેમના તેમ એકસોજ રહેવા દેશો તો તમા મારું વધારે ભણું પ્રયત્ન છે, એવું હું માનીશ. આજ નાજીમાયબી ભણી નીંદાથીજ ગર્ષ કાલે અહીંયાં આવયાં હતાં, પણ તેવણુને જોઈ સમજી આગલી વાતો પાછી મને યાદ આવી ગયાથી મારું જીવર ગર્ષ કાલનું પાછું બહુ તુટી ગયું છે. મારું કરજો, મીઠા બરજોરજી અને હું હવે પ્રયત્ન છું કે આજની આપણી મુલાકાત છેલ્લીજ યાચ.”

નીરાશ થઈને બરજોરે જવાબ આપ્યો કે “તમને મારી હાજરી બહુ અણુગમવી લાગે છે તો હું બઉં છું. તમા પ્રયત્નતા નથી તો હું તમને પાછો સમીશ નહી, પણ એટલું તો મારે જવી વખતે કહેવું જોઈએ કે તમા બહુ ભોંલોસીલા છે, તમારી પોતાની ઉપરજ ધાતકીપણું ગુજરે છે અને જેઓ તમને મદદ કરવા માંગે છે, તેઓ ઉપર તો વધારે ધાતકી થાવો છે.”

આ સંજુનો બાલીને બરજોર ઉભા રહ્યો કે તેથી કાવચ ઉપર થોડીબી અસર થાય, પણ એ જવાનવામ્મિ તો ઠંડ પેટે જવાબ આપ્યો “ઠીક છે, સાહેબ મહેરબાન” અને સેકહેડ કરવાથી બરજોરને તયાંથી ચાલી જવા સીવાય બીજો કાંઈ છુટકો રહ્યોજ નહી.

કાવચના મકાનમાંથી બાહર નીકળવા પછી પોતાના મકાનમાં જતાં બરજોર પોતાના મન સાથે એકજ વીચાર

કરવા લાગો અને તે જિજ્ઞાસુ કે “ મહેલાશાહ શેઠની આવી ઉદાર બક્ષેશ કયુલ કરવાને આ કુઃખી દરદી છોકરો સાફ ના પાડી આટલો બધો તુચ્છકાર કાંય બતાવે છે, તે હું સમજી શકતો નથી. કાંઈખી કારણ હોવું જોઈયે ! ખચીત મામલો વધારે ગુચ્છવણભર્યો બનતો જાય છે. કાવચને તો પોતાના ધાતકી બાપની સામે વધારે કેહેર હોવા જોઈએ, તેને બદલે મહેલાશાહની સામે આટલો બધો ગુચ્છો કાંય ! ”

તેલમાં નાજાંમાયની ગાડી સામેથી આવતી મલી અને તેમાં બરજોર બેસી ગયો. નાજાંમાય આગલ પોતાની મુલાકાતની સંઘલી વીગત જણાવવા પછી તેણે ચુકાદો આપ્યો કે “ ચાલ બા, આપણે શું કરયે ? જિનો દહાડોજ ખુરો હશે તે ! ” બે દિવસ રહી નાજાંમાય બરજોરની સાથે પુનેથી મુંબઈ પાછાં આવ્યાં.

મનજીભાઈ સોલાઈનાના કુટુંબ તરફ હવે આપણે પાછી નજર દોડાવીએ. તેવણના ખીજ દીકરા સોરાખની શાબગેહની મળહ આપવા માટે બરજોરનો મીત્ર ડાકટર જમશેદ અવાશયા આબાદ મંગલવારની સવારના તેવણના બંગલામાં ગ્રંટરોડના સંઘેશન ઉપરથી પોરટમંટેા સાથે આવી પુગો. તેને દુરથી આવતો જોઈ બરજોરની નાની બેહેન ખટીએ હલવેથી બરજોરને કહ્યું કે, “ કેમ ભાઈ, મુંબઈકલ બાંધી હતી, તે કાંઈ જાડી ઠરી ! ”

પણ આ વખતે તો જમશેદ પોતાની જુદી જુદી પ્રકારની વાતચીતથી આ બેઉ બેહેનોમાં વધારે બિભાઈ જઈ કેટલેક દરજ્જે તેઓનો માનીતોખી ધમ્ પડ્યો. દીવાનખાનામાં, નાસતો કરવા પછી, આખું કુટુંબ એકઠું મલક્યું હતું, ત્યાં જમશેદ વાત ચલાવી કે જ્યારે ગરીબ ઘરોમાં બચ્ચાં છોકરાઓ વચે હું હોવું છું, ત્યારે મને આ દુનયા વીશે બહુ ગંભીર વીચાર બેસે છે. જીંદગીને છેક ભીતરનાં તલ્યાંમાંથી નીહાલીને જોવાનો જાણે મને અભખરો લાગો છે. જ્યારે ખીચારાં

છોકરાંઓને કટકા રોટી માટે તવનતાં, પોતાના નાના ભાઈ યા બેહેના હાથમાંથી ટુકડો છીણવી લેતાં હું જોવું છું, નાના ભાઈ બેહેનોને પોતાના વડા ભાઈ બેહેનોની ઝિંરી બે અડખી માટે તેઓને કડુવા દેતાં હું જોવું છું, તયારે મને યાદ આવી જાય છે કે આ બાલકો આવતા જમાનાના આપણા માટીડા, બધરાંઓ થવાના ! પારસીઓને એવો ભવીશનો જમાનો પારસી કોમને વધારે બુદ્ધિ ઉપર કયાંથી બધ જાય ? પારસી થોડા બધા અને હજારોની માટી માટી કહેવાતા નાતજાતના ફરક વગરની સખાવતો કરી ગવરનરો અને મોટા અમલદારોની શાખાઓ મલવે છે, પણ તેઓને કયાં ખબર છે કે તેઓના ગરીબ જાતભાઈઓના કુટુંબોમાં કટકા રોટલી માટે આવી આપણ પડે છે ! ભાઈઓ અને બેહેનો કેટલાંક ગરીબ પારસી ઘરોમાં કટકા રોટી માટે જે હોશાર્તો કરી એક પીજાને કડુવા યા ગાજ વટીક દે છે, તે દેખાવ હું ધ્રુવ છું કે મારી માફક આપણા શેઠયાઓની જાય !”

અડી ટકોરમાં બોલી ઉઠી કે “ જમશેદજી, તયારે શેઠયાઓને તમારી સાથે બધ જઈને એ સમ્રલું દેખાડી આપો ! ”

“ હા, જાય તયારેજ તેઓને ખ્યાલ આવે કે તેઓ પોતાની ખરી ફરજ માં કેવા પછાત છે, ” જમશેદ જવાબ આપ્યો.

મનજીભાઈએ સવાલ કર્યો, “ જમશેદ, તયારે તમા શેઠયાઓને તેઓની શું ફરજ શીખવવા માંગો છો ? ”

બરજોરે જણાવવા માંગ્યું કે “ બાવાજી, વત્રી ફરજ એટલીજ કે એ કે સધલા ગરીબ છોકરાઓને મુક્ત કેલવણી આપવાની આપણા શેઠયાઓએ યા તો આપણી પંચાયતના ફંડે પોતાની ફરજ સમજવી જોઈયે. ”

જમશેદ જણાવ્યું “ હા, બરજોર કહે છે તેમ આપણી કોમના સધલાં છોકરાઓને કેલવણી આપવી જોઈયે ખરી,

પણ પેહેલાં જીવન પ્રકારની કેલવણી આપવી જોઈયે. મારા વીચારે પીળાં ઝિંને ગમે ઝિંવાં ચોકાવ તોગ લાગતાં હોય, પણ હું તો ઝિંમ કહું છું કે સઘલા શેઠ્યાંઝિની તેમજ આપણી કોમના મધ્યમ શકવીવાલાંઝિનીની ફરજ છે કે, પંચાયતના ત્રસડીઝિના હસતકમાં ઝિંક માટું ફંડ આપી દરેક ગરીબ ધરમાં છોકરાંઝિને પુરતો સુતરો ખોરાક મેલે, તેવી જોગવાઈ કરી આપવી જોઈયે. બાલકોને પુરતું જમાડવા પછી તેઝિંને સફાઈ તથા સુગડતા અને તંદરોસવી સાચવવાને લગતી પેહેલી અને અગતની કેલવણી આપવી જોઈયે. આપણા ગરીબ છોકરાંઝિનું શરીર કઢવતમંદ થયે, તોજ તેઝિંનું મગજખી કઢવતમંદ થયે. સઘલાં ગરીબ ધરોમાંખ્યાંઝિને પુરતો ખોરાક અપાવો, તેઝિંને સુગડતા તથા સફાઈ અને તંદરોસવી જલવવાના નીયમોની કેલવણી આપો, પુરતું લખતાં વાંચતાં તથા હીસાખ કરતાં શીખવો અને પછી જીવો કે પારસીઝિની ભત્રીશની ઝિંભાદ કેવી મજબુત થાય છે.”

શાલગ્રેહવાસો સોરાખ બહુ હશીને બોલી ઉઠ્યો કે “ભાઈ જમશેદ, તમારા આ વીચારો પ્રમાણે ચાલીએ કેની તો કોમનું નખોદજ વલે! ગરીબોના ધરમાં ખ્યાંઝિને ખવાડવા પીવાડવાના પૈસા આપી, પારસીઝિમાં ભીખારીપણું વધારીએ કે? આગલ તો પારસીઝિમાં મગફરી હતી કે અમારી કોમમાં એકખી ભીખારી નથી. આને કેટલાક હરામખોરો પરચાત પાસે છુટી ભીખો માંગી આપણી કોમને હીણું લગાડે છે, તો તમારું ગોઠવણ પુજ્ય તો આપણો આવતો જમાનો બહુ વધારે હરામખોર નીવડે!”

ડાકટર જમશેદ વધારે મુસતાફીથી જવાખ આપ્યો “છટ નોનસંસ! ત્યારે સોરાખ, અરથરીદમાના ઉંડાણમાં તું ગયોજ નથી. ઉપરટપેજ તરકશાસ્ત્ર શીખીને તું આવા અબાહીટપે વીચારો ધરાવે એ સવભાવીજ છે. એક

ખીચારો ગરીબ સુધાર અથવા આખો દીવસ દહાડેસરી કરતો ગરીબ કબારક મા ઉધરાણી કરનારો મહીને દહાડે ૧૫ થી ૨૦ રૂપરડીનો પગાર પાતો શકે અને તેના ઘરમાં ખીચારો ખયાંઓને ટુકડો રોટલી મા પુરતું ભાત દાખખી મલતું ન હોય, તો એ ખયાંઓનો બાધો મન્યુતજ કેમ થઈ શકે? એવાં ખયાંઓને નાની વયથી બોરડીંગ સંકુલોમાં મુકત દાખલ કરી માફકત બે મા ત્રણ રૂપમાના માસીક ભવાજમે દાખલ કરી મન્યુત બાજરીના રોટલો તથા કઉવતમંદ અનાજ પેટપુરતો જમાડવામાં આવે, તેઓને સુગડતા વગેરેની ચારી તરખાવત આપવામાં આવે, તો તે બીખારીપણું શાનું? એવી બોરડીંગ સંકુલો જગજગ ઉંઝાડવાને શેઠ્યાઓને શરમમાં નાંખવા જોઈએ, શેઠ્યાઓને ફરજ પાડવી જોઈએ—”

ગુલાં હશીને બાલી ઉઠી “ અરરર! જમશેદજી, તમો તો કેયા ‘સોશીયલીસ્ટ’ દેખાવો છો! આવા વીચારો જો તમો શેઠ્યાઓના દેખતાં જાહેર કરો તો સંઘના શેઠ્યાઓ તમારોથી દુર રહેવા માંગે!”

જમશેદ પાછો મુસતાફીથી જવાબ આપ્યો “ બહેન દુર રહેતો ભલે! મને શું મુજકો છે? હું કાંઈ ‘સોશીયલીસ્ટ’ નથી પણ ‘સોશીયલીસ્ટ’ ના કેટલાક વીચારોને તદ્દન મજતો આવું છું. તમોજ જીવેલી આજની આપણી ઓબાદ! રસતામાં તમને ૧૦૦ જવાનયા મલશે, તો તેમાંથી મોટો ભાગ તવાઈ ગયલો, સુકાઈ ગયલો, સોરાઈ ગયલો! એવા જવાનયાઓ ભવાંશમાં પારસી નામ રાખી શકે? પણ એ ખીચારાઓનો શું વાંક છે? તેઓને વધારે કઉવતમંદ ખનાવવાને ઉધરભાવથીજ શકવીનો બોરાક આપી, મન્યુત બાધાના ખનારી, સુગડતા તથા સુખશાંતીના ચારા નીચમા શીખરી, મધયમ કેલવણી આપી મોટા કરવાની માખાપની ફરજ ઉપ્રાંત કોમતીની ફરજ છે, એવો મારો મકમ વીચાર છે, પછી મને ગમે તો ‘સોશીયલીસ્ટ’ જણા.”

મનજીભાઈ આ તકરારમાં સારી ઉભટ લેતા હતા અને તેવણેખી ડોકું ધુણાવીને જણાવ્યું કે જમશેદના બોલવામાં દેખાઈતું કેટલુંક વળ્યું છે ખરું. ખટ્ટી અને ગુલાં ઉપર તો આ તકરારથી ખચીત બહુ અસર થઈ. જમશેદ ગરીબોનો આવા સાચો મિત્ર છે તથા આવા મજબૂત બીચારો ધરાવી શકે છે, તે જોઈ તેની સાથ વાતચીત કરતાં કુટુંબનો એ આખો દિવસ બહુ ઝડપથી પસાર થઈ ગયો. એટલાંજે જમશેદને ખીજ બે દિવસ ત્યાં રહેવાની જાણ કરજ પાડી અને જ્યારે પોતાનો પોરતમનટા પેક કરીને જમશેદ ત્યાંથી રૂખસદ લીધી, ત્યારે એક દિવસવેર મનજીભાઈના બંગલામાં સંઘલાએને જાણે સુહનું લાગ્યું.

આ ત્રણ દિવસની મુલાકાતમાં જમશેદ કાંઈ તાલતલાવતથી પોતાના મિત્ર બરજોરની સાથે બે વખત પીરોળના બંગલામાં જવા પામયો હતો. તે ગયા પછી ખટ્ટીએ પોતાના વડા ભાઈના કાન ખેંચ્યા કે “કેમ ભાઈ બરજોર, હજીખી તારી ખાત્રી થઈ કે નહીં? જમશેદની ત્રણ દિવસની અહીંયાંની હાજરીમાં તમો બે વખત તો પીરોળને ત્યાં જઈ આવયા. તું એકલો હતો તો શું બે વખત ત્યાં જતો?”

બીચારો બરજોર અનધન બીચારનો થઈ ગયો હતો. તેનો મિત્ર જમશેદ પીરોળ ઉપર પસારમાં પડે એ વીચાર તેને તો બહુ ગુસ્સેવળુભર્યો લાગ્યો, જો કે અગાઉની માફક એ ખયાલ તે મજબૂતીથી તદ્દનજ હરી કાઢાડતો ન હતો.

ઉનાથો નજીક આવ્યો અને તે સાથ “કાલા બંગલા” ના મોટા બગીચાના સુંદર ફુલો આપનારાં ઝાડો તથા ફુંડાંએને જે મોટા ફુવામાંથી બજેવાર પુછી મળવા માટે પાણી મલતું હતું, તેના વાખ્યા પડે એવાં ચીતહ બંગલાના અનુભવી માલીએ પોતાના શેઠ આગલ બતાવવા માંડ્યાં. મહેનતશાહે પણ આજ બે માહોસમ થયાં જોયું હતું કે “કાલા બંગલા” ના ફુલાદે કંપાઉંમાંનો ફુલો આગલના જેટલું પાણી આપતો ન હતો અને ઉનાલામાં તો તે

વધારે જલદીથી સુકાવા લાગતો. નાજાંમાયને સારો બાગ બહુ ભાવતો હતો અને તેવણની એકપુરી વહાલી દીકરી બાગબાનીની બહુ શોખીન હોવાથી તથા બાવાના બાગનાં સુંદર ફુલો તેણીને બહુ ભાવતાં હોવાથી, તેણીને ખાતરજ આ માખાપની કાલજી હતી કે આ બાગના ઝાડોને પુરવું પાણી હંમેશ મળવું રહે, માટે આ કુવામાં કાંઈની સુધારો કરાવવો.

જમશેદી નરોજને દીને બરજોર મહેલાશાહના મકાનમાં એ આજો દીવસ યુજારવા માટે સવારના ૯ વાગે પોતાના બાવાની ગાડીમાં આવ્યો હતો, જ્યારે તેણે મહેલાશાહેને પોતાના મીસ્ત્રી સાથે બાગમાં વાતમાં મશગુલ થઈ ગયલા જોયા.

મીસ્ત્રી બોલ્યો કે “ શેઠ, જો જરાક વધારે ઉંડાણમાં ઝાદાવશે તો તમારો કુવો બારે માસ અને જલેદાન સુધી તમને સદા પુરવું પાણી આપતો રહેશે, એમ હું માનું છું.”

મહેલાશાહે જવાબ આપ્યો “ મીસ્ત્રી, જ્યારે તમે એટલા બધા ખાત્રીપુરવક છો, ત્યારે તો કુવો તદ્દન ગલાવી કાઢાડી પંદર શીટ વધારે ઉંડો કરો અને જરૂર લાગે તો ખાત્રી પાંચ દશ શીટ વધારે પોહોસો કરશે તો એવા ખરચની હું વાણુ કરીશ નહી, પણ જેમ અને તેમ જલદીથી મને એક મહીનાની અંદર એ સંતલું કામ પુરું કરી આપો. મે મહીનામાં મારાં ઝાડો પૂરવા પાણી વગર સુકાય તે જોવા હું ઇચ્છતો નથી, મારી દીકરી મને ગઈ કાલેથી એવાજ મજબુત આગ્રહ કરી ગઈ છે.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

મહેલાશાહના બાગના કુવામાંથી મલેલી છરી,

જમશેદી નરોજને દીને બરજોર જ્યારે મહેલાશાહેના બાગમાં તેવણની પરોણાગત આપવા ગયો હતો, ત્યારે

મેહેલાશાહનું સુખ ધ્યાન તેવણના સુંદર ખગીઆને એક નાકે આવેલો પાણીનો કુવો વધારે હંડો બાદાવવામાં રોકાયું હતું. આ કુવાની દક્ષીણ બાજુએ એક નાનું એતર હતું, જેની પડોશના નાના ખંબલામાં યુસતાદ રહેતો હતો, જ્યારે તેની નજીકના જ હાલ ખાલી પડેલા ખંબલામાં ખીચારી પીરોળએ બેઠેલો નવલ સાયના પોતાના બગનનો હનીમુન યુબરવાની હક લીધી હતી.

મેહેલાશાહે પોતાના મીઝીને તાકીદનો હુકમ આપ્યો હતો કે, “મારી દીકરી પણ મને ગઈ કાલેજ મજબુત આગ્રહ કરી ગયલી હોવાથી મારાં ઝડો તથા કુંડાંએ આવતા મેં માસમાં પાણી વગર તવલે નહીં માટે એ કુવો બાદવાનું કામ જલદીથી પૂરું કરી નાખ્યો.”

આ કામમાં મીઝીએ પુરતજ પુરતાં માણસો લગાડી દીધાં હતાં. તે દીને પાછલા પોહોરના ચાહ પીને મેહેલાશાહ પોતાના માનીતા ખરજોર સાથે વાતચીતમાં રોકાયો હતા, જ્યારે કેટલીક કુતયાદારીની વાતચીત કરવા બાદ તદન બેદરકારીથી મેહેલાશાહે સવાબ કર્યો કે, “ખરજોર, તુંને વીગતવાર પુછતાં તો હું તદન ભુલી જ ગયો! પુના આતે યુસતાદના દીકરા કાવસ સાયની તારી મુલાકાતની સંધલી કેરીયત તુલોતવીજ તેં મને હજી જણાવી નથી?”

ખરજોરે નીરાશીભર્યો જવાબ આપ્યો “શું વાત કર્યે? કોણ જાણે શા સમયથી એ છોકરો બહુ જીવો ખવાશનો બાગે છે અને તમારી કાંઈખી મદદ મેલવવાને સાફ ના પાડે છે. તેણે મને પોતે જણાવ્યું કે સવતંત્ર મેહેનતથી મેલવેલી કટકો રોટલી તે વધારે ગણીમત ગણે છે. મેં ઘણીખી બાહોંસ કીધી, પણ કાંઈ વલયું નહીં.”

મેહેલાશાહ બોલ્યા “ખચીત ત્યારે એ કાવસખી હડીબાઈમાં પોતાના બાપને વીચરાવે એવા બાગે છે. એના કમનચીખ બાપથી છુટો પડી, જે સંકટો આજ વરસો થયાં

એ સેહેવ છે, તેમાંથી દુર કરવા માટે અને તેની છાંદગી વધારે સુખી બનાવવા માટે હું માસીક આવી માઠી રકમની મદદ કરવા માયું છું અને તોપણ તેની ના પાડે છે. પણ એ ના પાડવાનું કાંઈ કારણ તુંને કહ્યું હશેની?”

“કારણ એટલુંજ કે મફતનું ખાવા કરતાં પોતાની મહેનતના મેલવેલા પૈસાનુંજ ખાવું.”

“પણ તે કાંઈ અગ્રહ કર્યો હશેની?” મહેલાશાહે પૂછ્યું.

“આગ્રહ તો ઘણો કર્યો, અંકેક પછી મજબુત ફક્તીસાખી રજી કરી, પણ એ દુઃખથી ધસાઈ પીસાઈ ગયેલો છોકરો એકનો એ થયો નહી. તેણે બાર મુકીને જણાવ્યું કે “મહેલાશાહ પાસેથી તો હું કંઈની એક કુટેલી બદામખી લઈશ નહી.”

મહેલાશાહે બહુ દુઃખી થઈને જણાવ્યું “મારી પાસેથી કાંઈ લેશે નહી! ત્યારે શું એ દુકતો પોતાના ખાપની સાથની અટપટને લીધે મને એટલો બધો બીકારે છે?”

“હા, મનેખી લાગ્યું કે તમારી સામે કાંઈ એને માટે કેહેર હોય. કદાચ એ એમ માનતો હોય કે તમે એના કુંજરા સખત હાઈજાંતા પીતાના મેહેરખાન મીઠ હોવાથી, તમારે એના ખાપને એની સામે જોડું સમજાવ્યું હશે.”

મહેલાશાહે ઝડપથી જવાબ આપ્યો “હા કદાચ એમ હોયખી, કારણકે વારંવાર એના દખતાં હું એના ખાપને ધર જઈ એના ખાપ સાથ ખાનગી વાત કરતો હોવાથી, એવો શક એના મગજમાં પેઠાખી હોય.”

બરજોરે જણાવ્યું “કેવો તેટલાંજ માટે તમારી સામે એ છોકરો આવો કેહેર ધરાવે છે. જ્યારે મેં ઘણું સમજાવ્યું કે, મહેલાશાહનું તો તારી ઉપર બહુ ઘીલ દોડે છે ત્યારે વધારે ઉશકેરાઈ જઈને તે બોલી ઉઠ્યો કે ‘નહી,

મહેલાશાહ પાસેથી તો હું કાંઈખી નાહું' સેનારજ નથી. દુનયામાં જો હું કોઈખી માણસ પાસે મદદ માંગવા જઈશ તો મહેલાશાહ પાસે તો છેલ્લોજ જઈશ.' કુંજરા બાપનો બેટો ક્રેંટલો બાંહેસીસો હોય તે બનવાનોગ છે, એમ ધારી મેં એ બાબદજ પડવી મેલી."

નીસાસો મેલી મહેલાશાહે જણાવ્યું "બોલ ના બરજોર, આ દુનયાજ એવી છે. એ છોકરો આજ કેટલાંક વરસ થયાં કંગાલ હાલત બોગવે છે અને હાલ પુતાના કમીચરીયેટ આતામાં પાંતરીશ રૂપરડીના પગારમાં સખત ગધેડાં વહીતર કરતો હોવાથી એની દેહ બહુ કચડાવી જાય છે, એવું આપણા પંથકી જમથેદદાએ પણ જણાવવાથી મને દયા લાગી ગઈ અને તેથીજ એને ઘરતું સુખ અપાવવાનાં મેં તારી મારફતે માંગણી કરાવી. જોદાએ મને બે પૈસે સુખી બનાવયો છે, તો એ બે પૈસામાંથી એવાએને પુછવાથી તે કીરતાર મને વધારે આપશે, એવી હમદ ઉપર મેં આ પગલું બરડું. પણ તેં જોયું કેની કે મારી એ બલાખીનો મને કેવો નવીજો મલયો છે તે!"

બરજોર પોતાના માટા કાકાને દીલાસો દેવા માંગ્યો કે "કાકાજી, શું કામ તમે બલાપો કરો છો? તમારું હૃદયું તો સવચ્છ છે કેની કે, એ છોકરાનાં બલાં માટે તમે આવા કાબજી રાખી છે, તો તે કીરતાર તેનો બદલો તમને આપવા વગર રહેતાર નથી."

મહેલાશાહને જાણે દીલાસો મલયો હોય તેમ બોલયા, "બરજોર, મારા તરફની તારી આવી દીલસોજી જોઈ મને સંતોષ મલે છે. હવે એ બાબદ આપણે પડકી નાંખયે, તોપણ હું જણાવું છું કે જો વધારે સંકટોથી એ છોકરાની આંખ ઉંધડે અને મારી કાંઈખી મદદ કબુલ કરવાને એ ખાહેશ રાખતો હોય, તો તુરત મને જણાવજે અને હાલની એની ખરાબ વરતણુંક છતાંખી એને મદદ કરવાને હું

તઈયાર થઈશ. ચાલ હમણાં તો જરા બાગમાં આપણે ફરવા જઈએ અને જોઈએ કે કુવો વધારે ઉંડો ખાદવા માટે પુરતા મજૂરો કામે લાગ્યા છે કે નહીં.”

મહેબાશાહ અને બરજોર કાંઈખી વધુ વાતચીત કરવા વગર મુંગા મુંગા ગંભીર ચેહેરે બાગમાં ગયા. તે કુવાની નજીક જઈ પુગતાંજ કામ કરતા મજૂરો આગળથી મીસ્ત્રી વધારે ઝડપથી તેઓને ઈસનેકબાલ લેવા આવ્યો.

મીસ્ત્રી નજીક આવતાંજ ખુશાલ ચેહેરા સાથે મહેબાશાહે તેને જણાવ્યું “આબા, હું બહુ ખુશી છું કે આ કુવો મારી હાલત ઉપર મેલવા માટે ઈકજ બાલમાં તે આટલાબધા મજૂરો કામે લગાડી દીધા છે. અમારાં આવાં અરકુર્ષુરતા જશન અગાઉ સંધ્યું કામ કરી નાંખે તો ઠીક.”

મીસ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો “સાહેબ, બહુ ઝડપ વાપરી કેટલાક દીવસ અગાઉથી તમને નવો મોટો કુવો તઈયાર કરી આપીશ. પણ હાલ તો તમારીજ સાથે મને થોડીક વાત કરવી છે.”

“મોટી ખુશી સાથે, પણ મારો બરજોર મારી સાથે હોય તો તુંને કાંઈ અડચણ છે?”

આબાએ જવાબ આપ્યો “શેઠ તમને જો વાંચો ન હોય તો મને શું અડચણ હોય? કામ તો ઈંટલુંજ સાહેબ, કે કુશામાનું સંધ્યું પાણી, તે ઉંડો કરી નાંખ્યા માટે, ખાલી કરતાં મારા ઈક મજૂરતા હાથમાં ઈક મોટી છરી અંદરથી નીકળી આવી. સાહેબ, ગયે વરસના પેના માઠા બતાવ—ખુત—તા સંબંધમાં કદાચ એ જરૂરની હોય એમ ધારી હું તમારી પાસે એ લાવ્યો છું.”

ઈંટલું બોલી આબાએ પોતાની ડગલીના ગજવાંમાંથી કાગલમાં વીંટલેલી ઈક બહુ કીટાઈ ગયેલી છરી કહડી મહેબાશાહને આપી.

મહેલાશાહે આ છરી એમથી તેમ ફરરીને બહુ સંભા-
લથી જોઈ અને તેના માઠા મુંઝં ઉપર કાંઈ નામ કોતર-
લું નેવું જણાવાથી તે ભાગ કીટાઈ ગયેલા જોઈને, આ
બાને જણાવવું “જરા આટલું મુકું સંભાલથી પાલીસ કરી
નહી લાવે ?

આબા તે મુકું પાલીસ કરવા માટે મજૂરો આગલ ગ
યો અને બહુ ચીંતાતુર ચેહેરા સાથે જાણે ઠાક બહુ ચઢી
હોય તેમ મહેલાશાહે બરજોરને લઈને બાગમાંના એક બા
જત ઉપર બેસવા ગયા. બરજોરને ઇંતેજરી આવી હતી કે
કાંઈ ખુનનો આ છરી ઉપરથી પડા મલે ખરો.

થેડાક વખતમાં આબા તે માઠી છરીની મુઠ પાલીસનાં
કાગલથી ઘસીને સાફ કરી લાવ્યો અને તેની ઉપરના કોટ-
રેલા અક્ષરો જોતાંજ મહેલાશાહના ચેહેરા ઉપર બહુ
રતાશ ચઢી આવ્યો. અક્ષરો “ગુઠ દો” કરી હતા. મહે-
લાશાહે સારી સમય સુચકતા વાપરી મીઠીને રૂખસદ
આપી કે “આબા, જા, તારા કામ ઉપર પાછા મંડા જા.
આ છરી મારા મરનાર જમાઈનાં ખુનના સંબંધમાં
શું વધારે અજવાલું પાડે તે હું ધારી શકતો નથી, તોપણ
હું બનતી જાલ કરીશ.”

અને આબાએ ત્યાંથી રૂખસદ લીધી.

આબાના જવા પછી મહેલાશાહે તે માઠી છરી પાછી
કાગલમાં વીટાલી બરજોરથી દુરજ રાખવાની આદેશ રાખી
હતી, પણ તે કાગલમાં વીટાલવામાં આવે તેજ વખતે બારે
ડોલે જોતાં બરજોરે આ છરીની મુક ઉપર કોટરેલા
અક્ષરો જોયા હતા અને તુરત અટકલ ડાવી કે “ગુ. દો.”
અક્ષરો ઉપરથી તો ગુસતાદળ દોરાબળ નામ વાચ છે
અને તેજ નામ મહેલાશાહના કુંજરા પાડોશીનું હતું !

એ છરી વીટાલીને પોતાના એક હાથમાં મજબુતીથી
પકડીને મહેલાશાહે બંગલા બહારનો રસતો પાછો પકડ્યો.

સુંગે મોહોડે થેડું ચલાવા પછી બરજોરે મવાલ કર્યો.
“મહેબાશાહે કાકા, આ નવી શોષના સંબંધમાં તમે કાઈ
પગલાં લેશો કે?”

જવાબ મળ્યો કે “શું પગલાં લઉં? વત્રી વધુ ડીઠકટીવાને
આપણા મકાનમાં ધાલું કે! કુવામાંથી એક માટી છાં
મલી આવી તે ઉપરથી ડીઠકટીવા ખુનનો શું નવો પટા
મેલવવાના હતા? ખુનીને પકડી શકવાના હતા તો ગુરતજ
નહી પકડી આપતે?”

બરજોરે ઇંતેજારીથી મવાલ કર્યો “પણ આ છાંતી
મુઠ ઉપરના અક્ષરો ઉપરથી કાંઈ પટા મલે ખરો.”

હથવાનું ડોલ ધાલી મહેબાશાહે જવાબ આપ્યો ‘બર-
જોર, તું વત્રીન થાય છે અને હજી કેવો ભેલો! ખુની
ખુન કરવા જતો હશે તો પોતાના નામ નીશન સાથનાં
હથીઆર લેતો જતો હશે કે? અને વત્રી પોતેજ પકડાઈ
જવા માટે પોતાના નામ નીશનવાલું હથીઆર એમ ધણી-
નાજ કુવામાં નાખી જતો હશે? જે.યુ., કાયદાનો અભયાસ
કરવો તેમાં અને નયામ દરબારનો અનુભવ મેલવવો તેમાં
મોટા ફરક છે!”

બરજોરને આ જવાબથી ભારી તો પડ્યું, તો પણ તેણે
પોતાનું સાવધપણું જાનવી રાખી જવાબ આપ્યો, “પણ
બેહેસતી નવલનું ખુન કાંઈ કોઈ લુચ્છા અનુભવી ખુનીએ
કર્યું ન હશેની? આપણે સઘના એકમત યયા છાંયે કે
કોઈની જાતના નીચ કપડને ખાતર એ જલુન કામ થયું
હતું અને એ ખુનીએ સખત કીનાના અરધ પેજાપણામાં
જો નવલનું ખુન કર્યું હોય, તો સઘત્રી સાવચેતીના
ઉપાયો કયાંથી લેવા જાય? કીનાની ધુઈ સાથ કાતરયું ધસવા-
નીની ધુઈમાંની તે હોય તો પછી પકડાઈ જવાની બાબદ
ઉપર વીચારજ કરવા કયાંથી બેસે?”

મહેબાશાહે બેદરકારીથી જણાવ્યું કે “નહી, નહી, બર-

નોર, એવું તો જવલેજ અને અને મેહેસવી નવલના ખુનના ખાખમાં તો તેમ હોયજ નહી. ખુની એવી તો સીધીવતથી નાશી જવા પામયો છે કે, કીટેકરીવ આના અનુભવી અમલદારોખી તેને હજી પકડી પાડી શક્યા નથી. જે છરી હાલ મારા કુવામાંથી જડી છે, તે કોઈથી અણુઅણુપણુમાંથી પકડી ગઈ હોય અને તેવા ખીચારાને ખુની તરીકે સંપ્રગવવા એ મને તો ગેરવાજખી તથા ધાતકી ભાગે છે.”

“તમારે તમો આ નવી શોધ પછી કાંઈ પગલું ભરવા માગતા નથી કે ?”

મેહેલાશાહે જવાબ આપ્યો “તે તો હવે પછી તીરાંને વીચારવાનું છે, તેટલાં મારે તુંને જણાવવું જોઈયે કે નાજાંમાય આગલ આ છરીની શોધને ભગતી કાંઈ ખી વાત કરતો ના. મેહેસવી નવલનાં મરણનું કુખ રફતે રફતે થોડુંક વીસરાતું જાય છે અને કદાચ આ છરીની વાત છેડીને તું નાજાંમાય તથા પીરોળને પાછાં બહુ કુખી બનાવી દેશે.”

એ પછી આ કમનસીબ છરીને ભગતી કાંઈ વધુ વાત તેઓ વચ્ચે તે દીને થઈજ નહી. તોપણ ખરજોરને તે રાતના તીરાંતે ઉંઘ આવીજ નહી. આ છરી છુપાવવાને મેહેલાશાહે જે કાલજી રાખી હતી, તથા પોતાના વાહાલા જમાઈનાં ખુનના પતાની કેટલીક આશા આપનારી આ છરી વીથે બનતી દરેક બોલ કરવાને મેહેલાશાહે જે અખાડા કરવા માગ્યા હતા, તે ઉપરથી ખરજોર શકીલો થવા લાગો કે એમાં કાંઈ ખી મોટો ભરમ છે. મેહેલાશાહનાં સારાં નામને ખાતર આ ભરમ ખુદલો ન કરવો જોઈયે, એવું જો જણાવું હોય તો એ ખીના છુપાવવાનું વાજખીપણું ખરજોરેખી પોતાના મન સાથે કબુલયું, પણ ખીજી તરફથી તેને વીચાર આવ્યો કે “રમે એજ ખુની પોતાના કીનાકપટની ધુઈમાં પાછો આવી ખીચારી પીરોળ અને તેણીનાં વાહાલાં

ખાલક ઉપરખી ઝિંવીજ અલપચારી કરવાની હીમત ન કરે, તેની સંભાલ સેવાને ખાતર છુપી રીતેખી આ ખુતીને પતો મેલવવાની તો મહેનત થરી નોખ્યે છે.” ઝિંવા વીઆરોમાં મધરાત ગાંભી કાઢવા પછી બરજોરે ઠેગાવ કર્યો કે ખીજે દીવસેજ બેહેસરી નવબને થયજા ધાની તપાસ કરનારા તખીબ આગલજઈ, મરનારની પીઠમાં થયજો માટે જખમ કેવા પરકારની છરીથી થયો હશે તેને ભગતો કાંઈ ખયાલ મેલરી આવવો, કે જે ઉપરથી જાણવાને બની આવે કે, જે છરી હાલ જડી છે તેવાજ પરકારની છરીથી ઝિંખુત થયું હશે કે નહી.

ખીજે દીને સવારના બરજોર, ડાકટર હોરમજશાહના મકાનમાં જઈ આવયો હતો, પણ માલમ પડ્યું કે તેવણ તો કેટલાક દીવસ થયા ઝિંક દેશી રાજની નોકરીમાં મયા છે અને તે રાજ સાથે હજા ફરફાર કરવા માટે દેશીવાની બાંખી સફર નીકલયા છે.

નીરાય એહેરે ધીમે પગલે બરજોર પાડો ફરતો હતો, ત્યારે મહેલાશાહને યુસતાદના મકાનમાંથી બહાર નીકલતાં જોઈ જરા વધારે ઝડપથી પગલાં ભરી તે મહેલાશાહની આગલ જઈ પુગો અને સવાલ કર્યો કે “કેમ કાકાજી, યુસતાદના મકાનમાં આજે સવારના જવાની તમને જરૂર જણાઈ?”

“જરૂર ઝિંટલીજ કે તારા મીતર ડાકટર જમશેદ અવાસીયાઝિં યુસતાદનું કાતરીયું ખસી જવાને લગરી જે ખખર આપી છે, તે ખખર સાંભલવા પછી, હું ઝિં ખીઆરા વીશે વધારે ધનતેજરીમાં પડ્યોછું” અને કાંઈ મજબુત પગલું ભરવા માંડ્યું. આવડા કાલે સાંજના કેલાખાની દીવાનશાલના તપાખને મારી સાથે જાણે મુઝાકત સેવા આવયો હોય તેમ ઝિં યુસતાદ આગલ લઈ જવા માડ્યું. જો ડાકટર મુઝાહ આપશે તો ખચીત આ યુસતાદને

કાંઈ તાલતલાવટથી દીવાનશાહામાં મોકલવાને હું તુરતાતુર તનો ઉપાય બધું, કારણકે આસપાસના જીવતાં સગાવહાણાં ઝોતી સંભાલ લેવાની મારી દેખાઈતી ફરજ છે”.

બરજોરે હમણાં તો મહેલાશાહનાજ બંગલામાં ધામો નાખ્યો હતો. ખીજે દીને સવારના મહેલાશાહ સકારેથી કોલામિ મથલા હોવાથી, તેવણની ગેરહાજરીનો બાબ લઈ બરજોરે એકવાર પાછી યુસતાદની મુલાકાત બધું આવી તેનાં મગજની હાલત વીથે કાંઈ વધુ તપાસ કરવાનો વીચારા કર્યો. નાસતો કરવા પછી જાણે અમથો કરવા નીકળ્યો હોય તેમ બરજોર યુસતાદના મકાનમાં જઈ પુગો, જ્યાં જઈને જોય છે તો યુસતાદની બેન નાલીબાઈ બહુ ગભરાઈટમાં એમથી તેમ દોડધામ કરી બેઠેલી છે. બરજોરને જોતાં વારજ નાલીબાઈ રડી પડીને બોલો ઉઠી કે “બાવા આવો, કોણ જાણે શું થયું” તે ગઈ રાતના આરા બાદ યુસતાદજી બંગલામાંથી અચચચ જતા રહ્યા છે, તે હમણાંવેર કાંઈખી પતો મળ્યો નથી. છેલ્લાં દય બાર વરસ થયાં તેવણે આ બંગલામાંથી પોતાનો પગખી બહાર કાઢ્યો નથી અને હાલ આખી રાત અહીંયાં પાછા ફર્યા નથી, તેથીતે મારો તો જીવ લડી ઉઠી જાય છે. તેવણની ટેબલ ઉપર મહેલાશાહ શેકના નામનું એક કાગલ પડેલું છે, જે તેવણ ઉપર સવારના તો મોકલતાં આ ગભરાઈટમાં હું ભુલીજ ગઈ, પણ બાવા તમો હાલ આવેલા હોવાથી, તમારી સાથે લઈ જવાની મહેરબાની કરશો તો ઉપકાર થશે. ક્યાં જાલ કરાડું તે સમજખી કાંઈ પડતા નથી. મરેરે કોઈ દહાડે ફરેલી નહીં થયતી તે હવે યતની”.

પણ બરજોરે નાલીબાઈને દીલાસો આપી સવાલ કર્યો કે “વારં, યુસતાદજી પોતાની સાથે કાંઈ કપડાં, ચપડાં લઈ ગયા છે કે ?”

“ અરે બાવા, કાંઈ બાઈબી ગયા નથી અને કાંઈ કહીબી ગયા નથી. ગઈ રાતના રાખેતા સુજળ બાઈબીને અમા સધલાં સુતાં અને આને સવારના ઉઠીને જોવું છું તો એવણુ તો મસેજ નહીં ! બીછાણું તો જેમનું તેમજ ખેરવાયા વગર પડેલું હતું અને કાંઈ તેની ઉપર સુતું હોય એવું કાંઈ જણાતું બી નહીં. મરે રે ક્યાં ગયા હશે ? બાવા જીભરાયા મહેલાશાહને જરા અહીંયાં માકલે તો તેવણુની સલાહ બાઈ કાંઈ પગલાં ભરયે. તેવણુ કહે તો પાલીસને ખબર આપયે અને તેવણુ કહે તો કુવા તલાવોબી શોધાવયે. ચાલો બાવા, જીભરાયા મહેલાશાહનું કાગલ ઉપરનાં દિવાનખાનામાં છે, તે લઈ જઈ એવણુને આપી અહીંયાં માકલાવો તો તમારોબી ગુણ બુધીશું નહીં.

નાલીબાઈની આંખોમાં આ સધલો ખુલાસો કરતાં આંસુ આવી ગયાં હતાં અને પોતાથી બનતો દિલાસો તેવણુને આપીને તેવણુની સાથે બરજોર ઉપરનાં દિવાનખાનામાં ગયો.

મકરણ ૩૦.

મરનાર નવલનો ખુની કોણુ ? — ગુસતાફ કે

રૂસતમ કકલીયો ?

ગુસતાફની બહેન નાલીબાઈ સાથે બરજોર દિવાનખાનામાં ગુસતાફે મસેલું કાગલ લેવા ગયો હતો. આ કાગલની પાડોશમાંજ એક સુંદર દાખડો પડેલો હતો, જેની નીચે કાગલ મસેલું હતું કે ઉડી જાય નહીં. આ કાગલ લેવા માટે બરજોરે તે દાખડો ઉંચકયો, પણ ઢાંકણું ઉઘાડું હોવાથી તેમાં મસેલી એક નવી જેવી તદ્દન ચલકવી માઠા છરી તેમાંથી પડી ગઈ.

આ છરી જોઈ બરજોર ચોકયો, પણ તેણે સમયસુચકતા જાણવી રાખી નાલીબાઈને તેનો ભરમ જણાવવા દીધો

નહી. નેવી છરી મહેલાશાહના બગીચાના ફુવાર્માંથી જડેલી તેણે આગ્રહ દીને જોઈ હતી, તેવીજ આખાદ છરી આ હતી અને આ નવી છરીના હાથા ઉપરખી “ યુ. કા. ” કરી હરફો ફોતરેલા હતા. તે દાખડો હાથમાં બંધ જોતાં બરજોરને જણાયું કે તેની અંદર બરાબર બે સરખાં આના હતાં, જેમાંનું એક આનું ખાલી હતું અને બીજાં આનામાં આ નવી છરી પડી હતી.

બરજોરે આ છરી તે દાખડામાં પાછી મેલી અને નાહીખાઈ બાહર ઘોંઘાટમાં હતી, તેટલાંમાં તે દાખડો પોતાનાં ગજવામાં ઠસાવી દીધા અને કાગલ બંધ તથાથી રૂખસદ લીધી.

યુસતાદનાં મકાંતમાંથી આ જોડ છરી મલવાથી બરજોરની યુગ્મવણમાં વધારો થયો હતો અને તે વધુ ધાબરો પડ્યો હતો. બહુ ઝડપથી તે મહેલાશાહનાં મકાંતમાં ગયો અને તેવણને દીવાનખાનામાં એખલાજ છજીએર ઉપર પડી નયુસપેર વાંચતા જોઈ ઝડપથી દાખલ થઈ બારણું બંધ કરી તે બોલી ઉઠ્યો “ મહેલાશાહ, મહેલાશાહ, એક નવી ભયંકર શોધ મેં કરી છે, જે કાંઈ નવું ભયંકર અજવાલું પાડવાતી ચીંતા બતાવે છે. ”

બરજોરને આવા ધાબરો પડી આવેસો જોઈ તથા તેના આવા સંખુને સંભરી મહેલાશાહખી ચોકયા અને સફેદ પુણી નેવા થઈ બોલી ઉઠ્યા “ બરજોર, તેં શું શોધ કીધી? જો—જો—જોલ, જલદી બોલી દે ! ”

“ હું કાંઈખી ખુલાસો કરું અને બોલું તેની અગાઉ પેહેલાં તમારે નામનું આ કાગલ છે તે વાંચો. ”

આ કાગલ મહેલાશાહના હાથમાં આપતાંને વારજ બરજોર પોતાનાં ગજવામાંથી દાખડો કાઢવા મંડી ગયો. મહેલાશાહ કાગલ વાંચવાને બદલે એ દાખડો શું છે તે જોવા ઉભા અને દાખડો ઉઘડતાંજ તેમાં મેસેલી અલકલી છરી જોઈ દંગ થઈ ગયા.

મહેબાશાહથી કાંઈ બોલાઈ શકાયું નહીં અને તેવણના હાથમાંનું કાગળ ભિંચ ઉપર પડી ગયું.

આવું જોઈ બરજોરે તે દાખડો ટેપલ ઉપર મેલી તેમાંની છરી કહાડી પોતાના હાથમાં બંધ જણાવયું. “આ રહી મારી શોષ! હું આજે સવારના યુક્તાદના બંગલા આગલથી પસાર થતો હતો, તો ત્યાં કાંઈ ગડબડ થતી જોઈ અને હું અંદર દાખલ થયો. જોલ કરતાં જણાયું કે યુક્તાદ રાતનો કેથે યુમ થઈ ગયો છે અને તમારે માટે આ કાગળ મેલી ગયો હતો. તે કાગળ તમને આપવા માટે દીવાનખાનામાં લેવા જતાં આ દાખડો મને દેખાયો, જેમાંની છરી પેલા કુવામાંથી મસેલી છરીને આગેહુમ મળતી જોઈ, તે છરી અને આ છરી ઉપર એકજ સરખા હરફો કોતરેલા જોઈ, એ દાખડો હું અલગસે ગજવામાં મારી તમારી આગલ તમારી ખાત્રી કરવા બાવયો છું. જોદાને ખાતર હવે કહી દેવો કે આમાં શું સંધસો ભરમ છે? મહેબાશાહ કાકા માર્ફ કરજો, પણ મને ભાશે છે કે આ યુક્તાદના બાબમાં કાંઈખી છુપો ભરમ છે. એ કુંજરા સખશના અપમાનો પા ઘોંણા વટીક તમે સાંખી જતા આવયા છો, તે ઉપરથી કાંઈ છુપો ભરમ દેખાઈતો માલમ પડે છે. કાકાજી, જે હોય તે બોલી દેવો અને તેમાં સંધજાને ફાયદો છે. એક કરતાં બેની સંજાહ વધારે કામની થઈ પડશે, નહીં તો અંજણપણમાં ગોતાં ખાતાં કાંઈ ઝિરની ડોર થઈ નકામો કોઈનો ઘાણ નીકળી જશે.”

મહેબાશાહ બહુ કંટાળી ગયેલા જણાયા. તેવણે કપાલ કુટ્ટી નીસસો મેલયો કે “બરજોર, હવે કોણ મને મદદ કરવાનું હતું? કુનયાદારીના ગમે એવા લાંબા અનુભવ છતાં હું આ જાંજલયતમાંથી દુર થઈ શક્યો નહીં, તો તું મને શું મદદ કરી શકવાનો?”

બરજોરને આ બાગી ગઈ હતી કે જોયી તે મહેબાશાહને હિંમત આપવા માટે બોલી ઉઠ્યો “પણ કાકાજી, ગમે

ઝિંવી મુશકેલીમાંથીબી ઝિક ડહયો માણસ હિંમત તથા મક્કમ ડેડાવથી બાહેર નીકલી શકે છે અને તમો તો ઝિંબા હિંમતવાન ડરેલ માણસ છેવોજ. હું તો હજી ભુખમાંજ ગોતાં ખાઉં છું. મને સમજ પડવી નથી કે આ છરીના દાખડા સાથે બેહસવી નવબનાં ખુનને શું સંબંધ? કુવામાંથી મલી આવેલી છરીની મુઠ ઉપરબી “યુ. કા.” હરકો કોતરેલા છે, જે તમારા પાડોશી યુસતાદનું નામ બતાવે છે. ખુદ યુસતાદનાં મકાનમાંથીબી આવેલુખ તેવીજ બીજી આ છરી ઝિંવાજ કોતરેલા હરકો સાથની મલી આવી છે. વલી આ દાખડામાં ઝિક છરીની ખાલી જગાબી છે. જરા મહેરબાની કરીને કુવામાંથી જડેમી છરી મને આપશો?”

મહેબાશાહે સામિના ખાના તરફ આંબલી બતાવી ઘોતાના મજવામાંથી કુંચી કહાડી આપી, જે કુંચીની મદદથી બરજોર તે ખાનું ઉંધાડી પેલી કીટાયલી છરી કહાડી લાવયો.

આ છરી તે દાખડાના ખાલી ખાનામાં મલી જોતાંજ તે આખાદ તેમાં ગોઠવાયલી જોઈ બરજોર બોલી ઉઠયો “જોયું, આખાદ આ દાખડાનેજ લાગુ પડે છે તમારે ઝિંટલું તો સીધજ થયું કે આ બેઉ છરી યુસતાદનીજ હોવી જોઈયે. હવે યુંચવણુ ઝિંટલીજ છે કે આ કીટાયલી છરી કુવામાં કેમ પડી અને ઝિં કુવામાં પડેલીજ છરીઝિં જો બેહસવી નવબનું જીગર ચીરી નાંખી તે ખીચારાને બન લાવો હોય તો બેહસવીને છરી મારનાર આશામી કોણ?”

કુંખી થયલા મહેબાશાહે જવાબ આપયો “અરે બા, તે હું શું જાણું? તારે મને તે જાણ કરની?”

બરજોર કેટલોક વીચાર કરીને બોલી ઉઠયો કે “ભાંચખલા ખાતેનાં જે તાના મકાનમાં ઝિક ઝિંમરત રહેલી હતી અને જેની તરફ તમો ઝિક ચા ખીજા કારણને લીધે બહુ સારો

મરેખરે ધરાવતા હતા અને જે ઈમારતનો લુચો ખાવીંદ તેટલાં માટે તમારી ઉપર બહુ ડાસો ધરાવતો હતો, તે બદમાશ આસામીએ આ ખુન તો કર્યું ન હોય ? અને તે આસામીને યુસતાદ સાથે મોટા સંબંધ તો ન હોય ? હા, હું તો ઈટલીજ અટકલ કરી ચકું છું કે તે યુસતાદનો દોષત થા સમે વહાસો હોય અને તમારી ઉપર કીનો સેવા માટે યુસતાદનાં મકાનમાંથી તે રાતના આ બેમાંની એક છરી ઉપાડી જઈ ખીચારા બેહેસવી નવબનું જીગર રેહેંસી નાંખી તમારા કુવામાં તે છરી નાખી ઘડને વટણા તે વાવી ન ગયો હોય ? તે આસામી બહુ લુચો હતો એવી મં ખાતરી કરેલી છે અને તેથી આવું પાકું કામ તેનાજ જેવો કોઈ બદમાશ કરી શકે, કે જેથી સપસો ટાપસો આ કુંજરા યુસતાદને માથે ખાવી પડે અને તે પોતે તો સપડમ વગર રહી જાય.”

“ તમારે આ ખુન કરવાનો સખખ વું શું ધારે છે ? ” મહેલાશાહે સવાલ કર્યો.

બરજોરે જવાબ આપ્યો “ કીનો—જે માણસે પોતાની ખાચડીનું નખોદ વાસેલું આ ખુન એ ધાર્યું હશે, તે માણસની ઉપર કીનો સેવા માટે એ બદમાશે તેની ખીચારી નીરદાશ છોકરીના નીરદાશ ખાવીંદને વગર કારણે મારી નાખેલો ભાગે છે.”

મહેલાશાહથી થોભી નહી શકાયું, જેથી તેવણ બહુ ઉશકેરાયલી હાલતમાં તોખી જીસે કાબુમાં રાખીને બોલયા “ બરજોર, જ્યારે વું મને બોલવાની ફરજ પાડે છે તમારે બોલું છું કે, જે બદમાશને માટે વું કહે છે તે બદમાશે પોતાની નીરદાશ ખાચડીને તજ દઈ તેણી ઉપર બહુ ઘાતકીપણું યુજરયું હતું, જેથી તે ખીચારી પોતાનું કંગાલ ધર તજ દઈને એનાથી જીદી રહેલી હતી, પણ તે બદમાશ પાછલથી એટલો બધો તો ફરવાઈ ગયો હતો, તેની ઉપર

મં ઝિટલી બધી તો બહાઈ કરી હતી, કે તે આવો કીનો લે તે મારી નજરમાં ઉતરતું નથી.”

અધીરાઈથી બરજોરે સવાલ કર્યો “ પણ તમારે તે માણસનું મહેરબાની કરી નામ તો કહે, જરા વધું ખુલાસાથી તો વાત કરો ? ”

નીસાસો મુકી મહેબાશાહે કપાલ ડાખી જવાબ આપ્યો “ બરજોર, તું મને હમણા વધારે ના પ્રુછ—જોદાને ખાતર ના પ્રુછ. ”

બરજોરને મહેબાશાહના આ દેખાવથી ખરેખર દયા ઉપજી. તેણે વીચાર્યું કે હાથી જેવા દાબતમંદ માણેતુજર ગરહસથ મારા જેવા ઝેક જવાન છોકરા આગળ મગતરાંની માફક તાબે થઈ ગયલા બાગે છે, તો હવે તેવણની ઉપર વધુ બસવી યુજરસી જોઈતી નથી. આ વાત વીચરાવી નાખવા માટે તે ઝિટલુંજ બોલ્યો કે “ વાઈ કાકાજી, આ યુસતાદનું કાગલ તો વાંચો ? ”

મહેબાશાહે તે કાગલ હાથમાં ભીધું અને ડ્રજીએર ઉપર પાછું માથું નાખી દઈ તે કાગલ ઉઘડીને વાંચ્યું, જે નીચે મુજબ હતું :—

“ હવે નમાઝે જણ્યું હશે કે તમારી વહાલી ઝેકપુરી ”
 “ દીકરીના ખાતીરને કાણે મારી નાખ્યો હતો. જો તમારી ”
 “ ઝે દીકરી પીરોળ મારા જેવીજ હશે તો મારી માફક ”
 “ પોતાનો ગમ છુપોજ રાખી મેલશે અને મરતાંવેર પોતાના ”
 “ જીગરમાંજ દાખી રાખવાની કોશિશ કરશે. મહેબાશાહ, ”
 “ તે મારી જીંદગીનું નખોદ વાન્યું છે, તેના બદલામાં ”
 “ તારી દીકરીનું નખોદ વાલી મં બદલો ભીધો છે. માફ ”
 “ કરજે કે બરાબર ૨૨ વરસની વાત ઉપર મં તુને ઝેક ”
 “ હાડે કહ્યું હતું કે મારો હાડોખી આવશે કે જ્યારે ”
 “ મારી બાપડીને મારી પાસેથી છીનવી લેવા માટે હું તુને ”

“બરાબર સવાદ બતાવીશ. તે હહાડો આખરે બરાબર”
“આવયો છે કેની?”

“ગુસ્સતાઈ કાવસજી હલોઈના.”

આ કાગળ વાંચી પુરું કરતાંજ મેહેલાશાહની આંખમાં,
પાણી આવી ગયાં, તેવણે પોતાનું કપાલ કુટ્યું અને
બરજોરના હાથમાં તે કાગળ આવી જણાવ્યું. “એ વાંચ
અને તારી અધીરાઈ પુરી પાડ.”

બરજોરે તે કાગળ હાથમાં બંધ વાંચ્યું. તે તુરંત સમજી
ગયો કે મેહેસવી નવબનું પુત્ર ગુસ્સતાઈને કર્યું હતું
અને એ ગુસ્સતાઈ તે વલસાડવાલા મેહેમતી રૂપાંખાઈની
નીરદોશ બેટી સુનાનો ખાતીંદ રસતમ કલયોજ હતો.

આ કેવો અચ્ચુચ કુટેલો ભરમ !

બેઉથી કાંઈખી બોલી શકાયું નહી. મેહેલાશાહ માથે
હાથ ઈ ૨૩વા ભાગા અને બરજોર સાવજ નેવો પોતાની
પુરશી ઉપર બેસી આ અચ્ચુચ કુટેલા ભરમ વીશે મનમાં
વધારે વીચારો ઢાઢાવવા લાગો.

૨૩વાથી પોતાની છાતી ખુલ્લી થવા પછી પોતાનું
માહોડું સાફ કરી મેહેલાશાહે બરજોરને પોતાની નજીક
તેડી અડોઅડ પુરશી બાવી બેસવા કહી જણાવ્યું, “બરજોર,
તું શીમાણો દીકરો છે અને મારાં કુટુંબમાં પુરતો ભાભ
સેતો હોવાથી હવે તારી આગળ ખુલ્લા વાત કરી દેવાની,
મારાં કમનસીબ જણાતી મારું નીરદોશપણું સાબેત કરવાની,
મારી ફરજ ધારું છું. તુંને વાજખી લાગે તો એ વાત
મારી દીકરી તથા તારા ખાપ આગળ કરજે અને તારે ગમે
તો તારાજ જીભમાં એ રહેવા દેજે. ખોદાને હાજરનાજર
જણીને કહું છું કે મેં જુરી નીશટા રાખી હતી, પણ
નીચીને તુટવા દીધી ન હતી, નોકે જુરી નીશટા માટે પદ્મસા
ટકાનાં સુખ છતાં આજ વરસો થયાં મુગે માહોડે હું બહુ
બહુ ખમતો આવયો છું.”

બરજોરે તેટલાજ ગંભીર સાદે જણાવ્યું “ પણ જ્યારે તમો સવચ્છ હતા ત્યારે શાને માટે વરસો વેર ખમયા કીધું ? ”

મહેલાશાહે જણાવ્યું “ ચોભ, એકદમ મત આપી ના દે. પેહેલાં માફ ધીરજથી સાંભલ. કારા ખંભાના આગલા કરવધયાના કુટુંબના છેલ્લા શેઠ નાનાભાઈ નકટુસની એકપુરી દીકરી રૂપાંબાઈ ખીચારી વલસાડ ખાતે પરણી હતી અને કુંઝમાં પડી હતી. ખીચારા નાનાભાઈખી પોતાના બે ખરાબ નીવડેલા છોકરાઓનાં મરણ પછી તેમજ પોતાની એકપુરી દીકરીના વલસાડ ખાતેના સંકટો સાંભલીને બહુ દુઃખી થઈ આશરે ૩૦ વરસની વાત ઉપર નાથગામ ખાતે મરણ પામયા હતા. રૂપાંબાઈને ધાતકી આવીંદ દાઈનાં વયસનમાં સાબડી મરણ પામવા પછી એ ખીચારી એખલી અટુલી પડેલી ભાલી બાઈએ પોતાની અલી વહાલી એકપુરી દીકરી સુનાબાઈને મારા પાડેથી યસતાદ કાવસજી સાથે પરણાવી હતી. યસતાદ—”

બરજોર બહુ અચરત થઈ એકદમ બોલી ઉઠ્યો “ માણેકબાઈ કુમશયા ખીચારી મજગામમાં રહે છે, તેણીખી આજ આટલાં વરસ થયાં તોખી એ રસતમ કલયાને મુંબઈના યસતાદ કાવસ તરીકે ઓભખી શકી નહીં ! ”

મહેલાશાહે બોલયા “ બરજોર, તું મને પેહેલાં સધલું કહી દેવા દે, પછી તારી અચરતીઓ બતાવજે, તું મને જોઈતા ખુલાસાઓ પૂછજે. યસતાદ બહારથી ધોતોધાતો હતો, પણ તેણે પોતાની જવાની હીંદુસતાનના જુદા જુદા ભાગોમાં હુઆઈ, ઝેંબાઈ અને ચીલક્રડપમાં યુજારી હતી. કેટલેક ઠેકાણે નાહાન નવાડી જુદે જુદે ઠેકાણે ખંધીખાનાઓની મુલાકાત બઈ એ યસતાદ ધોતોધાતો થઈ રસતમ

કકલયાને નામ છેલ્લો ૨૪ વરસની વાત ઉપર વલસાડ ખાતે ગયો હતો અને ત્યાં તેના મારા દેખાવ ઉપર ખીચારી બેઠેસતન સુનાખાઈ બિલવાઈ અને તેની બાલી માતા રૂપાંખાઈએ પોતાની ઈકપૂરી દીકરીને કાંઈ ખી પુરતી બિલ કરવા વગર એ બદમાશ સાથે પરણાવી દીધી. ગુસ્તાદ પોતાની એ માહોરદારને મુંબઈ બાવી જુદે જુદે ઠેકાણે લઈ ગયો અને સઘલે ઠેકાણે તે ખીચારી ઉપર ધણો જીભમ પાડ્યો.”

બરજોર બાબી ઉઠ્યો “હા, હા, કલકતેથી ખી ખીચારી સુનાખાઈને ઉધરાણું કરી મુંબઈ માનબાવી હતી અને પીનાં ગથી ખી ત્યાંના પારસીએએ એજ માફક પાછી મુંબઈ માફકબાવી હતી.”

મહેલાશહે આગળ ચલાવ્યું “ગુસ્તાદ છાકટપણામાં ચકચુર હતો, જે પોતાનો ખુરો લખ પુરો પાડવા માટે, તેમજ જીભાર બિલવા માટે ખીચારી સનાખાઈનું નેખી કાંઈ હતું, તે વચ્ચે માટીને કેટલી ખી વધુ મિલવી બાવવા માટે તેણીને મારકાડ કરવાને ચુકતો ન હતો. દારનાં રેભવે મટેશનથી થોડેક દુર તેએ એક નાની ઝુંકડી જેવાં મકાનમાં રહેતાં હતાં, જેની પાડોશમાં મારા એક દોસતદારનાં નાના મકાનમાં હું તેવણની સાથે કેટલાંક અઠવાડયાં વઝીબની પરીક્ષાનો અભ્યાસ કરવા રહેવા ગયો હતો અને વારંવાર એક બાયડીનો માટે રડવાનો સાદ આવવાથી મને પરપુછ કરતાં આ ગુસ્તાદ અને સુનાખાઈની દુઃખમર સઘલી બીગતો મારા મીતર તરફથી જણાવવામાં આવી હતી. આ ઉપરથી તે બાઈ માટે મારી દયા બહુ ઉશકેરાઈ. ખીજે દીને એ કમનસીબ સ્ત્રીને મેં નજરેનજર જોઈ અને તેણીના સોહવામણા અનંત ખુબસુરત દેખાવથી મારી ઉપર બહુ વધારે અસર થઈ. થોડા દિવસમાં મારા મીતર તરફથી મને ખબર મળી કે તેનો પાડોશી રસતમ કકલીયો તો કેથે નાશી ગયો

છે, નેથી હીંમત કરી હું એક દીને માંજના સુનાખાઈનાં મકાનમાં ગયો. તે ખીચારીની હાલત મને બહુ બહુ દયા ઉપજાવવા જોગ લાગી. તેણી નજદીક તદન ભુખે મરતી હાલતમાં હતી. મેં તેણીને પુરતો ઘીભાસો આપ્યો અને મધલી વીગતો તેની આગલી જાંઘીને લગતી બજી લીધી. દર્ધવયોગે મારો ખીચારો મીતર એક રાતના અચબુચ કાલેરા થવાથી મરીક્ષા આવી પુગવાની તરણ માસ અગાઉ મરણ પામ્યો. એ કમનશીબ બનાવે મારી હાલતમાં ફેરફાર કરી નાખ્યો. હું તો તે મરણથી પ્રાંદ દહાડીર થયો નહી, કારણ કે સુનાખાઈનાં ઘરમાં આંકાશ વગર જવાની મને તક મલવા લાગી. મેં સુનાખાઈનાં ઘરને મધલો અરચ ચલાવવા માડ્યો અને તેણીને પોતાના ખાવીંદથી બહુ દુર રાખવા માટે બાંધખલાના એક એકાંત ભાગમાં એક એતરની બહુ અંદરથી આવેલું એક નાનું મકાન ભાડે લઈને મેં તેણીને રાખી. પણ બરજોર, સત એકીનથી માડ માનજે કે અમુને કદીખી સેહેજખી આડો મંબંધ ન હતો. જે અરાખ નીશરા, જે અગખ વીચાર મારા મગજમાં પેઠો હતો અને જે વીચાર સાથ ખીચારી બેહેમતન સુનાખાઈ પણ એકમત થઈ હતી, તે એટલોજ હતો કે તેણીનો ખાવીંદ પોતાની જાંઘ્યાજ છાકટ વરતણકથી જલદીથી મરણ પામશે અને ત્યારે મારી અદરાશલી ખાચડી સાથ ન પરણતાં હું સુનાખાઈ સાથ પરણી જઈશ. હા, હું ફક્ત એટલોજ લોભાયો હતો, એટલીજ ખુરી મતલબ મેં રાખી હતી અને તેની મને બહુ પુરવી મજ થઈ ચુકી છે, હમણાવેર મજ થાય છે. અમા બેઉ જણા તે દીવસની રાહ જોતાં બેઠાં, પણ ખુદરતે અમારી એ હજકી મતલબ પાર પાડી નહી. યુસતાદ ઉરફે રસતમ કકલયો તો ખાવલની ગાંઠ જેવો જીવતો રહ્યો અને વારંવાર બાંધખલાના ખુણામાં આવેલાં પોતાની ખાચડીનાં મકાનમાં આવી જખરી ખટપટ કરવા લાગો. આવી હાલથી હું

કંઠાલી ગયો હતો, નેટલામાં મારા માખાપ તરફથી મારી અદરાયલા મોહોરદાર સાથે પરણવાની મને તાકીદ થઈ અને સુરત શહેરમાં થોડાક દિવસ રહેવા જતાં મારી નાનાં માયની ખુબસુરતી તથા મારી વરતણક વગેરે જોઈ હું લોભાયો. મન લાચું કે યુસતાદના મરવાની વાટ જોતાં બેસી રહી, મારી હકદાર મોહોરદારને બેવફા નીવડવા કરતાં તેણી સાથે પરણી નીતીમાન શહેરી તરીકે કુનવાદારી મા પડવા માજી કાપદો છે અને એવો નીશચય કરીને હું મુંબઈ પાછો ફર્યો. અહીંયાં આવી યુગતા જોઈ હું તો યુસતાદ ખીચારી સુનાખાઈને જાપીન રહેવા દેતો ન હતો. એ અગાઉ એ ખીચારીએ એક બેઠાના જનમ આપયો હતો, જે બેઠા કાવસ યુસતાદનો ખરેખર હકદાર બેઠા છે અને તોપણ તેણે ખીચારા સુનાખાઈ ઉપર તોહોમત મેલ્યા કે તે તેના ખાપ નથી, અને મારી સાચના ખરાખ સંબંધના વધુ તાણા મારી તે ખીચારાને વધારે અને વધારે કુખી બનાવી. હું તદન નીરદોશ છું, એમ સત એકીતથી કહું છું અને તોપણ આ યુસતાદ આજવેર એવું માને છે કે કાવસ તેનો હકદાર બેઠા નથી, જેથી તે કાવસની ઉપર આટ લોખળા જુલમાત પાડતો હતો અને જેથી તેના યુસતાદન હમણાવેર ધાતકી અખુદરતી ખાપ ગણતા હતા. ખીચારા કાવસના મનમાં પણ કોણ જાણે કેમ ખવાલ બેસી ગયો છે કે તેની મરનાર માતાન મેં બહુ ગેરબંધાસી કરી હતી, તેણીની આખરે લુટી હતી અને તેથીજ તે મારી સામે આટલો બધો કેહેર રાખે છે અને મારો પાઉંના દુકડોખા કબુલ કરવાને તેણે મજબુતીથી ના પાડ્યું હતું, તે એવા જુલબરયા વીચારયાજી હતાં.”

કુખી કમનસીબ મહેલાશાહે એ ઉપરાંત બીજો વધુ ખુલાસો એ દિન હાઈડું ખુલ્લું કરીને ખરજોર આગલ કર્યો હતો, જે વીથે આવતા પ્રકરણમાં આપણે બોલીશું.

પ્રકરણ, ૩૧.

મેહેલાશાહનો વધુ ખુલાસો.

ખીઆરા કુખી મેહેલાશાહે પોતાની જીંદગીમાં એક બદલાવની ખ્યાલ કરવાની કરેલી બુદ્ધિ હમણાવેર જે છુપાં સંકટો તેવણને સેહેવણં પડ્યાં હતા, તેજાહેર કરવાની જરૂર જણાવાથી ખાનગી રાખવાની કબુલાતે પોતાના જેથી બરબોર આગળ જણાવવાને લગતી કેટલીક વીગત છેલ્લાં પ્રકરણમાં પરગટ થઈ છે.

મેહેલાશાહે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે “મારી માહોરદાર નાજાંમાયની ખુબસુરતી તથા સારી વરતણકથી હું તેણી તરફ વધારે એઆઈ, તેણી સાથે પરણવાનો નીશચય કરીને મુંખઈ પાછો ફર્યો હતો અને આછીયાં આવવા પછી મારા એ વીઆરમાં હું વધારે મક્કમ થયો. મુનાને મેં અંતઃકરણથી ચાહી હતી, કુનયામાં જો કોઈની આંરત ઉપર હું પેહેલાં પયારમાં પડ્યો હોવું તો તે એજ સ્ત્રી હતી, તેણીની ઉપર યુજરેલા સીતમાથી તેણીએ મારી વધારે દયા એમી હતી. પણ મને બાથું કે યુસતાદ કાંઈ મરવાના નથી અને એકબારથી એ મરીખી જાય અને હું કબુલાત આપેલી માહોરદારને છોડી દઈ મુના સાથે પરણું, તો કુનયા મને જાપીને ખેસી રહેવા દેનાર નથી. મારા ગમે એવી બોહોલી ધરાકી જતા મંડલામા કાંઈ મરતબો પામી શકીશ નહી, મુના સાથે જ્યાં જઈશ ત્યાં લોકો મને આમલી કરી નતાવશે અને વલી કબુલાત આપેલી માહોરદારને તજી દેવાનો શ્રાપ મને લાગયા વગર રહેશે નહી. તયારે એવી જીંદગી કરતાં એક સદયુણી કુમારકા સાથે પરણીને જેથીઆને ખુશી કરી કુનયાદારીમાં પડેલુંજ મેહેતર. મેં તોખી કેટલાક અઠવાડ્યાની વાટ જોઈ અને તેટલામાં તો છંડાપલા સીંહની માફક યુસતાદ

જાણે મુખમાં આવ્યો, બેહેસતન સુતાને જાણી મારી
અને મોહભાવથી મને પણ ગાણો હઈ બાંધાયાના
જુણામાં આવેલી બંગલી ગળવી મેલી હતી. તેણે ધમકી
આપી કે હું જો એ ઓરતનો પીછો છોડીશ નહીં, તો
તે કોરટમાં વઢીક આવી મારી ફેંચી કરશે. મારી ઉપર
તેની ઘટવી અસર થઈ. બીજે દિવસે નવજં નોખને
મં સુતા સાથે ગંભીર વાત ચલાવી. મં તેણીને જણાવી
દીધું કે મારી પાપી નીશઠાની તરફેણમાં જુદરત લાગવી
નથી, માટે મને માફ કર. મારાં માખાપનું વધુ દબાણ
થવું હોવાથી અને મારા સસરાની કાકલુદીથી હું મારી
અદરાયથી મોહોરદાર સાથે પરણવા માયું છું, પણ તારી
કાંઈ બી હાજત ટાળવાને હું ચુકીશ નહીં. તારો વર મુજ
મળ્યો છે, તેથી તારું યુજરાત કરવા માટે દર માસે ચોક્કસ
રકમ આપવાને હું બંધાઉં છું. મારો આ ગંભીર જુલાસો
સાંભળી સુતા પેહેલાં તો ચોકી, પણ એ બેહેસતનના બાં
નામને ખાતર મારે હેરાંન સાથે જણાવતું નોખયે કે તે
બીચારીએ મને મારા મકમ ડોડાવથી સેહેજબી વાળ્યો
નહીં. તેણી એટલું જ બોલી કે “મહેલાશાહ, જે તમને
વાજબી બાગે તે કરો અને હકદાર મોહોરદારને ગેરખનસારી
ના કરો. હું કુખી છું તેથી મારી જીંદગી બાંધો વખત
વેર નીભવતી નથી, તમારે થોડા વખતને માટે થું કામ
એ બીચારી જીવાન છોડીનું ધાન બાંછ જાઉં.” સુતાની
આંખોમાં આંસુ આવી ગયા અને હું પણ રડી પડ્યો.
શાંત થવા પછી મં તેણીને સમજાવી કે કાંઈ બી કરી જુઠા
આવીદનેબી પતાવી સતાવી વેઠવો અને હું પોતે સમજાવી
કાંઈ માસોંક દરમાયો કરી આપીશ, તો એ ખરાબ
જીંદગીથી કંટાળી ગયેલો યુવતાદ થોડો ધણો ઠરીઠમ
પડ્યો ખરો.”

આટલો જુલાસો કરતાં જ મહેલાશાહ જાણે થાકી ગયા
હોય તેમ માયા ઉપર હાથ નાખી થોડીક આશાએશ

થવા થકા. આશરે પાંચ મીનીટમાં ચોંકી ઉઠી તેવણુ
 બોલયા “પણ બરજોર, હું તુને જણાવતાં તો ભુલી જ ગયો.
 સુના સ.યતી મારી મીતરાચારીના વખતમાં એ બીચારીએ
 મને હશીને ઓરવણા બધાં એકવાર કહ્યું હતું કે ‘જો તમો
 તમારા બોહોલા ધંધામાં વધારે આખાદ થાવો તો અમારા
 કુટુંબનો “કાલો બંગલો” લેજો, કે જેથી હું તેની રાણી
 થઈશ તો મારાજ કુટુંબમાં જાણે તે રહેલો કહેવાશે’. આ
 સંજ્ઞાથી મારા ઉપર અસર થઈ હતી અને મેં તેજ
 વખતે તીસમથ કર્યો હતો કે મારો દહાડો વધારે ચઢતો
 થાય, તો એ બંગલો ખરીદવો ખરો. હું સુરત જઈ નાનાં
 સાથે પરણી આવ્યો અને જગનના થોડા દિવસ પછી
 મેં ત્યાં સાબલપુ કે, યુસતાદ સંખત માદગીને બીજાને
 પડ્યો છે, તેનાથી બીજાના ઉપરથી ઉઠાવું પણ નથી અને
 પોતાની બહી માહોરદાર તરફથી બહુ સારી સારવાર થવી
 જોઈ પોતાની આગલી ચાલ માટે બહુ પશતાવો કર્યો અને
 બવીશની સારી વરતણુંકની કબુલાત આપી. યુસતાદની
 તનદરોસતી પણ સુધરવા ગઈ, જેથી મેં તેની આગળ
 જઈને તેને સમજાવ્યો કે સંધલા ગઈ યુજરી ભુલી જવી
 અને જો તે સુખદમાજ રહી પોતાની માહોરદાર સાથે
 સુછ સમજીને ચાલશે, તો હું દર મહીને રૂ.૭૫નો દરમાયો
 તેઓને આપીશ. હું પોતે પણ પરણેલો હોવાથી યુસતાદ
 મારી આ વાત ખુશીથી કબુલ કરી. મારા પરણવા પછી
 જાણે મારા નાનાંખાઈનાં સંખકતાં પગલાં એ મારી હાલત
 વધારે આખાદ થવી ગઈ, દર મહીને હું આશરે રૂ.૧૮૦૦થી
 રૂ.૨૦૦૦ ની આવક કરવા લાગ્યો, જેથી ચાર વરસની
 આખાદી ભોગવવા પછી મેં “કાલો બંગલો” ખરીદવાનો
 મારો ડેઝવ અમલમાં આણ્યો. મારી ખાહેશ થઈ કે સુના
 અને યુસતાદને વલસાડ ખાતેજ પાછાં રહેવા મોકલવાં, કે
 જેથી મારી જીંદગીનો એ આગલો મફત હું તદ્દન વીસરી
 જાઉં. પણ યુસતાદ ખંધો હતો. તેણે ધારણ કે તે અને

તેની માહોરદાર મારેથી દુર થઈ જશે તો હું તેઓને બીસરી
જઈ તેઓને દરમાયો આપતોખી બંધ કરીશ. જેથી
એ બંધા આસામીએ મારાથી દુર થવાને બદલે પોતાની
બહેનસતન માહોરદારને સમજાવી, અને તેણીએ મને આગરહ
કર્યો કે તેઓને મારી પાડોશમાં જ રહેવા માટે આ સામો
ગુસ્તાદવાસો નાનો બંધા તેઓને રહેવા આપવો. ખીચારી
સુનાનો આ સંજીવન મારાથી ના પડાયો નહીં અને એક
બુરે ચોક્કસ મેં તેણીને કબુલાત આપી કે જાવેદાન
સુધી હું તેઓને એ બંધા વાપરવા આપું છું. એ
અગાઉ ગુસ્તાદ તથા સુનાને ત્યાં એક બેઠાની વરધી
થઈ હતી અને તે બેઠા તે આ કાવસ હતો. આ બંધામાં
રહેવા આવવા પછી તથા કાવસ તરણ ચાર વરસનો
થતાંજ, વધી ગુસ્તાદનો કીડો ચવરી આવ્યો અને તેના
મનમાં એવોજ શક પેઠા કે, આ કાવસ કાંઈ તેનો હકદાર
બેઠા નથી, પણ સુનાની આગલી મારી સાયની મીતરાચારીનું
પરીણામ છે. એવા તદન જોટા ખ્યાલથી તે પોતાની
બાયડી ઉપર કેટલીકવાર ઉશકેરાઈ જઈને ધાતકીપણું
ગુજારતો હતો, એ ખીચારા નીરદાશ બાલકને ધીકારતો
હતો અને મને પણ કેટલીકવાર આવીને તાણા મારતો હતો.
ખીચારી સુના તો એક હરફ પણ બોલતી ન હતી, પણ
પોતાના બેઠાને જેમ તેમ ૧૦ વરસનો કરી આખરે દુખીજ
હાલતમાં પોતાનાં નીરદાશપણાંની પોતાના આવીને ખાતરી
આપવા છતાં, તેની ઉપર કાંઈખી અસર કરવા વગર મરણ
પાંખી. સુનાનાં મરણથી હું કેટલાક દિવસવેર અંતઃકરણથી
દુઃખી થયો હતો. તે ખીચારી એ મરણની થોડાક દિવસ
અગાઉ મને પોતાની પાસે બોલાવીને મરતા વખતની
પોતાની છેલ્લી આરુણ તરીકે પવીતર કબુલાત લીધી હતી
કે, તેણીના દીકરાની પરવરશી કરવી અને એ દીકરાને
ખાતરજ ગુસ્તાદને આ ધરમાં રહેવા દેવો તથા મારાથી
બનવું ખીચું દરેક બહુ એ આપ દીકરાનું કરવું.

બેહેસતણ સુનાને આતરજ મારી એ ક્યુભાત મેં હમણાવેર
 ખાલી છે અને નો કે ગુમતાદે કેઠલીકવાર મારી સાથે
 આતરગી રીતે બહુ ખરાબ ચાલ ચલાવી છે, તોપણ મેં
 તેને હમણાવેર એ મકાનમાં રહેવા દઈ માસીક દરમાયો
 આપવાનું ચાલુ રાખ્યું છે. બેહેસતણ સુનાને આતરજ
 મેં કાવસ ઉપર વધારે પડી. રાખી તેને શીખવવા બણાવવા
 માટે સંઘલો ખર્ચ કર્યો હતો, જેનો જાટો અર્થ એ
 ખરાબ ખવાસના ગુમતાદે ઉઠાવ્યો હતો અને તે વધારે
 માનવા લાગો કે કાવસ ઉપર હું આટલું બધું હેત કઈછું,
 તે એટલાજ માટે કે તે મારો પોતાનો દીકરો હોવો જોઈએ. એવા
 જાટો વીચારથી તે કાવસ ઉપર વધારે સખત રહેવા લાગો
 અને તેનાં કાંઈ એવાં ઘોણાથી ~ ખીચાગ કાવસના મનમાંખી
 એવા ખમાલ પેડા કે, મેં તેની મરનાર બેહેસતણ માતાને
 ગેરઈનસાશી કરી હતી. એ પરમાણે નો ખરજોર, બહુ
 કરવા જતાં હું જાડી ગેરઈનસાશીને શરણ થયો છું. નો
 ખરજોર, હું આ બાપ દીકરાનું આટલું બધું બહુ કઈ છું
 અને તોપણ તેઓ બેઉ જણા જાટો ખમાલથી મારા હરડાગ વેરી
 થયા છે. ખરજોર, એ ઉપરથી આપણ માનવીએને જોવાનું
 છે કે ‘કર અને નો’ એ સંઘલું આ દુનયામાંજ છે અને
 આપણી એક પાપી નીશટા કોઈ વાર આપણી જીંદગી
 સુધી આપણને કેવા મોટા પડતાવામાં નાખે છે.”

ખરજોરની આંખમાં આ સંબંધી આંસુ આવી ગયાં
 અને બોલી ઉઠ્યો “બેહેજ.શ હ કાકા, ખચીત તમારો
 હેવાલ દયા ઉપજાવવા જોગ છે. તમારે કદાચ એક
 વાર જાટો વીચારખી કર્યો, પણ તમાર પછીની તમારી
 વરતણુક કોઈખી આખરદાર માણસને શોભા આપે, બલકે
 મગફર ખતાવે, એવી હતી.”

બેહેજાશાહે આગળ ચલાવ્યું “તોપણ ખરજોર, તુંને
 એ ઉપરથી દુનયામાં ઘણો બોધ લેવાનો છે. તારું કાંઈખી
 પબલું બહુ સંબાલથી ભરજે. હું આજ વરસો થયાં બાણે કેવો

ગુનેહશાર હોયું તેમ, મારાજ પૈસાથી પરવરશી થતાં આ
 ગુસ્તાદને ઘેરના સાંભળતો આવ્યો છું. તોપણ એ
 ગુસ્તાદની હું ઝૂઝી કમુર કહાડતો નથી. તે અવાસે અરાખ
 હતોજ અને ફાદ તથા જ્યુગારના વખસને તેના અવાસ
 ઉપર વધારે અરાખ અસર કરી. તેટલાં તેના મગજ ઉપર
 મજબુત કશી મયું કે તેની ખામડી તેને એવકા નીવડી છે.
 આખાઆરથી તેણે પોતાના અરાખ વખસનો કાઢીજ દીધાં
 અને ખાદાની ખંડીમાં આજ પરસો થમાં મશગુલ થયો
 હતો. પણ તેના મગજમાં એકજ કાઠો ચપકા કરતો હતો
 અને તે એ કે, તેના ધારવા મુજબ તેની ખામડીને હું ખોટ
 મારગે લઈ મમલો હોવાથી મારી ઉપર જબુન કીના લેવો.
 એ કીનાની છુદ્ધમાંજ તેનું મગજ વધારે અવાજ મયું
 અને હવે મને લાગે છે કે, તારા અલી કામેલ માત્ર
 જમશેદ અવાસમાંએ તદ્દન વાજખી અટકલ કરી હતી કે
 ગુસ્તાદ ઘેરો લાગે છે, ચાને 'મોનોમનયા' ની અસર તલે
 છે. એ 'મોનોમનયા' તે કાંઈજ નહી, પણ પેતાની ખામડી
 ઉપરના ખોટા શકનો ધખારો છે, જે ધખારો તેણીનાં
 મરણ છતાંખી એ ગુસ્તાદ વીસરી ગયો નથી. હા, મને
 હવે લાગે છે કે એવા 'મોનોમનયા' તલે મારા ખીઆરા
 નીરદોશ જમાઈ બેહેસલી નવલનું એ ગુસ્તાદને ખુન
 કરે એ તદ્દન ખતવાળોજ છે. પણ મારી ઉપરના કીનાને
 ખાતર, મારી કહેવાથી અરાખ પરતણુંકને ખાતર, મારા
 ખીઆરાતદ્દન ફરેસતાસમાન રોક જમાઈને તેણે કાં મારી
 નાખ્યો? ખીઆરી મારી બાથ જેવી નીરદોશ દીકરનું કાં
 તેણે નખાદ વાલયું? કુદરતે કાં નહી ખીઆરા નીરદોશ
 નવલ અને કુન ગુલાખ જેવી પીરોજ તરફથી તેના
 ખુની હાથો ખાચ્યા?"

મહેલાશાહ પોતાનું માથું કુદી ઝાર ઝાર રડવા મંડી
 ગયા. ખરજોરે તેણેન દીલાસો આપવાની પેતાથી ખનવી
 કાશીય કરી પણ તેણેનું રડવું અટકાવયું નહી અને હાકું

પુલ્લું કરવા માટે તેવણુને રડવા દીધા. પુરતું રડી રહેવા પછી મહેલાશાહે બોલ્યા “એ ગુમતાદ અચીત ષેષા હોવાજ નોઈયે, મરણુકે તયાં વગર તે આવું કામજ મારી ઉપર લગે નહી. બરજોર, મારા દિકરા સમાન વહાલા બરજોર, મેં તારી ઉપર પુરતો વીશ્વાસ રાખીને આ સખલો પુલાસો કરી દીધો છે, માટે તારાં જીમરમાંજ એ દાખી રાખવાની સંભાલ રાખજે. મારી કાંઈ ઝાઝી કસુર નથી, તોખી બુદ્ધી થવા આવેલી ઉમરવેર કુનવામાં મેં મારું નામ મારું રાખ્યા પછી બુદ્ધાવામાં મારે વીથે થોડુંખી અરાખ બોલામ, મારી સામે કોઈખી તરફથી આંગણી બતાવવામાં આવે, તે સંભલવા યા જોવા હું ઇચ્છતો નથી, તેટલાં માટેજ હું આ સખલું અનગી રાખવ માયું છું અને તેથી આ ગુમતાદને બેહેસડી નવલના ખુતી તરીકે આપણાંથી જાહેર રીતે પકડાવી શકાતો નથી. તો પણ મારાં વહાલાઓ તરફની ફરજ બજાવવાની છે અને તેઓની જાંદગીની સમામતી આતર, આ કીનામાં ષેજા યજ ગયલા અસામીને હું છુટો ફરવા દેતાર નથી. મારી વહાલી દિકરી તથા તેણીનાં અંક પુરા ફરજદ, તેમજ મારી નીરદાશ બધી મોહોરદારની સમામવાને આતર હું આ ગુમતાદને કેથેથીખી શોધી કાઢી તેને તાલતલાવતથી બહારગામ ઘટતાં સુખ સમવડ સાથે મોકલાવી દઈશ અને જો વધારે જરૂર લાગશે તો દેવાનશાલામાં પણ મોકલાવીશ. બરજોર, મારી ખત્રી છે કે તું આ કામમા મને મદદ કરશે, પણ મહેરબાની કરીને હું તને જેમ ફરમાવું તેમજ પગલાં બરજે, કારણ કે શાંત ધીરે માસતે પગલા બરવાથીજ આ કામ ખત્રી શકશે.”

બરજોરે જવાબ આપ્યો “કાકાજી, જેખી તમને મદદ નોઈયે તે ફરમાવજો હું તઈયાર છું અને હું તમને કબુલાત આપું છું કે તમો કહશો તેમજ હું સાધીશ.”

મહેલાશાહે ઘડમાલમાં નોઈને જણાવયું કે “હાલ ૧૦ વાગ્યા છે. મારો ગાડી બહાર તઈયાર છે તેમાં તું બેસીને

પીરોળને અંગલે જ અને તાલતલાવટથી તથાંજ આખા દિવસ યુગ્મરને, કારણ કે મને ચીંતા લાગે છે કે કદાચ થેલો યુગ્મતાદ અનુનમાં આવી એ ખીચારી પીરોળ થા તેણીનાં કુષ્મભ બાલક ઉપર પણ કાંઈ અલપચારી કરે. મારાં નાનાંમાથને પણ હું કાંઈ સીકતથી સમજીને પાછલા પેઢારના તથાંજ રહેવા માકલીશ અને તેવણુનેખી એવી ઘટલી તાકીદ કરીશ. એક બે દિવસમાં હું નાનાંમાથ, પીરોળ તથા તેની સાસુને મહાબલેશ્વર માકલારી દેવાની ગોઠવણુ કરીશ અને પછી આ થેલા યુગ્મતાદના બાબમાં ઘટતાં પગલાં લેવાને મને નીરાંતે વધારે અવકાશ મળશે.”

પરન્તેરે મેહુલાશાહના કુરમાવવા મુજબ તેવણુના અંગલામાંથી દુખસદ લીધી અને પીરોળના અંગલામાં તે દિવસ યુગ્મરવા ગયો.

પ્રકરણ ૩૨.

મેહુલાશાહ અને કાવલની મુલાકાત—કાવલે માંગેલી માફી.

પીરોળના અંગલામાં પરન્તેરને સવારના આવવાનો મહાવરો ન હતો, જેથી એ દિને પોતાના બાવાની ગાડીમાં પોતાના માનીતા પીતરાઈને આવેલો જોઈ દેખાઈતા કેટલાક ગભરાટ સાથે તેણીએ પુછ્યું કે “કેમ પરન્તેર, કાંઈ સવારના આવવું પડ્યું? સઘલાં સારી પેઠે તો છે ની? કાંઈ માઠા સમાચાર તો નથી કેની?”

તેણીની ચીંતા દુર કરી નાખવા માટે પરન્તેરે હસીને જણાવ્યું “નહી નહી, કાંઈ ની માઠા સમાચાર નથી. તમારે તથાં તેમજ મારે તથાં સઘલાંએ સારી પેઠે છે. એટલુંજ કે તમારા બાવા થોડાક દિવસ બાહરગામ જનાર હોવાથી, નાનાંમાથ તમારી સાથે અહીંયાં તેમની ગેરહાજરીમાં થોડાક

દીવસ આવી રહેનાર છે અને તેની આગમનથી અમર આપવાને મને અહીંયાં મોકલવામાં આવ્યો છે. બાળકોને ત્રણ દીવસ થયા મહેલમાંથી વરતમાનપત્રોમાં લખે છે કે આ સત્તા ઉપર ચેલી તથા ઘર ફાડવાના દેહમાં બનાવે બનતા જાય છે. એથી ચીંતા રાખીને તેવણે મને અહીંયાં મોકલવાયો છે કે કોઈ માલીકો મનીષ તમારે ત્યાં ન હોવાથી કાંઈ અડચણ ન હોય તો હું થોડાક દીવસ અહીંયાં રહું.”

પીરોજીએ જણાવ્યું “બરબોર, તમારે તથા માતાજી અહીંયાં હોવા તો મને તો સેવક જાય, મારા દીકરાને વધુ રમાડનારાઓ મને, પણ ચોરી પુરકાટનો કાંઈની ગભરાટ મને તથા મારાં સાસુજીને તો લાગતો નથી, તમારે બધા એટલા બધા કાં ગભરાય છે? તેવણે તો હંમેશાં એવા ગભરાટને દસી કહાડતા હતા. અને આજે પોતે એવા ગભરાટ બતાવે છે, તે કાંઈ આશ્ચર્યજનક હશે ખરું? બરબોર, ખરું કહે કે મારા એકેય વીતના પુનતા સંબંધમાં કાંઈ આવડે પટો મેલવશે છે કે?”

તેજ વાત આખરે માલીકોએ જોઈ તે ઉઘાડવાની મતજાયથી બરબોર એટલુંજ બોલી શક્યો કે “પીરોજી, પીરોજી ચોરક વધુ દીવસો વેર આ સત્તા તમારે મને પુછાવજ ના. તમારા બાવાએ જો કાંઈ પટો મેલવશે હોય તો તે તેવણે પોતેજ તમારે જણાવશે.”

દુઃખી દેખાવ કરી પીરોજી તવજની બોલી ઉઠી “તમારે તો તમારો તે જણતા હોવાજ જોઈયે. તમારે મને કહુમાન અડી હતી કે ખુતીનો પટો મેલવવા માટે તમારે તમારાની બાબતું કરશે. આ તમારા આવા જવાબથી હું મંત્રોશ કેમ પામું?”

“પીરોજી, જરા વધરે બીરજ કરો. એકામ તમારા બાવાએ પોતાના હાથમાં લીધેલું હોવાથી તેવણે પોતે

ખુલાસો કરવા માગે ત્યાં વેર થોભો. હું અરજ કરું છું કે એ માટે મને વધુ ના પુઝો.”

પીરોળએ નીરાશ થઈ જવાનું આપ્યો “જેમ તમારું મરજી. મારા જેવી એક બાચાર વીધવાને તમો કહો છો તેમ થોભતા સીવડ છુટકોજ નથી. પણ અરજોર, હું કેટલું બધું ખમું છું તે તમો જો જાણતા હોવો, એ પટા મમથે ત્યાં વેર મારી જીંદગી કેવી વધારે કંગાળ થઈ પડશે તેનો તમને ખ્યાલ હોય, તોજ તમો અટકલ કરી થકો કે મને આટલી અંધારામાં રાખવાથી હું જો તમો લોક ઉપર ખીજવાઈ જતી હોવું, તો તેમાં ખાટું શું છે? આલો, એ વાત તો હું હાલ છોડી દઉં છું. વાઈ અરજોર, તમારો જાણી મીતર જમથેદ અગમ્યા પાડો વલયાડ ગયો કે?”

“હા, વલયાડ ગયો છે, પણ પ્રચટ્ટતા તેહેકારો મારી સાથ યુગ્મરવા માટે પાડો હોમાં આવનાર છે.” આરે એકે પ્રતેજવીથી પીરોળના એહેસ તરફ નીહાવીને જોઈત અરજોરે અવાજ કર્યો “પીરોળ, જમથેદની સંગત તમનેખી ભાવે છે કે?”

એદરકારીનું ડોલ ઘાલીને, પણ ખરી રીતે તો મોહોડ ઉપર કેટલાક રતાશ સાથ પીરોળએ જવાબ આપ્યો “હા, મને તેની વાતચીતમાં મારી ઉલટ લાગે છે. એ જમથેદની વાતચીત ખીજાં સુવલાંઓને મમચી દશે, નહી વાઈ? એવા અલી ચાલાક મમતાવાળા જવાનયાઓ લોકપ્રીય થતાજ જોઈયે.”

એક રીતે નીરાશ થઈને, તેમ ખીજી રીતે ચોવાના માનીતા મીતરના વખાણથી હરખાઈને ભોલા અરજોરે જવાબ આપ્યો “મારા જે ઈટ મીતરને મં તમો સાથ એલખાણ કરાવી છે, તે મીતરની વાતચીત તમાને ભાવે છે તે જોઈ

હું ખુશી છું. ખચીત, જમશેદ મારો એકસો ઈશ્ત મીત છે, અને મને મારા બાઈના જેટલો વહાલો છે.”

પીરોળએ પ્રતેજ્ઞાથી પૂછ્યું “વારું જમશેદ કુનયામાં જેટલો આગલ વધવાને સાબી છે તેટલો પોતા માટે મુસતાફવી છેતી?”

“હા, મુસતાફ છે ખરો, પણ તે તો તેનો મારો ગુણ છે. એવી મુસતાફીથીજ એક માણસ આડો ન ફાટવાની સંભાલ રાખી સીધે રસ્તેજ ચાલ્યો જઈ શકે છે. એવી મુસતાફીને લીધેજ મારો જમશેદ બડેખાંખાને “હાજી હા” કરી તેમની ભરત્કર ટેબલ ઉપર જમવા બેસવાને બદલે રાટી અને એક વાણીનાં ભોજણને વધુ પસંદ કરે છે. ખચીત પીરોળ, પારસી જવાનયાઓમાં જમશેદના જેવા યોગજ જવાનયા હશે, અને ખરેખર તેની સાથની ઈશ્ત મીત્રાચારીને થકી હું મગરૂર છું.”

પીરોળએ જવાબ આપ્યો કે “મારો માનીતો ઝશી ખરજોર જે મીતરની મીત્રચારીમાં બહુ હરખાતો હોય, તેને મારાં ઘરમાંથી હું આવતો જતો જોવાને ખુશી છું, માટે ખરજોર, ગમ તમારે કાંઈથી અચકાયા વીના જમશેદ અવાસવાને મારે બંગલામાં લાવજો.”

ખરજોર એ મુજબ પોતાની માનીતી પીરોળની સંગતમાં મળહ મેલવતો હતો, તમારે ખીજી તરફથી તેજ વખતે મહેલાશાહ વધારે નામુરાદી સાથ, ભીતરમાંથી વધારે ચીંતાવુર, પણ બહારથી મારો દેખાવ કરીને પોતાની માહોરદાર નાજાંમાયને સમજાવતા હતા, કે યોગજ દિવસ પીરોળને ત્યાં રહેવા જવું. તેવણે નાસતો કરતાં કરતાં પોતાની માહોરદારને જણાવ્યું કે “વહાલી નાજાં, બહુ આગતનાં કામસર પુને મેલીને મને આજે ખપોરની ત્રેનમા પુને જવું પડે છે.”

નાનાંમાયે ધંતેજરીયા પુછ્યું “કાંય કાંય ? કાંઈ એકદમ જવું પડે છે ? આજે સવારવેર તો તમે કાંઈ બાબતમાં નહીં !”

“નાનાં, મને હમણાજ ચોંકાવનારી ખબર મળી છે, કે આપણે પાડોશી યુવતાદ એકદમ આજે પરીઠવામાં ધરમાંથી જતો રહ્યો છે.”

“ધરમાંથી એકદમ જતો રહ્યો !”

“હા, એકદમ જતો રહ્યો, અને સાથે કાંઈ કપડાંચપડાં પણ લઈ ગયો નથી. એની છેલ્લા કેટલાક દિવસની વરતણુક મને કાંઈ અજાણ્ય જોઈ જ લાગતી હતી, અને એની બહેનની બહુ કાલાવાલા કરતી હોવાથી, હું બપોરની ત્રેનમાં પુનંજડું છું. પોતાના દીકરા કાવસના ઘેર સીવાય ખીજે કોઈ ઠેકાણે તો એ ગયો ન હશે, કારણકે એના કોઈની સગાંવહાલાં યા દોસત આસનાવો હોય એવું આપણે જાણતા નથી. મારું પુત્રા આતે કમખી છે, જ્યાં એક કાંકરે એ પક્ષી મારી શકાશે. મં ખરજોરને પીરોળને ત્યાં મોકલ્યો છે, એવું જણાવવા માટે કે, તમેખી તેણીને ત્યાંજ હું પાછો ફરું તમારે રહેવા, માટે આગમજથી તકમારી કરી રાખે.”

નાનાંમાય સદા પોતાના ખાલીંદને તેની એકે એક મરજીના ખાખમાં તાથે થનારાં ખાનું હતાં. અસહનતા વખતના સીવાજ પરમાણે તેવણુ ઉધરેલાં હોવાથી, નાનાંમાય ઉપર એવુંજ હસેણું હતું કે “ખોદાખી એક અને ખાલીંદખી એક” અને તેજ મુજબ તેવણુ વરતતાં હતાં. પોતાના ખાલીંદના એકેએક હુકમને તાથે થવાને, ખાલીંદના એકેએક સખુન તરત અમજમાં લાવવાને, તેવણુ પોતા ઝે પવીતર ફરજ સમજતાં હતાં.

માટે નાનાંમાયે પોતાના ખાલીંદનાં મોઢાંમાંથી ખાલી સુચના નીકળતાંજ જણાવ્યું “જી બર મહેલાયાહ, તમારી

અમારાં સુખ માટેની કાલજીની જેટલી તારીફ કરું તેટલી થોડી છે. ખચીત, તમારા વગર આ બંધાયો તો મને કદર ખાહમણાં બાગે અને જીહરી જીહરીને હું તો મરી જાવું; ! માટે તમારી ગૈરહાજરીમાં મારી પીરોળ તથા બાડકવાયા તેના ઘીકરાની સાથે રહેવશ તો વખત મારો સોહોવાઈ જશે. જી ભરું, વહેલા આવજો ! સાલો, હું તમારા કપડાં પડાં બાંધી આપું. પણ ખીચારો ગુસ્તાદ એકદમ જતો રહેવાનું કાંઈ કારણ ?”

મહેલાશહે પોતાની માહોરદારની આવી તાણેદારીથી મનમાં વાજખી રીતે મલકાઈ જવાખ આપ્યો “મને ખી એ પેહેલાં તો બહુ ગુસ્સવલુભર્યું બાગતે, પણ થોડાંક અઠવાડયાંની વાત ઉપર બરજોરના મીતર ઝાકટર જમશેદ અવાચીયાએ ગુસ્તાદનું મગજ પાધરું ઠેકાણે નથી, એવો જે ભરમ બાંધ્યો હતો, તે બાંધવાની સામેલો એલમા શાંચ છ ઘીવજમાં ખીચારો ગુસ્તાદની આબચલણમાં મને બરાબર દેખાઈ આવી હતી.”

બહુ કગલીને નાજાંમાય હયા ખાઈ બાંધ્યાં “ખીચારને બુદાયામાં એ શું માહકાણું વલી !”

“હા, મને ખી એ વીચાર બહુ બચનીત બાગે છે, અને તેથીજ હું તેને થોડી કહાડવા માટે વધારે આતુર છું. ખીચારો વરસો થયાં ધરમાંથી બહારખી સસરેલો ન હોવાથી ધુંધમાંને ધુંધમાં જો કેયે ચાલી ગયો હશે, તો ગભરાઈ નહીં કાંઈ ધ્યેરનું દાર કચી નાખશે. મુંબઈમાં નવા નવા રસ્તાએ ઉંઘડયા છે, તેખી એને તો પુરા પાધરા ખખર નથી. હું પુન જાવું છું, અને જો તયાં પોતાના ઘીકરાને તયાં ગયલો મલી આવે, તો કોઈ ચારા ઝાકટરને દેખાડવી જરૂર બાગશે તો જલદીથી કોલાખાના મેડ હાઉસમાં મેટ્રી રૂશું, કે નેથી સાજ થવાની આશા રહે. નાજાં, કોઈખી

રીતે ઘેલા આસામીઓને છવતાંઓની સહાયતાને આતર છુટાં ફરવા દેવાં જોઈએ નહીં.”

નાજીં માયે જવાખ આપયો “હાજી, હા, બાપ્પ રૂપયાનો તમો બોલ બોલયા. જવોજી, એવાંજ બલાઈના કામો કરતા રહેજો.”

બપોરના પોરટમેંટો બધ મહેબાશાહે પુને જવા માટે બાપ્પખલાના સટેશન ઉપર ગયા હતા, અને પેહેલા વરખની પુનાની ટીકીટ લેવા પછી ચાલ આવી જવાથી તુરતજ નીચલો તારનો સંદેસો યુસતાદના દીકરા કાવસ ઉપર પુનાના તેના સરનામા સાથ કર્યો હતો:—

“જો તમારા બાવાજી તમારી પાસે આવયા હોય, તો હું અરજ કરીને કહું છું કે હું આવી પુરું તથાંવેર કાંઈખી તાલતલાવટથી તમો તેવણને રોકી રાખજો. તમારા તથા સહબાંતા બધાં આતર એવી સંભાલ જરૂર લેજો”

રાતના પુને જઈ પુગવા પછી તથાંના પોતાના એક મીતરના મકાનમાં મહેબાશાહે ઉતારો લીધો અને ખીજે દીવસે તેવણ કાવસના ઘરની બધાણી લઈ તેને મલવા પડે ગયા. તેવણ જાણતા હતા કે તેવણ કાવસને બોલાવશે તો એ છોકરો કદીખી તેવણની આગળ આવનાર નથી. ઘરમાં જઈ પુગતાંજ ઘરવાલાએ જણાવ્યું કે “હા, ખીજ માલ ઉપર જાઓજી. કાવસજી તથાંજ તમને મલશે. હમણા એકબાજુ છે, ખીજુ કોઈ નથી.”

મહેબાશાહે કાવસના ઓરડામાં એકદમ દાખલ થયા, જ્યાં એક બેઝીયેર ઉપર માયે હાથ મેલી કાવસ પડેલો હતો. તે ખીચારાને ખચામખી ન હતો કે મહેબાશાહે તેની સામે આવીને ઉભાખી છે. આપ્પરે મહેબાશાહેજ અંપ્પાર મારીને જણાવ્યું કે “ભાઈ કાવસ, હું તો તારા બાવાનેખી તારી પાસે પેહેલા જોવાની આશા રાખતો હતો.”

“કાંય ? મને ગઈ સંજના તમારો તાર મળ્યો ખરો, પણ હું તેની કાંઈખી મતબબ સમજી શક્યો નહી. શું મારા બાવાના બાબમાં કાંઈ બન્યું છે કે ? વળી કોઈ માગનારનો તગાદો છે કે ?”

મહેલાશાહે જવાબ આપ્યો “નહી, એવું કાંઈખી બન્યું નથી. ફક્ત એટલું જ કે તેવણ અચબુચ ગઈ કાલે સવારના ધરમાંથી જતા રહ્યા હતા, પણ કોઈખી કહી શકતું નથી કે તેવણ ક્યાં ગયા છે. ખીચારા બુદ્ધ યુસતાદને ઝાલી કાઢવાને હું અલીશે આતુરમંદ છું.”

કાવસે તણકો કરી સવાલ કર્યો, “કાંય તમો કાંય આતુરમંદ ? આજ વરસો થયાં મારા બાવા પોતાના બેહેન સાથે એકલા રહેજે, તે શું દરરોજ તમો તેવણની સંભાલ સેવા જામો છો કે ! આને એટલી બધી તમને મારા બાવાની કેમ કાલજી લાગી !”

“ભાઈ, એટલો બધો તણાઈને વાત ના કર. મને માનવાને માટું કારણ છે કે તારા બાવાનું મગજ ઠેકાણે નથી અને તેથી ખીહું છું કે રખેને તેવણ કાંઈ હલડ પગલું બરે.”

આ સંજુનો સંભલી કાવસ એકદમ ચોક્યો. બાપીકો પયાર તેના જીગરમાં આખરે દોડી આવ્યો. બહુ નરમ પડી જઈ, મહેલાશાહેને ખેસવા માટે ખુરશી આપી શોકાતુર ચેહેરે તે બોલી ઉઠ્યો “મહેલાશાહ, હું જ્યારથી સમજણો થયો તમારથી જોતો આવ્યો હતો કે, મારા બાવા મનમાં મનમાં કાંઈ બડબડયા કરતા હતા અને મને જોઈને કદીખી ખુશી થતા ન હતા. કોઈખી બાપ પોતાના એકપુરા દીકરા તરફ એવો અણગમો ધરાવે નહી, એવું ધારી મેં મારા મન સાથે જ્યુદા જ્યુદા ખયાલો કર્યા અને જ્યારે મારા બાવાએ મારી ઉપર મારી બેહેસતન માતાના મરણ પછી વધારે જુલમ યુગ્મરવા માડ્યો, ત્યારે કંદાલી જઈ

આખરે હું તેવણનો આશરો છોડી અહીંયાં આવી સખત પરસેવો ઉતારી ગરીબ સંસારે મારું યુજરાત કરું છું.”

“પણ કાવસ નાતવાન દેહ સાથ કાંય ઐટલુંબધુ વહીતરું કરે છે? આગલો પાછલો વીચાર કરી મેં ખુશીથી તને સારી મદદ કરવા માગી, પણ તે સવીકારવાને તે કાંય ના પાડ્યું?”

પાંડો લાલચોલ યદ કાવસે જવાબ આપ્યો “ના પાડવાનો સખબ ઐ કે હું તમારી પાસેથી કદી—કદી—કદીની કાંઈ લેનાર નથી.”

હુખ ઉપર પડતા વધુ ગહમો જોઈ વધારે દુઃખી હઈ રડમસ જેવા યદ મહેબાશાહ બેલયા “પણ કાંય, તું ઐટલોબધો મારી ઉપરજ કાંય સખત છે?”

કાવસ ઉશ્કેરાયલે એહેરે જવાબ આપી ઉઠ્યો કે “વખી કાંય કરી મને પુછા છે? મારું બાલવખમાં તો તમારે ધણું હેત કર્યું હતું તે હું જાણું છું. તમેરે મને ઘરમાં વારંવાર બાબાવી જમાડ્યો હતો તથા બેટ સોગાદાની આપી હવી તેની ખરી વાત છે, પણ તમારી મતલબ કેવી નીચ હવી, તે શું હું નથી જાણતો? મારાં બેહેસતન માયનાં સારાં નામને તમારે કેવું કચડી નાખ્યું હતું, તે શું મને નથી ખબર? ખસ હવે મને ઐ ગઈ યુજની વાત માદ ના કરાવો. સુવાનાં હાડ ના ધુજવો.”

મહેબાશાહની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં. તેવણે ઉઠીને જોરડાનું પારણું બંધ કરી કબ દીધી અને કાવસની નજદીક આવી પોતાની બેઠક બધ જણાવ્યું “કાવસ, તું આજ વરસો યશ ઐવા ખોટા ખયાલથી મને ગેરઘનસારી કરેછે, માટે આજે ખરેખરો ખરમ ફોડવાની મને જરૂર જણાય છે. તારો બાપ યુસવાદ બહુ હજકા ખવાશનો, હુચ્છો બહુગો, છંદબાજ આસાની હતો, અને તેણે તારી

ખીઆરી બેહેસતન માતા ઉપર જીલમાત યુજરવાને કાંઈખી
ખાકી રાખયું ન હતું. તે ખીઆરી તરફ હું ફાની
ભાગણીથી ઉથકેરાયો હતો, પણ કાંઈખી ખરાબ મતલબ
તો મારી હવીજ નહી. તારી બેહેસતન માતા પતીવર
તાપણાંના સવચ્છ શરીરમાંજ મરણ પામી હતી, એમ હું
તુને જાણને હાજરનાજર જાણીને સત એકીનથી કહું છું,
માટે એવો જાટો ખમાલ છોડી દ. તે ખીઆરી મરતી
વખતે મને આજીજી કરી ગઈ હતી કે, તારી પુરતી
સંભાલ લેવી અને તારી ઉપર બેઠા સમાન હેત રાખી
તુને કેલવીને દુનયામાં ખરાબર ગોઠવવો, માટે તારી માતા
તરફના મારા જીવાન વચના સવચ્ચ પચારને થકી, મેં તારી
ઉપર જે હેત કરયું, તેનો તે જાટો અરથ ઉઠાવ્યો અને
હજી આજેખી તુ મને ગેરખનસારી કરે છે. પણ પાછું
હું કહું છું કે તારો ખમાલ તદન જાટો છે.”

આ સંખુનોથી કાવત ઉપર ઘટલી અસર થઈ. પોતાની
માતાના સવચ્છ નામને માટે તે વધારે ખુશી થયો. તેની
આંખોમાં હરખના આંસુ આવી ગયાં અને પોતાની બેઠક
ઉપરથી ઉઠી મહેલાશાહન બે હાથે પગે પડી, જાટા ચક
ઉપરથી તેવણું કરેલી ગેરખનસારી માટે પસતાવો કરી,
અંતઃકરણથી માફ માંગી.

મહેલાશાહે તેને જમીન ઉપરથી ઉઠાડી એક કોઠી કરી
જાણવયું કે “પહેલી નોગવાઈ મલતાં તારા માખાપને ભગતી
સધતી તવારીખ તારી આગલ હું રજી કરીશ. પણ હાલ
તો ખીજા વધારે ઉતાવળના કામ ઉપર આપણું ધ્યાન
દાગવવું નોખયે છે.”

પ્રકરણ ૩૩.

બાપ અને બેટાનો મેલાપ—ઘેલો ગુસ્તાદ.

કાવસે પોતાની ભુમ જોયા પછી મહેબાશાહ પાસે અંતઃકરણથી મારી માગવા બાદ, તેઓ ગુસ્તાદને બગવી બાલ કરવા માટે ગંભીર મસબત મલાવવા બેઠા.

મહેબાશાહે જણાવ્યું “કાવસ, તારો બાપ પોતાની આગલી ખરાબ વરતાણકમાંથી સારે રસતે મેલાવા બાદ, વીનાકારણે દુઃખ પોતા ઉપર જોઈ લેતો હતો અને તેથી મારી છાંદગીની ધણેક દરજ્જે અસુખી બનાવી હતી. કોઈનેની જણાવયા વીના તે અચબુચ પોતાનાં મકાનમાંથી, ગઈ કાલે પરાઈમાં કોણ જાણે કયાં ઘેલાપણામાં જતો રહેયો છે અને મં તો ધારણું હતું કે આખરે તે પોતાના બેકરાનોજ આશરો લેવા ગયો હશે !”

“છીયાંતો તેવણુ આવયાજ નથી, ત્યારે હવે તમે તેમની કયાં બાલ કરવા માગો છો ?” કાવસે સવાલ કર્યો.

“તેજ મને ગુચવણુભર્યું માગે છે. તારા બાપનું કોઈ સચુંવાહણું નથી, અને મુખ્યમાં તેણે એકખી મીતર કર્યો હોય, કે જેને ત્યાં તે આશરો લેવા જાય એવું હું તો જાણતોજ નથી. જેની તેની સાથે એકવારખી સુત્રાકાત કરવું તે તેનાથી નીરાશ થઈ પાછું ફરવું હતું.”

કેટલોક વખત વેર વીચાર કીધા પછી કાવસ બાલી ઉઠ્યો “મારા એ બાપે મનેની પોતા માટે સારું મત બાંધવાને કાંઈ કારણ આપ્યું નથી, મારાં ખીચારાં બેહેસતન માય ઉપર ગુબરેલાં ધાતકીપણાં તથા કરેલી ગેરજનસાધીથી મને હાલ એવણુ ઉપર વધારે કહેર માગે છે, તોપણ મને જનમ આપનાર એવણુ હોવાથી, મારાં બેહેસતન માયજીને ખાતર તમે જે કહેવો તે કરવાને હું તઈયારછું.”

મહેબાશાહે કાવસની પીઠ થોડી જણાવ્યું. “કાવસ, તારા આ જવાબથી મને હવે સંતોષ મળ્યો છે. હું આજ અપોરની તરેનમાં સુંબઈ પાછો ઉપડી જાઉં છું, કારણ કે તારો બાપ અહીંયાં ન મળવાથી મને એક ખીનો વીચાર મુજ પડ્યો છે. એકનો એક વીચાર કરવાથી તેનું મગજ ફરી ગયું છે અને તે એ કે તારાં બેહેસતન માથને બાંધખલાના એક એતરની અંદરના બંગલામાં રાખવામાં મારી બુરી મતલબ હતી, એવો તેને અભાસરો બાગેલો હોવાથી, હું ધાર છું કે એ કમનસીબ આગામી ધુઈ અને ધુઈમાં તે બંગલા આગલ જઈ ત્યાંજ ભમ્યા કરતો હશે. હું પોતે જાતે જઈને ત્યાં જાલ કરીશ અને તેનું પરીણામ તુરત તને બખી જણાવશું.”

મહેબાશાહે ત્યાંથી રૂબરૂ સેવા માગી અને કાવસે તેવણને પાછો પગે પડી તેમની દરચુજર આહી કગલીને જણાવ્યું. “મારા ખરા મુરખી મહેબાશાહ, મારી સમ્મલી બેઅદબ વરતણુક મેહેરખાની કરી તમારાં મનમાંથી કાઢાડી નાખજો. મારાં બેહેસતન માથજીની છલલી ખાહેશ મુજબ મારા તરફ અને મારા બદખખત બાવા તરફ દયાનીજ નજરથી જોજો. જ્યારેખી જરૂર પડે ત્યારે મને સુંબઈ બોલાવજો અને હું તુરત નીકલી પડીશ.”

મહેબાશાહ કાવસને ઘટતો દીલાસો આપી સુંબઈ આવવા તેજ અપોરના ત્યાંથી નીકળ્યા.

ખીજે દીવસે સવારના તેવણે બાંધખલા બજીનો રસતો પાઠવીયાદ પકડ્યો. પોતાના આશરે રૂપ વરસની વાત ઉપરના જણીતા નાના બંગલા આગલ જઈ પુગતાં તેવણ જોય છે તો જણાયું કે, બંગલો ખાલી હતો અને “માડે આપવાનો છે” કરી લખેલું એક પાત્રું બાહર એક ઝાડપર ખીરાજવું હતું. અંદર જઈને જોય છે તો ખરેખર આગલાં દીવાનખાનામાં ગુસતાદ એક ઘેલા માણસની માફક

બડબડતો આમથી તેમ ફરવા કરતો હતો. મહેબાશાહેને જોતાંનેવાર સેહેજબી ચોંકવા અથવા ગભરાયાવીના તે જાણે કાંઈ બનયુંજ ન હોય તેમ તેમની નજદીક આવી તેવણુને હસીને શેકહેંડ કરી જણાવયું. “આવો આવો મહેબાશાહ શેઠ, કાંઈ આજે જલદી આવી પુખા! સુના તો સંધણીમાં નાસતો કરવાને રોકાઈ છે. શું તમને મલવું છે? સુનાને અહીંમાં બોલાઉ?”

મહેબાશાહે ધીરજ વાપરી ઝેરીજ કુનેહથી તેને હંડો રાખવાને ઠેકાવ કરયો. તેરીજ સભમતા સાથ તેવણુ બોલયા “નહી નહી, કાંઈ નહી, હું તો કોટમાં જતાં જતાં અમસયો મલવાને આવયો છું.”

યુસતાદે આગબની માફકજ શાંત ચેહેરે જણાવયું “તો ભાઈ માણસ, જરા આગબથી જણાવયે કેની કે સારા નાસતાની તમારે માટે મેનીજ રખાવતે! સોબા—દોબા—ખાખાજી ગોપીયા—ગણું માલી—જોયું કેની, કોઈ જવાબબી આપી મરેછ? મહેબાશાહ, તમે બહુ જલદી આવયા. એ સંધલા ઉઘનસીએ તો હજી ઉઘમાંથી ખીદારબી થયા નથી. એ લોકોની સાથ કેમ મારો પાટલો ફાવે? હું તો ખરેખર બહુ કંટાલી ગયો છું,” એમ કહી યુસતાદે પોતાનું માથું ઢાંપવા મંડી ગયો અને પાછો ઓરડામાં ઝડપથી ફરવા લાગો.

બહુ નરમાશથી મહેબાશાહે પુછ્યું “કાંય યુસતાદ, કાંઈ શીક છે કે? માથું કાંય પકડો છે?”

“નહી નહી, કાંઈ નહી, માથામાં કાંઈ ચકરી આવવી જણાય છે, કાંઈ ખરાખર સુજ પડતું નથી—ખાફી ખીજી કાંઈ નથી જો! તમે કાંઈ ધાસતી રાખશો ના. હમણા સંધલા નોકરોને મારીને ઉડાડી લાઉં છું અને ટેબલ ખીજવીને જીવો તો ખરા કે તમને કેવો નાસતો ખવડાઉ

હું! જીવો તો ખરા, કે પેલા દુકતો કાવસખી મલે નહી. તે હમણા હતે તો કેવો કામ લાગતે !”

“કાંઈ નહી યુસતાદ, શું કામ નકામી તસદી લેવા છો? મને કશાંની હાજત નથી.”

“અરે પણ મહેલાશાહ ! જીવોની સુનાના પેટી પેટારાખી અહીયાં મલે નહી! કોણ જાણે એનું ખીછાણુંખી કોણ ચોરી ગયું? ચોરોને કોઈ ખીજનું ઘેર મલયુંજ નહી કે?”

“યુસતાદ, તમ અહીયાંજ થોભજો, હું જલદીથી આવ કરીને ચોરોને પકડાવી સઘસો સામાન તેઓ પાસેથી પાછો લાઉં છું. કેથે જતા ના હું કે, નહી તો વધુ ચોરી થશે.”

મહેલાશાહે ઝડપથી તયાંથી બાહર નીકળી થોડોક છેટે રહેતા પોતાના એક મીતરના બંગલામાં જઈ, તેમના માલીને એક બે કલાક માગી તે હુશયાર માલીને પેલાં એતર માં બેસવા કહી જણાવયું કે “આ બંગલામાં એક પારસી ફરયા કરેછે તેને ફરવાજ દેજો, પણ કેથેખી બાહર જવા દેતો ના. બંગલાના દરવાજા હું બાહરથી બંધ કરી જવું છું અને તું અંદર બેસ. ગમે એવુંખી તોફાન કરે, તોખી તું દરવાજો ઉઘાડતો ના. હું એક યા બે કલાકમાં અતરે પાછો આવીશ અને હું જમાંસુધી આવું તયાંસુધી તું અહીંયાંજ બેસી રહેજો.”

મહેલાશાહે ગજવામાંથી એક રૂપયો કહાડી માલીના હાથમાં મેલયો અને પોતે ઝડપથી બાહર નીકળી પડી એક બગીમાં ચઢી બેઠા.

મહેલાશાહે પોતાના તખીખને મકાને જઈ કોલાખાની દેવાનશાહાના ઝકઢરને ભાંચખલા આતેના મકાનમાં બોલાવી મંગાવવાની ફરમાશ કરવા પછી, બજારમાં જઈ આગળનાં જેવુંજ ફરનાયર ખરીદી એ મકાનમાં મોકલાવી દેવાનો મેમનને હુકમ કરયો. એ પછી તેવણ જલદીથી

એ મકાનમાં પોતે પાછા ગયા. આણું મંગાવીને યુસતાદને જમાડ્યા પછી સંધ્યું ફરફરનીચર ગોઠવવામાં તેવણ રોકાયા હતા.

આ ફરનીચર જોઈ યુસતાદ બહુ ખુશી થયો જણાયો અને મહેલાશાહ સાથે વધારે સારી રીતે વાતચીત કરવા માગ્યો. તેના દેખાવ ઉપરથી કોઈની ધારે નહીં કે આ માણસ ઘેણો છે. યુસતાદને નીરાંતે બેઠો જોઈ મહેલાશાહે ધીરે સાસતે કહ્યું “યુસતાદ, મેં તમારા દીકરા કાવસને બપો વાંબડું છે અને તે આવતી કાલે અહીંયાં આવી પુગે એવી વકી છે. હું ધારું કે કાવસ સાથે તમા હવે મુજી સમજીને રહેશે.”

એકદમ ખીજવાઈ જઈને યુસતાદ બોલી ઉઠ્યો “કાંય, એ દુકતાને તમાએ અહીંયાં કાંય બોલાવ્યો? મને તેની સાથે શું કામ છે? એ કાંઈ મારો દીકરો છે?”

મહેલાશાહે સમજાવવા માંગ્યું કે એવો ઝોટો ખયાલ મનમાંથી દુર કરવો, કારણ કે કાવસ તેનોજ ખરેખરો હકદાર દીકરો હતો. કસમ ઉપર આ વાત કહી યુસતાદ ને ખાતરી આપવા જણાવી તેવણ બોલ્યા કે “યુસતાદ, તારા દીકરાને હવે તું તારાં જીગરમાં પાડો સાંપ, કારણકે કોઈની બાપ પોતાના બેટા તરફ એવો બેદરકાર રહે નહીં.”

યુસતાદે ખીજવાત સાથે જણાવ્યું “પણ માફ જીગરજ ક્યાં બન્યું છે? આએજ ઘેરમાં માફ જીગર તો ૨૫ વરસની વાત ઉપર લુટાઈ ગયું હતું. માફ જીગર એક ઝેરી સાંપ લુટી ગયો હતો. બોલોની, તમાજ બોલોની કે જો માફ જીગર હતેતો પેલા ખીચારા નીરદોશ છાકરાને મારી નાખવાનું મફત દીલ ચાલતે? હવે વધારે મને ના બોલાવો.”

વધુ વાતચીત થાય તેટલામાં દીવાનશાહના તખ્તીય મહેલાશાહના ડાકટરની સાથે આવી પુગા. ડાકટર મેનવારીંજ દયાલુ ખવાસના અનુભવી તખ્તીય હતા અને ઘેલાપણાના

આખમાં મોઢી કુશલતા ધરાવતા હતા. પહેલાં તો મહેલાશાહને હલવેથી બહાર બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને ડાકટર મેનવારી'ગે તેવણને મોઢે આ દરદીને બગતું સંધતું વીગતવાર સાંભળી લીધું હતું. યુસતાદના પેલાપણાના ચીનહને બગતી સંધલી વીગતો જાણવા પછી, ડાકટર મેનવારી'ગે સવાબ કર્યો. “આ કમનસીબ અસામી જલદીથી હમિશ બહુ ઉશકેરાઈ જાય છે કે?”

“નહી સાહેબ, એ તો જેમ અને તેમ મુગો મંતર પડી રહેવામાંજ હમણાવેર ડાહપણુ સમજતો હતો. આજ થોડજ દીવસ થયા એ ઉશકેરાઈ જતો જણાય છે”.

ડાકટરે એ પછી દરદી આગળ પોતાને બધ જવાની આદેશ બતાવી હતી અને મહેલાશાહ તેવણને અંદરના દીવાનખાનામાં બધ ગયાં. ડાકટરને જોતાંજ કેટલાક ગબરાટ સાથે યુસતાદ મહેલાશાહને પુછવા મંડી ગયો “આએ માણસ કોણ? એ શું કાનસ્ટેબલ છે કે? અસતો મં હમણાજ જણાવ્યું છે કે મેંજ ખુન કર્યું છે અને તેટલાંમાંજ મને બંધીખાને મોકલાવેછા કે?”

મહેલાશાહે નરમ સાદે જવાબ આપ્યો “નહી નહી, એ સાહેબ તો મારા મીતર થાય છે અને તારી ઝેરઆશીયત મને પુછે છે”. તેટલામાં ડાકટર મેનવારી'ગે મહેલાશાહને હાથ દાખવાથી કાંઈ કામને મસે તેવણુ ઝોરઝામાંથી બહાર નીકળી ગયા. ડાકટર મેનવારી'ગે હસીને પટાવતો હોય તેમ યુસતાદને જણાવ્યું “મારા મીતર મહેલાશાહ જરા કામ ગમ્યા હોવાથી, મને સુચના કરી ગયા છે કે તમારી સાથે વાતચીત કરી આપણા બેઠનો વખત સોવરાવવો. શું મજનો ઝિરડો મણુગાર્યો છે. (ઝડપથી યુસતાદનો હાથ પોતાના હાથમાં બધ નાડ તપાસીને) તમારી તનદરોસતી તો બહુ સારી લાગે છે, પણ નાડ તો બહુ ઝડપથી ચાલે છે!” કેટલાક ગબરાટ સાથે યુસતાદ બોલી ઉઠ્યો “એ

છે શું? કાંઈ સમજ પડવી નથી? હું કાંઈ મારોખી નથી કે વાતચીતનો ભુખાખી નથી, ત્યારે તમને મારી સાથે વાતચીત કરવા મહેબાશાહ સુકી શું કામ જાય? જોલોની, તમા છેમ્મો કોણ! ડાકટર છેમ્મો કે છુપા વેશમ કાનસેબલ છે? શું કામ એવાં ફાંફાં મારો છે, સેવોની બંધીખાને બધ જવો હોય તો બધ જવો? એવાં કાવતરાં શું કામ રમોછ?”

આ સંઘલો વખત ડાકટરે યુસતાદની નાડ તપાસવાની ચાલુ રાખી હતી અને યુસતાદ પોતાનું બોલવું પુર કરીને પોતાના હાથ તખીખના હાથમાંથી ઝુટાવી બધ શક્યો, ત્યારે ડાકટરે પોતાના મન સાથ વીચારયું કે “ધેલો, ખરેખર ધેલોજ થઈ ગયોછે.”

ખીજી કેટલીક પરપુછ કરી યુસતાદના ખીજ એનચાખા ધયાનમાં બધ ડાકટર મેનવારીગે તથાથી રૂખસદ લીધી અને બહાર નીકલતાંજ મહેબાશાહને એક ખીજ ઓરડામાં બધ જઈ પોતાનો અભીપરાય આપ્યો. આ અનુભવી તખીએ પુરતી ગંભીરાઈથી મહેબાશાહને જણાવયું કે “આ ચારસી ખરેખર ધેલો છે, એના મગજ ઉપર કાંઈ મજબુત ખમાલ થેસી ગયો છે, જે ગમે એવા ઉપાયથીખી ફીટનાર નથી અને બુદ્ધો હોવાથી માનેા થવાની આશા ભાગવી નથી. ખીજએમની સજામતીને ખાતર એને મજબુત દેખરેખ તલે રાખ્જો અને જેમ અને તેમ સંભાલ રાખ્જો કે, ઉશકેરાવા ચા ખીજવાવાનું તેને કારણ મલે નહી. હું દવા બખી આપું છું તે એને શાંત રાખવા માટેની છે. એમને એમ કદાચ વરસોખી કાઢે અથવા તો કાંઈ અચબુચ ખનાવથી તદન ગાફેલ થઈ જાય, ચા તો સુધરીખી જાય.”

યુસતાદને એ મકાનમાંજ જથુકનો રાખવાની મહેબાશાહે ખનવી દરેક ગોઠવણ કરી. તેવણે ધરવાખા સાથ નકી કરી એ નાનો બંગલો પાછો બાડે લાધો, ધટનું વધુ ફરફરતીયર

તયાં મંઘાવી મેલયું, કાવસને પુનેથી જોલાવી મંઘાવયો. યુસતાદની મેનને પણ તયાં ભાવી રાખી, બંગલાની ચોકી કરવા માટે જે મજબુત બાંધાના પુરબાઈયાઓ રાખ્યા અને નજદીકના એક યુરંગ ફરંગી તખીબ સાથે વરસાંન બાંધ્યું, જે તખીબને ડાકટર મેનવારીંગ સાથે જોડાયાણ કરાવી, યુસતાદની બરદાસત કેમ ભેરી તથા શું દવાદાર આપવી, તેના હુકમો અપાવ્યા. ટુંકમાં યુસતાદને તેના હાલની હાલતમાં બનતાં સુખ સગવડ સાથે રાખવાની બઠવી ગોઠવણ કરવાને મહેબાશાહે ખરચતી કાંઈખી વાણ કરી નહી, અને યુસતાદ પોતાના નવાં મકાનમાં ઠીકામ થયો. બાપ અને દિકરા વચ્ચેની પેહેલી મુલાકાત કાંઈ સારી નીવડી ન હતી, પણ રફતે રફતે યુસતાદ પોતાના દિકરાની હાજરીના સોહવાસમાં પડતો થયો અને થોડા વખતમાં તે એક તાબિદાર દિકરાની માફક કાવસના હુકમ પરમાણે ચાલવા લાગો. તે કોઈ કદાચ વાંચયાજ કરતો હતો, નહી તે સાવજની માફક પુરશી ઉપર પડી રહેતો, પણ કદીખી મારફાડ કરતો ન હતો. તખીબના હુકમથી મહેબાશાહ જેમ બને તેમ તેનાથી દુર રહેતા હતા, જેથી એ સોબાઈનાના કુટુંબને પણ થોડો વખત તે વીસરી ગયો હતો.

યુસતાદને તેની આ કમનસીબ હાલતમાં હાલ પડતો મેલી આપણે પીરોળના મકાન તરફ નજર દોડાવયે. મહેબાશાહે પેહેલી તકે બરજોરને યુસતાદની હાલતને જગવી સંબંધી વીગતોથી વાકેફ કર્યો હતો અને એ ધેલા આસામીને નાચગામના બતાથી બહુ દુર કર્યોછે તથા તે મજબુત દેખરેખ તલે છે, એવા ખાતરી થવાથી પેતાની માનીલી પીરોળની સંજામલીને ખાતર બરજોર પણ દરખાસો હતો.

પીરોળ તેને વારંવાર ખુનીને શોધી કાઢવાને લગતા અગણીત સવાસોથી હેરાન કરવી હતી, પણ તેનો જવાબ એકજ હતો કે “હવે એ બાબદ મહેબાશાહે માથે લીધી છે,

મં' તો એ જાન ઉપરથી હાથ ઉઠાવ્યો છે, માટે પીરોળ મહેરબાની કરીને મને એ બાબદ ઉપર વધુ સવાલ કરતા ના.”

પણ પીરોળ એ અને તરણુ દીવસે પાછો તે અને તેજ કંઠાસો આપવી હતી. આખરે એક દીવસ ખરજોરે પુરવી ગંભીરાઈથી મહેલાશાહને સુચના કરી કે “કાંઈપી કરીને પોતાની દીકરીની આ ઇતેન્નરી દુર કરવી, કારણ કે મંબલું જાણવા વગર તેણી જાંપીને કદીપી થેસનાર નથી. એ ભરમ ધણી વખતવેર તેણીથી છુપે રાખવાથી ઉભટો આગળ આજ્ઞાતાં તાલો વધારે ખીગડશે અને એ ખીચારીની દેહ ઉપર કદાચ વધારે ખરાબ અસર થશે.”

એક વચે જાંપાણુ મસખત ચાલવા પાછી એવા ઠેઠાવ થયો કે ખરજોરે પોતેજ ઘટરી કુનેહ સાથ, જેમ વાજખી ભાગે તેમ એ સંધલો ભરમ પીરોળ આગળ જાહેર કરવો અને પછી તેણીનીજ સુનસરી ઉપર મુખું કે, પોતાના વહાલા પોતાના બુઢાપામાં તેવણનાં નામને કબંક ન ભાગે તેટલા માટે તેણી ખુની યુસતાદને ઇનસાફતી અદામતમાં ધસડાવી હજી સજ કરાવવા માગે છે કે? વતી પીરોળનીજ સુનસરી ઉપર મેલવું કે એ સંધલો ભરમ પોતાની માતા નાજાં માથ આગળ ખુદલો કરવો કે નહી.

ખરજોરે એ કામ બજાવવાને માથે લીધું હતું અને ખીજેજ દીવસે તે પીરોળને મલી આ સંધલો વાત કરવા તેણીના અંગભામાં ગયો હતો.

પીરોળએ પોતાના પીતરાઈને ઘટતો આવકાર હાં આનું કપ પોતાને હાથે ખતાવી પાવા પછી. પાછી તેની તેજ વાત કહાડી અને ખરજોરનેખી એ દીને તો તેવુંજ જોઈવું હતું. તેણી બોલી કે “કેમ ખરજોર, મારા બાવાએ જ્યારે જાન કરવાનું માથે લીધું છે, ત્યારે ખુતીને જાલી કાઢ્યો કે ? ”

હું પટે જવાબ મળ્યો કે “હા, એમ જણાય છે તો ખરું.”

પીરોળએ હાંતેજરી સાથે પૂછ્યું “ત્યારે તો મારા બહેનની નવલનું ખુન કોણે કર્યું તેનું નામ તમને ખી ખબર હોવું જોઈએ ખરું?”

“હા, જે આસાની પાતે ખુન કરવાનો એકરાર કરે છે તેનું જોલવું જો માન્યે તો અલખતાં ખુની પકડાયેલા ગણાય.”

વધારે અધીરી ખની પીરોળ ઝડપથી બોલી ઉઠી “ખુનીએ એકરાર કીધો છે! ત્યારે તો તેને બંધીખાને બંધ ગયા છ કે? પણ ક્યાં છે નયુસપેપરોમાં તો એ વીશે કાંઈ ખી મળે નહીં?”

હું પટે જ બરજોરે જવાબ આપવાનું ચાલુ રાખ્યું કે “ખુનીએ પોતાને માટે એ પાપ કરવાનો એકરાર કર્યો છે ખરો, પણ તેને હજી બંધીખાને નાખવામાં આવ્યો નથી અને ફાંસી ખી દેવામાં આવનાર નથી.”

બહુ છેડાઈ પડી પીરોળ ઉશકેરાઈને બોલી ઉઠી “વારું, ત્યારે તમને ખી ખુનીની દયા બાગેજ ખરી કે? એક નીરદોશ માણસને રેહુંસી નાખનાર એક પાપી ખુનીની તમને દયા બાગેજ અને મારા ખીચારા તદ્દન નીરદોશ ફરેસતા સમાન ખાવીને માટે તો તમને કાંઈ ખી બાગવું નથી કે? ખીચારો ઉગતી કલીની હાલતમાં આવીને ભરજવાનીમાં મરણ પામ્યો અને તેને મારી નાખનારને તમે બચાવો! વાહ, ખાવા તથા જે પીતરાઈને બાઈસમાન ગણ્યે, તેઓ તરફથી આવી આશા કોણ રાખે?”

બરજોરે ઘીલાસો આપવા માંગ્યો “પીરોળ, જરા શાંત રહો અને મારું ધીરજથી સાંભલો. બહેનની નવલનું ખુન કરવાનો બદલો ખુનીને જ જાણે ફરતે પુરતો આ

પયોછે. જે આસામીએ નીરદોશ નવલને મારી નાખ્યો હતો, તે આસામી પોતાનાં એવાં પાપી કામ માટે કોરટની નજરમાં વાજખી રીતે જોખપદાર ગણામ નહી, કારણકે તે તો તદ્દન ઘેષા પુરવાર થયો છે. તે આસામી તમારો એમખાણવાણો નીકલ્યો છે, તમારા બાવાનો પાડોશી જણાયો છે. ”

અસાધારણ અધીરાઈથી પીરોળ બોલી ઉઠી “કોણ કોણ—બરજોર, બોધને ખાતર બોલી દે કે તે કોણ છે ? ”

બરજોરે ધીમે સાદે જવાબ આપ્યો “કોઈજ નહી પણ તારા બાવાનું નીમક ખાતો યુસતાદ છે. ”

“કોણ યુસતાદ ! યુસતાદે મારા બેહેસલી ખાલીંદને મારી નાખ્યો! કાંપ, કાંપ, બેહેસલીએ એનું શું બગાડ્યું હતું ? ખીચારા ગાય જેવા નીરદોશ નવલને મારી નાખવા માટે એને શું સંખખ મલ્યો ? ”

પીરોળ કુચકે કુચકે રડવા મંડી ગઈ.

પ્રકરણ ૩૪.

પીરોળ ઉપર થયેલા અસર—યુસતાદ તથા

મેહેરમાયનું મરણ.

મેહેમાશાહની સુચનાથી જ્યારે બરજોરે અધીરી પીરોળ આગલ ભરમ ખુદી દીધો કે, તેણીના અતી વહાલા બેહેસલી ખાલીંદનું ખુન તો યુસતાદે કર્યું હતું, ત્યારે તે ખીચારી તદ્દન રંગાઈ જઈ કુચકે કુચકે રડવા મંડી ગઈ હતી. રડીને પોતાનું કુઃખી હૃદય કટકું કટકું કરવા પછી તેણી બોલી ઉઠી કે “ પોતાને સેહેજખી કુઃખ ન દેનારા, પોતાની સાથ સેહેજખી સંબંધ ન ધરાવનારા ખીચારા મારા બેહેસલી ખાલીંદ એ પારસીનું શું ખીગાડ્યું કે, જવાનજમાન નવલને તેની પુર ઉમદો અને હરખના

દીવસોમાંજ એ પારસીએ કચડી નાંખ્યો? પાલેલા ગોધાએજ જાણે આંખ ફાડી! મારા બહેનની આવીંદને તો જાણે બસારતજ થઈ હતી અને તેથી પોતાનાં મરણની એ દીવસ આગમજ મારા બાવાનેજ પૈસે ઉધરતા આ હારેમનને માટે પોતાનો ખુલ્લો અણગમો મારી આગળ ખતાવ્યો હતો. ખરજોર, તું મને કહી શક્ય છે, મારા બાવાનું નીમક આપને આ સુંછ પારસીએ મારા બાવાનાજ જમાપને કાંપ મારી નાંખ્યો હશે? મારા બાવાનીજ એકપુરી દીકરીનું સુખ કામ કચડી નાંખ્યું?”

ખરજોરે બહુ ગંભીરપથી ધીમે સાહસે જણાવ્યું “ સખખ એટલોજ કે એ ખરાબ ખવાસનો માણસ એક ધારેલી ગેરજનસાક્ષી માટે મનમાં મનમાં જલ્લા કરતો હતો અને તે ધારેલી ગેરજનસાક્ષીની ધુંધમાં તેનું મગજ તે વખતથીજ કેટલુંક ખસી ગયું હતું. ખરેખર તારા બાવાનું તે નીમક ખાતો હતો, પણ તે મનમાં એવા કરોધ રાખતો હતો કે, તારા બાવા પોતાની મતજબને ખાતર તેના નીભાવ કરતા હતા. ”

“ મારા બાવાની મતજબ! વાંસ ફરે તો હાલતું નહીં જડે એવા આસામીને મારા બાવાએ રહેવાને બંગલો આપ્યો, બાવાબીવાની સગવડ કરી આપી અને તેમાં મારા બાવાની મતજબ થું હોય? થું એનાં મરણ પછી એ ધનધર ધારીની દોહત પચાસી પાડવાની મારા બાવાની મતજબ કે? ”

ખરજોરે જણાવ્યું “ નહીં નહીં, તેમ નહીં. યુસતાદ પોતાનાં મનમાં એવા ખયાલ રાખતો હતો કે તારા બાવા પોતાની જીવાનીમાં તેની મોહોરદાર સાથ સંબંધ રાખતા હતા, જે સંબંધનું પરીણામ તેના બેટા કાવસના જનમમાં ઉતર્યું હતું અને એવા બીચારથીજ તે કાવસનેખી ધીકારતો હતો. પણ— ”

“ ખરજોર, તું આ થું બોલે છે? ”

બરજોરે કેટલોક વખતવેર વીચાર કરી આખરે જવાબ આપ્યો “ પીરોળ, ઉશકેરાઈ ના જ અને હું કહું તે સઘણું ધીરજથી સંભલ. તારા બાવાની એક કમનશીબ બેઅદબ આદેશ સીવાય ખીજી સેહેજખી કસુર ન હતી અને નીલીના બાબમાં તો તારા બાવાની સામે એક આડો સંજુનખી નીકલી નહીં શકે. પણ એક ખરાય ભુલને ક્ષીધે તેમને આ માહેતમ ખમવું પડ્યું છે.” એ પછી બરજોરે મેહેબાશાહની જવાબ જાહેરી, સુનાની કંગાલ હાલત, તેણી તરફ મેહેબાશાહની ઉશકેરાયલી દયા, યુસતાદના કાલાં કરતુકો, સુનાની મરવી વેલાની આદેશ તથા તેણીની મરણ વખતે આપેલી કબુલાત પાલવાની મેહેબાશાહની પતેજરીથી, યુસતાદ અને તેના બેઠા તરફથી તેવણને જે ખોટા ખમાલોથી ખમવું પડ્યું હતું, તેની સઘણી વીગતો વીસતારીને કહી સંભલાવી.

આ સઘણો ખુલાસો પીરોળએ ચુપકાદી અખતમાર કરીને સંભલ્યો હતો. ખુલાસો સંભલયા પછી તેણી બહુ વધુ શાંત થયેલી જણાઈ અને કેટલોક વખત વીચારમાં પડી. આખરે પોતાનો ખાતીદ માદ આરી જવાથી તેણી ઉશકેરાઈ જઈ બોલી ઉઠી “ પણ એ મુંજ ધાતકી માસાની ફાલ કયાં છે ? ”

“ તારેથી તેમજ તારાં કુટુંબનાં સઘણાં આસામીઓથી તેને બહુ દુર કરવામાં આવ્યો છે અને એક દિવાનશાહાની માફક તેને બંધખસ મકાનમાં મજબુત દેખરેખ તલે રાખવામાં આવ્યો છે. યુસતાદ તદન સાવધ જેવો બની ગયો છે અને હું ધારું કે તે બાંખા વખત સુધી જીવશે નહીં.”

ઉશકેરાયલી પીરોળ બાબચોબ ચેહેરા સાથે બોલી ઉઠી “ પણ ત્યારે એ બેમરવત નયુણા ખુતીને તેનાં એવાં પાપી કામ માટે કાંઈખી સજા કરવામાં આવી નહીં ? ખુતનો બદલો ફાંસી ગણાય છે અને તોપણ આ કરપીણ ખુતી

કુનયાની નજરમાં ખુલ્લો ન પડે? ફોજદારી સેશનમાં પીંજરામાં ખુની તરીકે તેને ઉભો કરવામાં ન આવે? ઝિંબો જાણ! આ શું ધનસાફ! જે ખુનીએ મારા બાવાના ધરતું નજાદ વાલયું, જે ખુનીએ મારા બાવાની સંધલી બધી ઉમ્મિદાને કચડી નાંખી તેમની એકપુરી ઘીકરીના અનંત વહાલા બાવીંદને વારોવારના સુખી દિવસેજ જીવન કરી નાંખ્યો, તેજ ખુની હજી મારા બાવાનું જ નીમક આવે? તે ખુનીની ઘેલી હાલતમાં મારા બાવાનાજ પૈસાથી ખરદાસતખી થાય! ઝિંબો જાણ, તારો આવો ધનસાફ કે? મારા બેહેસવી નવબનો કોઈ છીમાયવી ન હોવાથી તેના તરફથી શું તમે કોઈખી બાહર ન પડો? મારા જેવી એક કમનસીબ બીધવાનું સુખ આઠ દિવસમાંજ છીણવી લેનારા આ પાપી શખસને ફાંસીને બાકડે ચઢાવવા માટે તમે કોઈખી મહેનત ન કરો?"

પીરોળ પોતાના બે હાથો ઉપર માથું નાંખી પાછી ઝારઝાર રડવા મંડી ગઈ. તેણીને પુરતું રડવા દઈ ખરજોરે સમજ પાડી "પીરોળ, તારા તરફ અમા દરેકની પુરવી ઘીલસોજી છે. તારે માટે તારાં માબાપને શું નથી બાગતું? પણ ભક્ષતામાં જવાની અણી ઉપર આવેલા એક ઘેલા આસામીને તેના નજીક આવેલા દિવસની એક બે માસ અગાઉ ફાંસીને બાકડે બટકાવીને તે કીરતારની દરગાહમાં માકલાવવાથી શું બાબ થનાર હતો? તેમાં આપણે શું કીનો વહવાનો હતો? જે જાહે ન પુરી શકાય એવું ગોઠેર તે જાહેવું છે, તે શું આ મગજ વગરના બદમાશને ફાંસી નખાવી મારી નાંખવાથી પાછું મળનાર હતું? 'કર અને નો એ સંધલું અહીંવાંને અહીંવાંજ છે' એ કહેવત શું ખરી નથી પડી? આ બદમાશ પોતાના પાપોની સજા અહીંવાંજ ભોગવે છે અને એવી દુઃખી જીંદગીમાંજ રીખીને તેનો બહુ જીવદેથી અંત આવશે એવી વકી હોવાથી તેના ઉપર વધુ ધાતકી યવામાં બાબ શું? વધી પીરોળ,

એક સ્ત્રીયાની ઘેરથી તરીકે તને ખીજ ધણી વીચારે કરવાના છે. યુસતાદનું કરપીણ કામ ફક્ત તારા બાવા, હું તથા તું જ જાણીએ છીએ અને આપણું કુટુંબનાં ભાંજને આતર વધુ જાણીને જાણમાં તે ન આવે તેમાં વધુ બાળ. તારી બાળણીને આતર કદાચ આપણે આ યુસતાદને મહેસવી નવલના ખુની તરીકે પોલીસના હાથમાં આપીએ, તો આવડી કામથીજ આખી દુનયામાં પાછી ચક્ર્યાર ચાલુ થશે અને દુનયાની જીભલી ફેવી કડવી છે તે તો તું જાણી છે કેની? સધણા ભરમ ખુલ્લો કરવો પડશે. મહેબાયાહની જીંદગીની એ કમનસીબ ખીના બાહર પાડવી પડશે, જે એમને કેવું માટું દુઃખ ઉપજાવશે? પીરોળ, તારા બાવાજીએ દુનયામાં પોતાનું નામ કેવું મરતબાવાલું કર્યું છે, કેમ તથા પરકોમમાં પોતાની સારી વરતણુંક માટે કેવું માન મેળવે છે, તે વીચાર કર અને પછી તું પોતેજ મને કહે કે આ ઘેલા આસામીને ફાંસીને બાકડે ચઢાવવાથી તારા બાપનું નામ આખી દુનયાની ખત્રીસીએ ચડી જે કદંગી હાલતમાં મેલાશે તેથી તુંને, તારાં વહાલાં માતાજીને તથા ખીજ બાળતાવલગતાઓને શું સારું જાણશે? તું શું એમ ધારે છે કે એવા એક કંગાલ આસામી ઉપર કીનો લીધાથી તુંને વધારે ઠાઠક મળશે અને તારા અડી હેતવંતા પીતાના ખુદાપામાં તેવણુના નામને ઝાંખ બાગે તેની તુંને દરકાર રહેશે નહીં?”

“ પણ તમારે શું મારા નીરદોશ મહેસવી ખાતીંદના ખુનીને સજ કરાવવા વગર રહેવા દેવું?”

બરજોરે સમજાવત વધુ આગળ ચઢાવી કે “ ખુનીને તેના પાપી કામનો ખલ્લો તો પુરતો મળ્યો છે અને તે કીરતારની ૧૨ઘાહમાં હવે પછીખી મળશે. એ આસામી જીવતી હાલતમાંખી દોઢસમાન જીંદગી કહાડે છે, બનકે તખીશો તો કહે છે કે એનો માહોતથી જાલદી છુટકો થાય

તેમ વધારે સારું, તયારે તું તો એ મુજબ એને ફાંસી દેવડાવી, તારા આપના નામનું નવોદ વહાવી એ ખુનીને તો બાળ કરી અપાવે છે ! વહી એક ઘેલા આસામીને કોઈની અદાલત ફાંસીને બાકડે મોકલે નહીં. કોરડ તો એને દવાનશાહામાંજ મોકલવાની !”

પીરોળ ઉપર આપરે આવી દલીલોથી મજબુત અમર થઈ. તેણી કેટલીક ચાંત પડીને બોલી ઉઠી “ નહીં નહીં” ખરજોર, મારા વહાલા પીતાજીના નામને સેહેજની કડવા મજબુનોમાં હું બાવવા હૃથ નહી. તેવણે મારે ખાતર એટલું બધું તો કર્યું છે કે એક તાપેદાર વહાલી ઘીકરી તરીકે મારી ગમે એવી લાગણીનો ભાગ આપવાને હું તઈયાર છું, પણ મને જે વધારે લાગે છે તે એ કે મારા ખીચારા આવાએ તો કદી આશાખી રાખી ન હશે કે એકબારગી તેવણે એ મુંજ ખુનીને ગેરહતસાશીખી કરી હોય, તોખી એ પાપી માણસ તેનો કીના લેવા માટે એક તદન નીરદોશ જવાન આસામીને તેની વહાલી માતા તથા અનંત વહાલી ખામડીના પાસાંમાંથી જીતવી લેશે ! એ બદમાશ યુસતાદ, કાંય નહીં મારા ખાવા ઉપરનો કીનો તેં મારી મારફતે લાધો ? કાંય નહીં તેં મને મારી નાંખી ? ખીચારાં મેહેરમાં એ શું કર્યું કે તેવણે એકલી આશાને તેં હુટી લીધી ? બેહેસલીએ શું તારું બગાડ્યું કે તે ખીચારાને કુનયાંની મોજશોખની મજાહ મેલવતો તેં અટકાવયો ? ખરજોર, હું જ્યારે આવા બીચારો કઈ છું તયારે દીવાની જેવી થઈ જાઉં છું, જો ખીચારો મારો બેહેસલી ખાવીંદ મારી ઉપર પયારમાં ન પડી, મારી સાથે પરણ્યો ન હોતે, તો આજે તે કંવા હસતો બોલતો, ખાતોપીતો, કુનયાંતા મુખો આપતો રહી પોતાની વહાલી ધરડી માતાની આંખોને કેવી ઠંડક આપતે ? તે ખીચારો મારી સાથે પરણ્યો તયારે મરી ગયો કેની ?”

પીરોળ પાછી રડી પડી. બરનોરે વહી પાછો મુંગો બેસી રહી તેણીને રડવા દીધી. તેણીનું હૃદય પાછું કેટલુંક ખુલ્લું થવા પછી તેણે વધુ દીક્ષાસો આપ્યો કે “પીરોળ, શું બન્યું હતે અને શું બનતે, તે વીથે વીચાર કરવામાં હવે ફાવે નથી. ને કીસમતમાં બખયું હોય તે કાંઈ શીદનાર હતું? તે કીરતારે ને મરનેલું છે, તે સારી નેમથીજ મરનેલું છે, જિવા દીક્ષાસો તારા મનમાં રાખી તારા બેહેસલી ખાલીદના રહેને તારા આંસુઓથી ધુલવવું નોખ્યે નહીં. નવલ ખીચારો તારી ઉપર પચાર કરવામાં પોતાનું એકલું સુખ સમજતો હતો અને તે મરણથીખી કાંઈ અસુખી થયેલો ગણાય નહીં. નીરદાશ, નીલીમાન, સવચ્છ છાંદગી ચુલરીને તે કીરતારની જનાબમાં ગમસો હોવાથી તેને તમાં બહુ સુખી સારી જગા મલી હશે, નેથી તારે તો કીરજ પકડવી નોખ્યે છે. બાલ પીરોળ, તારા કુઃખી પીતાજીને હું શું જવાબ દેવું?”

“બરનોર, તું કહે છે તેખી ખરું છે. ને કીસમતમાં બખયું હોય તે મીતનાર નથી. બેહેસલી નવલ એક ફરેસતા સમાન છાંદગી ચુલરીને તે કીરતારની જનાબમાં ગમસો હોવાથી, તેવણ તો તમાં સુખીજ હશે, માટે હવે કુંખી એ ચુનોચરા ઉપરથી હાથ ઉઠાવુ છું. મારા બાવાજીને કહેજો કે, તેવણના બધાં નામને સેહેજખી અલવલ આવે એવું હું ઇચ્છતી નથી, માટે આ કમનસીબ બાબદ હું મારાં મન સાથેજ છુપી રાખીશ. વહી મને હમણાં માદ આવે છે કે મારાં વહાલાં માતાજીની બાગણીને ખાતર, તેવણને સેહેજખી કુંખી ન કરવાને ખાતર, આ બાબદનો સેહેજખી અંસારો તેવણનાં કાન ઉપર પડવો ન નોખ્યે. બરનોર, જોદા ખાતર આ સધલી ખીના માતાજીથી છુપીજ રાખજો. બેહેસલી નવલની વીધવા તરીકેની નેમ મારી ફરજ છે તેમજ મારા બાવાજી તથા માતાજી તરફની ફરજ બજાવવાની છે, તે મને તારી સમજાવતથી આજે બાબર

યાદ આવ્યું છે. હું તારો ઉપકાર માનું છું બરજોર, અને બેહેસલીના મરણથી તે હમણાંવર તેં મારે માટે જે જે કર્યું છે તે હું સદા હેશાન સાથે યાદ રાખીશ. કીસમતમાં જે બચેલું હોય તે મદનાર નથી. એ કહેવતે આજે મારી ઉપર વધારે અસર કરી છે, જેથી બેહેસલીનાં ખુનને બગવી ખીના હું બલદીથી વીસરવાની કોશિશ કરીશ. એ વીશે હવે કદીખી હું સેહેજ પ્રસારોખી કરનાર નથી, પણ વહાલા નવલની યાદ તો કદી ભુલનાર નથી. બરજોર, માફ કરજે મને, જો ખાવીંદની યાદમાં હું તને તથા મારા માતપીતાને થોડો વખતખી ઝાઝી નીવડી હોઉં તો.”

પીરોળએ જાણે ઉપકાર માનવાની નેમથી બરજોરના હાથમાં પોતાનો હાથ આપી પોતાના છુટા વીચારો સુજળ્ય તેને શેકહેડ કરી. બરજોરે તે હાથ ઝાબ્યો, પણ તેને દુરતજ જણાયું કે તે ઠંડોગાર હતો.

પીરોળની રૂખસદ બધ પોતાને મઠાંને જતાં બરજોરે ગાડીમાં બેસી વીચાર કર્યો કે “તેણીના ઠંડાગાર હાથે વધારે સાબેલી આપી છે કે મારી માનીલી પીરોળ મને માત્ર એક મીત્ર સીવાય—એક ભાઈ સીવાય—વધારે ગણતી નથી. જે જીગરમાં પચારનો સેહેજખી કતરો સામા ધણી માટે સમાયસો હોય તો તે જીગર વધારે ગરમ હોવું જોઈયે. મારી જીંદગીની ઉમેદને આજે છેલ્લી સલામ! પીરોળ કદી કદીખી મારી યવાની નથી, એ હવે મારે ખાતીજ રાખવી.”

બરજોરે પીરોળ સાથની પોતાની આ મુલાકાતની સંબંધી વીગતો—અલખતો તેણીના ઠંડા હાથ ઉપરથી પોતે કરેલી અટકલ સીવાયની—મેહેલાશાહ આગળ વીગતવાર રજુ કરી હતી અને પોતાની દીકરીની પોતા તરફની આવી સારી વરતણુંક જોઈ મેહેલાશાહ વધારે સંતોષ પામયા હતા. એ કમનસીબ બનાવ જાણે સંબંધાંઆએ વીચારી મેલ્યો

હતો. પીરોળ પોતાના પીતાને વારંવાર ઐકલી મલી હતી, તોપણ બહુમિ ઐ બનાવ ઉપર સેહેજીની ધસારો કર્યો ન હતો અને સારાં નસીબે નાજાંમાયના કાન ઉપર તે તે વાત આવીજ ન હતી. બરજોર જ્યારે પીપીરોળને મળતો ત્યારે પીછા ધણી વાતો થતી, પણ નવમના ખુનની વાત તો હવે તદ્દન વીસરાઈ મઈ હતી, જ્યારે અગાઉ તો જ્યારે પીપીરોળ અને બરજોર વચ્ચે મુલાકાત થતી ત્યારે ઐના ઐજ રોદરા નીકળતા હતા.

દીવસો વહેવા લાગ્યા, અઠવાડયાંઓના અઠવાડયાંઓ અને મહીનાઓના મહીનાઓ પસાર થવા લાગ્યા. યુક્તાદ બાંધપાત્ર પાતેનાં નાનાં મકાંનમાં ઢોર સમાન ગાફેલ છંદગી યુગ્મરતો હતો. ઐક પાલેખાં જનાવરની માફક હુકમ મુજબ તે ચાલતો અને અવડાવે ત્યારેજ તે પાતો. તેનો દીકરો કાવસ તેની સાથેજ રહેતો હતો.

કાવસના મગજ ઉપર જે યોગો હતો તે પોતાની માતાનાં નીરદોષપણાંની ખાત્રી મલવાથી દુર થઈ ગયો, જેથી તે છંદગીમાં વધારે ઉલટ લેવા લાગ્યો અને મહેલાશાહ તરફ ખુબ માનની નજરથી જોઈ તેવણનાં હુકમને અનુસરીને પોતાનાં દરેક પગલાં ભરતો. મહેલાશાહનીજ મહેનતથી તે ઐક સારી વગવાલી ધંગરેજ વેપારી પેહેદીમાં દાખલ થયો હતો અને થોડા વખતમાં પોતાની ઉલટથી પોતાનું કામકાજ શીખી જઈ પોતાના સીનારોને ઐક ઉપયોગી મદદગાર થઈ પડ્યો, જેથી તેનું ભવીષ ખુબ સાફ આવવાની વક્રી દેખાવી હતી. તે બરજોરને પોતાનાં જાતી મીત્ર તરીકે મળતો હતો અને તેના ઘરમાં સારો પસોડાઈ ગયો હતો. બરજોરના પીતા મનજીબાઈને આ કાવસની વાતચીતમાં સારો સંવાદ મળતો હતો, કારણ કે કાવસને બગતાં કામમાં બજારની રૂપ વગેરેને બગતી કાવસની સલાહ આ બુદ્ધ વેપારીને પી જાણે ઉપયોગી થઈ પડવા લાગી.

વધારે નવાઈ જેણું ને હતું તે એ કે બરજોરની બહેનો યુદ્ધાં તથા ખીનીને પોતાના ભઈના સંબંધા મીત્રોના ખાખમાં કાંઈ અને કાંઈ ખાંખીએ કહડવાની ખંસીયાળ પડેલી હતી, પણ આ બેઉ બહેનોને કાવસની વીરૂપ તો કાંઈ બોલવાનું ન હતું. ટુંકમાં કાવસ આ બેઉ બહેનોના પણ બહુ માનીતો યદ્ય પડ્યો હતો અને રવીવારે તો તેઓને કાવસ વગર ચાલવું ન હતું.

એક દિને ખીનીને નાસતા ઉપર કાવસની બહુ તારીફ કરવી સાંભળી, બરજોર બહુ હસીને પોતાના પીતાને બોલી ઉઠ્યો કે “ખાવાજી, તમો વારંવાર બહેનોને શીખામણ આપતા હતા કે વકીલ અથવા ખારીસ્ટર અથવા ડોક્ટરના ભરેલાં ભારી સાધાંવાલાં ખાત્રીદા તમારી દીકરીઓને અપાવવા કરતાં, તમો વેપાર વણજમાં સારી કુનેહ અને સમજ ધરાવનારા જમાઈઓ વધારે પસંદ કરો છો, કેમ ખરી વાત કેની ?”

મનજીભાઈએ જવાબ આપ્યો “હા, અલબત્ત ! એક વેપારી બચો એવીજ આદેશ રાખે તો ! મારો દીકરો સોરાખ, ખચીત મારી પેહેલીનું નામ વધારશે એવી મને હવે ઉમેદ આવે છે અને જો મને એવાજ સારા જમાઈઓખી મળે, તો મારી કાપડાં પેહેરી વધારે ખીજતી હાલતમાં મારી પાછલ મેલી જવાનો હું સંતોષ બહુ ખરો.”

પોતાના ખંધા લાહેર ભાઈના ટીકાઓનો ભરમ તેની બહેન ખીની બરાબર સમજી ગઈ હતી. જેથી તેણીનાં મોહોડાં ઉપર કેટલોક રતાસ આવેલો જણાતો હતો. બરજોરે પોતાની રમુજ આગલ વધારતાં પોતાની બહેન તરફ જ ટીકી ટીકીને જોઈને જણાવ્યું “વાઈ તમારે ખાવાજી, સંતોષ રાખો કે તમારી એજ આદેશ થોડુંકમાં પાર પડવાના. કેમ ખીની, તારું શું મત ?”

ખીની વધારે શરમાઈ ગઈ હતી અને કાંઈ કામ નીકલી આવવાથી નાસતા ઉપરથી ઉઠી પોતાના ઓરડામાં જતી રહી.

મહેલાશાહની તનદરોસતી વધારે બહડવા ભાગવાથી તખ્તીએ તેવણને મળ્યુત સલાહ આપી કે દરીયાની બાંખી સફર તેવણે જવું જોઈયે છે, નેથી તેવણને મોટા ફાયદો થશે, કારણકે તેવણના શરીરમાં કાંઈખી દરદ પેવસ થયલું તો તેઓ જોતા નથી. આખરે આ સલાહને અનુસરીને મહેલાશાહે પોતાના ધણીયાંણી નાજાંમાય સાથે હાંગકાંગવેરની બાંખી દરીયાની સફર કરી આવવાનો ડોઝાવ કર્યો અને તે ડોઝાવ મુજબ તેવણ સધલી ગોઠવણ કરીને મુ'બઈથી ઉપડી ગયા હતા.

મહેલાશાહની એ છ માસની ગેરહાજરીમાં મુ'બઈ શહેર-માંખી સોબાઈનાના કુટુંબના બાબમાં કેટલાક જાણનાજોગ બનાવો બનયા હતા. પીરોળની સાસુ મહેરમાય પોતાના બાડકવાયા નખીરા નાના બરજોરને પોતાનો દીકરોજ પાછો આવેલો જણી, તેને ચાર વરસનો બનાખી સંતોશ સાથે સેહેજ માંદગી ભોગવી, પીરોળની ઘટલી સારવાર છતાં પોતાની એ વહુ તથા તેના દીકરાને સેંકડો સારી કુવાઓ ગુજરી નીરાંતે મરણ પામયાં. બીચારાં મહેરમાયને મરવાનો સેહેજખી ડર ન હતો, કારણકે તેવણ સંતોશ સેતાં હતાં કે “મારા મેહેસલી દીકરા નવલની પાસે જઈ મારા વર તથા એ દીકરાને પાસેજ રાખી, મારાં ખીનાં વહાબાંઓની સાથે પેલી જમાનમાં સદા સુખી રહીશ.”

પોતાની મહેરબાન માતા સમાન સાસુના મરણથી પીરોળને બહુ ગમ ઉપજ્યો હતો, જ્યારે તેણીનો નાનો દીકરો બરજોર તો બપાઈ વગર કેટલાંક અઠવાડયાંઓવેર બહુ ગ્યુર્યો હતો.

મહેરમાય મરણ પામવા પછી ત્રણ અઠવાડયાં રહી ગુસતાઈખી સખત માંદગીનું ખીછાણું થોડાક દિવસવેર સેહેલી મરણ પામ્યો હતો. તેનું મરણ બહુ દયા ઉપજાવવા જોગ રીતે નીવડ્યું હતું અને હિલ્લા કેટલાક દિવસો તો

ખડુ રીખલી હાલતમાં તેણે કાઢ્યા હતા, ઐટલાંવેર કે કાવસે કાકટર મનવારીંગને એક દીને આંખોમાં આંસુ બાવીને અરજ કરી કે “ બીચારા મારા કમનસીબ બાપની ઉપર જો ખરેખરી દયા કરવી હોય, તો તેવણનો આવી હાલતમાંથી છુટકો કરવા માટે તમારે કાંઈ દવા પાત્રી જોઈએ છે. બાવાજી ઉપર તેજ ખરી દયા કહેવાશે.”

પણ તેજ રાતના યુક્તાદે પોતાનો જીવ માઠી તામસીય સાથ છોડ્યો હતો.

પ્રકરણ ૩૫.

પીરોળનાં જમશેદ અવાશીયા સાથનાં ભગત—

બરજોરને બદલો—વારતાત્રી આખેરો.

પીરોળનાં સાસુ બેહેસતન મહેરમાયનાં મરણ પછી તેણીને દીલાસો દેવા માટે જમશેદ અવાશીયાને તેણીનાં ખંભામાં બરજોર સાથ આવવાની વધારે જોગવાઈ મળવા લાગી હતી.

ખીજી તરફથી યુક્તાદનાં મરણ સાથ પોતાના પત્ની બેહેસતી નવલતા ખુનીને સજાએ પુગાડવાનો મજબૂત વીચાર જેમ કુદરતીજ પીરોળ તરફથી વીસરાઈ ગયો, તેમજ એ આગલી જીંદગીખી જેમ દુનયામાં બનવું આવ્યું છે તેમ રક્તે રક્તે વીસરાવા લાગી.

મહેલાયાદ તથા નાજમાય તેમજ બેહેસતી નવલની માનીતી બેહેન ભાક્ષી શીરીને અંતઃકરણથી દુવા ચાહી હતી તે સુખ, પીરોળનાં જીવરમાં દુનયાઈ સુખના વીચારોએ પાછું ધર કરવા માંડ્યું. દુનયાઈ સુખ અને માનમજાહનો સવાદ પીરોળના જીવરમાં પાછા પેવશ થવા લાગ્યો. એ દુનયાઈ સુખ અને માનમજાહ તરફ પીરોળને પાછી અંધાર આસામી કોઈજ નહીં, પણ જમશેદ અવાશીયો હતો.

જમશેદ અવાશીયાની દુનયાદારીને લગલી વાતચીતમાં પીરોળને કાંઈ ઈમાર મળેલાગવા માંડી. એકના વીચારે તેમજ શોખ પછુ નજીક એકજ સરખા હોય એમ તેઓને જણાયું. જમશેદને ઝાડપાનની વીદ્યાનો જેમ અચ્છો શોખ હતો તેમ પીરોળને પણ હતો. તખીખી વીદ્યાના જમશેદના મોઢા શોખમાં પીરોળખી ઉલટ લેવા લાગી. ગરીબોને વધુ સુખ સગવડ આપવાનાં જમશેદના બહુ આગમ વધેલા વીચારોમાંખી પીરોળ કાંઈ ઈમાર ઉલટ લેવા લાગી.

બરબોર આ સંધ્યું જોતો હતો. તેણે નાનાં માથના ખાસો પાછા માદ કર્યા કે “ મારી દીકરી પીરોળ જો પાછી પરણવાને આખરે તઈયાર થશે, તો પોતાની જાંદગી સાથ આગમ અતલગના સંબંધમાં આવેલા કોઈ આસામી સાથ તો પરણશેજ નહી, ” એવી જ તેવણે અટકલ કરી હતી તે ખરીજ પડે છે, એમ તેની ખાતી થઈ.

પછુ બરબોર ખરેખરા ઉતમ અવાશનો પારસી જવાનયો હતો. પીરોળનું પોતા ઉપર ખરું જીગર ન હોય, તો તેણીને તેવું જીગર બનાવવાની ફરજ પાડવાને તે પસંદ કરતો ન હતો. તેણીના ખાતીંદ તરીકે તેણી સાથ અસુખી જાંદગી ગુજરવા તથા તેણીની જાંદગી પણ ખરાં સુખ વગરની બનાવવા કરતાં, તેણી સાથ ભાઈ એહેન જેવાં મક્કમ પ્રીતની જાંદગી ગુજરવાને તે વધારે પસંદ કરવા લાગ્યો. વધી તે સાચો મીત્ર હતો અને તેટલાં માટે પોતાનાં મીત્રના ખરાં ભલામાં તે આડે આવવાને રાજી ન હતો. તેણે જોયું હતું કે જમશેદખી પીરોળ ઉપર અનંત પયારમાં ગીરફતાર થયો હતો, પણ પોતાને આતરજ જમશેદથી એ પયાર જાહેર થઈ શકતો ન હતો. બરબોરે વાજખી અનુમાન કર્યું હતું કે જમશેદ પોતાનાં જીગરમાં અતઃક-રણથી ઈચ્છતો હતો કે પીરોળ ઉપરનો પયાર તે પોતાનાં

મનમાંથી તદન કહાડી નાંખે અને તેથીજ એ ખીચારાના જીવરમાં મજબુત બડત થતી હતી. બરજોર જોતો હતો કે એ બડતમાં પચારનો દેવ જમશેદના મકમ વીચારને પાતા ઉપર ફાવવા દેઈ શકતો ન હતો.

જમશેદ અવાશીયો ખરેખર પીરોળ સાથે પરણવાને માઠી આહુશ જીવરમાં રાખતો હતો, પણ એક સાચા મીત્ર તરીકે બરજોરની ભીતરની આહુશની તે આડે આવવાને રાજી ન હતો. તે મન મારવાને ધણુખી કરતો હતો, પણ મન તેનાં કાબુમાં રહી શકતું ન હતું. આખરે તેણે એવાજ ઠરાવ કર્યો કે પીરોળથી જેમ અને તેમ દુર થઈ જવું અને બરજોર સાથે યા તો કોઈ ખીજે ઠેકાણે તેણીનાં બગત થવા પછીજ તેણીને પાછું મળવું ભિટવું. આ વીચારને અમલમાં લાવવા માટે જમશેદ મુંબઈથી જતો રહ્યો હતો અને આગલની માફક જુદાં જુદાં શહેરો અને ગામોમાં વહવાને બગતી ખોલો કરવા માટે ભટકવી જીંદગી પાછી ગુજરવા લાગ્યો.

ખીજ તરફથી બરજોરખી પોતાનાં અભયાસમાં મથગુજ થઈ ગયો હતો, અને પરીક્ષા વધારે નજીક આવવાથી સંધણુચીત અભયાસમાંજ રોકીને પોતાનાં એકાંત મકાનમાંથી કંકત કોઈ કોઈવાર પોતાનાં કુટુંબને મળવા પોતાનાં પીતાનાં મકાનમાં તેમજ પીરોળને મળવા ભિટવા તેણીનાં મકાનમાં જતો હતો. વખતના વેહેવા સાથે બરજોર વક્રીબ થયો અને સાઈ નામ ધરાવતો હોવાથી, તેમજ મહેલાશાહના ભાગવજથી અને પોતાનાં પીતાની બોહોમી ઓભખાણુથી તે સારી ધરાકી મેળવવા લાગ્યો. સમાજકાઝ કેરટમાં વેપારી યા ધંધાધાપાને બગતા વાંધાના આવતા મુકદમાઓમાં બરજોરે થોડાજ વખતમાં નામ કહાડી, એવા મુકદમાઓની સારી સંખ્યા પોતા તરફ એચવા માંડી હતી.

ગુસ્તાદન! મરણ પછી આશરે છ માસ રહી મહેલાશાહ વધારે સારી તાંબરોસવા સાથે ચીન દેશની મુલાકાત બઈ

પાછા ફર્યા હતા અને પોતાનાં મગજમાંથી યુક્તાદને ભગતો મોટો બોલો દુર યમલો હોવાથી, તેવણુ પોતાનાં વાહાલાં મોહોરદાર તથા દીકરી અને તેણીનાં બાલક સાથે વધારે સુખી જીવંતી યુગ્મરવા લાગ્યા. તેવણુ પોતાનાં મોહોરદાર નાજાંમાય આગલ વારંવાર આહેશ બતાવતા હતા કે “નાજાં, ચીન દેશની મુલાકાત પછી મુસાફરી કરવાનો શોખ મને વધારે લાગે છે. દુનયાંમાં દાખલ કામની શું, અમરજો ફરી હરીને તેનો બાબ આપણે બધયે નહીં તો. નો આપણી વાહાલી પીરોળ પાછી પરણીને સુખી થાય તો તેણીને એવાં સુખમાં જોઈ, નાના ખરજોરને આપણો દીકરો કરી બધાં આપણી સાથે બધાં ધંગલંડની મુલાકાત બધાં આવશે અને એ દીકરો “બોઝી” ને ધંગલંડમાંજ કેલવણી લેવા માટે મલી આવશે. કેમ નાજાં, તારો શું વીચાર ?”

મહાના તામેદાર નાજાંમાયે પોતાનાં ખાસીંદને આવરણાં બધાં જવાબ આપ્યો કે “મરૂં રે મરૂં, મારો વડો શું વીચાર ? તમે કહ્યું” તે મારે મનસે જોરાએ કહ્યું ! અપ્પર રહી પીરોળ પાછી પરણેકેતી તો ખરેખર આપણી ઉપરની એ પાહડ જેવી મોટી ચીંતા દુર થઈ જાય. જીભરૂં, મહેલાશાહજી તમને તે, એ દહાડો નજદીક આવે એમ કાંઈ લાગે છે ખરૂં. મને તે દીવસે ખરજોર અલકથે કહી ગયો છે કે, પીરોળ જમશંદ અવાશીયા સાથે પરણવાની ભીંતરમાંથી બહુ આહેશ રાખે છે, એમ તેને જણાય છે. વલી ખરજોર મને વધુખી કહી ગયો છે કે જમશંદનીખી એવીજ ભીંતરની આહેશ જણાય છે, પણ એ વીચાર વીચરી જવા માટે તે મુખાઈ છોડીને બાહરનો બાહર ભટક્યા કરે છે.”

મહેલાશાહે હરખાઈને જવાબ આપ્યો “નાજાં, જોરા કરે તે એ દહાડો આવે અને ખરેખર માતીના ચોક તે વખતે આપણાં ઉંખર ઉપર પુરાવવા જોઈશે. મારી

ખાત્રી થઈ છે કે જમશેદ એક બહુ કામિયાબ તખ્તીય છે અને બરજોરની માફક દુનયામાં પોતાનાં ધંધામાં બહુ મોટું નામ કઢાડી પોતાની માહોરદારને મગફર બનાવશે ખરો. જાહા કરે ને આપણી દીકરી એવીજ પાછી સુખી થાય.”

બેહેસલી નવબના મરણને આશરે ઠાા વરસ વીતાં પછી દીવાલીને ઠાંકણે કોરટનું વેકેશન હોવાથી, બરજોર પોતાનાં કુટુંબ સાથે એ દીવસે આશાયસમાં ગુબરવા ઉપ્રાંત પીરોળની પણ દરરોજ મુલાકાતે જતો હતો.

દીવાલીને દીને પાછલા પોહોરના પીરોળનાં મકાંતમાં જઈ પુગતાં, તેણે પોતાની એ માનીલી પીત્રાઈને પોતાનાં દીકરાને ફરવા મોકલવા માટે, એસક્રી ફાંકડો બનાવવામાં રોકાયેલી જોઈ. બુચ્ચાને એક નવો મપ્પબબનો દગસો પહેરાવતાં પીરોળ બોલી ઉઠી, “આવા તેહેવારો તો બચાંનાજ નો! એવા દીવસેએ બચાંએને ખુશી જોઈ આપણે ખુશી થઈએ, તેજ આપણી દીવાલી!”

આ સખુનો પુરા થતાંજ પોતાના દીકરાને જોસમાં કોટી કરી તેણી બોલી ઉઠી “બરજોર, તારો જની મીત્ર જમશેદ અવાથીયા નો આજે અહીંયાં હતો, તો બચાંએ તરફના પોતાના મોટા ભાવન લીધે મારા બુચ્ચાને આવા એસક્રી કપડાંમાં હરખાવસો જોઈ પોતેખી બહુ હરખાયા વગર રહેતે નહી. પણ કાંય, એ જમશેદ કાંઈ હવે અહીંયાં જણાતો નથી?”

“જડીબુટીની દવાએના ગુણે અને આશયતો જાણી કહાડવાનો એ મારા મીત્રનો અબખરો વધતો જાય છે, જેથી છેલ્લા અબર મુજબ એ જમશેદ હમણાં સતારાની નજદીક વાઈ નામના ગામમાં કોઈ ગોસાંઈ પાસેથી કેટલીક જડીબુટીએ મેલવવા માટે ગયો છે.”

પીરોળ જાહા ઉઠી “અરે એ તો હમંશનું, પણ આવા તેહેવારના દીવસેએખી પોતાનાં દોસાઆસનાવો સાથે દીવાલીની મજાહ ભોગવવા મુંબઈ નહી આવે કે?”

“તે હું શું જાણું?” કરી બરજોરે જવાબ આપ્યો, પણ તે બારે કાંઈ જોતો હતો કે એવા જવાબથી પીરોળના એકેરા ઉપર કવી અસર થાય છે. તેણી તો પોતાના બુચાના દબલાના બટન ભિરવવામાં જ જાણે રોકાયેલી હતી અને એ બટનો સાથ કેટલોક નકામી વખત કહાડવા પછી, તેણીએ જાણે બેદરકારીનું ડોલ ધાલી સવાલ કર્યો “પણ બરજોર, એ જમશેદ અવાશીયા બાહરગામ કાંય ભટકતો ફરે છે? હવે સુબાઈમાં કાંય નહીં ફરીકામ થતો?”

બરજોરે હંડ પેટે જવાબ આપ્યો “તેનું કારણ મેં કાંઈ પ્રછયું નથી, જો કે હું પોતે તેની અટકલ ફરી શકું છું ખરો.”

દુબાઈની પતેજરીથી પીરોળએ સવાલ કર્યો “વારું શું અટકલ?”

“અટકલ તો એટલીજ કે મારી કાંતી મારો મીત્ર જમશેદની પથારમાં ચકચુર થયેલો મને જણાય છે. આજ કેટલાક માસ થયા હું તેનાંમાં અજબ જેવો ફરફાર થયેલો જોઉં છું. અગાઉ તો પોતાને લગતી સઘલી ખાનગી વાતોની મારી આગલ તે કરતો હતો, પણ હાલ તેના દેખાવના આવા અચબુચ ફરફાર માટે મેં તેને ઘણાંની સવાલો કરી જોયા છે, તો પણ મને તે ઉઝાવતો જણાય છે.”

દશવાનું ડોલ ધાલી પીરોળ બોલી ઉઠી “તમારે તો હું તમો એક માત્રોની બહુ દયા આઉં છું.”

બરજોરે પોતાનો ઉભરો કહાડી દીધો કે “પીરોળ, દયા ખાવામાં જ વલયું શું? જવાબથી “પથાર” બોલનો અરથ હું થીંપ્યો છું, તથારથીજ હું જાણે તારી ઉપર પથારમાં પડ્યો છું અને મને એવી નીરાશીઓ મલવા છતાં મેં મારો પથાર મક્કમ રાખ્યો છે. તોપણ તું એકેસલી સાથે પરણી તમારે મેં કદીની સેહેજની આડો વીચાર કર્યો ન

હતો. તમારેખી તારાં બાં માટેજ કામજી રાખી મારો તે મકમ પચાર આજવેર જાલવી રાખ્યો હતો. હું મરીશ તમાવેર ઝિંજ પચાર મારાં જીગરમાં જાલવાઈ રહેશે, પણ હું જાણું છું કે મારો ઝિં પચાર આશા આપનારો નથી.”

પીરોળએ શરમાઈ જઈને પોતાનાં ઘીકરાને બુટ પેહેડાવતાં પેહેડાવતાં જણાવ્યું “પચારા બાઈ ખરજોર, હું તારી તરફ કેવાં મારાં માનની નજરથી જોઉં છું, હું તારી તરફ કેવી પ્રીત ધરાઉં છું, તે જો તું જાણતો હોય તો, હું ધારું છું કે બેહેન સમાનનો પચાર તું સર્વીકારવા વગર રહે નહી. જો આપણે કાકા કાકાનાં હોતે નહી તો કદાચ મામણા ફરવાયોખી હોતે, પણ બાલવયથીજ આપણે ઝિંક ખીજીને બાઈ બેહેનની માફક ચહાતાં હોવાથી મને તુંને મારા બાઈ તરીકેજ આહવા ગમે છે.”

તદન નીરાશ થઈને તોપણ ધીરજ રાખીને ખરજોર બોલ્યો “હા પીરોળ, પચાર પચારમાંખી ફરક હોય છે, તું મને બાઈ તરીકેના પચારથી આહે છે, જ્યારે જમશેદ અવાશીયાને ખીજીજ પચારથી આહે છે. (પીરોળને ચોકિલી જોઈ) માફ કરજે પીરોળ કાંઈ મનમાં બાવતી ના, પણ આટલી બધી વાતો થઈ છે ત્યારે આજે સંધ્યું ખુલ્લું કરી દેવું જોઈયે. જમશેદ અવાશીયો જ્યારેખી અહીંયાં હાજર રહે તો તમારે મેં જોયું છે કે તારા ચેહેરામાં કાંઈ અજબ ફરફાર થતો હતો. મેં જોયું હતું કે જીંદગી ત્યારે તુંને વધારે ઉમટમંદ બાગતી હતી. ટુંકમાં મેં જોયું હતું કે જે બાબદમા હું હાર્યો હતો, તેજ બાબદમાં જમશેદ અવાશીયાએ માંગવા વગર મોટી ફતેહ મેલવી હતી.”

પીરોળ બહુ શરમાઈ જઈને બથડવી બોલી ઉઠી “ખરજોર, તુંને આટલું બધું બોલવાનો, હું ધારું છું કે, હક નથી.”

“હા, પીરોળ, કદાચ તારા બાપમાં મને એવો હક ન હોય, પણ જમશેદ તરફની મારી ઈશ્ટ મીત્રાચારીને ખાતર મને તેની તરફથી તો બોલવાનો હક છેજ. તેટલાંજ માટે પીરોળ હું તુને જણાવવા માયું છું કે, જો તું મારા એ માનીતા મીત્રને અટકાવવાની કાંઈ ગોઠવણ નહી કરશે, તો આવતા નવેંમખર માસની ચક્રઆતમાં તો તે એપોલો ખંદર ઉપરથી પુરોષ જવા માટે ઉપડીખી જશે.”

પીરોળ ઉપર આ સંજ્ઞનોથી વધારે અસર થઈ, તેણીએ પોતાનાં હાથમાંનું કામ છોડી દીધું અને હવે બરજોર તરફ ખુલ્લી નજર કરી ઈતેજરીથી પુછ્યું “કાંય પુરોષ કાંય જમ છે?”

“ઈસલુંડ તથા કોનડીનંડનાં જ્યુદ્ધાં જ્યુદ્ધાં શેહેરોમાં વધુ તખીખી અભમાસ કરી આશરે ૪ વરસનો અનુભવ મેલવવા માટે. ડાકટર થવા પછીખી એમ ૪ વરસ નકામા કહાડી નાંખવાનો કાંઈખી સખખ હું ઈશ્ટ મીત્ર હોવા છતાંખી જમશેદ મને આપયો નથી, પણ પોતાનાં માખાપ તથા મારા જવા મીત્રને છોડી જવાનો એકલો સખખ હું ધારું છું કે—કે—તું છે.”

“બરજોર !”

“હા, હું ધારું છું તેમ પીરોળ તુંજ છે. જમશેદ તારી ઉપર પમારમાં બહુ ચકચુર થયો છે, પણ હુંખી એજ પમાર માટે ઉમેદવાર છું, એવું ધારી તારા હાથની માંગણી કરવાને તે અમંકે છે અને તારેથી દુર થઈ જવા માટે પોતાની માનીતી માથુક વીદ્યા દેવીની વધુ પુંજમાં દીખાસો સેવા માટે ૪ વરસ દુર થવા માંગે છે, કે તું પાછી પરણી કેકાણે પડવા પછીજ તે નીરાંતે મુંખઈ આવે.”

એહેરા ઉપર દખખતા રતાસ સાથ પીરોળ બોલી ઉઠી “૪ વરસ ! બરેબર એ તો બહુ લાંખી મુદત ગણાય !”

ખરનોરે જવાબ આપ્યો “ હા, બાંખી મુદત તો છેજ, પણ તું કહે તો જિને મુંબઈ છોડી જવા હું ના કહું ? ”

“ હા, હા, મહેરબાની કરીને જિમજ કરો. ”

ખરનોરે આગળ ચલાવયું કે “ પણ મારો સખુત તે માનનાર નથી, સીવાય—સીવા—”

પીરોળ અધીરાઈથી થાલી ઉઠી “ પણ શું સીવાય ? ”

ખરનોરે જવાબ આપ્યો “ સીવાય તું મને કહેવાની પરવાનગી આપે કે, તું પોતે જમશેદને અરજ કરે છે કે તારે આતર તેણે મુંબઈ છોડી જવું નહીં. ”

પીરોળએ વધારે શરમાઈ જઈ પોતાનાં ઘીકરાને બાકીઆ સવાને મસે પોતાનું મોઢું ઢાંકીને જણાવયું “ તમારે ગમે તે કહો, પણ જમશેદને તો જિમ પરદેશ આતે વાસો કરવા જતો અટકાવો. ”

“ તમારે હું કહું કે તેનાં મનની મુરાદ તું પાર પાડવાને ખુશી છે ? હું કહું કે પીરોળ, મીસીસ જમશેદ તરીકે ફરવાઈ જવાને તઈમાર છે ? ”

પીરોળએ વધુ શરમાઈ જઈને જવાબ આપ્યો “ જા બા, તમે તો મારું પાકવોચ ! જાવો, તમારે ગમે તે કહેજો. ”

જિવુંજ સેવટ આવયું. એ ત્રણ માસમાં મહેલાશાહ તથા નાજાંમાયના મોટા હરખ વચે તેઓની એકબીરી ઘીકરી પીરોળ ડાકટર જમશેદ અવાશીયા સાથે કાલા અંગલામાં પરણી ગઈ. તેણીએ ખરનોરને ધણો આગ્રહ કર્યો હતો કે તેણી તરફથી બગનતી થાલી તેણે ધરવી, પણ ખરનોરે સાફ ના પાડી, પોતાનાં મીતજમશેદ અવાશીયા તરફથી થાલી ધરી તેના “ વકીલ ” તરીકે કામ બજાવયું હતું.

આ અગતનાં બનાવ સાથ આપણી વારતાની આગેરી આવવી જોઈયે. પણ એ વારતામાં ભાગ બજવનારા ખીજ આસામીઓનું શું બનયું, તેને બગલીથી વાંચનારની ધંતિજરી નરમ પાડવાની જરૂર છે.

વાંચનારનો માનીતો બરજોર એક બહુ કૂતેહમંદ વકીલ થતાંજ બેહેસવી સોરાબજી સુકલમાના વીધવા આસીબાઈએ, પોતાનાં આવીંદના અતપતરોને લગતી કાંઈ સલાહ લેવા માટે કેટલીકવાર પોતાને ઘેર બાબાવવાથી તેવણની નાની બેટી મનીજેહના પચારમાં ગીરફતાર થઈ ગયો. વાંચનાર આસીબાઈને ભુલ્લી ગયા ન હશે. બરજોરનો ભાઈ સોરાબ આ આસીબાઈની વડી દીકરી તેહેમીના સાથે પરણતાં કેવા વીધનમાં પડ્યો હતો અને ઉછાછલી તેહેમીના કેવા ફેને પુગી હતી, તે વાંચનારને યાદ હશે.

મનીજેહ બહુ સદગુણી હતી, અને પોતાનાં સદગુણો સુબખજી થોડા વખતમાં બરજોર જોવે સદગુણી આવીંદજ પામી. નાજાંમાયે મનજીબાઈને સમજીરીને એ કાજ નડી કરાવ્યું હતું અને બરજોરની સાથે મનીજેહને અદરાવવાના રૂપયા પેહેડાવવા જતાં તેણે પોતાનો હરખ જાહેર કર્યો હતો કે “દીકરા બરજોર, મેં વારંવાર જીભરાયા મિહેબાશાહને જણાવ્યું હતું કે અમારે ત્યાં જો દીકરો હતો તો તેને મનીજેહ જેથી પામડી અપાવતે.” તેમજ બરજોર અંત મનીજેહનાં લગન બહુ સુખી નીવડ્યાં અને એક દિવસે પીરોળને હશીને તેણે જણાવ્યું કે “મીસીસ અવાશીયા, સાફ થયું કે તેં મને નામંજુર કર્યો, કે જેથી મારી વાહાણી મનીજેહ કેડે પરણવા હું પામ્યો.” બરજોરને પોતાનાં લગનને દીને મિહેબાશાહ તરફથી પેરોટયામાં એક ચીઠી મલી હતી. આ ચીઠીમાં લખેલું હતું કે “મારા માનીતા બરજોરને કાકા મિહેબાશાહ તરફથી લગનની નીરજીવ યાદગારી” અને તે સાથે રૂપયા ૧૦૦૦૦ ની રકમનો એક “ચેક” હતો.

તેના ભાઈ સોરાબને પરણવાનો સવાદ એક વખતે મલી ચુકેલો હોવાથી, બુઢા મનજીબાઈની ગમિ બિચી આહેશ

હોવા છતાં, તે પરણવાને નાજ પાડતો હતો. આપણી વારતાની આખેરી આવી તયાંવેર સોરાખ હજી કુંવારોજ છે.

મરનાર ગુસ્તાફનો બેઠો કાવસ પોતાની મરજી માફક ખરજોરની વડી બેઠેન ગુલાં સાથે પરણી ચારા સુખવાસમાં દીવસ ગુજારે છે. કાવસ ઝીક માઠી વેપારી પહેઠીમાં સેલસમેન ઉપરથી વધી ભાગયો થયો છે અને સુખમાં થતા કોઈની જાનસામાં કાવસની હાજરી બહુ જરૂરની માન્ય પડે છે, કારણકે તેના વગરના જાનસા તમાશગીરોનું પુરવું ખેંચાણ કરી શકતા નથી.

મનજીભાઈની નાની બેઠી ખીની પરણીને ધરખારવાણી થઈ છે. આખીખાઈના દીકરા જમશેદ પોડા વગેરેનો શોખ મેલી દઈ, પોતાનાં મીત્ર સોરાખ સોભાઈનાની મહેનતથી વેપારમાં ચીત ભગાડ્યું છે અને જે પૈસે સુખી થઈ ખરીના હાથ માટે માંગણી કરી હતી, જે મનજીભાઈએ સવીકારી હતી. જમશેદ સુકલયાએ પરણવાની આગલે દીવસે પોતાનાં મીત્ર સોરાખને હશીને જણાવ્યું હતું કે “સોરાખ, તું મારો બનેશી થાય, તે અગાઉ તો હું પોતેજ તારો બનેશી થવાનું માડું માન ધરાવું છું.”

પીરોળ પાછી પરણી સુખી થવા પછી, થોડાક માસ વીતા બાદ તેણીનાં દીકરાને બધને મહેલાશાહ ઇંગલંડ ગયા હતા, જ્યારે કાલો બંગલો જમશેદ અને પીરોળને વાપડવા આપ્યો હતો. આ બંગલામાં સગાંવહાલાઓ તથા દાસત આસનાઓના ખુસખખતીભર્યા એખલાશ વધારનારા મેલાવડાઓ વારંવાર ડાકટર જમશેદ અવાશીયા અને તેની મોહોરદાર પીરોળ કરે છે, જે મેલાવડાઓમાં ખરજોર અને મીસીસ ખરજોર અમલતાં આગેવાન ભાગ લે છે.

